

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ADİL YARGILANMA HAKKI AÇISINDAN
ELEKTRONİK TEBLİGAT**

Zeynep Büşra YAVUZ BİLGİN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. İbrahim ERMENEK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
MEDENİ USUL VE İCRA İFLAS BİLİM DALI**

HAZİRAN 2021

**ADİL YARGILANMA HAKKI AÇISINDAN ELEKTRONİK
TEBLİGAT**

Zeynep Büşra YAVUZ BİLGİN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
MEDENİ USUL VE İCRA İFLAS BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN 2021

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Zeynep Büşra YAVUZ BİLGİN

22/06/2021

ADİL YARGILANMA HAKKI AÇISINDAN ELEKTRONİK TEBLİGAT
(Yüksek Lisans)

Zeynep Büşra YAVUZ BİLGİN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Haziran 2021

ÖZET

Adil yargılanma hakkı, hukuk devleti olmanın temel şartlarından birisi olup aynı zamanda kişi ve kurumlarında yargı organlarına karşı güvencesidir. Zira adil yargılanma hakkı ile yargı organları adil ve doğru bir yargılamanın gerçekleşebilmesi için sınırlandırılmakta, dava taraflarının temel hak ve hürriyetleri başta olmak üzere yargılamaya esas olan diğer hakları da korunmaktadır. Bu bakımdan adil yargılanma hakkı ceza, idari ve medeni yargılama sistemlerimizde oldukça geniş bir inceleme alanına sahiptir. Öte yandan bir yargılamanın adil yargılanma hakkı kapsamında usulüne uygun ve sağlıklı bir seyir izlemesi için tarafların davadan ve yargı işlemlerinden haberdar edilmesi ve davaya aktif katılımlarının sağlanması gerekmektedir. Tarafların yargılama süreci ile ilgili bilgilendirilmesi ise tebligat yolu ile sağlanmaktadır. Dolayısıyla tebligat hukuku ve adil yargılanma hakkı birbiri ile yakından ilişkili iki müessesedir. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte yargılamaların iyileştirilmesi amacıyla hukuk sistemimizde birçok yenilik gerçekleşmiştir. Bu yeniliklerden bir tanesi de elektronik tebligat uygulamasıdır. 7201 sayılı Tebligat Kanunu’nda 2011 yılı itibariyle elektronik tebligat sistemi getirilmiştir. Bu tarih itibariyle hukuk sistemimizde hızla yayılan elektronik tebligat uygulaması, daha evvel yalnızca sermaye şirketleri ile 213 sayılı Vergi Usul Kanunu çerçevesinde yer alan kurumlar için zorunlu iken, 30361 sayılı Resmi Gazete’ de 15.03.2018 günü yayımlanan 7101 sayılı İcra ve İflas Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un 48. maddesiyle 2019 yılı Ocak ayı itibari ile etki alanını genişletmiş, yargılama hukukunda da aktif olarak kullanım sağlanmıştır. Çalışmamızda güncel gelişmeler ışığında elektronik tebligat uygulaması ve adil yargılanma hakkının ilişkisi incelenmiş, adil yargılanmanın tam anlamı ile sağlanabilmesi için elektronik tebligat sisteminin getirileri ve eksiklikleri üzerinde araştırmalar gerçekleştirilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur. Bu doğrultuda elektronik tebligat, adil yargılanma hakkı kavramları ele alınmış, adil yargılanma hakkının unsurları irdelenerek, elektronik tebligat sisteminin bu unsurlarla ilişkisi ele alınmıştır. Adil yargılanma hakkının tam anlamı ile sağlanabilmesine elektronik tebligat sisteminin katkıları ve bu sistemde ne tür iyileştirmeler yapılabileceği tartışılmıştır. 213 sayılı Vergi Usul Kanunu kapsamında gerçekleştirilen elektronik tebligatın ve idari işlemlerin adil yargılanma hakkı kapsamında etkisi irdelenmiştir.

Bilim Kodu	: 51101
Anahtar Kelimeler	: Medeni Usul ve İcra İflâs Hukuku
Sayfa Adedi	: 163
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. İbrahim ERMENEK

ELECTRONIC NOTIFICATION IN TERMS OF THE RIGHT TO A FAIR TRIAL

(M. Sc. Thesis)

Zeynep Büşra YAVUZ BİLGİN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

June 2021

ABSTRACT

The Right to a Fair Trial is one of the fundamental necessities of constitutional states. Furthermore, it is a requisite safeguard for individuals and institutions against the judicial organs. That is, the Right to a Fair Trial restricts judicial bodies to achieve a fair and honest trial and, it guarantees the fundamental right of the litigants and their freedoms as it protects their further rights that essential to the trial. In this regard, the right to a fair trial has a comprehensive prominence in the criminal, administrative and civil justice systems. Besides, for a trial to follow a proper and healthy course within the scope of the Right to a Fair Trial, the parties should be informed about the case and the judicial proceedings and, their active participation in the case should be ensured. Thus, informing the parties about the judicial process is provided by notification. Therefore, the Notification Law and the Right to a Fair Trial closely relate to each other. With the development of technology, many innovations have taken place in the legal system to improve the trials. One of these innovations is the electronic notification application. The electronic notification system has been introduced as of 2011 in the Notification Law. The electronic notification application, which has been rapidly spreading in our legal system, was only mandatory for limited liability companies and the limited liability companies with shares divided into shares and the institutions within the framework of the Tax Procedure Law. As of January 2019, it has expanded its area of implementation and has been actively used in the judicial regulations as it addressed in the Article 48 of the Amendments to the Execution and Bankruptcy Law No. 7101 and the further laws that published in the Official Gazette No. 30361 on date of 15.03.2018. In this study, in the light of current developments, the relationship between the electronic notification application and the Right to a Fair Trial was examined. The research were carried out on the advantages and deficiencies of the electronic notification system in the context of securing a fair trial and, the solutions were offered. In this regard, the concepts of electronic notification and the Right to a Fair Trial were discussed. Therefore, the elements of the Right to a Fair Trial were examined and the relationship between the electronic notification system and these elements was evaluated. The contributions of the electronic notification system to the practical applications of the Right to a Fair Trial and the proposed improvements were discussed. The effects of the electronic notifications employed under the Tax Procedure Law and the administrative procedures within the scope of the Right to a Fair Trial has been examined.

Science Code : 51101
Key Words : Civil Procedure and Enforcement Bankruptcy Law
Page : 163
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. İbrahim ERMENEK

TEŞEKKÜR

“Adil Yargılanma Hakkı Açısından Elektronik Tebligat” adlı çalışmam Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Tez konumun belirlenmesi ve hazırlanması sürecinde zamanını ve tecrübelerini esirgemeyen tez danışmanım, kıymetli hocam Sayın Doç. Dr. İbrahim ERMENEK’ e ve tezimi hazırlamamda esas ve şekil unsurları açısından yardımları ile destek olan Sayın Dr. Öğretim Üyesi S. Hilal ÜÇÜNCÜ’ ye değerli katkıları için teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bana iyi günde kötü günde maddî ve manevî olarak her zaman destek olan, annem Fatma YAVUZ, babam Mustafa YAVUZ ve sevgili eşim İbrahim BİLGİN ile ağabeyim Furkan YAVUZ başta olmak üzere tüm ailem ve dostlarıma çok teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ	1
2. GENEL HATLARIYLA ADİL YARGILANMA HAKKI VE ELEKTRONİK TEBLİGAT İLİŞKİSİ	5
2.1. Adil Yargılanma Hakkının Kapsamı ve Gelişimi	5
2.1.1. Tanımı ve Önemi	5
2.1.2. Mukayeseli Hukukta Adil Yargılanma Hakkının Tarihsel Gelişimi	11
2.1.3. Türk Hukuk Sisteminde Adil Yargılanma Hakkının Tarihsel Gelişimi ve Önemi	17
2.1.4. Koruma Alanı	22
2.1.4.1. Kişi bakımından	23
2.1.4.2. Konu bakımından.....	24
2.2. AİHS m. 6 Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Unsurları.....	26
2.2.1. Bağımsız ve Tarafsız Bir Mahkeme Tarafından Yargılanma Hakkı	27
2.2.2. Makul Sürede Yargılanma Hakkı	32
2.2.3. Aleni Yargılanma Hakkı.....	34
2.2.4. Hakkaniyete Uygun Yargılanma Hakkı.....	38
2.3. Adil Yargılanma Hakkı ve Elektronik Tebligat İlişkisi	44
2.3.1. Tebligat Hukuku Kapsamında Elektronik Tebligat	44
2.3.2. Elektronik Tebligatın Önemi	51
2.3.3. Elektronik Tebligatın Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi	54

3. ELEKTRONİK TEBLİGATIN AİHS M.6' DA DÜZENLENMİŞ ADİL YARGILANMA HAKKININ DÖRT ANA UNSURU AÇISINDAN ETKİLERİ	57
3.1. Bağımsız ve Tarafsız Bir Mahkeme Tarafından Yargılanma Hakkı.....	57
3.1.1. Mahkemeye Erişim Hakkı Bakımından Değerlendirme.....	58
3.1.1.1. Elektronik tebligatın dava açma hakkına yönelik etkileri.....	59
3.1.1.2. Mahkemeye erişim hakkının etkin kullanımına yönelik etkileri	68
3.1.1.3. Ekonomik engellerin kaldırılmasına yönelik etkileri.....	74
3.1.2. Bağımsız ve Tarafsız Mahkeme Tarafından Yargılanma Hakkı Bakımından Değerlendirme	78
3.1.2.1. Kanunilik ilkesi açısından değerlendirme.....	78
3.1.2.2. Bağımsız mahkeme işlemleri açısından değerlendirme.....	79
3.2. Makul Sürede Yargılanma Hakkı	82
3.2.1. Elektronik Tebligatın Makul Sürede Yargılanma Hakkı Açısından Yararlı Görülen Etkileri	85
3.2.2. Elektronik Tebligatın Makul Sürede Yargılanma Hakkı Açısından Sakıncalı Görülen Etkileri	88
3.2.2.1. Elektronik tebligat göndermeye yetkili kişilerden kaynaklanan sakıncalar	88
3.2.2.2. Hizmet sağlayıcıdan kaynaklanan sakıncalar	89
3.2.2.3. Elektronik tebligat alıcısından kaynaklanan sakıncalar	90
3.2.3. Usul Ekonomisi İlkesi Kapsamında Makul Süre.....	91
3.2.3.1. Makul sürede yargılanma unsuru açısından değerlendirme.....	92
3.2.3.2. Makul giderle yargılanma unsuru açısından değerlendirme	92
3.2.3.3. Yargılamanın düzenli bir şekilde yürütülmesi unsuru açısından değerlendirme	95
3.3. Aleni Yargılanma Hakkı	97
3.3.1. Duruşmanın Aleniliği Açısından Değerlendirme	98
3.3.2. Hükmün Aleniliği ve Gerekçeli Karar Açısından Değerlendirme	100
3.4. Hakkaniyete Uygun Yargılanma Hakkı	102

3.4.1. Hukuki Dinlenilme Hakkı Bakımından Değerlendirme	103
3.4.2. Silahların Eşitliği İlkesi Bakımından Değerlendirme.....	111
3.4.2.1. Dava taraflarına tanınan süreler bakımından değerlendirme	112
3.4.2.2. Yargılama giderleri bakımından değerlendirme	116
3.4.2.3. Tebligat alıcısının yükümlülükleri bakımından değerlendirme	116
3.4.2.4. İddia ve delillerin öğrenilmesi bakımından değerlendirme	117
4. VERGİ HUKUKU KAPSAMINDA DÜZENLENEN ELEKTRONİK TEBLİGAT VE ADİL YARGILANMA HAKKI İLİŞKİSİ.....	119
4.1. Vergi Usul Hukukunda Elektronik Tebligat	119
4.1.1. Elektronik Tebligat Zorunluluğu Getirilen Mükellefler ve Tebliğin İçeriği	121
4.1.2. Tebligatın Sonuçları.....	123
4.1.2.1. İdari ve yargısal süreler açısından tebliğin sonuçları.....	124
4.1.2.2. Zamanaşımını açısından tebliğin sonuçları.....	126
4.1.3. 7201 sayılı Tebligat Kanunu ile 203 sayılı Vergi Usul Kanunu Elektronik Tebligat Karşılaştırılması	127
4.2. Adil Yargılanma Hakkı Açısından Değerlendirme	131
4.2.1. Elektronik Tebligatın Adil Yargılanma Hakkı Açısından Olumlu Etkileri.....	132
4.2.1.1. Tebligat usulünde yapılan hatalar açısından faydaları.....	132
4.2.1.2. Arşiv kayıtlarının muhafazası açısından faydaları.....	134
4.2.1.3. Zaman ve masraf tasarrufu açısından faydaları	134
4.2.2. Elektronik Tebligatın Adil Yargılanma Hakkı Açısından Olumsuz Etkileri.....	137
4.2.2.1. Tebligatın bilgilendirme unsuru açısından olumsuz etkileri.....	137
4.2.2.2. Beş günlük süre açısından olumsuz etkileri.....	139
4.2.2.3. Mücbir sebep hallerine ilişkin düzenleme açısından olumsuz etkileri	140
4.2.2.4. Maliye Bakanlığına tanınan yetkiler açısından olumsuz etkileri..	141

5. SONUÇ	145
KAYNAKLAR	153
ÖZGEÇMİŞ	163

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Aşa.	: Aşağıda
AYM	: Anayasa Mahkemesi
B. No.	: Başvuru Numarası
bkz.	: Bakınız
BMİHEB	: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
BTK	: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
DETSİS	: Devlet Teşkilatı Merkezi Kayıt Sistemi
E- imza	: Elektronik İmza
E.	: Esas Numarası
EBYS	: Elektronik Belge Yönetim Sistemi
EPDK	: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
ETS	: Elektronik Tebligat Sistemi
ETY	: Elektronik Tebligat Yönetmeliği.
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HHDF	: Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HSK	: Hâkimler ve Savcılar Kurulu
İUHFD	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
K.	: Karar Numarası
KEP	: Kayıtlı Elektronik Posta
m.	: Madde
M.Ö.	: Milattan Önce

Kısaltmalar	Açıklamalar
mb	: Megabyte
MERNİS	: Merkezi Nüfus İdare Sistemi
MÖHUK	: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı
s.	: Sayfa
SBF	: Sosyal Bilimler Fakültesi
SEGBİS	: Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi
T.	: Tarih
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
UETS	:Ulusal Elektronik Tebligat Sistemi
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Projesi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
VUK	: 213 sayılı Vergi Usul Kanunu
Y.	: Yıl
Y.T.	: Yayınlanma Tarihi
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
yuk.	: Yukarı

1. GİRİŞ

Hukuk devletinin temel güvencelerinden birisi adil yargılanma hakkıdır. Adil yargılanma hakkı, yargılamanın usulüne dair temel ilkeleri belirlerken, aynı zamanda saydam bir yargılama neticesinde adil bir karar verilmesini teminat altına almakta, kamunun ve dava taraflarının yargıya güvenini korumaktadır. Bu kapsamda adil yargılanma hakkı, hakkaniyete uygun bir yargılamanın şekli unsurlarını belirlemesi nedeniyle yargılama usulü hukukunun da temelini oluşturmakta, usul hükümlerinin ana hatlarını belirlemektedir.

Adil yargılanma hakkı geçmişten günümüze birçok kanun ve uluslararası sözleşmede yerini almış olsa da hakkın tam anlamı ile somutlaştığı en kapsayıcı ve etkili düzenleme Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6' ncı maddesidir. Maddede hakkın tanımı yapılmamakla birlikte, bir yargılamanın adil bir şekilde gerçekleşmesi için gerekli unsurlar bir bütün halinde belirlenmiştir. Ülkemizde de bu unsurlar adil yargılanma hakkı kapsamında açıkça ilk kez 2001 yılında gerçekleşen Anayasa değişikliği akabinde, T.C. Anayasasının 36' ncı maddesinde "Hak Arama Hürriyeti" başlığı altında düzenlenmiştir.

Gerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gerekse Anayasamızda düzenlendiği şekli ile adil yargılanma hakkının unsurlarını dört ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar; kanuni, bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma, makul süre içerisinde yargılanma, aleni olarak yargılanma ve hakkaniyete uygun bir biçimde yargılanma şeklinde sıralanabilir. Bir hukuk devletinde bahsi geçen bu dört unsur yargılamanın yapı taşlarını oluşturmakta olup, yargılamaya ilişkin usul hükümleri de adil yargılanma hakkının unsurları ile çelişmeyecek şekilde düzenlenmektedir.

Gelişen ve değişen dünya düzeni içerisinde teknolojik gelişmelerin kamu düzenine ve toplum yaşatışına etkisi, hukuk sisteminde de kendisini göstermektedir. Keza teknolojinin gelişmesi ile birlikte zaman tasarrufu imkânı artmış ve birçok işlemin uzaktan, kısa zamanda, seri bir şekilde gerçekleştirilmesi mümkün hale gelmiştir. Söz konusu gelişmeler adil yargılanma hakkının gerçek anlamda sağlanabilmesi amacıyla yargı faaliyetlerine de uyarlanmış ve yargı sistemine birçok yenilik kazandırılmıştır.

Yargılamada zaman kaybının önüne geçilmesi, kişilerin hak ve menfaatlerine daha hızlı ve adil bir şekilde makul sürede kavuşabilmelerinin sağlanması, yargılama

sırasında mahkeme ve taraf işlemlerine ulaşım imkânının kolaylaştırılması, yargılamada saydamlığın ve güvenilirliği arttırılması amacıyla yargı faaliyetleri elektronik ortama taşınmış ve UYAP bilişim sistemi kullanılmaya başlanmıştır. Yine kişilerin kamu hizmetine daha kolay bir şekilde ulaşabilmesi amacıyla birçok kamu hizmetine elektronik ortamda ulaşım imkânı sağlanmış ve e-devlet sistemi işlerlik kazanmıştır. Aynı zamanda DETSİS, MERNİS gibi elektronik kayıt sistemleri kurularak özel ve kamu tüzel kişilerinin işlemlerini elektronik ortamda yürütmesi mümkün kılınmıştır. Ayrıca kişilerin haklarında yürütülen dava ve icra işlemlerini takip edebilmeleri, bilgi ve belge incelemesi yapabilmeleri, mahkemelere erişimin kolaylaştırılması amacıyla UYAP Bilişim sistemi avukat, vatandaş portalları da oluşturulmuş ve e- devlet ile bağlantılı hale getirilmiştir.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken adil yargılanma hakkının unsurları arasında yer alan makul sürede yargılanma hakkı, hukuki dilenilme hakkı ve mahkemeye erişim hakkının ihlal edilmesine sebebiyet veren tebligat işlemlerindeki hata ve eksikliklerin giderilmesi için çözüm önerileri üretilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda uygulamadaki aksaklıkların giderilmesi ve kişisel verilerin daha güvenilir bir şekilde korunması için 2011 yılında 7201 sayılı Tebligat Kanunu' na elektronik tebligata ilişkin hükümler eklenmiştir. Bu tarihten sonra hukuk sistemimizde hızla yayılan elektronik tebligat uygulaması, daha evvel yalnızca 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu kapsamında sayılan sermaye şirketleri ile 213 sayılı Vergi Usul Kanunu çerçevesinde 27.08.2015 tarihli 456 sayılı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğinde yer alan kurumlar için zorunlu iken, 7101 sayılı İcra ve İflas Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun m. 48 ile 2019 yılı Ocak ayı itibari ile çeşitli kamu tüzel kişileri ile avukatlar, noterler, arabulucu ve bilirkişiler bakımından da zorunlu hale getirilmiş ve ilgili hükümlerin uygulanması hayata geçirilmiştir.

Daha önce yalnızca ticari faaliyetler ve vergilendirme işlemleri için kullanılan elektronik tebligatın yargı sistemimizde yeni bir uygulama olması, bu alanda yeterli derecede içtihat oluşmamış olması, uygulamada yaşanan çeşitli aksaklıklar ve birçok yargı mensubunun elektronik tebligat sistemine yeterince aşina olmaması sebebiyle, bu sistemin yargılamalara etkisi, adil yargılanma hakkı açısından değeri ve uygulamadaki mevcut durumun araştırılması ile analiz edilmesi önemlidir.

Çalışmamızda elektronik tebligatın adil yargılanma hakkı açısından öneminin ortaya konulabilmesi ve uygulamada elektronik tebligat zorunluluğunun uygulayıcılar nezdindeki etkileri araştırılmıştır. Bu kapsamdan çalışmamızın birinci bölümünde yargılama hukukunun temelini oluşturan adil yargılama hakkı ele alınmış, bu bölümde adil yargılanma hakkının unsurları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi kararları ışığında anlatılmış, tebligat hukuku ve elektronik tebligat sisteminin adil yargılanma hakkı ile ilişkisi ise genel hatları ile ifade edilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde elektronik tebligat sisteminin yargı mercileri tarafında kullanımı, yargılamanın başlangıç tarihinden, kararın kesinleştiği ve icra edildiği ana kadar elektronik tebligat zorunluluğunun yargılamanın seyrine etkisi üzerinde durulmuş, adil yargılanma hakkının temel unsurları nezdinde elektronik tebligatın yargılama sürecine olumlu ve olumsuz etkileri ele alınmıştır. Ayrıca 7201 sayılı Tebligat Kanununda elektronik tebligata ilişkin kanun maddesi ve akabinde düzenlenen 06.12.2018 tarihli 30617 sayılı Resmi Gazete’ de ilan edilen Elektronik Tebligat Yönetmeliğinin adil yargılanma hakkı kapsamında, hakka uygunluğu değerlendirilmiştir.

Hukuk yargılamalarında elektronik tebligat zorunluluğunun henüz yeni bir uygulama olması ve adli mercilerce yapılan elektronik tebligata ilişkin henüz pek fazla uyuşmazlık yaşanmaması, bu alanda yargı içtihadının az olmasına sebebiyet vermiş dolayısıyla uygulamada yaşanan aksaklıkların yargı kararları ile tespiti pek mümkün olmamıştır. Ayrıca bu durum yargı kararları arasında çelişkilerin doğmasına da sebebiyet vermiştir. Bu sebeple çalışmamız hazırlanırken elektronik tebligat kullanıcıları arasında yer alan yargı mensuplarının deneyimleri de irdelenmiş, güncel yargı kararları araştırılmıştır.

Çalışmamızın ilk iki bölümünde elektronik tebligat ve adil yargılanma hakkı ilişkisi değerlendirilirken ağırlıklı olarak hukuk yargılamaları ele alınmış ve 7201 sayılı Tebligat Kanunu m. 7/a kapsamında inceleme yapılmıştır. Ancak elektronik tebligat yalnızca 7201 sayılı Tebligat Kanunu ile düzenlenmemiş olup, ilk olarak idare hukuku alanında işlerlik kazanmıştır. 2011 yılından bu yana vergilendirme işlemlerinde etkin olarak kullanılan elektronik tebligat, hizmet sağlayıcısı, mahiyeti, muhatabı ve göndericisi ile hukuki etkileri açısından 7201 sayılı Tebligat Kanunu m. 7/a düzenlemesinde oldukça farklıdır. Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde bu

farklılıklar üzerinde durulacak ve idare hukuku alanında elektronik tebligat uygulamasını adli yargılanma hakkı üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

2. GENEL HATLARIYLA ADİL YARGILANMA HAKKI VE ELEKTRONİK TEBLİGAT İLİŞKİSİ

2.1. Adil Yargılanma Hakkının Kapsamı ve Gelişimi

Toplumda herkesin huzur ve güven içerisinde yaşaması, toplumun değer yargılarına uygun hukuk kurallarının oluşturulması ve bu kuralların etkin bir şekilde uygulanması sayesinde mümkün olacaktır¹. Bu kapsamda hukuk kuralları insanın insan olmaktan kaynaklanan ve hak ve özgürlükleri temel alınarak düzenlenmekte, renk, ırk, dil, cinsiyet, kültür, sosyal- ekonomik durum ayrımı gözetilmeksizin herkesin eşit haklara sahip olarak yaşamasını amaçlamaktadır².

Çalışma konumuz olan adil yargılanma hakkı devletler üstü koruma altına alınmış temel insan hak ve hürriyetlerden birisidir. Bu hak yargılama hukukunun ana hatlarını belirlemekte, gerçek bir hukuki korunma sağlamaktadır³. Çalışmamızın bu bölümünde şekli hukuk açısından oldukça önemli bir yere sahip olan adil yargılanma hakkının, yargılama hukuku nezdinde önem ve kapsamı, insanlık tarihi içerisinde gelişim, koruma alanı ve Türk Hukuk Sistemindeki yeri genel hatları ile izah edilmiştir.

2.1.1. Tanımı ve Önemi

Demokratik bir hukuk devletinde kanunlarla güvence altına alınan temel haklardan birisi adil yargılanma hakkıdır⁴. Zira bir hukuk devletinde kişilere nazaran daha üst

¹ Ahmet MUMCU ve Elif KÜZECİ, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri* (Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2012), 3 vd.(İnsan Hakları); Hukukun kavramsal olarak temellendirilmesi bakımından detaylı açıklama için bkz. Başar YALTI, *Hukuk Devleti Perspektifinde Avukatın Adil Yargılanma Algısı* (İstanbul: Aristo Yayınevi Yayınları, 2019), 41-105.

² Necip BİLGE, *Hukuk Başlangıcı* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2013), 20.

³ Hakan PEKCANITEZ, “Medeni Yargıda Adil Yargılanma Hakkı”, *İzmir Barosu Dergisi* 2, (1997): 37. (“Adil Yargılanma”); Süha TANRIVER, “Hukuk Yargısı (Medeni Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı,” *TBB* 53, (2004), 191. (“Adil Yargılanma”).

⁴ Adil yargılanma hakkına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Gökhan ÇAYAN, *Adil Yargılanma Hakkı* (İstanbul: Legal Yayıncılık. 2016); Adem ÇELİK, *Adil Yargılanma Hakkı* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2007); Yaşar DEMİRCİOĞLU, *Medeni Usul Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılanma Güvenceleri* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2007); Sibel İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma Hakkı (Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 4)*, (Ankara: Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi, 2018). (Adil Yargılanma); Muhammet ÖZEKES, *Hukuki Dinlenilme Hakkı* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2003). (Hukuki Dinlenilme); Tuğçe TAKCI, *Türk ve Avrupa Hukukunda Temel Hak Boyutuyla Adil Yargılanma Hakkı* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2017). (Adli Yargılanma); Hüseyin TURAN, *Adil Yargılanma Hakkı* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2016); AKTEPE ARTIK, Sezin. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türk Medeni Usul Hukuku Açısından Adil Yargılanma Hakkı* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2014); (Adil Yargılanma Hakkı); PEKCANITEZ, “Adil Yargılanma,” 35-55.; TANRIVER, “Adil Yargılanma Hakkı,” 191- 215.; Hakan

konumda bulunan idarenin keyfi davranışlar sergilemesinin önündeki en büyük engel yargı organıdır. Bununla birlikte temel hak ve hürriyetlerin muhafaza edilebilmesi için yargı organının da denetlenebilmesi ve yargılamanın sınırlarının öngörülebilir olması elzemdir.

Adil yargılanma hakkı, dava tarafı ayrımı gözetmeksizin yargılamanın sınırlarını belirleyen bir insan hakkıdır⁵. Dolayısıyla mahiyeti gereği söz konusu hak, kanunlarla güvence altına alınmıştır. Bununla birlikte adil yargılanma hakkı ile ilgili gerek uluslararası gerekse ulusal metinlerde açık bir tanım bulunmamaktadır. Ancak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6' ncı maddesinde ve ilgili maddenin Türk Hukuk Sistemindeki karşılığı olan yürürlükteki 1982 Anayasasının 36' ncı maddesinde söz konusu hakkın genel çerçevesi çizilerek, adil bir yargılamanın asgari gereklilikleri belirlenmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6' ncı maddesinde adil yargılanma hakkı;

“1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır. 3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;

PEKCANİTEZ ve diğerleri., *Pekcanitez Usul* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017), 845 vd. (Pekcanitez Usul); Hakan PEKCANİTEZ, Muhammet ÖZEKES ve Oğuz ATALAY, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018), 191. (Usul).; Şanal GÖRGÜN., *Medeni Usul Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2015), 247 vd.(Usul); Baki KURU, Ramazan ARSLAN ve Ejder YILMAZ, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı* (Ankara: Yetkin Yayınları. 2014)., 342. (Usul).

⁵ AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılanma Hakkı*, 9; ÖZEKES, Muhammet, “Oyun Teorisi-Hukuk Uygulaması ve Adil Yargılanma Hakkı,” *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi*, (İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2005), 82.

c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;

d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.⁶

şeklinde düzenlenmiştir.

İşaret ettiğimiz düzenlemeden de anlaşılacağı üzere sözleşme kapsamında adil yargılanma hakkının tanımı yapılmamış ancak kişilerin hangi koşullarda yargılamaya katılabilecekleri, yargılamada talep edebilecekleri hakları ve sağlıklı bir yargılama için yargı organının yükümlülükleri genel olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla adil yargılanma hakkının yargı organları ve kişiler olmak üzere iki farklı muhatabı vardır.

Sözleşme hükümleri doğrultusunda adil yargılanma hakkını muhatapları açısından iki farklı şekilde tanımlayabiliriz. Kişiler nezdinde bir hak olarak adil yargılanma hakkı; gerçek veya tüzel kişi, vatandaş yahut yabancı ayrımı yapılmaksızın herkesin, kuruluşu ve işleyişi itibarıyla kanunlar haricinde hiçbir otoritenin etkisi altında kalmayan, kanunlarla kurulmuş bir mahkeme önünde, kamuya açık bir şekilde her türlü meşru vasıta ile haklarını arayabilme yahut yargılanabilme ve bunu talep edebilme hakkıdır⁷.

Yargı organları ve devlet nezdinde bir yükümlülük olarak adil yargılanma hakkı ise; yargılamaya konu bir uyuşmazlıkta, haklı yahut haksız ayrımı gözetilmeksizin kanunlar doğrultusunda taraflara eşit muamele gösterilmesi, tarafların hiçbir baskı altında bırakılmaksızın iddia ve savunmalarını meşru her türlü vasıta ile mahkeme huzurunda ispatlayabilmeleri ve tartışabilmeleri için gerekli tüm imkânların sağlanması, en hızlı şekilde, en az giderle, güvenilir ve kanuni yollarla tarafların aklında soru işareti bırakmayacak bir gerekçe hazırlanarak, yargılamanın hakkaniyete

⁶ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) Türkçe çevirisi için; Erişim Tarihi, 06.05.2020, <https://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf>.

⁷ Bihter AYDIN, “ Türk İdari Yargı Düzeninde Adil Yargılama Hakkı” (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012), 6.; TAKCI, *Adil Yargılanma*, 8.

uygun sonuçlandırılması yükümlülüğüdür⁸. Bu kapsamda kanaatimizce, şahıslar nezdinde bir hak olarak tanımlanabilecek olan adil yargılanma hakkının, yargı organlarına yüklediği yükümlülük nedeniyle yargı organlarının görev ve sorumlulukları belirlenirken bu hak adil yargılama yükümlülüğü şeklinde ifade edilebilecektir.

Adil yargılanma hakkı etkin bir hukuksal korumayı amaçlaması nedeniyle hukuk devleti ilkesi ile de yakından ilgilidir. Bununla birlikte adil yargılanma hakkının amaçladığı hukuksal koruma ile hukuki korunma talebinin karıştırılmaması gerekir. Zira hukuki korunma talebi, meşru bir hakkının zarar gördüğünü iddia eden kişinin, devletten bu hakkının korunmasını talep etmesidir. Dolayısıyla hukuki korunma talebi yargılama sonucunda lehine hüküm verilmesini isteyen kişi tarafından ileri sürülmektedir⁹. Ancak adil yargılanma hakkı yargılama sürecine ilişkin ve dava taraflarının haklı yahut haksız olmalarından bağımsız bir hak olması nedeniyle yargılamanın her iki tarafınca da ileri sürülebilecek bir haktır.

Adil yargılanma hakkının hukuki dinlenilme hakkı ile de sınırlandırılması düşünülemez. Zira hukuki dinlenilme hakkı ancak adil yargılanma hakkının unsurları arasında bulunan hakkaniyete uygun yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilebilecek, adil yargılanma hakkına oranla daha dar sınırları olan bir haktır. Hukuki dinlenilme hakkı yalnızca yargılamaya katılanların eşit bir şekilde karşılıklı iddia ve savunmalarını özgürce kanuni sınırlar içerisinde dile getirebilmelerini ifade eder¹⁰. Adil yargılanma hakkı ise tüm yargılama sürecini mahkemelerin oluşumundan, yargılamanın süresi ve neticesine kadar her aşamayı kapsamaktadır. Bununla birlikte hukuki dinlenilme hakkı adil yargılanma hakkından farklı olarak sadece davanın taraflarınca değil, üçüncü kişilerce de ileri sürülebilmektedir¹¹.

Adil yargılanma hakkı adalete erişim hakkı ile de yakından ilişkilidir. Adalete erişimin tam anlamı ile sağlanabilmesi için adil yargılanma hakkı ve unsurların uygulamada sağlıklı bir şekilde kullanılabiliyor olması gerekmektedir. Bununla birlikte adalete

⁸ Başar BAŞARAN, “Adil Yargılanma Hakkı” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007), 29-30.

⁹ PEKCANİTEZ, “Adil Yargılanma,” 37.

¹⁰ TANRIVER, “Adil Yargılanma Hakkı,” 192.

¹¹ Hakan PEKCANİTEZ, “Hukuki Dinlenilme Hakkı”, *Seyfullah Edis’ e Armağan* içinde, (İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2000), 754. (“Hukuki Dinlenilme”).

erişim hakkı kişinin adli makamlara en az maliyetle, hızlı ve güvenilir bir biçimde ulaşabilmesi, aynı zamanda yapılan yargılama neticesinde adil bir karar alınabilmesini ifade eder. Adil yargılanma hakkı ise yargılama sürecine ilişkin usulü bir hak olup, yargılamanın sonucunda verilen kararın içerik olarak adil olup olmadığını değil, adil bir karar verilmesi için gerekli şekli unsurların sağlanıp sağlanmadığını denetlemeyi hedefleyen bir haktır.

Yine adil yargılanma hakkı uluslararası metinlerde daha çok ceza yargılamaları ile medeni haklara ilişkin özel hukuk yargılamalarını kapsayıcı şekilde düzenlenmiş olmasına karşın adalete erişim hakkı tüm yargılamaları kapsamaktadır¹².

Adil yargılanma hakkını diğer haklardan ayıran önemli bir husus, kişileri yargı erkine karşı da koruma altına almış olmasıdır¹³. Zira temel hak ve özgürlükler, toplum sözleşmesi teorisinin de bir yansıması olarak egemen güce karşı bireyin varlığının her yönü ile korunmasını amaçlayan, bu nedenle de egemen gücün yükümlülüklerini belirleyen haklardır. Ancak adil yargılanma hakkı yalnızca yönetimin değil aynı zamanda demokratik bir toplumda temel hakların korunmasının denetimini sağlayacak olan yargı erkinin de belirli ilkelere sadık bir yargılama gerçekleştirmesi yükümlülüğünü yüklemiş, dolayısıyla temel haklara karşı yargının sınırlarını da ortaya koymuştur.

Görüldüğü üzere adil yargılanma hakkı yargılamaya ilişkin hakları kapsayan, diğer insan haklarının ise güvencesi olan, bu nedenle de oldukça geniş bir alana yayılan, siyasal iktidarı ve yargı organlarının imkân ve yetkileri karşısında şahısların korunmasını amaçlayan bir haktır.

Adil yargılanma hakkı, devletin hiçbir ayırım gözetmeksizin eşit ve adil bir şekilde kişilerin meşru haklarını yargı yolu ile koruma altına almasını amaçlayan bir hak olması, kişilerin yargılamada nesne değil özne olarak varlıklarını korumasını da sağlaması sebebiyle de oldukça önemlidir. Böylelikle kişiler haklarının korunması için yargılamaya müdahale edebilmekte, sonuca etkili olabilmekte dolayısıyla da insan hakları ihlallerinin engellenebilmesi için zemin oluşturulabilmektedir.

¹²Akın ÇAKIN, “Türk Hukukunda Adalete Erişim, (Doktora Tezi, Polis Akademisi, 2014), 36.

¹³ BAŞARAN, “Adil Yargılanma Hakkı,” 30.

Adil yargılanma hakkının bahsi geçen temel amaçları da göz önüne alındığında bu hakkın belirli bir aşama yahut yargılama usulü ile sınırlandırılması düşünülemez¹⁴. Bir yargılama sürecinin başından, kararın kesinleşmesi ve icraya konulmasına kadar, tüm süreçte¹⁵ adil yargılanma hakkı varlığını sürdürmektedir. Bununla birlikte yargılama sürecinin herhangi bir aşamasında adil yargılanma hakkının ihlal edilmiş olması her zaman yargılamanın güvenilirliğini zedelemeyiz. Zira adil yargılanma hakkı yargılama sonucunda verilecek karardan bağımsız bir hak olsa da yargılamanın bir bütün olması nedeniyle, herhangi bir sürecinde gerçekleşen ihlalin diğer aşamalarında giderilmesi mümkündür. Örneğin, yargılama sırasında bilirkişi raporunun tarafa tebliğ edilmemesi

¹⁴ AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılanma Hakkı*, 10.

¹⁵ Doktrinde adil yargılanma hakkının, kararın icra edilmesi aşamasında da geçerli olduğu hususunda herhangi bir ihtilaf yoktur. Ancak bir yargılama sürecinin başlangıç noktasının her uyumsuzluk bakımından aynı olup olamayacağı tartışmalıdır. Medeni haklara ilişkin olarak, işçi- işveren ilişkilerinden, tüketici işlemlerinden yahut ticari iş ve işlemlerden doğan uyumsuzluklarda arabulucuya başvurulması bir dava şartıdır. Aynı şekilde idari yargılamalarda idarenin eylemlerinden dolayı hakları ihlal edilen kişilerin öncelikle idareye başvurmuş olmaları gerekmektedir. Kanaatimizce adil yargılanma hakkının temelinde efektif bir koruma sağlaması ve soyut niteliği gereği neleri kapsadığının tam olarak belirlenemiyor olması sebepleri ile bu gibi hallerde yargılamanın başlangıcının yargılamanın bir ön şartı mahiyetinde olan zorunlu başvuru sürecini de kapsamı gerekmektedir. Zira kişi kendi iradesi ve talebi ile değil, kanuni zorunluluklar nedeni ile yargı dışı alternatif çözüm yollarına başvurmaktadır.

Bununla birlikte zorunlu arabuluculuğun kanunlaşması akabinde Anayasa Mahkemesine, söz konusu zorunluluğun hak arama hürriyetinin ihlali mahiyetinde olduğu gerekçesi ile soyut norm başvurusunda bulunulmuş, Anayasa Mahkemesi(AYM) ise 11.12.2018 tarihinde Resmi Gazete’ de yayımlanan 2017/178 E., 2018/ 82 K. sayılı kararında “ilgili mevzuat gereği iletişim teknikleri yönünden profesyonel, konusunda uzman, eğitilmiş, tarafsız, güvenilir ve objektif bir kimliğe sahip arabulucu uyumsuzluk çözüm sürecinin tüm aşamalarında taraflar arasında eşitliği gözeterek sürecin sonuçlanmasını sağlayabilecektir.” İfadesi ile arabulucunun tarafsız ve bağımsızlığını vurgulanmış, “...arabuluculuğa başvuru zorunluluğunun, kişilerin hak aramalarını imkânsız hâle getiren veya aşırı derecede zorlaştıran etkisiz ve sonuçsuz bir sürece neden olmadıkça hak arama hürriyetinin özüne dokunduğu söylenemez. Dava şartı olmanın bir sonucu olarak arabuluculuğa başvuru bir zorunluluk arz etmekte ise de bu zorunluluk yalnızca arabuluculuğa başvuru ile sınırlı olup arabuluculuk sürecinin işleyişi ve sonucu üzerinde taraf iradelerinin egemen olduğu açıktır. Taraflar istedikleri zaman süreci sonlandırabilecekleri gibi, süreç sonunda anlaşmaya varıp varmamak konusunda da tercih hakkına sahiptirler. Anlaşmaya varılamaması hâlinde ise uyumsuzluğun çözümü için yargı yoluna başvurulması mümkündür.” gerekçesi ile de arabuluculuk sürecine tarafların özgürce katılabileceği, iddia ve savunmalarını sunabileceğini belirtilmiştir. Ayrıca kararın devamında AYM, arabuluculuk sürecinin daha hızlı sonuçlanması nedeniyle makul sürede yargılanmayı ihlal etmediğini de bildirmiştir(Kararın tamamı için bkz. Anayasa Mahkemesi, 2017/178 E., 2018/ 82 K. Sayılı, 11.07.2018 T. kararı, Erişim Tarihi, 05.06.2020, www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr).

Dolayısıyla her ne kadar arabuluculuk mahkemelerden tamamen bağımsız bir alternatif çözüm yolu olsa da, bu süreci yönetecek olan arabulucunun taşıması gereken nitelikler, sürecin hızlı bir şekilde sonuçlandırılması için belirlenen süreler, tarafların arabuluculuk sürecindeki aktif rolü ve arabuluculuğun bir dava şartı olduğu da düşünülecek olursa adil yargılanma hakkının zorunlu arabuluculuğa başvuru yapılması itibarı ile etkili hale gelmesi gerekmektedir. Arabuluculuk ve dava şartı olarak zorunlu arabuluculuk hakkında detaylı bilgi için bkz. Muhammet ÖZEKES, Ömer EKMEKÇİ, Vural SEVEN, Murat ATALI. *Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019).(Arabuluculuk); Betül Azaklı ARSLAN, *Medeni Usul Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2018), 178 vd.

halinde ilgili tarafın hukuki dinlenilme hakkı ve dolayısıyla adil yargılanma hakkı ihlal edilmiş olur¹⁶. Ancak duruşmada durumun fark edilmesi üzerine raporun tefhim edilmesi ile hak ihlali ortadan kalkacağından, kişinin bu ihlale dayalı olarak kanuni yollara başvurusu yahut ihlal kararı verilmesi mümkün olmaz. Bununla birlikte hemen belirtmek gerekir ki bu durumun da istisnaları mevcuttur. Zira adil yargılanma hakkının makul sürede yargılama unsurunun ihlali durumunda ihlalin sebep olduğu sonucun düzeltilmesi mümkün değildir.

2.1.2. Mukayeseli Hukukta Adil Yargılanma Hakkının Tarihsel Gelişimi

Adil Yargılanma hakkı temel bir insan hakkı olmakla birlikte, diğer insan haklarının korunması açısından da oldukça önemlidir. Zira adil yargılanma hakkının olmadığı bir sistemde, kişilere kıyasla daha güçlü bir konumda olan devlet ve siyasi iktidar karşısında, kişilerin yahut grupların başta sosyal ve ekonomik hakları, ihlallerin devamı halinde ise yaşama hakkı gibi temel insani haklarının zarar görmesi kaçınılmazdır. Nitekim insan hakları ve bunlardan birisi olan adil yargılanma hakkı dünya genelinde yaşanan hak ihlalleri doğrultusunda siyasal iktidarların yetkilerinin ve güçlerinin sınırlandırılması gerekliliği ile çok uzun yıllara dayanan fikri ve tarihi tecrübeler sonucunda doğmuş ve bugünkü halini almıştır.

İnsan hakları kapsamında tarihteki gelişmeler irdelendiğinde ilkçağlara kadar uzanan süreçte çeşitli temel hakların varlığı¹⁷ tartışılabilse de adil yargılanma hakkı bakımından, hakkın özünün ilk kez yazılı olarak ele alındığı belge Magna Carta Libertatum’ dur¹⁸. İngiltere’ de kral ve feodal beyler arasında imzalanan belgede, her ne kadar yalnızca belirli bir zümreye yönelik olarak kurallar belirlenmişse de, belgenin 38’ inci 39’ uncu 40’ ıncı ve 45’ inci maddeleri¹⁹ adil yargılamanın ana unsurlarından,

¹⁶ Yargıtay 3. Hukuk Dairesi, 2016/697 E., 2016/3558 K. Sayılı kararı, Erişim Tarihi, 20.04.2021, <https://karararama.yargitay.gov.tr>.

¹⁷ Yapılan araştırmalar neticesinde tarihteki ilk gerçek kanun Sümer Kralı Ur- Nammu tarafından M.Ö. 2050 yılında çıkarıldığı kabul edilmiştir. Dönemine göre oldukça insancıl hazırlandığı kabul edilen metnin sadece üç suçtan ölüm ve bir suçtan da hapis cezasının varlığı görülmekte olup diğer cezalar para cezası şeklinde belirlenmiştir. Daha çok yüksek zümrenin hakları ele alınsa da mülkiyet hakkı, yaşama hakkı gibi insan haklarının ilk kez yasalaştırılması açısından önemlidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Adem IŞIK, “İlk Şehirler ve Yazılı Medeniyete Geçiş”, *Mavi Atlas* 6/2, (2018): 59. Yine M. Ö. 1750 yılında Babil Kralı Hammurabi tarafından çıkartılan kanunlarda da kişilerin mülkiyet hakkının korunduğu görülmekte olup, bir kısım temel hakların milattan önce dahi var olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁸ BAŞARAN, “Adil Yargılanma Hakkı,” 7.

¹⁹ Magna Carta Libertatum; “ 38. Madde: Bundan böyle hiçbir hâkim herhangi bir kimseyi ilgili olayda doğru ve güvenilir deliller ortaya koymadan dava edemez.

tarafsız ve bağımsız mahkemelerce yargılanma hakkı ve hakkaniyete uygun yargılanma hakkını koruma altına alınmış olması nedeniyle oldukça önemlidir²⁰.

Adil yargılanma hakkı, Magna Carta Libertatum’ da öz itibarı ile yer alması akabinde bir bütün halinde ulusal ve uluslararası metinlerde benimsenene kadar ulusal nitelikteki birçok kanun ve sözleşmede de kendisini bazı unsurları ile göstermiştir. Daha çok Kıta Avrupa’sında özellikle de İngiltere menşei gelişmeler sıralanacak olursa; 1628 yılında İngiltere’ de “Haklar Dilekçesi” yayınlanmış²¹, doğrudan adil yargılanma hakkına değinilmese de adil yargılanma hakkının amacını oluşturan, devlete karşı vatandaşın korunmasının sağlanması²² için suçta ve cezada kanunilik ilkesi benimsenmiştir²³.

Yine 1679 yılında İngiltere’de Habeas Corpus Act²⁴ yürürlüğe girmiş ve kısmen de olsa makul sürede yargılanma hakkı ilk kez kanuni bir metin ile dile getirilmiştir²⁵. Ayrıca ilgili kanunda da kanunilik ilkesi benimsenmiş, keyfi tutuklama ve cezalandırmanın önüne geçilmesi için kişilerin ancak ülke kanunlarına göre kanunla kurulmuş mahkemelerde yargılanarak hüküm giydikten sonra temel birtakım hak ve hürriyetlerinin kısıtlanabileceği ilan edilmiştir²⁶.

39. Madde: “ Kendi zümresinden olanlar ya da ülkenin ilgili yasalarına uygun olarak verilen bir karar olmadıkça hiçbir özgür kişi tutuklanamaz, hapse atılamaz, mal ve mülkü elinden alınamaz, sürgüne yollanamaz ya da herhangi bir biçimde kötü muameleye maruz bırakılamaz.

40.Madde: Kimseye hakkı ya da adaleti satmayacağız, menetmeyeceğiz ya da geciktirmeyeceğiz.

45.Madde: Krallığın yasalarını bilmeyen ve bu yasalara tümüyle uyacağına kanaat getirmedüğümüz kişileri hâkim, vali, şerif ya da sınırlı yetkili hâkim olarak atamayacağız.”. (Magna Carta Libertatum Türkçe hali tam metni için bkz. Erişim Tarihi, 02.05.2020, <https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/Magna2017-2.pdf>).

²⁰ Durmuş TEZCAN vd., *İnsan Hakları El Kitabı* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019), 29 vd.; Rona AYBAY, *İnsan Hakları Hukuku* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017), 31.

²¹ 1628 Tarihli Haklar Dilekçesi (Petition of Rights) orijinal metni için bkz. Erişim Tarihi, 30.04.2021, <https://www.law.gmu.edu/assets/files/academics/founders/petitionofright.pdf>.

²² Cem Alper AKDOĞAN, “Türk Hukuku Ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Adil Yargılanma Hakkı” (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2019), 5. (Adil Yargılanma Hakkı).

²³ YALTI, *Avukatın Adil Yargılanma Algısı*, 67.

²⁴ 1679 Tarihli Habeas Corpus Act orijinal metni için bkz. Erişim Tarihi, 30.04.2021, https://press-pubs.uchicago.edu/founders/documents/a1_9_2s2.html.

²⁵ Mehmet AKAD, Bihter VURAL DİNÇKOL ve Nihat BULUT, *Genel Kamu Hukuku* (İstanbul: Der Yayınları, 2016), 258. (Genel Kamu); AKDOĞAN, “Adil Yargılanma Hakkı,” 5.

²⁶ AKAD, VURAL DİNÇKOL ve BULUT, *Genel Kamu*, 260. YALTI, *Avukatın Adil Yargılanma Algısı*, 67; BAŞARAN, “Adil Yargılanma Hakkı,” 8.

Habeas Corpus Act' ın yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra 1689 yılında İngiltere' de Haklar Bildirgesi kabul edilmiş²⁷, sosyal- ekonomik ve siyasi statünün yargılamalara etkisi azaltılmaya çalışılmış²⁸, adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilen savunma hakkının varlığı ifade edilmiştir.

İngiltere' de insan ve hak ve özgürlüklerinin gelişimine katkı sağlayan belgeler her ne kadar günün şartlarına yönelik somut hükümler içeren ulusal metinler olsa da ileri tarihlerde Amerika ve Fransa' yı fikri anlamda etkilemiş ve liberal özgürlük anlayışının uluslararası düzeyde kabul görmesine öncülük eden iki bildirinin temelini oluşturmuştur²⁹.

Evrensel hak ve özgürlüklerin kaynağını oluşturan ilk bildiri³⁰ 12 Haziran 1776 yılında Kuzey Amerika' da kabul edilen Virginia Haklar Bildirisi' dir³¹. Bu bildiri ile tüm insanların doğuştan birtakım haklarının var olduğu özümsenmiş ve bu haklar teker teker ifade edilmiş dolayısıyla evrensel olarak insan hak ve hürriyetlerinin varlığı vurgulanmıştır³². Bildiride adil yargılanma hakkı doğrudan ifade edilmemiş olmakla birlikte, bu hakkın kapsamında yer alan “suçlama hakkında bilgi edinme hakkı, suçlayanlar ve tanıklarla yüzleşme hakkı, lehine delil sunma hakkı, aleyhinde delil sunmaya zorlanamama hakkı, bağımsız bir jüri tarafından süratle yargılanma hakkı gibi”³³ adil yargılanma hakkının 4 temel unsuru içerisinde yer alan makul sürede yargılanma ve hakkaniyete uygun yargılanma, bağımsız ve tarafsız bir mahkemece yargılanma unsurlarının ele alındığı anlaşılmaktadır.

Virginia Haklar Bildirisinde yer alan haklar daha sonra Amerika Birleşik Devletlerinin bağımsızlığını ilan etmesi ile birlikte 1787 yılında kabul edilen anayasada da varlığını

²⁷ 1689 Tarihli Haklar Bildirisi (Bill of Rights) orijinal metni için bkz. Erişim Tarihi, 30.04.2021, https://avalon.law.yale.edu/17th_century/england.asp.

²⁸ AKDOĞAN, “Adil Yargılanma Hakkı,” 5.; Gözde UZUN ERTEKİN. “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunda Adil Yargılanma Hakkı” (Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi, 2018), 16. (“Adil Yargılanma Hakkı”).

²⁹ BAŞARAN, “Adil Yargılanma Hakkı,” 8; Sadık AKGÜL, “Adil Yargılanma Sorunu” (Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 2011), 59.

³⁰ AKAD, VURAL DİNÇKOL ve BULUT, *Genel Kamu*, 261; AKDOĞAN, “Adil Yargılanma Hakkı,” 7.

³¹ 1776 Tarihli Virginia Haklar Bildirisi (The Virginia Declaration of Rights) orijinal metni için bkz. Erişim Tarihi, 30.04.2021, <https://www.archives.gov/founding-docs/virginia-declaration-of-rights>

³² AKAD, VURAL DİNÇKOL ve BULUT, *Genel Kamu*, 262; ÇAYAN, *Adil Yargılanma*, 9.

³³ BAŞARAN, “Adil Yargılanma Hakkı,” 9.

korumuş³⁴, ayrıca bu anayasa ile aleni yargılanma hakkı da tanınarak, adil yargılanma hakkı güvence altına alınmıştır³⁵.

Hak ve özgürlüklerin evrenselliğinin özümsemesinde kaynak oluşturan³⁶ diğer bildiri ise 1789 yılında kabul edilen Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi' dir. Jean Jacques Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi düşünce yapısını benimsemiş bildiri ile evrensel temel hak ve özgürlükler, Kuzey Amerika' nın ardından Kıta Avrupa'sında da hızla benimsenmiştir³⁷. Bildiride adil yargılanma hakkından açıkça bahsedilmemiş olmakla birlikte, suç ve cezada kanunilik ilkesi özümsemiş, adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilen masumiyet karinesi açıkça hüküm altına alınmıştır³⁸. Bu bildiri akabinde 1791 yılında yürürlüğe giren Fransız Anayasası, bildiride belirlenen tüm hakları korumuş, ayrıca aleni yargılama zorunluluğu, tarafsız ve bağımsız mahkemelerce yargılamanın gerçekleştirilmesi ve savunma hakkı gibi adil yargılanma hakkının temel unsurlarını da düzenleyerek adil yargılanma hakkını güvence altına almıştır³⁹.

Tüm bu gelişmelerin uluslararası bir zeminde sonuç doğurması ve insan haklarının devletlerin egemenliğinden bağımsız olarak evrensel bir biçimde korunması gerekliliği İkinci Dünya Savaşında oldukça geniş bir coğrafyaya dağılan ağır insan hakları ihlalleri sonucunda önemini arttırmıştır⁴⁰. Bu kapsamda insan haysiyetinin yüceltilmesi ve korunması, dünya barışının sağlanması ve ilkeler arasındaki dostluk ilişkilerinin geliştirilmesi amacıyla 1945 yılında uluslararası bir örgüt olan Birleşmiş Milletler kurulmuştur⁴¹.

³⁴ Mehmet Semih GEMALMAZ, *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş* (İstanbul: Legal Yayıncılık, 2003), 71 vd. (Genel Teori); AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılanma Hakkı*, 8.

³⁵ Münci KAPANİ, *Kamu Hürriyetleri* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 1993), 45.; BAŞARAN, “Adil Yargılanma Hakkı,” 9.

³⁶ YALTI, *Avukatın Adil Yargılanma Algısı*, 68.; GEMALMAZ, *Genel Teori*, 62.; İsmail Çağlayan ÇIRAK, “Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Adil Yargılanma Hakkı” (Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2010), 13.

³⁷ Mustafa GÖKŞEN, “AIHM Yargısında Adil Yargılanma Hakkı Ve Makul Süre” (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2010), 20.(“Makul Süre”).

³⁸ AKAD, VURAL DİNÇKOL ve BULUT, *Genel Kamu*, 263- 267.; BAŞARAN, “Adil Yargılanma Hakkı,” 10.; ÇAYAN, *Adil Yargılanma*, 3.

³⁹ AKDOĞAN, “Adil Yargılanma Hakkı,” 7.; Serhat KAŞIKARA, *Avrupa İnsan Hakları Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye* (Ankara: Adalet Yayınevi. 2009), 44.(Adil Yargılanma).

⁴⁰ AKAD, VURAL DİNÇKOL ve BULUT, *Genel Kamu*, 276.; BAŞARAN, “Adil Yargılanma Hakkı,” 10.

⁴¹ Örgütün kuruluş amacı ve tarihçesi için bkz. Erişim Tarihi, 04.05.2020, <http://www.un.org.tr/>.

Örgüt kuruluşundan kısa bir süre sonra 10 Aralık 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini örgüte üye devletlerin imzası ile kabul edilmiştir. Adil yargılanma hakkı günümüzdeki anlamına en yakın olarak ilk kez⁴² Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (BMİHEB) m.10’ da “Herkesin, hak ve yükümlülükleri belirlenirken ve kendisine bir suç yüklenirken, tam bir şekilde davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından hakça ve açık olarak görülmesini istemeye hakkı vardır.”⁴³ şeklinde düzenlenmiştir. Ayrıca 30 maddeden oluşan beyannamenin 7’nci, 8’ inci, 9’ uncu ve 11’ inci maddeleri de adil yargılanma hakkının tamamlayıcı unsurlarını ele alması bakımından önemlidir. Bununla birlikte Birleşmiş Milletlerin yapısı gereği üye devletler üzerinde etkili yaptırım hakkının olmayışı nedeniyle hükümler birer tavsiye niteliğindedir⁴⁴. Ancak beyannamenin ilanı ile birlikte dünya genelinde hem Birleşmiş Milletler düzeyinde hem de Birleşmiş Milletler Şartının da katkıları ile bölgesel ölçekli olarak insan hakları kapsamında birçok gelişme sağlanmış gerek Amerika gerekse Afrika kıtasında uluslararası insan hakları örgütlerinin oluşumu ve insan haklarına ilişkin yeni bildirilerin üretilmesine aracı olmuştur⁴⁵.

İkinci Dünya Savaşının etkileri ve uluslararası gelişmeler Avrupa ülkelerinde de insan haklarının bölgesel korunumu için çeşitli hareketlilikler başlatmış ve 1948 yılında Avrupa Konseyi kurulmuştur⁴⁶. Konseyin bel kemiği mahiyetinde olan ve bugünkü hali ile adil yargılanma hakkını düzenleyen⁴⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya dair Avrupa Sözleşmesi), 4 Kasım 1950 yılında Roma’da içinde Türkiye’ nin de bulunduğu üye devletler tarafından imzalanmıştır⁴⁸.

⁴² GÖKŞEN, “Makul Süre,” 11.

⁴³ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Türkçe çevirisi için bkz. Erişim Tarihi, 04.05.2020, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>.

⁴⁴ Şeref GÖZÜBÜYÜK, Feyyaz GÖLCÜKLÜ ve Abdurrahman SAYGILI. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması* (Ankara: Turhan Kitapevi. 2019), 8.(Sözleşme); KAŞIKARA, *Adil Yargılanma*, 46.

⁴⁵ AKAD, VURAL DİNÇKOL ve BULUT, *Genel Kamu*, 277.; ARTIK AKTEPE, “Adil Yargılama”, 22.; İrem ÖZDEMİR, “Medeni Yargılama Hukukunda Adalet Erişim” (Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, 2010), 18.

⁴⁶ KAŞIKARA, *Adil Yargılanma*, 50.

⁴⁷ AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılanma Hakkı*, 22.; KAŞIKARA, *Adil Yargılanma*, 51.

⁴⁸ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tam metin için bkz. Erişim Tarihi 04.05.2020. <https://www.yargitay.gov.tr/documents/AIHM.pdf>.

Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletlerden farklı olarak, konsey üyesi ülkelere imzalanan sözleşmelere, devletlerin uyması, yeni normlar oluşturulması ve bu normların denetlenebilmesi için çeşitli şekillerde iş birliği oluşturulmasını da sağlayacak bir yapıdadır⁴⁹. En önemlisi de üye devletlerin sözleşme hükümlerini ihlal etmesi halinde, devlet yargı organlarının dışında yeni bir denetim merci olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) kurulmuş olmasıdır⁵⁰. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, insan haklarının korunmasında uluslararası yargısal denetim sağlamasının yanı sıra, sözleşme hükümlerinin yorumlanması, dolayısıyla da sözleşmede yalnızca genel hatları ile düzenlenen adil yargılanma hakkının sınırlarının, kapsamının ve unsurlarının belirlenmesinde oluşturduğu içtihatları ile oldukça önemli bir yere sahiptir⁵¹.

Avrupa Konseyinin kurucu üyeleri arasında yer alan ülkemizde sözleşme hükümleri, 10.03.1954 tarihli 6366 sayılı İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve Buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun ile yürürlüğe girmiştir⁵². Sözleşmenin 1' inci maddesi gereği, sözleşmenin kabulü ile birlikte taraf devletler, yetki alanları içerisindeki tüm bireylerin sözleşmede belirtilen hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlamakla yükümlüdür. Dolayısıyla Türkiye'de 50' li yıllarda adil yargılanma hakkını düzenleyen kanuni bir metin bulunmasa dahi sözleşmenin imzalanması ile birlikte ülkemizde de adil yargılanma hakkı ve sağlayıcı unsurları geçerli hale gelmiştir⁵³.

Adil yargılanma hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6' ncı maddesinde düzenlenmiştir. İlgili madde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi' nin 10' uncu maddesini destekleyici nitelikte olmakla birlikte daha somut ve açıklayıcıdır⁵⁴. Bununla birlikte Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel

⁴⁹ MUMCU ve KÜZECİ, *İnsan Hakları*, 104.; KAŞIKARA, *Adil Yargılanma*, 50.;

⁵⁰ İbrahim TAN, "Adil Yargılanma Hakkı Ve Adil Yargılanma Hakkının İhlali Halinde Gidilebilecek Yasal Yollar," *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15/2, (2018),b119.; AKAD, VURAL DİNÇKOL ve BULUT, *Genel Kamu*, 322.

AKAD, VURAL DİNÇKOL ve BULUT, *Genel Kamu*, 324.

⁵² 10.03.1954 tarihli 6366 sayılı İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve Buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun için bkz. Erişim Tarihi, 29.04.2021, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc036/kanuntbmmc036/kanuntbmmc03606366.pdf.

⁵³ AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılanma Hakkı*, 15; GÖZÜBÜYÜK, GÖLCÜKLÜ, SAYGILI, *Sözleşme*, 22.; KAŞIKARA, *Adil Yargılanma*, 73.

⁵⁴ UZUN ERTEKİN, "Adil Yargılanma Hakkı," 20.

Beyannamesi' nin 10' uncu maddesi yargılama ayrımı gözetmemiş, kişilerin hak ve özgürlüklerine ilişkin tüm uyumsuzluk bakımından kapsamını belirlemiştir⁵⁵. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' nin 6' ncı maddesi ise medeni hak ve yükümlülöklere ilişkin özel hukuk yargılamaları ve ceza yargılamaları kapsamında değerdendirilecek davalar bakımından Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi' ne göre daha dar nitelikli bir düzenleme yapmıştır⁵⁶. Bununla birlikte adil yargılama hakkının unsurları Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde daha kapsamlı belirlenmiş ve birtakım yeni haklar da adil yargılama hakkı içersine dâhil edilmiştir⁵⁷.

Adil yargılanma hakkı açısından temel kaynak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olarak belirlenmişse de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinden sonra da uluslararası düzeyde birçok belge imzalanmıştır. Bunların başında Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanarak 1976 yılında yürürlöğe giren Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 1986 yılında yürürlöğe giren Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı ve 7 Aralık 2000 yılında Avrupa Birliğı' ne üye ölkeler tarafından imzalanan Avrupa Birliğı Temel Haklar Şartı gelmektedir⁵⁸.

2.1.3. Türk Hukuk Sisteminde Adil Yargılanma Hakkının Tarihsel Gelişimi ve Önemi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin taraflarından birisi de Türkiye' dir. Ölkemizde sözleşme hükümleri 18.05.1954 tarihinde yürürlöğe girmiştir. Bu tarih itibari ile sözleşme hükümleri Türk hukukunda da kanun hükmünde sayılmış ve emredici hüküm niteliğı kazanmıştır⁵⁹. Bununla birlikte yürürlökte olan 1982 Anayasasında adil yargılanma hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin aksine bir bütün halinde değil, yasanın farklı bölümlerinde dağınık bir biçimde ele alınmıştır⁶⁰. Adil yargılanma ibaresi ise ilk kez⁶¹ 03/10/2001 tarihli 24556 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının

⁵⁵ AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılanma Hakkı*, 26.

⁵⁶ UZUN ERTEKİN, , “Adil Yargılanma Hakkı,” 20.

⁵⁷ AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılanma Hakkı*, 26.

⁵⁸ KAŞIKARA, *Adil Yargılanma*, 54- 56.; UZUN ERTEKİN, “Adil Yargılanma Hakkı” 22.; GÖZÜBÜYÜK, GÖLCÜKLÜ, SAYGILI, *Sözleşme*, 263.

⁵⁹ AKDOĞAN, “Adil Yargılanma Hakkı,” 14.

⁶⁰ Detaylı bilgi için bkz: KAŞIKARA, *Adil Yargılanma*, 66- 70.

⁶¹ Kübra Nur KIRALI, “Medenî Usul Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesinin Değerdendirilmesi,” (Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, 2019), 171.(“Usul Ekonomisi”); Kenan GÜZEL, “Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 8/5, (2018): 56.; Aziz Serkan ARSLAN, “Medeni Usul Hukukunda Doğrudanlık İlkesi” (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2011), 121.(“Doğrudanlık İlkesi”).

Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanunun 14. maddesi ile “Hak Arama Hürriyeti” başlıklı hükme eklenmiştir⁶². Nitekim Anayasa m. 90 gereği usulüne uygun yürürlüğe konulmuş milletlerarası sözleşmeler kanun hükmündedir. Ayrıca ilgili düzenlemede “...usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.” denilmek suretiyle temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası sözleşmelerle düzenlenen hükümlerin normlar hiyerarşisinde kanunlardan önce geldiği de anlaşılmaktadır. Dolayısıyla adil yargılanma hakkı iç hukukta açıkça düzenlenmese dahi sözleşmenin 1954 yılında yürürlüğe girdiği tarihten itibaren Türk Hukuk Sisteminde koruma altına alınmış bir haktır⁶³.

Kanuni düzenlemelerle adil yargılanma hakkı Türk hukukunda ilk kez 2001 yılında ismen düzenlenmiş olsa da, hakkın temeli çok eski tarihlere dayanmaktadır. Zira Osmanlı Devletinde İslam dininin devlet yönetiminde hâkim olmasına bağlı olarak İslam öğretileri hukuk sisteminde temel kaynak olmuştur⁶⁴. Bunun bir etkisi olarak hâkimin tarafsız ve bağımsız olması, suç isnadının kesin delillerle ispatlanması zorunluluğu kapsamında masumiyet karinesi, yargılamanın en etkili ve hızlı şekilde sonuçlandırılması gibi adil yargılanma hakkının unsurları bu tarihlerde de varlığını sürdürmüştür⁶⁵. Nitekim Osmanlı hukuk sisteminin gelişim ve değişiminde önemli bir yere sahip olan Mecelle, Tanzimat Fermanı⁶⁶, Islahat Fermanı, Adalet Fermanı, Kanun-i Esasiye gibi kanuni metinlerde de tarafsız ve bağımsız yargı organları tarafından hakkaniyete uygun bir yargılama yapılmaksızın hüküm kurulmaması gerekliliği vurgulanmış; aleni yargılama, savunma hakkı, hak arama hürriyeti gibi hususlara ilişkin düzenlemeler yapılmıştır⁶⁷.

⁶² 03/10/2001 tarihli 24556 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanunun tam metni için bkz. Erişim Tarihi, 28.04.2021, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/10/20011017m1.htm>.

⁶³ AKAD, VURAL DİNÇKOL ve BULUT, *Genel Kamu*, 327.

⁶⁴ ÇAYAN, *Adil Yargılanma*, 17.

⁶⁵ Ayşe Büşra GÖKTAŞ, “Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkının Bir Ögesi Olarak Yargılamaların Makul Sürede Sonuçlandırılması” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi, 2019), 7.(“Makul Süre”).

⁶⁶ Türklerin yazılı ilk temel haklar beyannamesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri* (Bursa: Ekin Yayınevi, 2008), 13. (Anayasa).

⁶⁷ Belkıs KONAN, “İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Açısından Osmanlı Devletine Genel Bakış,” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15/4, (2011): 276.

Osmanlı yargı sisteminde kabul edilen temel ilkelerin yanı sıra Avrupa kıtasında insan hakları hususundaki müspet gelişmeler Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu tarihten itibaren adil yargılamanın temel unsurlarının Anayasa ile korunmasına zemin hazırlamıştır. 1924 Anayasası' nın 53 ve devamındaki maddelerinde adil yargılamanın temel unsurları arasında yer alan, bağımsız ve tarafsız mahkemede yargılanma, aleniyet ilkesi, savunma hakkı, masumiyet karinesi gibi temel ilkeler düzenlenmiş⁶⁸, 1961 ve 1982 Anayasalarında da bu hususlar korunmuştur. 1982 Anayasasında ayrıca makul sürede yargılama ilkesi de benimsenmiştir⁶⁹.

Hukuk sistemimizde anayasal ve evrensel bir güvenceye sahip olan adil yargılanma hakkının korunumu için kanuni düzenlemeler de mevcuttur. Medeni yargılama hukukunda adil yargılanma hakkı 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununda çeşitli düzenlemelerle güvence altına alınmıştır. Tarafsız ve bağımsız bir yargılamanın gerçekleşebilmesi için hâkimin yasaklılık halleri (HMK m. 34), hâkimin reddi (HMK m. 36) düzenlenmiş, hâkimin reddi halleri örneklendirme metodu ile belirlenerek⁷⁰, tarafsız bir yargılamanın sağlanabilmesi için dar bir sınır çizilmesinden kaçınılmıştır. Yine yargılamanın makul sürede sonuçlandırılması için usul ekonomisi ilkesi (HMK m. 30) düzenlenmiş ve mahkemelere yargılamanın makul sürede en az giderle sonuçlandırılması yükümlülüğü yüklenmiştir. Ayrıca iddia ve savunmanın genişletilmesi yasağı (HMK m. 141) gibi maddeler hüküm altına alınarak yargılamanın makul sürede sonuçlandırılabilmesi için yalnızca mahkemelere değil taraflara da sorumluluk yüklenmiştir. Her ne kadar iddia ve savunmanın genişletilmesi yasağı, savunma hakkını kısıtlayan bir düzenleme şeklinde düşünülse de, bu düzenlemenin de ıslah (HMK m. 176 vd.)⁷¹ gibi çeşitli istisnaları bulunmaktadır. Bu sayede savunma hakkının kısıtlanmasının önüne geçildiği ileri sürülmektedir⁷².

Kararların gerekçeli olması ve yargılama süreci içerisinde tüm yargı faaliyetlerinin (duruşmalar, ara kararlar, keşif tarihleri/ bilirkişi raporları vb.) taraflara bildirilmesi,

⁶⁸ GÖZLER, *Anayasa*, 23 vd.; Ergun ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2013),. 33.; ÇAYAN, *Adil Yargılanma*, 17.

⁶⁹ GÖKŞEN, "Makul Süre," 50.

⁷⁰ Murat ATALI ve İbrahim ERMENEK, *Medeni Usul Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019), 113. (Usul).

⁷¹ Islah doktrinde iddia ve savunmanın genişletilmesi yasağının istisnaları arasında düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile taraflar, yargılama sırasında gerçekleştirdikleri usûlî işlemleri, kanuni sınırlar içerisinde karşı tarafın rızasına bağlı olmaksızın düzeltebilmektedir. Bkz. PEKCANITEZ ve diğerleri, *Pekcanitez Usul*, 1487.; ATALI, ERMENEK, *Usul*, 208.

⁷² Ejder YILMAZ, *Medeni Yargılama Hukukunda Islah* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2013), 51.(Islah).

duruşmaların kamuya açık olması adil yargılanma hakkının bir unsuru olan aleniyet ilkesi gereği olup⁷³, yargılamanın şeffaf ve kamu vicdanı tarafından da denetlenebilir olmasını sağlamaktadır.

Medeni yargılama hukukunda adil yargılanma hakkının unsurları arasında yer alan hakkaniyete uygun yargılanma hakkı, savunma hakkı ve hukuki dinlenilme hakkına ilişkin de çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. Örneğin; dava ve cevap dilekçelerinin, tarafların ileri sürdüğü delillerin taraflara tebliği, yargılama sürecinde verilen ara ve nihai kararlara itiraz hakkı, olağan ve olağanüstü kanun yollarına başvuru hakkı, bilirkişi raporu, tanık beyanları gibi delillere itiraz hakkı, hükmün tavzihini talep hakkı, ispat külfeti, eski hale getirme, mahkeme dosyalarının incelenmesi hakkı, tarafların birbirine ve tanıklara duruşma sırasında soru sorabilme hakkı ve en önemlisi yazılı yargılama usulüne tabi olan özel hukuk yargılamalarında idari yargılamalardan farklı olarak yargılamanın duruşmalı olarak yapılması gibi kanuni düzenlemeler ile ayrıca iyi niyet ve dürüstlük ilkesi de hakkaniyete uygun yargılama yapılması, dolayısıyla da adil yargılanma hakkının özel hukuk yargılamalarındaki yansımasının göstergeleridir⁷⁴.

Ceza yargılamalarında da hukuk yargılamalarında hâkim olan temel ilkelere benzer nitelikte ilkeler benimsenmiştir⁷⁵. Bu kapsamda 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. Tarafsız ve bağımsız bir yargılamanın gerçekleşebilmesi için hâkimin davaya bakamayacağı haller (CMK m. 22) ve hakimin reddi (CMK m. 24) düzenlenmiştir. Yine taraflara yargı işlemlerinin tebliği, dosyanın incelenmesi ve örnek alma hakkı (CMK m. 153), suç isnadının sanık tarafından anlaşılabilir olması, karar kesinleşinceye kadar her süreçte delil sunabilme hakkı, çapraz sorgu, mahkeme ara ve nihai kararlarına ayrıca ileri sürülen delillere itiraz hakkı, yargılamanın birtakım istisnalar dışında aleni olması vd. mevzuatta

⁷³ Nesibe KURT KONCA, *Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2009), 111 vd.(Aleniyet).

⁷⁴ Medeni yargılama hukukunda yer alan düzenlemelerin hakkaniyete uygun yargılanma hakkı, savunma hakkı ve hukuki dinlenilme hakkı ile ilişkisinin AYM ve AİHM kararları kapsamında örneklendirilmesi hakkında bkz.İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 109- 239.

⁷⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin m.6/1; "...medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar..." ifadeleri ile direkt özel hukuk ve ceza hukuku kapsamında incelenecek yargılamalara atıf yapmıştır. Bu kapsamda iç hukukta da hem hukuk yargılamaları hem de ceza yargılamaları kapsamında adil yargılanma hakkına yönelik kanuni düzenlemeler mevcuttur.

düzenlenmiştir⁷⁶. Bunun yanı sıra adil yargılanma hakkının ceza hukukunda bir yansıması olarak suç ve cezada kanunilik, masumiyet karinesi, şüpheden sanık yararlanır ilkesi de kanunlarla güvence altına alınmıştır. Yine savunma hakkının etkili kullanımı için zorunlu müdafilik sistemi, istisnaları kanunda düzenlenmiş olmakla birlikte sanığın ifadesi alınmadan hüküm kurulamaması, kararın sanık huzurunda verilmesi, kovuşturma sürecinde mümkünse kararın tek celsede verilmesi, delil yasakları gibi hakkaniyete uygun yargılanma hakkı kapsamında koruma altına alınmış düzenlemeler de mevcuttur.

Hukuk sistemimizde adil yargılanma hakkının sağlıklı bir şekilde kullanılabilmesi amacıyla birçok düzenleme yapılmışsa da uygulamada adil yargılanma hakkının sağlıklı ve doğru bir şekilde kullanılabilmesi her zaman mümkün olmamıştır. Anayasa Mahkemesi'ne 23. 09. 2012 tarihinden itibaren 2020 yılı Aralık ayı da dahil olmak üzere toplam 295. 038 adet bireysel başvuru yapılmıştır. Bu başvuruların toplam 14. 027 adedinde yargı yolu ile başvuru yapanın en az bir hakkının ihlal edildiğine karar verilmiş, temel hak ve özgürlükler nezdinde değerlendirilen ihlaller arasında başvuru yapanların en çok adil yargılanma hakkının ihlal edildiği ortaya çıkmıştır. Zira Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararlarının % 63. 3' ü adil yargılanma hakkının ihlali oluşturmakta olup, verilen toplam 14. 273 ihlal kararından 9. 039 adedi adil yargılanma hakkına ilişkindir⁷⁷.

Adil yargılanma hakkının ihlali durumunda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gereği kişilerin tüm iç hukuk yollarını tükettikten sonra başvurabileceği bir mercii de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' dir. Yapılan istatistiklere göre Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' ne Türkiye Cumhuriyeti Devleti aleyhine yapılan başvurulardan 2003-2019 yılları arasında, toplam 99. 030 başvuru karara bağlanmıştır. Bu süreçte ihlal bulunan karar sayısı ise 2.989'dir. Bu ihlal kararlarının 1. 524 adedi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6' nın ihlali olarak verilmiştir⁷⁸. Dolayısıyla Avrupa İnsan

⁷⁶ Detaylı bilgi için bkz. Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAĞSIZ. *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019), 48-81.

⁷⁷ Bireysel Başvuru İstatistikleri (23/9/2012- 31/12/2020), Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Erişim Tarihi, 02.04.2021, https://www.anayasa.gov.tr/media/7192/bb_istatistik_2020-min.pdf/.

⁷⁸ AİHM istatistikleri Türkiye' nin yıllara göre AİHS 6' ncı madde ihlalleri, T. C. Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, Erişim Tarihi, 27.05.2020, <http://www.inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/6220201550088-%20T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%99N%C4%B0N%20YILLARA%20G%C3%96RE%20A%C4%B0HS%206.pdf>.

Hakları Mahkemesi tarafından 2003- 2019 yılları arasında Türkiye aleyhine verilen ihlal kararlarının %50. 9' u adil yargılanma hakkının ihlalden kaynaklanmaktadır.

Gerek Anayasa Mahkemesi gerekse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararlarından da görüleceği üzere adil yargılanma hakkının etkin bir şekilde kullanılabilmesi oldukça önemlidir. Zira adil yargılanma hakkının doğru ve etkin bir şekilde kullanılabilmesi hukuk devleti ilkesinin işlerliğini ve yargıya olan güveni güçlendireceği gibi ülkemizi ciddi oranlarda belirlenen tazminat yükümlülüğünden de kurtaracaktır. Bu sebeple gerek şahıslar gerek yargı, yasama ve yürütme organınca adil yargılanma hakkının iyi analiz edilmesi ve uygulanabilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Verilen ihlal kararlarının ileri ki bölümlerde göreceğimiz üzere yüksek bir oranının makul sürede yargılanmaya ilişkin olması çalışma konumuz açısından oldukça önemlidir. Zira mahkeme işlemlerinin taraflara tebliğ edilmesi sürecinde yaşananlar, yargılama sürelerine oldukça etki etmektedir. Dolayısıyla tebligat sisteminde yapılacak her müspet gelişme adil yargılanma hakkının etkili bir şekilde kullanılmasına ciddi oranlarda hizmet edecektir.

2.1.4. Koruma Alanı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6' ncı maddesi adil yargılama hakkını düzenlerken “Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan...” ifadesi ile adil yargılanma hakkının kimler için ve hangi durumlarda geçerli olduğunu belirlemiştir. Yine Anayasamızın 36' ncı maddesinde “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı ve davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.” ifadesi ile adil yargılanma hakkının Türk hukukunda kimler açısından ne şekilde geçerli olduğu genel ve soyut bir halde izah edilmiştir.

Gerek iç hukukta gerekse ulusal metinlerde adil yargılanma hakkının düzenleniş biçimi incelendiğinde hakkın koruma alanının kişi ve konu bakımından ayrıca değerlendirildiği ortaya çıkmaktadır.

2.1.4.1. Kişi bakımından

Adil yargılanma hakkı gerek iç hukukta gerekse uluslararası sözleşmelerde düzenlenirken, hakkın öznesi “herkes” ifadesi ile belirtilmektedir. Bununla birlikte Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 1’ inci maddesinde, “Yüksek Sözleşmeci Taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, bu Sözleşme’nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlarlar.” şeklinde yer alan düzenleme ile herkes kavramının sözleşme taraftarı olan devletlerin kendi yetki alanlarında bulunan kişiler olduğu ortaya çıkmaktadır.

Devletin yetki alanı içerisinde bulunan kişiler, o devletin vatandaşları olan kişiler, ülke topraklarında bulunan yabancılar ve vatansızlar yahut mülteciler ayrıca kişiler ile o devletin yetki alanında bir yargılamanın tarafı olmuş devletler de olabilir⁷⁹. Her ne kadar uluslararası sözleşmeler gereği bir devletin başka bir devletin yargı organı tarafından yargılanması devletlerin egemen eşitliği nedeniyle yargı bağımsızlığına tabi olsa da, yargı bağımsızlığı dışında yer alan devletlerin özel hukuk tüzel kişisi gibi gerçekleştirdiği hukuki işlemler MÖHUK m.33 gereği yargı bağımsızlığından müstesnadır. Dolayısıyla ticari sözleşmeler, tazminat alacakları gibi uyuşmazlıklara konu davalarda devletlerin de başka bir devlet yargısında dava tarafı olabildiği bilinmektedir⁸⁰.

Herkes kavramı metinlerde herhangi bir ayrıma tabi tutulmadığından, yalnızca gerçek kişilerin değil tüzel kişilerin de adil yargılanma hakkına sahip olduğu aşikârdır⁸¹. Dolayısıyla siyasi partiler, dernekler, vakıflar, sendikalar, odalar gibi kişiler de adil yargılanma hakkına sahiptir. Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yapılan başvuruları değerlendirirken kişi bakımından bir sınırlandırmaya gitmemekte,

⁷⁹ Şeref GÖZÜBÜYÜK ve Feyyaz GÖLCÜKLÜ, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması-Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2016), 36.(İnsan Hakları). ; AKDOĞAN, “Adil Yargılanma Hakkı,” 35.

⁸⁰ Amerika Birleşik Devletleri’ ne vizesi ile giriş yapan bir Türk vatandaşının vize işlemleri sırasında alıkonulması ve görevlilerce kötü muamele gerçekleştirilmesi nedeniyle, ABD aleyhine açtığı tazminat davasında, pasaport işlemlerinin devletin egemenliği ile alakalı olduğu ancak kötü muameledevletin egemenliği ile alakalı olmaması bu nedenle de kişilik haklarının ihlal edilmiş olması gerekçeleri ile Yargıtay yargı bağımsızlığının olmadığına karar vermiş, yerel mahkeme kararını bozmuştur(Yargıtay 4. H.D, 2006/718 E., 2006/1549 K. Sayılı kararı, Kararı tamamı için bkz. Rana AYBAY, Yargıtay İçtihatlarına Göre Yabancı Devletin Yargı Bağımsızlığı, *TBBD* 72, (2007): 115 vd.).

⁸¹ GÖZÜBÜYÜK, GÖLCÜKLÜ, *İnsan Hakları*, 37.; TAKCI, *Adil Yargılanma*, 16.

başvurucunun ülke hukukuna göre kişi tanımlaması yapmamaktadır. Dolayısıyla tüzel kişiliği olmayan topluluklar da koruma kapsamında yer almaktadır⁸².

2.1.4.2. Konu bakımından

Adil yargılanma hakkı bakımından kanuni metinlerde haktan yararlanacak kişiler nezdinde dar bir yorum yapılmamış ve herkesin bu haktan yararlanması doğrultusunda düzenlemeler yapılmışsa da, konu bakımından birtakım kısıtlamalar mevcuttur. Zira Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6' ncı maddesinde adil yargılanma hakkının medeni hak ve yükümlülükler ile bir suç isnadına dayanan ceza yargılamalarında ileri sürülebileceği düzenlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 36' ncı maddesinde adil yargılanma hakkı düzenlenirken herhangi bir konu ayrımı yapılmamış ve tüm uyumsuzlukları kapsayacak bir düzenleme yasalaştırılmıştır⁸³. Ancak uygulamada Anayasa Mahkemesinin, adil yargılanma hakkının koruma alanını konu bakımından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' ne göre yorumladığı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatlarına paralel olarak değerlendirme yaptığı görülmektedir⁸⁴. Nitekim Anayasanın 148' inci maddesinde de Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkileri belirlenirken “Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. “ hükmüne yer verilmiştir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi de ortak bir koruma alanı oluşturulabilmesi için Anayasaya kıyasla daha dar bir alanı kapsayan sözleşme hükümlerine göre adil yargılanma hakkının uygulama alanını belirlemiştir⁸⁵. Bu

⁸² TAKCI, *Adil Yargılanma*, 10.

⁸³ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 16. ; TAKCI, *Adil Yargılanma*, 29.

⁸⁴ Anayasa Mahkemesi, Onurhan SOLMAZ tarafında yapılan 2012/1049 başvuru numaralı bireysel başvuru için 26/3/2013 tarihli kararında Anayasa Mahkemesi' nin T. C. Anayasası ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' nin ortak koruma alanına giren uyumsuzluklar hakkında değerlendirme yapabileceğinden bahisle başvurunun Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına göre adil yargılanma hakkının koruma alanı dışında kalan başvurusu için konu bakımından yetkisizlik kararı vermiştir. Kararın tamamı için bkz. Erişim Tarihi, 20.05.2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1049>.

⁸⁵ Anayasa Mahkemesi adil yargılanma hakkının ihlaline ilişkin yapılan başvurularda Anayasanın 148. maddesine atıfla yalnızca AIHS kapsamında değerlendirme yapmaktadır. Dolayısıyla kamu hukukuna ilişkin birçok yargılamada adil yargılanma hakkının ihlaline dair iddiaları yetkisizlik nedeniyle reddetmektedir. Ancak T. C. Anayasasında adil yargılanma hakkının koruma alanı açısından herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. Dolayısıyla insan hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınmasında sözleşme hükümlerine kıyasla daha koruyucu bir anayasal düzenleme mevcutken, inceleme alanının

durumun nihai bir sonucu olarak gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gerekse Anayasa Mahkemesi' nin adil yargılanma hakkı ile ilgili içtihatları ağırlıklı olarak ceza hukuku ve özel hukuk alanında çıkan uyuşmazlıklarla ilgilidir.

Genel kabul medeni hakların özel hukuk yargılamalarına konu olduğu şeklinde olsa da, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümleri kapsamında yargılama gerçekleştirmekte olup, başvuruların geçerliliğinin değerlendirilmesinde taraf devletlerin iç hukuku ile bağlı değildir⁸⁶.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından her somut olayda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6' nın uygulama alanı olayın şartlarına göre ayrıca değerlendirilmektedir. Örneğin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından siyasi parti kapatma, vergilendirme, sınır dışı edilme, yabancının ülkeye kabulü gibi uyuşmazlıklar medeni hak veya yükümlülükler arasında görülmemişken, kamulaştırma, mesleki faaliyetlerin yürütülmesine ilişkin idari kararlar, öğrencilik hakkına ilişkin uyuşmazlıklar sosyal güvenlik sistemine ilişkin hak ve yükümlülüklerle ilişkin bazı uyuşmazlıklar medeni hak ve yükümlülükler arasında görülerek değerlendirmeye alınmıştır⁸⁷.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin söz konusu tutumu, Anayasa Mahkemesi kararlarında da tesirini göstermiş olup Anayasa Mahkemesi de iç hukukta belirlenen uyuşmazlıkların incelendiği yargı birimi tasnifini dikkate almaksızın kamu hukuku kaynaklı idari uyuşmazlıklarda dahi sözleşme hükümlerini geniş yorumlamıştır⁸⁸.

İç hukukta bir hakkın medeni hak ve özgürlükler kapsamında değerlendirilmemesi, o hak nezdinde adil yargılama hakkının ileri sürülemeyeceği sonucunu her zaman doğurmayabilir. Ancak iç hukukta tanınmamış ve dolayısıyla da bir yargı merci önüne getirilmesi meşru olmayan bir hakkın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde

sözleşme ile kısıtlanması tarafımızca doğru bulunmamaktadır. Zira bu yönelim, adil yargılanma hakkının güvence altına alınması değil, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye aleyhine verdiği kararların azaltılması amacına hizmet etmektedir.

⁸⁶ AKDOĞAN, "Adil Yargılanma Hakkı," 35.

⁸⁷ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 6- 7.

⁸⁸ AİHM vergilendirme işlemlerine ilişkin uyuşmazlıklarda suç isnadı oluşturabilecek yahut kişisel haklara temas eden vergi işlemlerinin AİHS m. 6 kapsamında değerlendirilebileceğini ifade ederken Anayasa Mahkemesi bu görüşe ek olarak vergi cezalarının mülkiyet hakkına etkisini de göz önünde bulundurarak vergi cezalarına ilişkin yargılamaların da AİHS m. 6 kapsamında değerlendirilebileceğine hükmetmiştir. (E.T.Y.İ.A.Ş Başvurusu, 2013/596 Başvuru No., 08.05.2014 T. Bkz. Erişim Tarihi, 21.05.2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/596>.)

incelenmesi de mümkün değildir⁸⁹. Zira adil yargılanma hakkının söz konusu olabilmesi için evvela yargı önüne getirilmiş bir uyuşmazlığın bulunması dolayısıyla da ulusal metinlerde makul seviyede koruma altına alınmış bir iddianın mevcudiyeti gerekmektedir⁹⁰.

O halde bir uyuşmazlığın medeni haklara ilişkin olması ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m.6 gereği adil yargılanma hakkı kapsamında korunabilmesi için, hakkın sonucu yahut doğası gereği medeni olması ve ulusal hukukta bir uyuşmazlığa konu olacak biçimde yer edinmesi yeterlidir⁹¹.

2.2. AİHS m. 6 Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Unsurları

Adil yargılanma hakkının tanımı yapılırken de ifade edildiği üzere gerek iç hukukta gerekse iç hukukta bağlayıcı ve belirleyici olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6' ncı maddesinde adil yargılanma hakkının açık bir tanımı yapılmamış genişletici bir yorum yöntemi ile adil yargılanma hakkının zımnen unsurları belirlenmiştir. Bu unsurlar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6' ncı maddesinin metninden de anlaşılacağı üzere; kanunî, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde yargılanma, makul süre içinde yargılanma, alenî olarak yargılanma, hakkaniyete uygun olarak yargılanma şeklinde düzenlenmiştir⁹². Bununla birlikte belirlenen her bir unsurun soyut ve genel nitelikte olması sebebi ile bu unsurlar da adil yargılanma hakkı kapsamında düzenlenen ayrı haklar olarak nitelendirilecek ve bu hakların da alt kavramı olacak birtakım daha dar kapsamlı haklar bulunmaktadır.

Genel itibari adil yargılanma hakkı kapsamında bulunan haklar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları, Anayasa Mahkemesi kararları ile şu şekilde örneklendirilebilir; Dava açma hakkı, hâkimin reddi ve yasaklılığını ileri sürebilme hakkı, kanunla kurulmuş yetkili, bağımsız ve tarafsız mahkeme önünde yargılanma hakkı, adil duruşma hakkı, mahkeme kararlarına itiraz edebilme hakkı, kanun yollarına başvuru hakkı, makul süre içerisinde yargılanmayı talep edebilme hakkı, kamuya açık

⁸⁹ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 25.

⁹⁰ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 8.

⁹¹ AKDOĞAN, "Adil Yargılanma Hakkı," 36.

⁹² PEKCANİTEZ, "Adil Yargılanma," 37.; TANRIVER, "Adil Yargılanma," 192.; PEKCANİTEZ vd., *Pekcanitez Usul*, 846.; PEKCANİTEZ, ÖZEKES ve ATALAY, *Usul*, 192.; Murat ATALI, İbrahim ERMENEK ve S. Hilal ÜÇÜNCÜ, *Tebliğat Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019), 24; GÖRGÜN, *Usul*, 247.; KURU, ARSLAN ve YILMAZ, *Usul*, 342.

yargılama hakkı, tebliğ/ tefhim talep hakkı, gerekçeli karar talep hakkı, tavzih ve tahsis talep hakkı, tanık dinletme ve sorgulama hakkı, bilgi- belge talep hakkı, dosya inceleme ve örnek alma hakkı, tercüman yardımından yararlanma hakkı, bizzat yahut vekil/ müdafî aracılığı ile savunma hakkı, iddia ve savunmanın bildirilmesi zorunluluğu, sanığın savunmada hazır edilmesi zorunluluğu, savunma için yeterli zaman ve imkâna sahip olma hakkı, isnadın niteliği ve nedenini geciktirilmeden öğrenme hakkı, adli yardım talep hakkı, masumiyet karinesi, şüpheden sanık yararlanır ilkesi, mahkemeye erişim hakkı, yargılamaya etkin katılım hakkı, bariz takdir hatası, aynı fiilden dolayı yeniden yargılanmama ve cezalandırılmama hakkı, kararların icrası hakkı, aleni karar hakkı, bireysel başvuru hakkı, suç ve cezanın kanuniliği ilkesi.

İfade edilen örneklerde de görüldüğü gibi adil yargılanma hakkı oldukça geniş bir haklar zincirinden oluşmaktadır. Çalışmamızda adil yargılanma hakkı kapsamında yer alan tüm hak ve ilkelerin değerlendirilmesi imkân dâhilinde olmadığından, tebligat hukuku ile bağlantılı hak ve ilkeler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6’ da belirtilen ve doktrinde kabul edilen dört ana unsur çerçevesinde ele alınıp, incelenecektir.

2.2.1. Bağımsız ve Tarafsız Bir Mahkeme Tarafından Yargılanma Hakkı

İlk olarak 1791 yılında Fransız Anayasasında düzenlenen kanuni hâkim ilkesi⁹³, toplumların demokratikleşmesi ile birlikte devletlerin anayasalarına girmiş, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6 ile de güvence altına alınmıştır.

Bağımsız, tarafsız bir mahkeme tarafından yargılanma hakkı, hukukun üstünlüğünün kabul edildiği demokratik bir yönetim biçiminin vazgeçilmez gereklilikleri arasında yer almaktadır. Zira kanuni dayanaktan uzak, bağımsızlığı ve tarafsızlığı şüpheli olan bir yargı merciinde adaletin tesis edilemeyeceği açık olduğu gibi, bu merciin denetlenmesi, kanunlara dayalı olarak yargılama yapması da beklenemez. Dolayısıyla toplum ve devlet arasında güven ilişkisini ortadan kaldıran bu durum karşısında, bir devletin varlığını sağlıklı ve uzun bir süre sürdürebilmesi de mümkün olmayacaktır. Bahsedilen önemi gereği, kanunla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme adil yargılanma hakkının da başlangıç noktasıdır.

⁹³ PEKCANİTEZ, “Adil Yargılanma,” 40.; ÇAYAN, *Adil Yargılanma*, 10.

Tarafsız ve bağımsız bir mahkemenin ön şartı mahkemelerin belirli bir usulle, idareden dolayısıyla da egemen güçten bağımsız bir şekilde kurulmasıdır⁹⁴. Anayasamızın 8' inci maddesinde “Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır.” denilmek sureti ile yargı yetkisinin mahkemeler dışında herhangi bir güç, kişi yahut kurum tarafından kullanılamayacağı vurgulanmıştır. Bu hükmün bir sonucu olarak yargılama yapabilecek, hüküm verebilecek tek merci mahkemelerdir⁹⁵. Dolayısıyla görüş/ mütalaa gibi yazılar yahut arabuluculuk, uzlaşma gibi alternatif uyuşmazlık çözüm yollarında alınan kararlar bir yargı faaliyeti sayılamayacağından, arabulucu, uzlaştırmacı gibi şahıslar da hâkim statüsünde olamaz⁹⁶.

Anayasanın 8' inci maddesinde ayrıca mahkemelerin Türk milleti adına, Türk milletinden aldığı güç ile bağımsız ve tarafsızca yargılama yapacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla yargı erki görev ve yükümlülüklerini idareden değil, doğrudan Türk milletinden almaktadır. Türk milletinin temsili ise yasama organı olan, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından sağlanmaktadır. Nitekim Anayasanın 142' inci maddesinde de düzenlendiği üzere “Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.”. Bu emredici nitelikteki düzenlemenin bir sonucu olarak herhangi bir idari karar yahut yargı merciinin kararı ile mahkeme kurulması, mahkemelerin işleyişinin, görev alanının değiştirilmesi yahut yargılama usullerinde değişiklik yapılması mümkün değildir. Tabiî hâkim ilkesi⁹⁷ olarak da bilinen bu ilke gereği mahkemelerin kanuni olarak kurulması ve faaliyet göstermesi tek başına yeterli olmayıp aynı zamanda kanuni belirlemenin, uyuşmazlık çıkmadan

⁹⁴ GÖLCÜKLÜ, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Adil Yargılama" *Ankara SBF Dergisi* 49/1, (1994), 210, (Adil Yargılama).

⁹⁵ Dolayısıyla yasama ve yürütmenin kararları “hüküm” mahiyetinde değildir. Mütalaa verme yetkisi olan merciiler de mahkeme olamaz (Bkz. GÖLCÜKLÜ, “Adil Yargılama,” 210). Bununla birlikte AİHM mahkemeyi daha geniş yorumlamış ve bazı kararlarında bir ülkenin iç hukuk sisteminde mahkeme olarak tanımlanmasa da bağımsızlık, tarafsızlık ve yasallık koşullarını sağlayan idari bir organın, somut olaya göre mahkeme sayılabileceğine hükmetmiştir (Bkz. TAN, “Adil Yargılama Hakkı”, s.125.).

⁹⁶ Hâkim önüne gelen uyuşmazlık hakkında hem uyuşmazlık konusu fiil ile ilgili hem de hukuki inceleme yapma yetkisine sahip kimsedir. Arabulucu ve uzlaştırmacının ise böyle bir yetkisi bulunmamaktadır. Bkz. GÖLCÜKLÜ, “Adil Yargılama,” 210.

⁹⁷ Tabii hâkim ilkesi, kanuni hâkim ilkesi ile sıkça karıştırılmaktadır. Ancak tabii hâkim ilkesi, kanuni hâkim ilkesine oranla daha kapsamlı bir ilkedir. Keza tabii hâkim ilkesi gereği mahkemelerin görev, yetki ve yargılama usulü kanunla düzenlenmeli ve bu düzenleme uyuşmazlıkla ilgili yargılama yapılmadan evvel bu uyuşmazlıktan bağımsız olarak gerçekleştirilmelidir. Kanuni hâkim ilkesinde de mahkemelerin görev, yetki ve yargılama usulünün kanunla düzenlenmesi yeterlidir. Dolayısıyla adil yargılama hakkı kapsamında temel alınan ilke tabii hâkim ilkesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Süha TANRIVER, “Tabiî Hâkim İlkesi ve Medenî Yargı,” *TBB* 104, (2013): 11-35.

önce gerçekleştirilmesi gerekmektedir⁹⁸. Bu sayede kişiler, uyuşmazlıklarının hangi mahkeme tarafından nerede ve ne şekilde görüleceğini kesin olarak öngörebilecek, yargıya güven duyabileceklerdir.

Adil bir yargılama ortamı için mahkemelerin kanuniliğinin sağlanması akabinde yerine getirilmesi gereken diğer bir şart da mahkemelerin bağımsızlığının sağlanması ve korunmasıdır. Mahkemelerin bağımsızlığı, ancak yargılamayı gerçekleştiren ve karar merci olan hâkimlerin birtakım güvencelere kavuşturulması, bu sayede üzerlerinde devlet de dâhil hiçbir unsurun baskısını hissetmeden kanuni sınırlar içerisinde adil hüküm verebilmeleri ile mümkün olacaktır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına göre, bağımsızlık, mahkemenin, her türlü etki ve baskıdan uzak olmasının yanı sıra mahkeme üyelerinin atanma biçimleri, görev süreleri, görevden alınamamaları ve dış müdahalelere karşı korunmalarına ilişkin güvenceleri de kapsamakta, ayrıca mahkemenin ve yargılamayı yapan hâkimin de bağımsız bir görünüme sahip olması şeklinde tanımlanmıştır⁹⁹. Örneğin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, temyiz başvurusunda bulunan bir siyasetçinin, dava dosyasını inceleyen temyiz mahkemesi hâkiminin çocuğunun, başvuruda bulunan siyasetçinin avukatlığını üstlenen ofiste çalışmasını gerekçe göstererek, tarafsız ve bağımsız bir mahkemede yargılanma hakkının ve adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir¹⁰⁰. Dolayısıyla mahkemelerin tarafsız ve bağımsız olması tek başına yeterli olmamakta, adil yargılanma hakkının tam anlamı ile sağlanabilmesi için ayrıca yargılamayı gerçekleştiren kişilerin ve yargılamanın da bağımsız ve tarafsız gözükmesi gerekmektedir. Nitekim hukukumuzda bu anlayışın bir sonucu olarak hâkim ve savcıların yargılama sırasında, bağımsız ve tarafsızlıklarının görünüm itibarı ile sağlanması amacıyla yönetmelikte belirtilen şekilde cübbe giymeleri zorunlu tutulmuştur¹⁰¹. Ayrıca hâkim ve savcılarının görevleri devam ettiği süre boyunca siyasi parti üyesi olamayacakları, mesleklerinden bağımsız dernek ve vakıflara üye

⁹⁸ TANRIVER, “Adil Yargılanma Hakkı,” 194., PEKCANITEZ, “Adil Yargılanma,” 40.

⁹⁹ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 84.

¹⁰⁰ AİHM’ in 26.05.2020 tarihli 48781/12 başvuru numaralı Koulias v. Cyprus hakkındaki kararı, Erişim Tarihi, 27.05.2020, [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-202521%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-202521%22]}).

¹⁰¹ Hâkim Ve Savcılarının Resmi Kıyafet Yönetmeliği m. 4 ve devamında hükümlerde cübbenin özellikleri de düzenlenmiştir.

olamayacakları, belirli ticari faaliyetlere katılamayacakları da çeşitli kanuni düzenlemelerle hüküm altına alınmıştır.

Anayasamızın 138’ inci maddesinde

Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanı kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.

hükmüne yer verilerek mahkemelerin bağımsızlığının korunması amaçlanmıştır. Nitekim yargı bağımsızlığının korunması ve yargı mercilerinin toplum da dâhil olmak üzere hiçbir unsurun baskısı altında kalmaması için, aleni yargılama ilkesi benimsenmiş olsa da mahkemelerde, duruşma esnasında ve kanun ile belirlenmiş haller dışında ses ve görüntü kaydı alınması yasaktır.

Yine yargının tarafsız ve bağımsızlığının sağlanması doğrultusunda en etkili düzenlemelerden biri de Anayasanın 139’uncu maddesinde yer alan hâkimlik ve savcılık teminatıdır. Buna göre, hâkimler ve savcılar azlolunamaz, kendileri istemedikçe Anayasa’ da gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz¹⁰². Bu kapsamda hâkimlik ve savcılık teminatı yalnızca görev sırasında değil, hâkim ve savcıların adaylık sürecinde de geçerli olmalıdır. Dolayısıyla hâkimlik ve savcılık sınavları, sonuçların incelenmesi, adaylık sürecinde eğitim alınacak kurumlar, mesleğe geçiş için yapılan sınav da dâhil olmak üzere her aşamada

¹⁰² Ülkemizde, Anayasanın 159. maddesi gereği, hâkimlik ve savcılık teminatını sağlamakla görevli kurum Hâkimler ve Savcılar Kurulu’dur. Bu kurulun başkanı ve tabii üyesi Adalet Bakanı, bir diğer tabii üyesi ise Adalet Bakanlığı Müsteşarıdır. Ayrıca bu kurulun 4 üyesi de Cumhurbaşkanınca seçilmektedir. Bu durum tarafsız ve bağımsız bir yargının oluşması amacıyla getirilen hâkimlik ve savcılık teminatının etkin kullanımının önünde bir engel olarak görülmektedir (Bkz; TANRIVER, “Adil Yargılanma Hakkı,” 197.).

Ancak AİHM içtihatlarında bu durumun doğrudan bağımsızlığı etkilediği düşünülmemekte, hâkimin atanma şekli değil, atandıktan sonra yargılama faaliyetlerini yürütürken herhangi bir etki yahut baskı altında kalmaması üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla Türkiye aleyhine, yargıçların atamasının yürütme ve yargı tarafından gerçekleştirilmesine bağlı adil yargılanma hakkının ihlal edildiği gerekçeleri ile yapılan başvurularda yalnızca bu unsurun varlığı ihlal kararı verilmesi için yeterli görülmemiştir. (Bkz. İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 82).

gerek hâkim, savcılarının ve adayların gerekse toplumun güven duyacağı bir ortam oluşturulmalıdır. Nitekim Anayasa Mahkemesi de 2010/32 E., 2011/105 K. Sayılı ve 16.06.2011 tarihli soyut norm denetiminde hâkim ve savcılarının meslek atamalarına ilişkin yapılacak sınavın yalnızca sözlü bir mülakatla sınırlı kalmasının hâkimin adalet dağıtma görevini noksansız yerine getirebilmesinde, sağlanması gereken güven ortamına zarar vereceğine karar vermiştir¹⁰³.

Adil yargılanma hakkının bir unsuru da kişinin tarafsız bir mahkemede yargılanabilme hakkıdır. Tarafsızlık, yargı merciinin dava tarafları lehine yahut aleyhine hiçbir duygu veya menfaate sahip olmaması gerekliliğidir. Bu kapsamda hâkim, dava taraflarına eşit mesafede, hakkaniyetli bir yargılama yapmak zorunda olup kanunlarla ve somut delillerle gerekçelendirilmiş şekilde hüküm kurmalıdır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarında tarafsızlık unsuru öznel ve nesnel tarafsızlık olmak üzere ikili bir ayrım ile incelenmektedir¹⁰⁴. Öznel tarafsızlık doğrudan yargılamayı yürüten yargıçların yargılama süreci içerisindeki tarafsızlığını kapsarken, nesnel tarafsızlık mahkemenin bir bütün olarak kamuda bıraktığı izlenimi kapsamaktadır¹⁰⁵. Dolayısıyla öznel tarafsızlık tamamen hâkimin şahsi yaklaşımını ele alırken, nesnel tarafsızlık hâkime tanınan güvence ve teminatları, mahkemenin taraflara eşit mesafede olmasını ifade etmektedir.

Hâkimin öznel tarafsızlığı yargılamanın taraflarına eşit mesafede olması, taraflara aynı hakların tanınmış olması, tarafların hâkimin hakkaniyetli ve kanuni bir yargılama yaptığına ilişkin güven duymasıdır¹⁰⁶. Bununla birlikte kanunlarla kurulmuş ve faaliyet gösteren bir yargılamada hâkimin tarafsızlığı karine teşkil etmekte olup, hâkimin tarafsızlığı hususunda iddiada bulunan tarafın iddiasını somut verilerle ispatı gerekmektedir¹⁰⁷.

Hâkimin yargılama süreci içerisinde tarafsızlığının şüpheye düşmesi halinde, bu şüpheye sahip tarafın usulüne uygun bir şekilde süresi içerisinde itiraz etmesi gerekir.

¹⁰³ Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Norm Denetim Kararları, Erişim Tarihi, 27.05.2020, <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/d60c73ff-24e5-4a7d-bc99-61b0180b1054?excludeGerekce=True&wordsOnly=False>

¹⁰⁴ GÖLCÜKLÜ, “Adil Yargılanma,” 212.; TAN, “Adil Yargılanma”, 126.; GÖZÜBÜYÜK ve GÖLCÜKLÜ, *İnsan Hakları*, 282.; TANRIVER, “Adil Yargılanma,” 198.

¹⁰⁵ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 95.; AKDOĞAN, “Adil Yargılanma Hakkı,” 58-59.; TAN, “Adil Yargılanma”, s. 127.; GÖZÜBÜYÜK ve GÖLCÜKLÜ, *İnsan Hakları*, 283.

¹⁰⁶ TANRIVER, “Adil Yargılanma,” 198.

¹⁰⁷ AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılanma Hakkı*, 218.

Ayrıca hâkimin tarafsızlığını zedelediği iddia edilen yargı işlemine de itiraz edilmiş yahut bu hususta kanuni hakların kullanılmış olması gerekmektedir¹⁰⁸.

Nesnel tarafsızlık, yargının bağımsızlığının sağlanması ile yakından ilgilidir. Zira nesnel tarafsızlık yargı kurumunun tarafsızlığının görünür kılınmasıdır¹⁰⁹. Bir yargı merciinin tarafsız ve güven verici bir görünüme sahip olmasında bağımsızlığın sağlanması için gerekli şartlar aynen geçerlidir¹¹⁰.

Hâkimin tarafsızlığı noktasında kuşkuya düşülmesi halinde başvurulmak üzere HMK’ da hâkimin davayı bakmaktan yasaklılığı (HMK m. 34-35) ve hâkimin reddi (HMK m. 36-44) hükümleri düzenlenmiştir. Hâkimin yasaklılık halinin yahut kanuni tarafsız ve bağımsız bir mahkemece yargılamanın yapılmadığının hüküm kesinleşmesinden sonra öğrenilmesi halinde ise yargılamanın iadesi (HMK m. 374 vd.) düzenlenmiştir. Yine aynı şekilde CMK’ da da hâkimin tarafsız ve bağımsızlığının korunması için m. 311’ de yargılamanın yenilenmesi şartları düzenlenmiş, hâkimin görevi sırasında karara etki edecek şekilde bir kusurunun olması da bu şartlar arasında yer almıştır. Ek olarak hâkimin ırk, din, dil vb. hususlar nedeniyle taraflara karşı ön yargılı yahut taraflı olması ve bu şekilde kanuna ve ahlaka aykırı hüküm kurması halinde hâkimin hukuki sorumluluğu da doğar(HMK m. 46).

2.2.2. Makul Sürede Yargılanma Hakkı

Adil yargılanma hakkının en önemli unsurlarından birisi de makul sürede yargılanmadır¹¹¹. Zira yargılama süresinin uzaması kişi özgürlüğü ve güvenliğinin¹¹² yanı sıra kişilerin yargı vasıtasıyla korumak istedikleri haklarının, yine yargı eliyle ihlal edilmesine sebebiyet verecektir. Üstelik bu yalnızca ceza yargılamalarında sanık, medeni yargılamada davacı taraf için değil, mağdur/ suçtan zarar gören yahut davalı için de geçerlidir. Dolayısıyla makul sürede yargılanma hakkı davanın neticesinden bağımsız olup, lehine karar verilen tarafın da ileri sürebileceği bir haktır.

¹⁰⁸ AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılanma Hakkı*, 218.

¹⁰⁹ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 96.

¹¹⁰ Bkz. Yuk. 2. 2. 1. Bağımsız ve Tarafsız Bir Mahkeme Tarafından Yargılanma, s. 28- 30.

¹¹¹ Makul sürede yargılanma hakkı iç hukukta usul ekonomisi ilkesinin “hızlılık” unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle adil yargılanma hakkı ile bağlantılı bir hak olan usul ekonomisi ilkesi açısından değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bkz. Aşa. 3. 2. 3. Başlık, s.90 vd.

¹¹² GÖKŞEN, “Makul Süre,” 28.

Makul sürede yargılamanın önemi ve ihlali durumunda oluşabilecek maddi veya manevi zararın aynı ile giderilmesi mümkün olmadığından, taraflar yargılama süresi içerisinde bu haklarını her aşamada ileri sürebilecek, şikâyet edilebilecektir. Nitekim Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' ne yapılan ve esas bakımından hükme bağlanmış makul süreye ilişkin itirazların henüz yargılama sonuçlanmadan yapılabildiği de görülmektedir. Ancak bunun için eğer makul sürede yargılanmaya ilişkin itirazların ileri sürülebileceği bir iç hukuk yolu varsa önce bunun tüketilmesi gerekmektedir¹¹³.

Ülkemizde makul sürede yargılanma hakkına ilişkin olarak, yargılama devam ederken tanınmış olağan bir başvuru yolu yoktur. Bu nedenle makul sürede yargılamanın sonuçlandırılması talebi davanın görüldüğü mahkemeden istenebilecektir. Bununla birlikte müspet bir karşılık alınamaması halinde Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yolu açıktır.

Makul süre kavramı oldukça soyut bir kavramdır. Zira yargılama süreleri uyumsuzluk konusu, taraf sayısı, tarafların tebligat adresleri delillerin toplanması kanun yollarına başvuru imkânı gibi birçok unsura göre değişiklik arz etmektedir. Örneğin, eşlerin ortak iradeleri ve hazırlanmış anlaşmalı boşanma protokolü ile açılan bir boşanma davası tek celsede karara bağlanabilirken, yurtiçinde ve yurt dışında ikamet eden 60 maliki bulunan bir taşınmaz üzerindeki ortaklığın giderilmesi davasının sonuçlanması yılları bulabilecektir. Dolayısıyla her somut olayda, uyumsuzluğun özellikleri dikkate alınarak emsal yargılamalara göre makul sürenin sınırı belirlenecektir¹¹⁴.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından makul süre kriterleri her somut vakiya göre ayrıca değerlendirilmiş bunula birlikte yargılamaya ilişkin kanun yolları da göz önünde bulundurulmuştur. Genel olarak makul süre, tek dereceli yargılamalarda ortalama 3 yıl, iki dereceli yargılamalarda ortalama 5 yıl, üç dereceli yargılamalarda ise ortalama 6 yıl olarak kabul görmektedir¹¹⁵. Ancak yargılama aşamalarının yanı sıra, dava taraflarının yargılamadaki tutumu, uyumsuzluğun karmaşıklığı, yargı ve idari mercilerin tutumu da makul sürenin takdir edilmesinde oldukça önemlidir.

¹¹³ GÖKŞEN, "Makul Süre," 31.

¹¹⁴ PEKCANITEZ, "Adil Yargılanma," 41.; İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 266.; GÖKŞEN, "Makul Süre," 32.; GÖLCÜKLÜ, "Adil Yargılanma," 213.

¹¹⁵ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 266.

Makul süre belirlenirken sürenin hangi aşamadan itibaren değerlendirileceği de oldukça önemlidir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde adil yargılanma hakkının dava açılış anından itibaren geçerli olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla medeni hak ve özgürlüklere ilişkin uyuşmazlıklarda süre uyuşmazlığın yargı merciine götürüldüğü gün bazında hesaplanacaktır. Bununla birlikte davanın açılış tarihini geniş yorumlamak da mümkündür. Zira bazı uyuşmazlıklarda dava aşamasına geçilebilmesi için birtakım kanuni ön koşulların sağlanması da gerekebilir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına göre iç hukukta dava açılmadan önce bazı itiraz kurullarına başvurulması gerekliliği halinde, dava açılış tarihinden ziyade, itiraz merciine ilk başvuru tarihi de makul sürenin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir¹¹⁶. Dolayısıyla hukukumuzda medeni hak ve özgürlüklere ilişkin uyuşmazlıklarda arabuluculuk yöntemine, idari uyuşmazlıklarda ise ilgili idareye başvuru tarihi makul süre tayininde dikkate alınmalıdır.

Adil yargılanma hakkının tüm yargılama süreci ve yargılama neticesinde verilen kararın icrasını da kapsayan bir hak olması nedeniyle, makul sürenin belirlenmesinde kararın kesinleştiği¹¹⁷, icrai nitelikte bir karar verildiyse bu kararın icrasının da tamamlandığı tarih makul sürenin bitişi olarak belirlenecektir¹¹⁸.

2.2.3. Aleni Yargılanma Hakkı

Yargılamada keyfiliği engelleyecek ve yargılamanın kamu vicdanı tarafından denetimini, aynı zamanda hâkimin bağımsızlığının da korunmasını sağlayan evrensel ilkelerden birisi de aleni yargılama ilkesidir¹¹⁹. Adil yargılanma hakkı bakımında aleniyet, yargılamada saydamlığın sağlanması ile mümkün olacaktır. Dolayısıyla aleniyet unsurunun doğrudanlık ilkesi ile de yakın bir bağı vardır. Zira doğrudanlık ilkesi gereği hâkimin, iddia, savunma ve delilleri mümkün olduğunca beraber ve

¹¹⁶ GÖLCÜKLÜ, “Adil Yargılanma”, 214.; İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 267.; PEKCANİTEZ, “Adil Yargılanma,” 41.

¹¹⁷ Kararın kesinleştiği tarih belirlenirken, bu tarihin kararın yazıldığı tarih mi yoksa taraflarca öğrenildiği tarih mi olacağı hususuna da cevap verilmesi gerekmekte olup bu husus çalışmamızın ikinci bölümünde detaylı olarak tartışılacaktır.

¹¹⁸ GÖLCÜKLÜ, “Adil Yargılanma,” 214.; İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 268.

¹¹⁹ Hakan PEKCANİTEZ, *Makaleler* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016), 561-587.(Makaleler).; KURT KONCA, *Aleniyet*, 109.; GÖRGÜN, *Usul*, 242.; Hilal ÜÇÜNCÜ, *Medeni Yargılama Hukukunda Kişisel Verilerin ve Sırların Korunması* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019), 115. (“Medeni Yargılama”).

duruşmada değerlendirmesi gerekir¹²⁰. Bu durum aleni yargılamanın da bir sonucudur. Ayrıca doğrudanlık ilkesi ve aleni yargılanma unsurunun ortak amacı tarafların duruşmanın bir süjesi olarak yargılamaya etkin katılımlarının sağlanması, bu sayede yargılamanın kontrolünü ve hükmün belli ölçüde şeffaflığını garanti altına almaktır¹²¹.

Aleni yargılamanın iki temel gerekliliği, yargılamanın ve verilen kararın aleni olmasıdır¹²². Yargılamanın aleniliği, doktrinde dinamik aleniyet şeklinde tanımlanan, yargılamaların duruşmalı şekilde herkese açık gerçekleştirilmesi, dava konusu uyuşmazlığa ilişkin her türlü delil, iddia ve savunmanın yargılamada birlikte tartışılabilmesi vb. şekilde karşımıza çıkmaktadır¹²³. Kararın aleniliği ise, doktrinde statik aleniyet¹²⁴ olarak tanımlanan, mahkemenin nihai kararının taraflar huzurunda duruşmada açıklanması şeklindedir¹²⁵.

Duruşmaların kamuya açık şekilde yürütülmesi Anayasanın 141. maddesinde “Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır. Duruşmaların bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına ancak genel ahlakın ve kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebilir.” şeklinde düzenlenmiştir. Hukuk Muhakemeler Kanun m. 28’ de “ Duruşma ve kararların bildirilmesi alenidir.” denilmiştir. Ceza yargılamaları bakımından Ceza Muhakemeleri Kanunu m. 182’ de; “Duruşma herkese açıktır. Genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hâllerde, duruşmanın bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına mahkemece karar verilebilir. Duruşmanın kapalı yapılması konusundaki gerekçeli karar ile hüküm açık duruşmada açıklanır.” şeklinde, idari yargılamalar açısından ise İdari Yargılama Usulü Kanun m. 18’ de “Duruşmalar açık olarak yapılır. Genel ahlakın veya kamu güvenliğinin gerekli kıldığı hallerde, görevli daire veya mahkemenin kararı ile duruşmanın bir kısmı veya tamamı gizli olarak yapılır.” denilerek yargılamanın aleniyetine ilişkin gerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gerekse Anayasa hükümleri

¹²⁰ GÖRGÜN, *Usul*, 242.; ÜÇÜNCÜ, *Medeni Yargılama*, 118.

¹²¹ ARSLAN, “Doğrudanlık İlkesi,” 169.

¹²² KURT KONCA, *Aleniyet*, 194; .; ÜÇÜNCÜ, *Medeni Yargılama*, 116.

¹²³ Dinamik aleniyet ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. KURT KONCA, *Aleniyet*, 145 vd.

¹²⁴ Statik aleniyet ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. KURT KONCA, *Aleniyet*, 164 vd.

¹²⁵ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 241.; İlyas KARAHAN, “Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Türk Hukuku’nda Makul Sürede Yargılanma Hakkı,” (Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2019), 21; ÜÇÜNCÜ, *Medeni Yargılama*, 116.

doğrultusunda yargılama usulü fark etmeksizin düzenlemeler yapılmış, yargılamanın hangi hallerde gizli yapılabileceği de yine kanunlarla belirlenmiştir.

Bahsedilen düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere, yargılamanın duruşmalı yürütülmesi bir zorunluluktur¹²⁶. İlgili uyuşmazlığı maddi ve usuli olarak bir bütün halinde inceleyecek ve hukuki denetim yapabilecek olan ilk derece yargılama mercii bakımından ceza yargılamaları ve medeni yargılamalar duruşmalı olarak yapılmaktadır. Bununla birlikte resen araştırma ilkesinin geçerli olduğu idari yargılamalarda esas olan yazılı ve dosya üzerinden yapılan yargılamadır. Ancak taraflardan birinin talebi halinde, talebin reddini haklı kılacak istisnai bir şart mevcut olmadıkça yargılamanın duruşmalı yürütülmesi gerekmektedir. Dolayısıyla idari yargılamalarda benimsenen yöntem aleni yargılamanın ihlali şeklinde yorumlanmayacaktır.

Kanun yolları bakımından da esas olan duruşmalı yargılama olmakla birlikte, yalnızca hukuki denetim fonksiyonu olan temyiz incelemesinde yargılamanın duruşmalı yapılması bir gereklilik arz etmemektedir. Zira temyiz incelemesinde yalnızca mahkemece verilen kararın hukuki denetimi yapılmakta olup, yeniden yargılama yapılması gibi bir durum söz konusu değildir¹²⁷. İstinaf kanun yolu bu bakımdan temyiz incelemesinden farklıdır. Zira istinaf yargılamasında yalnızca hukuki denetim yapılamamakta, koşulların varlığı halinde somut uyuşmazlık maddi unsurları ile yeniden ele alınabilmektedir. Bu sebeple istinaf yargılamasında, işin esasına girilmesi halinde esas olan incelemenin duruşmalı olarak gerçekleştirilmedi.

Duruşmalar kamuya açık olsa da, yargılamaların mahkemenin gerekli gördüğü haller dışında görüntülü yahut sesli kayıt altına alınması yasaktır. Zira yargılamada saydamlığın korunması için aleni yargılanma ne kadar önemliyse, adil bir karar verilebilmesi için mahkemenin tarafsız ve bağımsızlığının korunması, yargılamaya katılan kişilerin haklarının korunması da aynı derecede önemlidir. Basın araçları aracılığı ile yargılamaların geniş kitlelere duyurulması yargılamaya katılanların kişilik

¹²⁶ Aleniyet ilkesi kapsamında duruşmaların kamuya açık yürütülmesi, yargılamanın saydam ve keyfiyetten uzak şekilde gerçekleştirilmesini sağlasa da, kişisel verilerin, sırların ortaya çıkması, yargılama tarafları yahut ilgililerin kamu karşısında küçük düşmesine olanak tanımaktadır. Bu durum adil yargılanma hakkını da olumsuz etkilemesi nedeniyle eleştirilmektedir. Bkz. ÜÇÜNCÜ, *Medeni Yargılama*, 117.

¹²⁷ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 244.; BAŞARAN, “Adil Yargılanma Hakkı,” 117.

haklarının ihlal edilmesine, hâkimin toplum baskısı ve etkisi altında kalarak bağımsızlığını yitirmesine, gerçeğin tespitinin tehlikeye düşmesine ve mahkeme salonlarının şov yapılan alanlara dönüştürülmesine sebebiyet verebilecektir¹²⁸. Dolayısıyla yargılama sırasında yargılama tarafları yahut 3. kişilerin görüntülü yahut sesli kayıt alması adil yargılanma hakkı unsurları içerisinde sayılamayacaktır.

Aleni yargılanma hakkı sınırsız bir hak olmayıp bu hakkın da kısıtlandığı çeşitli haller bulunmaktadır. Ulusal güvenlik, kamu düzeni, genel ahlak, küçüklerin menfaatlerinin yahut dava taraflarının kişilik haklarının veya güvenliklerinin korunabilmesi amaçlarından birinin varlığı halinde duruşmaların kapalı yapılmasına karar verilebilecektir¹²⁹. Ancak bu amaçlardan herhangi birinin varlığı duruşmanın kapalı yürütülmesi için tek başına yeterli olmayıp aynı zamanda bu kararın demokratik bir toplumun gerekliliği olması ve başka şekilde istenen meşru amaca ulaşılamayacak olması gerekmektedir. Dolayısıyla mahkeme tarafından duruşmaların kapalı yürütüleceğine dair bir karar verilirken bu kararın gerekçeli olması, gerekçede gösterilen meşru amaçların gerçekçi, açıklayıcı ve anlaşılır olması gerekmektedir.

Aleni yargılanma unsurunun bir diğer sonucu da mahkeme kararının aleni olması, duruşmada verilmesi ve tarafların yüzüne okunmasıdır. Uygulamada yargı mercilerinin iş yükü nedeniyle özellikle medeni hak ve özgürlüklere ilişkin yargılamalarda gerekçeli kararın daha sonra yazılması söz konusu olduğundan, aleni kararın gerekçeli karar olması aranmamakta, kısa kararın taraflara okunması adil yargılanma hakkının ihlali sonucunu doğurmamaktadır. Zira kanuni bir zorunluluk olarak gerekçeli kararın, kısa karara uygun olması gerekir. Aksi halde, yargılamanın aleniyeti ilkesi ihlal edileceğinden verilen karar hukuken geçerli bir karar olmayacaktır. Kararın aleniliği yalnızca tarafların yüzüne okunması ile sağlanmaz. Ayrıca bu kararlara kamunun erişimi de sağlanmalıdır¹³⁰.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarında kararın aleniliğinin tespitinde, kararın tarafların yüzüne okunmasını değil, yargılamanın bütünü itibari ile kararın kamu

¹²⁸ TANRIVER, “Adil Yargılanma,” 201.

¹²⁹ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 245.

¹³⁰ KURT KONCA, *Aleniyet*, 192.; Nesibe KURT KONCA, “ Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi MİHBİR Özel Sayısı* 4/2, (2014): 71.(“ Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması”).

denetimine açık olup olmadığını dikkate almaktadır¹³¹. Dolayısıyla kararın ilana çıkarılması, herkesin ulaşımına açık bir şekilde mahkeme kalemine teslimi, taraflara tebliği gibi hallerde de aleniyetin sağlandığını kabul etmektedir¹³².

2.2.4. Hakkaniyete Uygun Yargılanma Hakkı

Adil yargılanma hakkının diğer haklar ile bağlantılı ve en geniş kapsama sahip unsuru hakkaniyete uygun yargılanma unsurudur. Zira kişilerin yargı yoluna başvururken yargıdan beklentileri adil ve tatmin edici bir çözümdür. Adil ve tatmin edici bir çözüm ise ancak kişilerin yargılamada eşit muamele görmeleri ve bunu hissetmeleri, tarafların iddia ve savunmalarının mahkeme tarafından özenle dinlenmesi, tüm delillerin değerlendirilmesi yargılama nihayetinde verilen kararın yargılama sürecini özetler nitelikte açıklayıcı ve gerekçeli olması, verilen karara karşı başvuru yolları sunulması ile mümkün olacaktır.

Hakkaniyete uygun yargılama, yargılama sürecini bir bütün halinde kapsamakla birlikte, yargı merciince verilen kararın doğruluğu ve yerindeliği ile ilişkili bir hak değildir¹³³. Mahiyeti gereği bu hak, yargılama sürecinin adil yürütülmesi, kamunun ve tarafların hakkaniyetli bir yargılamanın gerçekleştiği hususunda tatmin olmaları, hukuk devletinin varlığının korunması amaçlarına hizmet eden bir haktır. Bununla birlikte hakkaniyete uygun yargılama hakkını ancak dava tarafları yahut doğrudan yargılamadan hakları etkilene kişiler ileri sürebilecektir¹³⁴.

Hakkaniyete uygun yargılamaya ilişkin haklar, silahların eşitliği ilkesi, masumiyet karinesi, mahkemeye erişim hakkı, çelişmeli yargılanma hakkı, hukuki dinlenilme hakkı, savunma hakkı, duruşmada hazır bulunma hakkı, gerekçeli karar hakkı şeklinde ifade edilebilecektir. Bununla birlikte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından hakkaniyete uygun yargılanma hakkının kapsamı, çelişmeli yargılama ilkesi ve silahların eşitliği ilkesinden oluşmakta¹³⁵, bahsettiğimiz haklar da bu iki ilke içerisinde dağılmaktadır.

¹³¹ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 245.

¹³² GÖLCÜKLÜ, “Adil Yargılanma,” 218.

¹³³ GÖLCÜKLÜ, “Adil Yargılanma,” 218.

¹³⁴ TANRIVER, *Adil Yargılanma*, 206.

¹³⁵ AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılanma Hakkı*, 357. Çalışmamız hukuk yargılamaları esas alınarak hazırlanmış olup, elektronik tebligat açısından değerlendirme yapılırken çelişmeli yargılama hakkı yerine hukuki dinlenilme hakkı üzerinde durulacaktır.

“Çelişmeli yargılama”, tarafların yargılama kesin olarak sonuçlanıncaya kadar, dosyaya giren tüm delillerden ve belgelerden haberdar edilmesi ile yargılamada etkin bir rol almaları esasına dayanan bir ilkedir¹³⁶. Dolayısıyla tetkik hâkim, raportör, savcı görüşleri, bilirkişi raporları, uzman görüşü gibi pek çok belgenin de taraflara tebliğ ve tarafların bu hususlarda da bilgilendirilmesi, çelişmeli yargılamanın gereğidir. Bu sebeple çelişmeli yargılama ilkesi tebligat hukuku ile de yakından ilişkilidir.

Yine çelişmeli yargılama ilkesinin yargılamaya etkilerinden birisi de tarafların duruşmada hazır olmalarına, duruşmada iddia ve itirazlarını dile getirebilmelerine imkân tanınması, delillerin duruşmada tartışılması, tanık dinlenmesi halinde tanığa soru sorabilmelerinin sağlanmasıdır. Özellikle ceza yargılamaları nezdinde suç isnadına muhatap olan kişinin şahsiyeti, yaşam biçimi ve karakterinin; cezasızlık nedenleri, suçu ortadan kaldıran haller yahut cezada indirim sebepleri gibi hususlardaki ciddi anlamda etkisi nedeniyle duruşmada hazır edilmesi, hâkim veya mahkeme heyeti ile doğrudan iletişim kurabilmesi oldukça önemlidir. Medeni yargılamada boşanma, manevi tazminat, vasi atanması gibi kişisel bilgi ve görgünün karara etkisinin büyük olduğu davalar bakımından da duruşmanın seyri oldukça önem arz etmektedir. Bununla birlikte kişinin bu haktan feragat etmesi mümkün olduğu gibi, yargılama süresi içerisinde duruşmada hazır edilme hakkının kararı etkileyecek mahiyette olmaması halinde Anayasa Mahkemesi hakkaniyete uygun yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddiaları kabul edilemez bulmuştur. Dolayısıyla duruşmada hazır edilme hakkının ihlal edilmesi için, kişinin bu duruma kendi hal ve davranışları yahut kararları ile sebebiyet vermemiş olması¹³⁷, ihlalin yargılama süreci boyunca giderilmemiş olması¹³⁸, ihlal edilen hakkın karara etkili olması, kişi aleyhine sonuç doğurması gerekmektedir. Örneğin, hakkında beraat kararı verilmiş bir

¹³⁶ Anayasa Mahkemesi, 2017/32004 B. No’ lu, Bünyamin Uçar Başvurusu, 03.06.2020 K.T. kararı. Erişim Tarihi, 15.07.2020, <https://legalbank.net>.

¹³⁷ Anayasa Mahkemesi Erol AYDEĞER tarafından yapılan 2013/4784 Başvuru No’ lu, 07/03/2014 tarihli kararında asker kaçağı olması nedeniyle yargılamadan haberdar olmasına rağmen kaçan başvurusunun duruşmada hazır edilme hakkının ihlal edildiğini ileri süremeyeceğinden bahisle ihlal iddiasının kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Kararın tamamı için bkz. Erişim Tarihi, 17.08.2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/4784>.

¹³⁸ Anayasa Mahkemesi Salih SÖNMEZ tarafından yapılan B. No: 2016/25431 bireysel başvurusunda yirmi bir aydır tutuklu yargılanan sanığın, tutukluluk değerlendirmesinin mahkeme önünde hazır edilmeden yapıldığı iddiası ile ilgili olarak, başvurusunun hali hazırda mahkeme huzurunda yargılamasının devam ettiği, tutukluluk halinin esasa ilişkin duruşmalarda da değerlendirildiği gerekçeleri ile iddianın kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Kararın tamamı için bkz. Erişim Tarihi, 17.08.2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/25431>.

kimsenin duruşmada hazır edilmemesi yahut hakkında kovuşturmanın ertelenmesi kararı verilmiş olması gibi hallerde kişini duruşmada hazır edilmemesi yargılamanın adilliğini etkilemeyeceğinden ihlal de oluşmayacaktır¹³⁹.

SEGBİS sistemi üzerinden video konferans aracılığı ile yargılama yapılması, sanığın bu şekilde duruşmada hazır edilmesi de çelişmeli yargılama açısından değerlendirilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi video konferans yolu ile yapılan yargılamaların doğrudan adil yargılanma hakkını ihlal ettiği görüşünde olmayıp, meşru amacın varlığı halinde video konferansla yargılama yapılabileceğini ifade etmiştir¹⁴⁰. Nitekim ülkemizde de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına paralel olarak Ceza Muhakemesi Kanunu m. 196, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.149’ da ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla duruşmaların icra edilmesi hususu düzenlenmiş¹⁴¹, ağırlıklı olarak ceza yargılamalarında suçun işlendiği yer ve sanığın bulunduğu yerin farklı olması halinde sanığın duruşmalara SEGBİS olarak adlandırılan ses ve görüntünün aynı anda elektronik ortamda iletildiği, kaydedildiği ve saklandığı Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi üzerinden katılması sağlanmaktadır¹⁴².

Hakkaniyete uygun yargılamanın temel ilkelerinden diğeri de silahların eşitliği ilkesidir. Silahların eşitliği ilkesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları doğrultusunda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6 da adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla silahların eşitliği şeklinde anılan tarafların tüm yargılama süreci boyunca eşit statüde olması hali adil yargılamanın yapı taşları arasından yer almakta olup bu ilkenin ihlaline sebebiyet veren bir yargılamanın hakkaniyete uygun olması mümkün değildir.

¹³⁹Bkz. Anayasa Mahkemesi, Mustafa Ersen Erkal Bireysel Başvurusu, B. No: 2013/4770, K.T. 16. 04. 2015, Erişim Tarihi, 17.08.2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/4470>.

¹⁴⁰ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 148.

¹⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Serdar KALE, “Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşmaların İcrası (HMK m. 149)”, *Legal MİHDER* 9/25, (2013): s. 141-156.

¹⁴² Son dönemlerde Adalet Bakanlığı tarafından sistemi bir adım daha ileri götürülmüş ve yargılamanın tüm süjelerinin duruşma salonuna gelmeden elektronik cihazlar vasıtası ile duruşmalara katılabilmesi için alt yapı hizmetleri arttırılmıştır. Yargılamaların dünya ve ülke genelindeki olumsuz gelişmelerden etkilenmemesi, yargılama sürelerinin uzamaması, duruşmada ileri sürülen iddia ve beyanların tutanağa eksiksiz geçmesi ve yargıya güven açısından oldukça katkı sağlayacak sistem, yargılamanın hakkaniyetli yürütülmesi açısından ise çeşitli tereddütler oluşturmaktadır. Zira görüntü ve ses kalitesinin düşük olması durumunun yanı sıra internet erişiminden kaynaklanan aksaklıklar, hâkimin takdir yetkisinin bulunduğu hallerde taraflarla etkileşiminin kısıtlı olması, dava tarafının kişisel özellikleri yahut davranışlarının karara etkili olduğu durumlarda tarafın duruşmada hazır bulundurulmaması gibi haller adil bir yargılamanın temel unsurlarını olumsuz bir şekilde etkileyebilecektir.

Tarafların yargılama süresince eşit muamele görmesi mahkemelerin bağımsız ve tarafsızlığı ile yakından ilişkilidir. Bunun yanı sıra silahların eşitliği ilkesinin ihlali daha çok eşitsizliğin davanın sonucuna etki edip etmeyeceğine göre tespit edilmektedir.

Anayasa Mahkemesinin içtihatlarına göre silahların eşitliği ilkesi, “davanın taraflarının usule ilişkin haklar bakımından aynı koşullara tabi tutulması ve taraflardan birinin diğerine göre daha zayıf bir duruma düşürülmeksizin iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olması¹⁴³” şeklinde tanımlanabilir. Tanımlamada dikkat çeken husus tarafların usule ilişkin hususlar bakımından aynı koşullara tabi tutulmasıdır. Dolayısıyla adil bir yargılama için tarafların usûli işlemler bakımından eşitliği önem arz etmektedir. Yargılama süreci içerisinde usûli işlemler; taraflara dava dosyasındaki bilgi, belge ve görüşlerin tebliğ, tarafların yargı işlemlerini incelemek ve beyanda bulunmak için eşit sürelerle ve eşit haklara sahip olması, sundukları delillerin incelenmesi, esasa etkili itirazlarının dikkate alınması ve bunların reddi halinde ise kararın gerekçelendirilmesi şeklinde örneklendirilebilir. Özellikle davanın taraflarından birisinin kamu kurum veya kuruluşu olması durumunda, bilgi ve belgelerin incelenmesi ve dosyaya sunulması hususu eşitlik ilkesinin sağlanması ile kamu otoritesinin yargılamayı etkileyebilme ihtimali açısından oldukça önemlidir.

Silahların eşitliğinin sağlanması için yargılamada ileri sürülen delillerin mahiyeti de incelenmelidir. Özellikle delillere ilişkin dengesizliğin varlığı veya delillerin hakkaniyetsiz olması durumunda silahların eşitliğinden bahsedilemeyecektir¹⁴⁴. Bu sebeple elde edilen delillerin değerlendirilmesi sırasında verilerin güvenliği, delil yasakları kapsamına girip girmediği, hukuki bir dayanağa sahip olup olmadığı da ayrıca incelenmelidir¹⁴⁵.

¹⁴³ Anayasa Mahkemesi, Yaşasın ASLAN bireysel başvurusu, B. No: 2013/1134, K.T. 16. 05. 2013, Erişim Tarihi: 17.08.2020, www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi.

¹⁴⁴ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 170.

¹⁴⁵ Bülent BAYRAKTAR, “Muhakemelerde Delillerin Önemi,” *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25, (2011): 38

Hakkaniyete uygun yargılanmanın bir diğer unsuru da mahkemelerin uyuşmazlık konuları benzer davalarda çelişkili karar vermemesi gerekliliğidir¹⁴⁶. Anayasa Mahkemesi aynı Yargıtay Daireleri tarafından, benzer davalarda verilen çelişkili içtihatların hukuki belirsizliğe yol açtığını, bu durumun ise gerek dava tarafları gerekse hukuk düzeni açısından öngörülemez nitelikte olduğu belirtilerek çelişkili içtihatların adil yargılanma hakkının ihlaline sebebiyet verdiği karar vermiştir¹⁴⁷. Söz konusu karar yargı içtihatlarının sabit kalacağı ve değişime kapalı bir yapıda olması gerekliliği şeklinde yorumlanmamalıdır. Yargı kararları toplumun ve hukukun dinamik yapısı gereği yeni yaklaşımlara açıktır. Ancak benzer yargılamalarda verilen kararların tarafları ve kamuyu tatmin edici bir gerekçeye sahip olmaması halinde benzer uyuşmazlıklarda verilen farklı kararlar yargıya güveni sarsacaktır. Adil yargılanma hakkının temel prensibi güvenilir bir yargılama ortamı oluşturmaktır. Bu sebeple mahkemelerce verilecek gerekçeli kararların mahiyeti adil yargılanma hakkı açısından oldukça önemli olup, hakkaniyete uygun yargılanmanın bir unsuru da gerekçeli karar hakkıdır. Her ne kadar gerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6 da gerekse Anayasanın 36' ncı maddesinde adil yargılanma hakkının unsurları arasında gerekçeli karar hakkından açıkça bahsedilmemişse de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi tarafından verilen birçok kararda adil yargılanma hakkının bir unsuru olan hakkaniyete uygun yargılama kapsamında gerekçeli karar hakkından da bahsedilmiştir¹⁴⁸.

Anayasa'nın 141. maddesinde “Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.” denilmiş ve yargılama usulü ayrımı yapılmaksızın tüm mahkemelere gerekçeli karar yazma yükümlülüğü yüklenmiştir. Bununla birlikte bu yükümlülük yargılamada ileri sürülen her türlü iddia ve savunmaya gerekçede ayrıntılı şekilde yanıt verilmesi zorunluluğu şeklinde de anlaşılmayacaktır¹⁴⁹. Önemli olan gerekçeli kararda davanın esas sorunlarının incelenmiş olması ve bu sorunlara dava dosyasında yer alan

¹⁴⁶ Çelişkili yargı kararlarının adil yargılanma hakkı ile bağlantısı hakkında detaylı bilgi için bkz. Okan TAŞDELEN, “ Çelişkili Yargı Kararlarının Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Değerlendirilmesi,” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 7, (2016):987- 1024.

¹⁴⁷ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 230. Ayrıca bkz. Anayasa Mahkemesi, Hakan ALTINCAN başvurusu, B. No: 2016/ 13021, K. T. 17. 5. 2018.(Erişim Tarihi, 02. 06. 2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/13137>).

¹⁴⁸ Anayasa Mahkemesi, Mehmet Fidan Başvurusu, B. No: 2014/ 14673, K. T. 20. 9. 2017, Anayasa Mahkemesi Abdullah Topçu başvurusu, B. No: 2014/8868, K.T.19/4/2017.

¹⁴⁹ Anayasa Mahkemesi, Yasemin EKŞİ bireysel başvurusu, B. No: 2013/5486, K. T. 4.12. 2013.

tarafların huzurunda tartışılmış deliller ile açıklayıcı somut bir çözüm getirilmesidir. Ancak taraflarca karara esas alınan deliller hususunda ciddi itirazlar ve karşı delillerin getirilmiş olduğu durumlarda gerekçeli karar hakkının amacına ulaşabilmesi için mahkemenin kararda bu hususlara ilişkin açıklama yapması gerekmektedir. Aksi halde söz konusu tutum gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gerekse Anayasa Mahkemesi tarafından gerekçeli karar hakkının ihlali şeklinde yorumlanmaktadır¹⁵⁰.

Anayasa Mahkemesi tarafından gerekçeli karar hakkının amacı, “kişilerin adil bir şekilde yargılanmalarının sağlanması ve denetlenmesi; tarafların muhakeme sırasında ileri sürdükleri iddialarının kurallara uygun biçimde incelenip incelenmediğini bilmeleri ve ayrıca demokratik bir toplumda kendi adlarına verilen yargı kararlarının sebeplerini toplumun öğrenmesinin sağlanması” şeklinde ifade edilmiştir¹⁵¹. Gerekçeli karar hakkının amacına ulaşması ve denetlenebilmesi için kişilerin kanun yoluna başvuru haklarını, gerekçeli kararı öğrenme ve inceleme imkânı bulabildikleri, yeterli bir süre içerisinde kullanmaları gerekmektedir. Uygulamada ceza davaları¹⁵² başta olmak üzere icra hukuk mahkemelerinde görülen davalarda da¹⁵³ tefhim ile kanuni yollara başvuru sürelerinin başladığı, henüz gerekçeli karar açıklanmadan kişilerin süre tutum dilekçesi vererek kanun yoluna başvurduklarını bildirmeleri istenmektedir¹⁵⁴. Söz konusu tutum gerekçeli karar hakkının amacını yansıtmamaktadır¹⁵⁵. Zira gerekçeli karar hakkını amaçlarından birisi de tarafların adil bir yargılama yapıldığına ilişkin tatmin edilmesidir. Dolayısıyla henüz bu hususta aydınlatılmamış bireylerin bilmedikleri bir gerekçeyi kanun yoluna götürmelerinin beklenmesi adil yargılanma hakkı ile bağdaşmamakta olup, kısa kararın tefhimi ile hak düşürücü sürelerin başlayacağına ilişkin düzenlemelerin adil yargılanma hakkının

¹⁵⁰ Anayasa Mahkemesi, Salih SÖYLEMEZOĞLU bireysel başvurusu, B. No: 2013/3758, K.T. 6.1.2016.

¹⁵¹ Bkz. Anayasa Mahkemesi Mehmet FİDAN bireysel başvurusu, B. No: 2014/14673, K.T. 20.9.2017.; SENCER BAŞAT VE DİĞERLERİ, B. No: 2013/7800, K.T. 18.6.2014.

¹⁵² CMK m. 273 ve m. 291 kapsamında istinaf ve temyiz süreleri kararın açıklanmasından itibaren başlamakta olup ayrıca gerekçeli kararın tebliği şartı aranmamaktadır.

¹⁵³ 2004 sayılı İcra İflas Kanunu m. 363 kapsamında istinaf kanun yoluna başvuru süresi tefhim veya tebliğden itibaren 10 gündür. Dolayısı kanun yollarına başvuru sürelerinin başlaması için duruşma sırasında kararın tarafların yüzüne karşı okunması yeterlidir.

¹⁵⁴ Her ne kadar uygulamada süre tutum dilekçeleri kanun yollarına başvuru hakkının kullanılması için bir yöntem olarak sunulsa ve birçok mahkeme tarafından zorunlu görülse de, hukuk sistemimizde süre tutum müessesine yer veren bir hüküm bulunmamaktadır. Bkz. Muhammet ÖZEKES, “Hukuk Yargılamasında Süre Tutum Müessesesi Yoktur” *Prof. Dr. Saim Üstündağ’a Armağan* içinde (Ankara: Adalet Yayınevi. 2009), 382 vd. (Süre Tutum).

¹⁵⁵ ÖZEKES, “Süre Tutum,” 388 vd.

amaçları doğrultusunda değiştirilmesi gerekmektedir. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları da bu doğrultuda olup, kişilerin mahkeme kararının gerekçesini öğrenemeden kanun yoluna başvurmayla zorlanmalarını adil yargılanma hakkının ihlali kapsamında değerlendirmektedir¹⁵⁶.

2.3. Adil Yargılanma Hakkı ve Elektronik Tebligat İlişkisi

Tebligat esas itibari ile tebligat yapmaya yetkili kurumlar tarafından ilgisine, hakkında yapılan hukuki işlemin bildirilmesi ve bu bildirimin belgelendirilmesi amacına hizmet eder¹⁵⁷. Bu sayede tebligat yapmaya yetkili mercilerin daha hızlı bir şekilde işlem yapması sağlanırken, adalete erişim hakkı, hukuk devleti ilkesi ve adil yargılanma hakkı gereği hak kayıplarına sebebiyet vermemek için ilgili şahısların haklarında yapılan hukuki işlemleri öğrenebilmesi de güvence altına alınır. Nitekim tebligat bu amaçlar doğrultusunda esas itibariyle Anayasa ile düzenlenmiştir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da bir kararında tebligatın, Anayasa ile güvence altına alınan iddia ve savunma hakkının, daha da özeldir hukuki dinlenilme hakkının tam olarak kullanılmasını ve bu suretle adil bir yargılamanın yapılmasını sağlayan çok önemli bir araç olduğu ifade etmiştir¹⁵⁸.

Elektronik tebligatın adil yargılanma hakkı açısından değerlendirilebilmesi için öncelikle tebligat sistemimiz içerisinde elektronik tebligatın yerinin ve öneminin tespit edilmesi, akabinde ise adil yargılanma hakkı ile ilişkinin açıklanması gerekmektedir.

2.3.1. Tebligat Hukuku Kapsamında Elektronik Tebligat

Tebliğ kavramının Arapça çoğul hali olan tebligat, Türk Dil Kurumu sözlüğünde bildirim olarak tanımlanmıştır¹⁵⁹. O halde tebligat bir konuda ilgisine bildirim yapmaktır. Bu bildirimin ne şekilde ve hangi usullerle yapılacağı ise hukuki bir problemdir. Hukuki anlamda tebligat, hukuki işlemlerin, kanunen öngörülen şekilde

¹⁵⁶ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 192.

¹⁵⁷ Ejder YILMAZ ve Tacar ÇAĞLAR, *Tebligat Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2013), 39. ("Tebligat"); Ali Cem BUDAK ve Varol KARAASLAN, *Medeni Usul Hukuku* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2017), 117.; PEKCANİTEZ, ÖZEKES ve ATALAY, *Usul*, 136.; Seyithan DELİDUMAN, *Tebligat Hukuku Bilgisi* (Ankara: Yetkin Yayınları. 2019), 16- 17.(Tebligat); Hakan ALBAYRAK, *Tebligat Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınevi. 2021), 20.; Ahmet Cemal RUHİ ve Canan RUHİ. *Tebligat Hukuku Bilgisi* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021), 15. (Tebligat Hukuku Bilgisi); ATALI, ERMENEK ve ÜÇÜNCÜ, *Tebligat Hukuku*, 18-19.

¹⁵⁸ Yargıtay H.G.K, 2011/554 E., 2011/684 K., 23.11.2011 T. K.

¹⁵⁹ Bkz. Erişim Tarihi, 16.05.2020, <https://sozluk.gov.tr/>.

muhatapına yahut muhatap adına tebligat kabul edebilme yetkisine sahip şahıslara PTT aracılığı ile yahut ilanen yazılı bir şekilde bildirilmesi ve bu bildirimin belgelendirilmesidir¹⁶⁰. O halde yazılı bir beyanın tebligat olabilmesi için öncelikle yapılan hukuki işlemle ilgili bilgi veriyor olması, ardından bu bilgilendirmenin yapıldığını belgeliyor olması gerekir. Bu unsurlardan birinin bulunmaması halinde tebligatın yokluğu söz konusu olacaktır. Bununla birlikte bu unsurların kanuna aykırı şekilde bulunması haline ise usulsüz tebligat denilmektedir¹⁶¹. Dolayısıyla bir bilgilendirmenin hukuken tebligat olarak nitelendirilebilmesi için kanunla düzenlenmiş kıstasları taşıması gerekmektedir.

Tebliğat genellikle kişilerin aynı yahut şahsi haklarına yönelik olarak bu hakların doğumunu, sona ermesini, bir işlemin başlangıcı yahut sonucunu haber verme işlemidir¹⁶². Bu sebeple kişilerin haklarına yönelik olan işlemleri en doğru şekilde öğrenmesi ve bu işlemlerin geçerli olabilmesi için tebligatın ne şekilde, nasıl, kimlere yapılacağı kanunda sıkı şekli kurallarla belirlenmiştir¹⁶³.

Hukukumuzda tebligat işlemlerinin usul ve esası 1959 senesinde yürürlüğe giren 7201 sayılı Tebligat Kanunu¹⁶⁴ ile düzenlenmiştir. Araştırma konumuz olan elektronik tebligat da, 7201 sayılı Tebligat Kanunu m. 7/a kapsamında düzenlenmiş olup, yapılış şekillerine göre tebligat çeşitleri arasında yer alan bir tebligat türüdür.

Dünya genelinde teknolojinin hızla gelişmesi ile beraber küçüğünden büyüğüne herkesin bilişim sistemlerine az çok ilgisi oluşmuştur. Bu ilgi günlük yaşamda bilişim sistemlerinin kişiler tarafından daha çok kullanılmasını sağlamıştır. Özellikle finansal

¹⁶⁰Timuçin MUŞUL, *Tebliğat Kanunu ve İlgili Mevzuat* (İstanbul: Legal Yayınevi, 2015), 21.(Tebligat Kanunu); ATALI, ERMENEK ve ÜÇÜNCÜ, *Tebliğat Hukuku*, 18; Elvin Evrim DALKILIÇ, “Elektronik Tebligatın İdari İşlemler Bakımından Değerlendirmesi,” *HHFD* 4/1, (2014): 109. (“Elektronik Tebligat”); İbrahim ÖZBAY, “6099 Sayılı Kanun ve Elektronik Tebligat Yönetmeliği Çerçevesinde Elektronik Tebligata İlişkin Düzenlemelere Bakış”, *Prof. Dr. Ejder Yılmaz’a Armağan* 2. Cilt içinde, (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2014), 1419. (“Elektronik Tebligat”); Mine AKKAN, “Elektronik Ortamda Tebligat Yapılmasına İlişkin Gelişmeler”, *Haluk Konuralp Anısına Armağan* Cilt 1 içinde (Ankara, Yetkin Yayınevi, 2009), 32, (AKKAN, “Gelişmeler”); YILMAZ ve ÇAĞLAR, *Tebliğat*, 39.

¹⁶¹ MUŞUL, *Tebliğat Kanunu*, 21.

¹⁶² Osman AFŞAROĞLU, *Tebliğat Hukuku* (Ankara: Ankara Barosu, 1992), 18.; RUHİ ve RUHİ, *Tebliğat Hukuku Bilgisi*, 15.

¹⁶³ Sami AKDAĞ, “Klasik Tebligat Sorunlarının Elektronik Tebligat Sürecine Etkileri,” *İstanbul Barosu Dergisi* 87/ 1, (2013); 272-273. (Elektronik Tebligat). ; ATALI, ERMENEK ve ÜÇÜNCÜ, *Tebliğat Hukuku*, 20.

¹⁶⁴ Bu kanunda sırasıyla 3220, 4829 ve 6099 sayılı kanunlarla son olarak da 15.03.2018 gün ve 30361 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan 7101 sayılı kanun ile çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

konular ve iletişimde bilişim sistemlerini kullanmayan birey sayısı günden güne azalmaktadır. Bilişim sistemlerinin en yaygın kullanıldığı bankacılık sektöründe, bilişim sistemleri olmadan neredeyse iş hayatı düşünülemez hale gelmiştir¹⁶⁵. Bu durumdan yargı da etkilenmiş ve yargısal faaliyetlerde de bilişim teknolojisinin kullanılması yoluna gidilmiştir. Nitekim ilk olarak 2005 yılında e-tebligat sistemi İtalya tarafından kullanılmaya başlanmış, ardından hızla Belçika, Fransa, İspanya gibi ülkelerin hukuk düzenlerinde yerini almaya başlamıştır¹⁶⁶. Bu anlamda ülkelerin yanı sıra uluslararası kuruluşlar da çeşitli düzenlemeler yapmıştır. AB Komisyonu ve Avrupa Standartlar İdaresi tarafından resmi olarak tanınan bir kuruluş olan Avrupa Telekomünikasyon Standartları Enstitüsü 2008 yılının Kasım ayında elektronik ortamda karşılıklı belge değişimini de içerecek şekilde, elektronik ortamda gönderilecek olan tebligatların usulü hakkında kurallar içeren, “kayıtlı elektronik posta sistemi” adlı bir standardın ilk versiyonunu yayınlamıştır¹⁶⁷. Bu standart esas olarak kayıtlı elektronik posta sistemi (KEPS) üzerinden kurulmuştur¹⁶⁸.

Ülkemizde 30. 11. 2000 tarihinde İç İşleri Bakanlığı Olur’ u akabinde Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı’ nın kurulması ile beraber yargılamaların daha az masrafla ve daha hızlı çözülmesi amacıyla çalışmalar başlamıştır¹⁶⁹. Bu doğrultuda 2000 yılında başlayan UYAP bilişim sistemi çalışmaları 2005’ te tamamlanmış ve yargıda elektronik ortama geçilmiştir¹⁷⁰. UYAP bilişim sistemi ile yargılamadaki tüm faaliyetlerin elektronik ortama taşınması, elektronik ortamda tebligat ihtiyacını da kaçınılmaz olarak ortaya çıkarmıştır¹⁷¹.

¹⁶⁵ Cengiz TANRIKULU, “Türk ve Avusturya Hukukunda Elektronik Tebligat,” *TBB* 85, (2009), 315. (“Elektronik Tebligat”).

¹⁶⁶ TANRIKULU, “Elektronik Tebligat,” 318.

¹⁶⁷ TANRIKULU, “Elektronik Tebligat,” 316.

¹⁶⁸ Önemle belirtmek gerekir ki kayıtlı elektronik posta ile 7201 sayılı Tebligat Kanunu m.7/a kapsamında düzenlenen elektronik tebligat birbirinden farklı uygulamalardır. Kayıtlı elektronik posta sistemi daha geniş bir uygulama alanına sahiptir. Keza kayıtlı elektronik posta yalnızca 7201 sayılı Tebligat Kanunu kapsamında gerçekleştirilen tebligatlar için değil, elektronik iletişimde başta ticari işler olmak üzere her türlü belge ve yazının iletilmesinde ispat aracı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca kayıtlı elektronik posta hizmeti PTT-KEP, TÜRK- KEP, E- TUĞRA vb. birçok hizmet sağlayıcı tarafından gerçekleştirilmekteyken, elektronik tebligat hizmeti yalnızca PTT tarafından gerçekleştirilmektedir. Yine kayıtlı elektronik posta ve elektronik posta hizmetlerinin usul ve esasları da farklı yönetmeliklerle düzenlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. ATALI, ERMENEK ve ÜÇÜNCÜ, *Tebligat Hukuku*, 58.

¹⁶⁹ Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı’ nın tarihçesi, görevleri ve misyonu için bkz. Erişim Tarihi, 01.03.2021, <https://www.icisleri.gov.tr/bilgiislem/hakkimizda>.

¹⁷⁰ Melek Savaşçı IŞIK, “Elektronik Tebligat,” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2014), 43. (“Elektronik Tebligat”).

¹⁷¹ TANRIKULU, “Elektronik Tebligat,” 320.

Elektronik tebligat hukukumuzda ilk olarak, 19 Ocak 2011 tarihli Resmi Gazete’ de yayımlanan 6099 sayılı Tebligat Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 2. maddesi ile girmiştir. Bu değişikliğe göre 7201 sayılı Tebligat Kanunu’na eklenen 7/a maddesi ile elektronik tebligata ilişkin açık bir düzenleme getirilmiştir. Buna göre, tebligata elverişli bir elektronik adres verilmesi koşulu ile bildirilen adrese tebligat yapılmasını isteyen ya da kanunen bu şekilde tebligat alması gereken kişilere elektronik yolla tebligat yapılabilecektir. Bu değişiklik gerçek kişiler bakımından 19. 01. 2012 tarihinde; sermaye şirketleri bakımından ise 19. 02. 2013 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

7201 sayılı Tebligat Kanunu’nun 1959 yılında çıkması ve günümüze kadar teknolojinin ilerleyişi de dikkate alındığında böyle bir gelişme için geç kalındığı söylenebilir. Bununla birlikte özellikle bazı kişiler bakımında elektronik tebligatın zorunlu hale gelmesi ve zorunluluk kapsamının gün geçtikçe genişlediği göz önüne alınırsa, hukukumuzda elektronik tebligatın gelişiminin ivme kazandığı gözlemlenmektedir. 7201 sayılı Tebligat Kanununa 2011 yılında elektronik tebligatın eklenmesi ile birlikte bu tebligat yöntemlerinin usulü, kapsamı ve içeriğinin belirlenmesi amacıyla¹⁷² 19. 01. 2013 tarihinde 28533 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan Elektronik Tebligat Yönetmeliği çıkarılmıştır. 19. 01. 2013 tarihli Elektronik Tebligat Yönetmeliği, 7101 sayılı İcra ve İflâs Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun m. 48 kapsamında güncellenen 06.12.2018 tarihli ve 30617 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan Elektronik Tebligat Yönetmeliği ile birlikte yürürlükten kaldırılmıştır.

Yönetmelik m. 3/ a elektronik tebligatın tanımını; “Tebligat Kanunu ve bu Yönetmeliğe uygun olarak elektronik ortamda yapılan tebligat” şeklinde tanımlamıştır¹⁷³. Ancak elektronik tebligatın daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle elektronik tebligata konu olan elektronik belgenin tanımının yapılması gerekmektedir.

¹⁷² 06.12.2018 tarihli ve 30617 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan Elektronik Tebligat Yönetmeliği m. 1/1; “Bu Yönetmeliğin amacı, elektronik ortamda yapılacak tebligata ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.”. Söz konusu hüküm 19.01.2013 tarihinde 28533 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan Elektronik Tebligat Yönetmeliğinden aynen aktarılmıştır.

¹⁷³ Elektronik tebligata ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. ATALI, ERMENEK ve ÜÇÜNCÜ *Tebligat Hukuku*, 56-80. Ayşe Ece ACAR, “Elektronik Tebligat,” *İÜHFD* 74/1, (2016): 159-174. (Elektronik Tebligat).; Cenk AKİL, “11.1.2011 Gün ve 6099 Sayılı Kanun İle 7201 Sayılı Tebligat Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler,” *TBB* 102, (2012): 247- 266. (Değişiklikler).; AKKAN, “Gelişmeler,” 31-63; Mine AKKAN, “Tebligat Kanunu Çerçevesinde Elektronik Tebligat”, *Medenî Usûl ve İcra - İflâs*

Elektronik belge genel bir ifade ile elektronik bir ortamda üretilen veya sonradan elektronik ortama aktarılan belgelerdir¹⁷⁴. Bu kapsamda elektronik belge elektronik ortamda kayıt altına alınmak istenen verilerin bir araya getirilmesi ile oluşmaktadır. Bir araya getirilen belgeler fiziksel ortamda kâğıt aracılığı ile muhafaza edilmek yerine elektronik ortamda tutulmaktadır¹⁷⁵. Bu sayede belgenin paylaşımı kolaylaşmakta ve üzerinde sonradan değişiklikler yapılabilir. Bir belgenin elektronik belge sayılabilmesi için, öncelikle bu belgenin bilgisayar, CD- ROM, disket vb. ortamlarda bulunması gerekmektedir¹⁷⁶. Ayrıca sahip olduğu içerik veya amaçladığı mesajı gösterecek yeterli fonksiyona ve belgenin iletilmesini sağlayacak fiziksel özellikleri sahip olması gerekmektedir¹⁷⁷. Bu özelliklere sahip bir belgenin elektronik ortamda kanuni çerçevede ilgisine iletilmesini de elektronik tebligat olarak nitelendirilmek mümkündür.

Ülkemizde 7201 sayılı Tebligat Kanununun elektronik tebligatı düzenleyen 7/a maddesi ile sermaye şirketlerine, yani, anonim, limitet ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlere 19.01.2013 yılından itibaren elektronik yolla tebligat yapılması zorunlu hale getirilmiştir. Bununla birlikte 213 sayılı Vergi Usul Kanunu ve 456 sıra no.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği hükümlerine göre pek çok kamu kurum ve kuruluşu da elektronik tebligat sistemine geçiş yapmıştır. Örneğin, Maliye Bakanlığı uzun bir süredir elektronik fatura, elektronik defter ve elektronik yoklamadan sonra elektronik tebligatı da kendi işlemlerinde hayata geçirmiştir. Ek olarak, 27. 05. 2017

Hukuku Dergisi 39, (2018): 23-90, ("Tebligat Kanunu"). ; Mine AKKAN, " 7101 Sayılı Kanunla Elektronik Tebligat Konusunda Getirilen Yeni Düzenlemeler ve Değerlendirilmesi", *7101 Sayılı Kanunla Konkordato ve Elektronik Tebligat Konularında Getirilen Yenilikler* içinde (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018), 149-168. ("Yenilikler"); Levent BÖRÜ, "Elektronik Tebligat," *HHFD* 10/1, (2020): 183-225. ("Elektronik Tebligat"); Taner Emre YARDIMCI, "Yeni Elektronik Tebligat Yönetmeliği Çerçevesinde Elektronik Tebligat", *Ankara Barosu Dergisi* 3, (2019): 3-38. ("Elektronik Tebligat"); Özlem TÜZÜNER, "Elektronik Tebligatın Kalitatif Yöntemle İncelenmesi", *Ankara Barosu Dergisi* 69/4, (2011): 139-159. ("Tebligat"); Asaf VAROL ve İhsan BAŞTÜRK. "Hukuki ve Teknik Boyutuyla Elektronik Tebligat ile Kayıtlı Elektronik Posta Sistemi." *Ankara Barosu Dergisi* I, (2015): 263-278. ("Elektronik Tebligat"); Ahmet Cemal RUHİ ve Canan RUHİ, *Tebligat Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016), 58 vd. (Tebligat); İbrahim ÖZBAY ve Taner Emre YARDIMCI, *Tebligat Hukuku* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 29 vd.(Tebligat Hukuku).

¹⁷⁴ Yahya YILMAZ, "KEP Hizmetinin Kamu Kuruluşlarına Ait Elektronik Belge Yönetimi Sistemlerinde Kullanılmasına Yönelik Süreç Modeli Önerisi." (Gazi Üniversitesi Bilişim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2015), 8, (YILMAZ, "KEP"); Mustafa GÖKSU, *Hukuk Yargılamasında Elektronik Delil* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2011), 16. ("Elektronik Delil").

¹⁷⁵ YILMAZ, "KEP", 8.

¹⁷⁶ Cengiz AYDIN, "Bilgi Teknolojilerinin Belge Yönetimine Etkisi ve Elektronik Belge Yönetimi", *Bilgi Dünyası Dergisi* 6/1, (2005): 92-93. ("Elektronik Belge").

¹⁷⁷ AYDIN, "Elektronik Belge," 3.; YILMAZ, "KEP," 8.

tarıhli Resmi Gazete' de yayımlanan 18. 05. 2017 gün ve 7020 sayılı Kanun ile beraber Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu da elektronik tebligata geçmiştir. Ardından Sermaye Piyasası Kurulu, EPDK, Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu da işlemlerinde elektronik tebligat sistemini aktif olarak kullanmaya başlamıştır.

Gerek kamu gerekse özel hukukta elektronik tebligat sisteminin yaygınlaşması ile beraber 7201 sayılı Tebligat Kanununun da yenilenmesi gereksinimi doğmuştur. Bu kapsamda 15. 03. 2018 tarihli 30361 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan İcra ve İflas Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki 7101 sayılı Kanunun 48. maddesi ile elektronik tebligat zorunluluğunun kapsamı genişletilmiştir. 10. 12. 2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Malı Yönetimi ve Kontrol Kanununa ekli (I), (II), (III) ve (IV) sayılı cetvellerde yer alan kamu idareleri ile bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşlar, 5018 sayılı Kanunda tanımlanan mahallı idareler, özel kanunla kurulmuş diğer kamu kurum ve kuruluşları ile kanunla kurulan fonlar ve kefalet sandıkları, kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunların bağlı ortaklıkları, mesese ve işletmeleri, sermayesinin yüzde ellisinden fazlası kamuya ait diğer ortaklıklar, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşları, kanunla kurulanlar da dahil olmak üzere tüm özel hukuk tüzel kişileri, noterler, baro levhasına yazılı avukatlar, sicile kayıtlı arabulucular ve bilirkişiler, kamu idareleri, kamu iktisadi teşebbüslerini veya sermayesinin yüzde ellisinden fazlası kamuya ait diğer ortaklıkları; adli ve idari yargı mercileri, icra müdürlükleri veya hakemler nezdinde vekil sıfatıyla temsile yetkili olan kişilerin bağlı bulunduğu birimlere karşı elektronik tebligat zorunluluğu getirilmiřtir¹⁷⁸. Ayrıca kanun elektronik tebligatı tüm gerçek ve tüzel kişiler bakımından da kabul etmiş ve talep halinde isteyen tüm kişilere elektronik tebligat yapılabilieceğini ifade etmiştir.

Elektronik tebligatın, PTT yahut memur vasıtası ile yapılan tebligata oranla pek çok faydası bulunmaktadır. Bu faydalardan bazıları ele alınacak olursa, öncelikle tebliğ işlemlerinin ilgili merciden hazırlanarak, posta teşkilatına teslimi, posta teşkilatı tarafından ilgisine belirtilen adresinde tebliği, ardından tebliğ yapıldığına dair PTT tarafından mazbata düzenlenmesi ve bu mazbatanın bir nüshasının tebliğ yapan kuruma verilmesi süreci oldukça zaman almakta, yargılamanın makul sürede

¹⁷⁸ İlgili kanuni değişikliğin yürürlük tarihi 01.01.2019' dur.

sonuçlandırılması açısından engel teşkil etmekteydi¹⁷⁹. Elektronik tebligat yöntemi ile bu işlemlere gerek kalmaksızın çok kısa zamanda ilgili kişiye tebliğ işlemi yapılabilmektedir. Ayrıca bu sayılan işlemler belli bir maliyet gerektirdiğinden özellikle yargılama aşamasında masrafların tebliğe yetmemesi durumunda, tebliğ talebinde bulunan tarafa bildirim yapılması ve bu kişilerin masrafları yatırması bekleniyordu. Elektronik tebligat sistemi ile daha az maliyetle daha hızlı bir şekilde tebliğ işleminin yapılması sağlanmaktadır¹⁸⁰.

Tebliğat sisteminde bir diğer sorun ise tebliğ edilecek kişilerin kayıtlı adreslerinin doğrulanması problemiydi. Bu durum tebliğ yapılamamasına sebebiyet verdiği gibi, tebliğin usulsüz yapılmasına da neden olmaktaydı¹⁸¹. Elektronik tebligat sistemi ile yalnızca başvuran kişinin kullanımına açık olan ve kendisinin bildirerek sisteme kaydettirdiği adresine tebligat yapılmaktadır. Dolayısıyla elektronik tebligat sistemi uygulamada sıkça rastlanan usulsüz tebligat sorununa çözüm üretmektedir¹⁸². Bununla birlikte elektronik tebligatın yapılacağı adres kişinin yalnızca kendisinin ve yetkilendirdiği kişilerin kullanabileceği kayıtlı e- posta adresi olduğundan hem tebliğ edilen evrakın başka kişilerce açılmasını önlemek ile özel hayatın ve kişisel verilerin korunmasını sağlamakta hem de tebliği almaya yetkili kişi arama sorununa çözüm üretmektedir¹⁸³. Ek olarak elektronik tebligatta tebliğ edilen belgeye e- imza ve damgalama yapılmakta, bu sayede içeriğin değiştirilmesi engellenmekte ve belgeyi daha güvenilir hale gelmektedir. Üstelik belgelerin 30 yıl boyunca arşivlenmesi de elektronik tebligatın delil niteliğini arttırmaktadır¹⁸⁴.

Elektronik tebligat bu sayılan avantajlarının yanı sıra, çevrenin korunmasına katkı sağlamakta, çalışanların iş yükünü azaltarak verimliliği arttırmakta, ayrıca çalışma

¹⁷⁹ TÜZÜNER, “Tebliğat,” 154.

¹⁸⁰ Nesibe KURT KONCA, “Türk Hukukunda Tebligata İlişkin Güncel Sorunlar Ve Çözüm Önerileri”, *TBB* 114, (2014): 262. (Güncel Sorunlar).; ATALI, ERMENEK ve ÜÇÜNCÜ, *Tebliğat Hukuku*, 64; TÜZÜNER, “Tebliğat,” 151; VAROL ve BAŞTÜRK, “Elektronik Tebligat,” 271.; ALBAYRAK, *Tebliğat*, 51-52.

¹⁸¹ VAROL ve BAŞTÜRK, “Elektronik Tebligat,” 268.

¹⁸² ATALI, ERMENEK ve ÜÇÜNCÜ, *Tebliğat Hukuku*, 65; VAROL ve BAŞTÜRK, “Elektronik Tebligat,” 268-269; YARDIMCI, “Elektronik Tebligat,” 192.; SAVAŞCI IŞIK, “Elektronik Tebligat,” 70- 71.

¹⁸³ TÜZÜNER, “Tebliğat,” 149-150.; AKKAN, “Tebliğat Kanunu,” 55.; ALBAYRAK, *Tebliğat*, 51-52.

¹⁸⁴ 06.12. 2018 tarihli 30617 sayılı Resmî Gazete yayımlanan Elektronik Tebligat Yönetmeliği m. 15 kapsamında erişilebilir şekilde, güvenliği, gizliliği ve bütünlüğü sağlanarak elektronik tebligat işlem kayıtları 10 yıl, delil kayıtları ise 30 yıl süre ile arşivde muhafaza edilir.

ortamı kısıtlamasını kaldırarak 7/24 iş imkânı tanımaktadır. Bununla birlikte adil yargılanma hakkı açısından elektronik tebligatın düzenleniş amacı değerlendirildiğinde, önceliğin elektronik tebligatın muhataba tesliminin gerçekleşmesi, dolayısıyla da belgelendirme olması¹⁸⁵, sadece belirli bir kesim tarafından kullanımının zorunlu olması¹⁸⁶, muhataba teknolojik gelişmelerin ve elektronik tebligat adresinin düzenli takibi gibi yükümlülükler yüklemesi¹⁸⁷, adil yargılama hakkının birtakım unsurlarına olumsuz tesir ettiği şeklinde değerlendirilebilir.

2.3.2. Elektronik Tebligatın Önemi

Elektronik Tebligat Yönetmeliğinin 3. maddesinde yer alan tanımlar kapsamında elektronik tebligat, bilişim sistemleri vasıtasıyla muhatabın elektronik tebligat adresine iletmek üzere, tebligatı çıkaran mercii tarafından tebligatın gönderilmesini ve bu iletinin muhataba elektronik ortamda delil teşkil edecek şekilde tesliminin sağlanması hizmeti şeklinde tanımlanabilir¹⁸⁸. O halde elektronik tebligat, tebligatın ana unsurları olan bilgilendirme, belgeleme ve teslim unsurlarını içeren yetkili merci tarafından ilgisine tarihi ve içeriği değiştirilemeyecek şekilde tebligat yapıldığını gösterir, kesin delil olma özelliğine sahip bir işlemdir¹⁸⁹.

Tebligatın ana unsurları bakımından elektronik tebligatı değerlendirmek gerekirse; tebligatın teslim fonksiyonu bakımından elektronik tebligatın ilgisine ulaşmaması neredeyse imkânsız gözükmektedir. Çünkü elektronik tebligat yapılacak kişinin bizzat kendisi tarafından elektronik tebligat hizmeti sağlayıcısına bildirdiği bir elektronik posta adresi bulunmaktadır. Bu adres elektronik imza temelinde işleyen tebligatların iletiliği bir elektronik posta adresidir. Elektronik tebligat daha önceden ilgisi tarafından bildirilmiş tebligata elverişli elektronik posta adresine yapıldığından tebligatın üçüncü bir kişinin eline geçmesi oldukça güçtür¹⁹⁰. Bu da hizmetçiye

¹⁸⁵ Detaylı açıklama için bkz. Aşğ. 3. 4. 1. Başlık, s. 107.

¹⁸⁶ Detaylı açıklama için bkz. Aşğ. 3. 1. 1. Başlık, s. 59 vd.

¹⁸⁷ Detaylı açıklama için bkz. Aşğ. 3. 4. 1. Başlık.s.116 vd.

¹⁸⁸ ALBAYRAK, *Tebligat*, 48.; DELİDUMAN; *Tebligat*, 46.

¹⁸⁹ 06.12. 2018 tarihli 30617 sayılı Resmî Gazete yayımlanan Elektronik Tebligat Yönetmeliği m. 14 kapsamında elektronik tebligat delil kayıtları aksi ispat edilmedikçe kesin delildir. Elektronik belgelerin ispat gücü hakkında detaylı bilgi için bkz. GÖKSU, “Elektronik Delil,”135 vd.

¹⁹⁰ VAROL ve BAŞTÜRK, “Elektronik Tebligat,” 270.

tebligat, tebliğ zarfının muhtara bırakılması, memur veya müstahdemlere tebligat¹⁹¹ hususundaki hükümlere ihtiyaç bırakmamaktadır. Ayrıca teslimde karşılaşılan; tebliğ evrakının zıyaı, tebellüğden imtina ve imza edemeyecek durum olasılıkları, elektronik tebligat ile ortadan kalkmaktadır¹⁹².

Tebliğatin bilgilendirme fonksiyonu yönünden bakıldığında, e-tebliğat, muhatabın elektronik adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonunda yapılmış sayılmaktadır (TK m. 7/a-4)¹⁹³. Bu sebeple muhatabın en geç beş gün aralıklarla hesabını kontrol etmesi gerekmektedir. Ayrıca ETY m. 10 kapsamında muhatabın talebi doğrultusunda, masrafları talep edenden alınmak üzere, adrese elektronik tebliğat gönderildiğine dair muhatabın bildirmiş olduğu telefon numarasına ve e-mail adresine bilgilendirme mesajı da gönderilebilmektedir¹⁹⁴. O halde muhatap bu beş günün içerisinde herhangi bir günde tebliğatin içeriğini öğrense dahi süreler beşinci günün bitiminden itibaren başladığı için muhatabın tebliğat içeriği ile ilgili daha çok araştırma yapma imkânı olacak ve tebliğatin yolda geçirdiği zaman israfı da giderilecektir. Ayrıca belgeler kâğıtla sınırlandırılmadığı için ses, video, görüntüler de muhatapla paylaşılabilir¹⁹⁵.

Son olarak tebliğatin belgelendirme fonksiyonu yönünden bakılırsa, ETY m. 9 gereği, elektronik tebliğat göndermeye yetkili merci tarafından hazırlanan ve imzalanan belge, Ulusal Elektronik Tebliğat Sistemine (UETS) gönderilir ve UETS tarafından zaman damgası ile damgalanan evrak muhatabın kayıtlı elektronik posta adresine gönderilir. Bu sayede belgeler değiştirilmeksizin güvenli elektronik imzayla imzalanmış olarak ilgisine iletiildiği gibi erişilebilir şekilde otuz yıl süreyle sistem arşivinde saklanmaktadır (ETY m. 15/ç). Elektronik tebliğat sistemi sayesinde, elektronik

¹⁹¹ Özellikle büyük kurumlarda birden çok birim ve çok sayıda çalışanın olması, tebliğat işlemlerinin yanlış kişiye yapılmasına ve usulsüz tebligata yol açıyordu. Elektronik tebliğat aracılığı ile bu ihtimal ortadan kalktığı için tebliğat işlemleri kolaylaşmaktadır.

¹⁹² Tüzüner, "Tebliğat," 150.

¹⁹³ Elektronik tebliğat usulünün 7201 sayılı Tebliğat Kanununda ilk kez yer almasını sağlayan 02.02.2009 tarihli Tebliğat Kanunu ve Adli Sicil Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısının 2. maddesinde bu süre üç gün olarak belirlemişti. Ancak belirlenen sürenin az olduğu düşüncesi ile Adalet Komisyonu tarafından kabul edilen metinde bu süre beş güne çıkarılmış olup, mevut düzenlemede de beş günlük süre korunmuştur.

¹⁹⁴ Mevcut sistemde elektronik tebliğat muhatabın adresine ulaştığı anda muhatabın, elektronik posta adresi başvurusu sırasında bildirdiği e-mail adresine ve telefon numarasına ücretsiz olarak bilgilendirme mesajı gelmektedir.

¹⁹⁵ Uygulamada henüz video ve ses gönderimi yapılmamakta yalnızca TIFF, JPEG, PDF ve UDF formatındaki evraklar gönderilmektedir.

tebligata konu belgeler ispat bakımından 30 yıl işlevselliğini korumakta hem de tebliğ tarihleri ve belge içeriği bakımından ihtilaf oluşmamaktadır.

7201 sayılı Tebligat Kanunu m.7/ a/ 4 gereği, elektronik tebligat muhatabın kayıtlı elektronik posta adresine yapılmaktadır. Tebligata elverişli adres bizzat ilgili kişi yahut bağlı olduğu kurum tarafından, tüzel kişilerde ise yetkili kişi tarafından bildirilen adrestir. Bu sebeple elektronik tebligat bilgi ve belgelerin daha güvenilir bir şekilde ilgilisine iletilmesi ve yapılan her işlemin kontrol edilebilir olması bakımından tebliğin yapıldığını belgeleme garantisi veren kesin delil mahiyetindeki bir hukuki işlemidir¹⁹⁶.

Elektronik tebligat yolu ile tebliğ edilecek içerik veya diğer ekli dokümanlar ile tebliğ için gerekli muhatap bilgilerinden oluşan tebligat mesajının tümünün tebligatı çıkaran merci tarafından güvenli elektronik imza ile imzalanması gerekmektedir¹⁹⁷. Bu aşamadan sonra imzalanan belge üzerinde herhangi bir değişiklik yapılamadığı gibi e-imza sistemlerinde imzalama saat ve tarihi de kaydedilmektedir¹⁹⁸. Ayrıca elektronik tebligatlar tebliğ işleminden önce damgalandıkları ve UETS tarafından tebligat içeriği şifrelendiği¹⁹⁹ için ilgilisinin kayıtlı posta adresine düşene kadar ve bundan sonra da üzerinde değişiklik yapılamamakta, evrak içeriği ise yalnızca muhatap tarafından görüntülenebilmektedir. Bu durum yargıya duyulan güveni arttırdığı gibi, anayasal hak ve özgürlükler arasında yer alan adil yargılanma hakkı, hak arama özgürlüğü, hukuk devleti ilkesi, adalete erişim ilkesi gibi hukuk devletinin vazgeçilmez unsurlarının korunmasına katkı sağlamaktadır.

¹⁹⁶ ATALI, ERMENEK ve ÜÇÜNCÜ, *Tebligat Hukuku*, 67; Mehmet ARSLAN ve Mine BİNİŞ, “Türk Vergi Sisteminde Tebligat ve Elektronik Tebligat”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 14/1, (2016): 314 . (“Tebligat”). ; VAROL ve BAŞTÜRK, “Elektronik Tebligat,” 271; ALBAYRAK, *Tebligat*, 48.

¹⁹⁷ ETY m.3/e: “Elektronik tebligat mesajı: Tebligat çıkarmaya yetkili makam ve merci tarafından güvenli elektronik imza veya elektronik sertifikayla imzalanmış, tebliğ edilecek içerik, ekli dokümanlar ve tebliğ için gerekli muhatap bilgilerinden oluşan elektronik iletiyi” hükmünden anlaşılacağı üzere muhataba gönderilecek elektronik tebligatın imzalı olması gerekmektedir.

¹⁹⁸ İmzalanan evrakın saat ve tarihini gösteren unsur zaman damgasıdır. Zaman damgası 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu m.3’ de tanımlanmış olup, ETY m.3/j’ de de bu hükme atıf yapılmıştır.

¹⁹⁹ ETY m.9/3 gereği UETS’ ye teslim edilen elektronik tebligat gizliliğin korunması amacı ile şifrelenir ve zaman damgası ilişkilendirilerek muhatabın elektronik posta adresine teslim edilir.

2.3.3. Elektronik Tebligatın Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi

Adil yargılanma hakkının bir uyumsuzluğun yargıya taşınması ile birlikte ileri sürülecek haklar arasında yer alması nedeniyle çalışmamızda kazai mercilerce yapılacak tebligatlar üzerinde durulmaktadır. Elektronik tebligatın uygulanması, adil yargılanmanın neredeyse her unsuru ile bağlantısı nedeniyle yargılama sürecinde oldukça etkilidir.

Yargılama süreci içerisinde tarafların yargılama kapsamında gerçekleşen tüm işlemleri öğrenme ve inceleme, bu işlemlere itiraz edebilme, talepte bulunabilme, delil ileri sürebilme gibi birçok hakkı bulunmaktadır. Mahkemenin ise tarafların haklarını kullanmasına imkân sağlama yükümlülüğünün yanı sıra, güvenilir ve adil bir yargılama gerçekleştirme, açık ve anlaşılır bir karar verme, kanunlarla belirlenmiş sınırlar içerisinde yargılamayı gerçekleştirme gibi yükümlülükleri bulunmaktadır. Tüm bu hak ve yükümlülüklerin yerine getirilebilmesinin ön şartı kanunlarla usulü belirlenmiş olan tebligat işlemlerinin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesidir. Nitekim Anayasa Mahkemesi' ne taşınan birçok uyumsuzlukta yapılan işlemler doğru olsa dahi yalnızca usulsüz tebligatın varlığı nedeniyle, işlemin temelden sakatlandığı görülmektedir. Örneğin, Anayasa Mahkemesi bir kararında; idare tarafından gerçekleştirilen kamulaştırma işleminde, kamulaştırma bedelinin tespiti ve pay sahibi adına açılan bir banka hesabına tespit edilen bedelin depo edilmiş olmasına karşın, mahkeme tarafından söz konusu işlemler gerçekleştirilirken usule uygun tebligat yapılmamış olması nedeniyle kamulaştırma işlemini geçersiz saymış ve taşınmaza kamulaştırmatsız el atıldığını kabul etmiştir²⁰⁰. Dolayısıyla gerek kanuni sürelerin başlaması gerek yapılan işlemlerin geçerli olması gerekse yargılama aşamasında sağlıklı bir yargılamanın sürdürülebilmesi için muhataba yapılan her tebliğ işleminin kanunlara uygun olması şarttır. O halde adil yargılanma hakkının ana unsurları arasında saydığımız makul sürede yargılanma ve hakkaniyete uygun yargılanma

²⁰⁰ Bkz. Anayasa Mahkemesi, Taciser GÜRLER bireysel başvurusu, B. No: 2015/13764, K.T. 11/06/2018, Erişim Tarihi, 05.06.2020. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/13764?KelimeAra%5B%5D=usuls%C3%BCz+tebligat>.

haklarının kullanılmasında tebligat oldukça önem arz etmektedir²⁰¹. Zira usule aykırı tebliğ edilmiş bir dava dilekçesi, mahkeme tarafından verilen nihai kararın bozulmasına sebep olurken bu durum yargılamanın makul bir sürede sonuçlanmasının engellemiş olacaktır. Aynı şekilde gerekçeli karara esas alınan bir bilirkişi raporunun dava taraflarından birisine usulsüz tebliğ edilmesi yahut hiç tebliğ edilmemesi adil yargılanma hakkını ihlal edecektir.

Geçmiş dönemlerde taraf teşkilinin sağlanamaması, kişilerin adreslerinin güncel olmaması, tüm evrakların yalnızca fiziki olarak tutulması ve korunması nedeniyle tarafların haberi olmaksızın kesinleşen yargılamalar birçok hak kaybına sebebiyet vermiştir. Bu durumun iyileştirilmesi, adil yargılanma hakkının en iyi şekilde kullanılabilmesi amacıyla Adres Kayıt Sistemi, Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi oluşturulmuş, bu sayede kişilerin güncel tebligat adreslerine ulaşım kolaylaştırılmıştır. Ayrıca e-devlet sistemi getirilmiş, kişilerin bu sistemden haklarında yahut kendileri tarafından açılan davaları, icra takiplerini görme ve öğrenme imkânı sağlanmıştır. Yine UYAP sistemi herkese açılmış ve vatandaş portal aracılığı ile yargılama faaliyetlerini aktif olarak takip etme dolayısıyla da adil yargılanma hakları koruma altına alınmıştır. Tüm bu gelişmeler yargılama sürecine tarafların etkin katılımı ve adil yargılanma hakkının sağlıklı bir biçimde kullanımı için yeterli olmamıştır. Keza kişilerin adres kayıt sisteminde kayıtlı adreslerinin olmaması yahut kayıtlı adresinin bulunmasına karşın tebligatın kanunda belirtilen usulle yapılmaması hem tarafların yargılamaya etkin katılımlarını engellemekte hem de yargılama sürelerinin makul seviyeleri aşmasına sebebiyet vermektedir²⁰². Elektronik tebligat sisteminin yargılama sürecine dahil edilmesinin temel amacı bu engellerin aşılması, makul sürede, en az masraf ve iş gücü ile tebligatın yapılması ve belgelendirilmesidir.

Tebliğatın kısa bir sürede muhatabına teslim edilmesi, evrakın elektronik posta adresine teslim edildiği tarihten itibaren 24 saat içerisinde tebligat göndericisine geri bildirim yapılması, UYAP sistemi üzerinden tebligatın hazırlanması ve geri bildirimin sisteme kaydedilmesi, yargılama sırasında tebligatın gönderilme sürelerini kısalttığı gibi, tebligatın usulüne uygun bir şekilde yapılıp yapılmadığı, tebliğ mazbatasının

²⁰¹ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulunun 2019/2 E.- 2020/ 3. K. Sayılı 20.11.2020 tarihli kararında bu önemi “ Hak arama süreci tebligat ile başlar, tebligat ile biter” şeklinde ifade etmiştir.

²⁰² KURT KONCA, “Güncel Sorular,” 239 vd.

posta memuru tarafından tesliminin beklenmesi gibi prosedürleri ortadan kaldırmaktadır. Bu durum adil yargılanma hakkının unsurları arasında yer alan makul sürede yargılanma hakkının tesisi açısından oldukça önemlidir²⁰³. Keza elektronik tebligat vasıtası ile yargılamanın, yargı personelleri yahut posta memurunun işlemi nedeniyle uzamasının ve makul sürenin aşılmasının önüne geçilmektedir.

Elektronik tebligat sisteminin adil yargılanma hakkı ile ilişkisini belirleyen hususlardan bir diğeri de iddia ve savunma hakkının, daha geniş kapsamda ise hukuki dinlenilme hakkının tesisidir. Elektronik tebligat usulü ile gönderilen evrakların elektronik ortamda kayıt altına alınması, 30 yıl süre ile elektronik arşivde saklanması kişilerin kendilerine tebliğ edilen evrakı herhangi bir nedenle fiziki olarak saklamamış olmaları halinde dahi evraka erişimi kolaylaştırmaktadır. Bu durum yargılamada tebliğ edilen evrak üzerinden gerçekleştirilecek savunmanın sıhhati açısından oldukça önemlidir. Yine tebligatın şahsa özel bir elektronik posta adresine yapılması, elektronik posta adresinin başka bir kişiye tahsis edilmemesi, sisteme kişisel veriler kullanılarak girilebilmesi tebligatın doğrudan muhatabı tarafından öğrenilmesini sağlamaktadır. Bu durum kişilerin yargı yoluna başvurusu ve yargılama sırasında haklarını ileri sürebilmeleri açısından oldukça önemlidir. Yine elektronik tebligat usul ve esaslarının kanuni dayanakları, tebligatın gerçekleştiği tarih, tebligat süreci ve tebliğin sonuçları adil yargılanma hakkının unsurları arasında yer alan mahkemeye erişim hakkı, aleni yargılanma hakkı, hukuki dinlenilme hakkı, silahların eşitliği ilkesi gibi birçok hak ile yakından ilişkilidir.

²⁰³ YARDIMCI, “ Elektronik Tebligat,” 195.

3. ELEKTRONİK TEBLİGATIN AİHS M.6’ DA DÜZENLENMİŞ ADİL YARGILANMA HAKKININ DÖRT ANA UNSURU AÇISINDAN ETKİLERİ

3.1. Bağımsız ve Tarafsız Bir Mahkeme Tarafından Yargılanma Hakkı

AİHS m. 6 kapsamında adil yargılanma hakkının çerçevesi 4 temel hak üzerinden belirlenmiştir. Sözleşmede adil yargılanma için gerekli ön koşulların belirlendiği ilk hak “...yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından yargılanma...” dır. Bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkının kapsamı; kanuni hâkim ilkesi, mahkemelerin kuruluş ve yargılama sürecinde yasama, yürütme organları ve taraflardan bağımsız olması, mahkemelerin taraflar arasında eşit mesafede olması, tarafsız ve bağımsızlığın görünüş itibari ile de sağlanması şeklinde belirlenebilir²⁰⁴.

Çalışmamızda elektronik tebligatın tarafsız ve bağımsız mahkeme tarafından yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilmesi, mahkemelerin fonksiyonel olarak yasama ve yürütmeden bağımsızlıklarının sağlanması, yargılamada elektronik tebligata ilişkin düzenlemelerin kanunilik ilkesi ile ilişkisi çerçevesinde yapılmıştır. Ayrıca doktrinde mahkeme hakkı olarak adil yargılanma hakkının sözleşmede yer almasa dahi tabii unsurları arasından sayılan²⁰⁵ mahkemeye erişim hakkı da çalışmamızda bu başlık altında değerlendirilmiştir. Keza sözleşme metninde yer alan tarafsız ve bağımsız bir mahkemede yargılanmanın ön koşulu hukuk yargılamalarında kişilerin mahkemeye başvurusu yahut kişi aleyhine mahkemeye bir başvuru yapılmasıdır. Dolayısıyla tarafsız ve bağımsız bir mahkeme tarafından yargılanma hakkının kullanımı evvela mahkemeye erişim hakkının kullanımına bağlıdır. Bu sebeple her ne kadar bu bölümde AİHS m. 6 kapsamında belirlenen adil yargılanma hakkının dört ana unsuru değerlendirilmiş olsa da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları ile hükmün kapsamı genişletilirken²⁰⁶ ele alınan mahkemeye erişim hakkı

²⁰⁴ Bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından yargılanma hakkı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Ejder YILMAZ, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2017).(Şerh); İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 67-109.; GÖLCÜKLÜ, “Adil Yargılanma,” 210-213.; TANRIVER, “Adil Yargılanma,” 206., s.194; PEKCANITEZ, “Adil Yargılanma”, 39-40.; PEKCANITEZ, ÖZEKES ve ATALAY, *Usul*, 191 vd. ; PEKCANITEZ ve diğerleri, *Pekcanitez Usul*, 845 vd.; ARTIK AKTEPE, “Adil Yargılanma,” 168-256.

²⁰⁵ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 21-67.; GÖLCÜKLÜ, “Adil Yargılanma,” 210.; ARTIK AKTEPE, “Adil Yargılanma,” 56-152.

²⁰⁶ ARTIK AKTEPE, “Adil Yargılanma,” 168-256.

da elektronik tebligat ile yakından ilişkili olması nedeniyle bu başlık altında ele alınmıştır.

3.1.1. Mahkemeye Erişim Hakkı Bakımından Değerlendirme

Kişilerin tarafsız ve bağımsız bir mahkemede yargılanma talep edebilmesi için öncelikle mahkemeye erişimlerinin bulunması gerekir. Dolayısıyla bir hukuk devletinde kişilerin hak arama hürriyetini tam anlamı ileri sürebilmesi için mahkemelere madden ve manen ulaşımın basit ve rahat olması gerekmektedir²⁰⁷. Ayrıca bu erişim yalnızca mahkemeye başvuru sürecinde değil yargılamanın her aşamasında fiilen ve hukuken mümkün olmalıdır²⁰⁸. O halde mahkeme kararının kesinleştiği ve icra edildiği ana kadar itiraz, istinaf, temyiz gibi kanun yollarına başvuru sürecinde de mahkemeye erişim hakkı etkin bir şekilde kullanılabilmelidir²⁰⁹.

Mahkemeye erişim hakkının etkin kullanımının sağlanması yalnızca kişilerin rahat bir şekilde dava açabilmesi ile sınırlandırılmaz. Yargılama süreci boyunca bu hakkın etkin kullanımı için yargı personellerinin sayısı, yapılan işlemlerin ulaşılabilir olması, mahkemelerin teknolojik gelişmelerle paralel şekilde yeterli donanımına sahip olması, yargılamada karmaşıklıktan kaçınılması, tarafların mahkeme işlemlerine erişiminin kolaylaştırılması, yargılama giderlerinin mahkemeye erişim hakkını engelleyecek nitelikte olmaması oldukça önem arz etmektedir²¹⁰. Dolayısıyla mahkemeye erişim hakkı yalnızca yargılama usul ve esasları değil, yargı birimlerinin idari işleri ve teknik imkânlarından, tarafların ekonomik durumlarına kadar oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır.

Bu bölümde mahkemeye erişim hakkının elektronik tebligat ile ilişkisi; elektronik tebligatın dava açma hakkına yönelik etkileri, mahkemeye erişim hakkının etkin şekilde kullanılması ve ekonomik engellerin kaldırılması başlıkları altında incelenecektir.

²⁰⁷ Mine AKKAN, “Medeni Usul Hukukunda Etkin Hukuki Koruma”, *Legal Medeni Usul ve İcra- İflas Hukuk Dergisi* 1, (2007): 37. (“Hukuki Koruma”); ARTIK AKTEPE, “Adil Yargılanma,” 60.

²⁰⁸ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 23.; BAŞARAN, “Adil Yargılanma Hakkı,” 57.

²⁰⁹ AİHM, Bayar ve Gürbüz/ Türkiye, B. No: 37569/06, 27/11/2012 tarihli kararı.

²¹⁰ AKKAN, “Hukuki Koruma,” 54 vd.

3.1.1.1. Elektronik tebligatın dava açma hakkına yönelik etkileri

Mahkemeye erişim hakkı ile tebligat hukukunun ilişkisi ilk olarak yargılamaya sebebiyet verecek bilgi/ belge yahut kararların kişilere tebliğ edilmesi ile başlamaktadır. Zira özellikle devlet- şahıs ilişkilerinde mahkemeye erişim hakkının başlangıcı, kişilerin haklarında sonuç doğuracak işlem yahut eylemleri öğrenmesidir. Bu durum yalnızca devlet- şahıs değil şahıslar arasında birtakım iş ve işlemlerin özel hukuk kapsamında sonuç doğurabilmesi için de bir ön şarttır. Örneğin, belirsiz süreli bir iş sözleşmesinin feshi ve bu fesihe bağlanan hukuki sonuçlar ancak 4857 sayılı İş Kanunu m. 17 gereği fesih iradesinin sözleşmenin karşı tarafına bildirilmesi ile birlikte geçerlilik kazanacak ve dolayısıyla fesih işlemine karşı dava açma süreleri öğrenme tarihi olarak aksi ileri sürülmedikçe yazılı bildirimlerde tebliğ tarihinden itibaren geçerli olacaktır²¹¹. Yine avukatın vekillikten istifasına ilişkin hüküm ve sonuçlar ancak HMK m. 82 gereği istifanın müvekkile tebliği ile hukuken geçerli olacaktır.

Bu kapsamda özellikle idarenin karşısında zayıf konumda yer alan kişilerin korunması amacıyla Anayasamızın 40. maddesinde kişilerin hak ve menfaatlerini ilgilendiren kararların devlet tarafından²¹² ilgisine ne şekilde tebliğ edileceği, hak arama hürriyeti ve mahkemeye erişim hakkını da kapsar biçimde “Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.” ifadeleriyle düzenlenmiştir. Bahsi geçen hükümden anlaşılabileceği üzere kişilerin hak ve menfaatlerini ilgilendiren işlemlerin ilgisine tebliğ edilmesi, tebliğ edilen işlemlere karşı kişilerin yargıya başvurma hakları ve bu hakkın sınırlarının doğru bir şekilde anlatılması idarenin yükümlülükleri arasındadır. Nitekim Anayasanın 125. maddesi de bu hükmü destekler nitelikte olup, idari işlemlere karşı açılacak davalarda sürelerin, işlemin ilgisine tebliğ tarihinden itibaren geçerli olacağı kabul edilmiştir²¹³. Bu tebliğ

²¹¹ Bkz. Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, 2019/1026 E.- 2019/16854 K. 26.09.2019 tarihli kararı, Erişim Tarihi, 25.04.2021, <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/>.

²¹² Hükümde devlet kelimesi yalnızca yürütme organına bağlı idari mercileri değil, yargıyı da kapsayacak şekilde ele alınmıştır.

²¹³ Burada önemle belirtmek gerekir ki idari işleme karşı dava açma sürelerinin başlangıç noktası yalnızca işlemin tebliğ edilmesine bağlı değildir. Zira mahkemeye erişim hakkının etkinliğinin tam anlamı ile sağlanabilmesi için Anayasanın 40. maddesi esas alınmış ve 125. maddenin işlerlik kazanabilmesi için dava açma sürelerini başlatacak bildirimin ilgili işleme karşı başvuru mercii ve süresini de doğru bir biçimde gösteren yazılı bildirim olduğunu içtihatlarla kabul edilmiştir. Dolayısı ile idarece tesis edilen bir işlemde başvurulacak merci ve süresi gösterilmemiş ise yazılı bildirimin süreyi başlatmayacaktır. Bkz. Danıştay 13. Dava Dairesi, E. 2015/50- K. 2018/357 sayılı 09.02.2018 tarihli kararı; Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu, E.2013/221- K.2014/88, T.19/2/2014; E.2014/613- K.2014/791, T. 17/09/2014; E.2014/812- K.2014/928, T. 12/11/2014.

işlemi, işlemi yapan kişinin elektronik tebligat yapmaya yetkili kişiler arasında bulunması, işlemin muhatabının ise mecburi yahut ihtiyari nedenlerle bir elektronik posta adresine sahip olması halinde elektronik tebligat vasıtası ile gerçekleştirilecektir.

Uygulamada mahkemeye erişim hakkı kapsamında elektronik tebligatın dava açma sürecindeki yansıması en çok ticari işletmeler bakımından kendisini göstermektedir. Zira 19.01.2013 tarihinden günümüze sermaye şirketleri olan anonim, limited ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlere elektronik tebligat yapılması zorunlu hale gelmiştir. Bu kapsamda elektronik tebligat yapmaya yetkili merciiler tarafından bahsi geçen şirketlere, haklarında yapılan tüm iş ve işlemler elektronik tebligat vasıtası ile iletilmektedir. Dolayısıyla bu işletmelerin mahkemeye erişim hakkı, gerek Maliye Hazinesinin elektronik tebligat sistemi (ETS) vasıtası ile gönderdiği vergilendirme işlemlerine ilişkin, gerekse PTT tarafından yönetilen ulusal elektronik tebligat sistemi (UETS) vasıtası ile gönderilen elektronik tebligatların kendilerine bildirilmesi ile birlikte işlerlik kazanmaktadır.

Bununla birlikte gerek 213 sayılı Vergi Usul Kanununda gerekse 7201 sayılı Tebligat Kanununda yapılan elektronik tebligata ilişkin düzenlemelerde elektronik tebligat, muhatabın elektronik ortamdaki adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonunda tebliğ edilmiş sayılmaktadır²¹⁴. Muhatabın kendisine yapılan bildirimi öğrenip

²¹⁴ Beş günlük kanuni süre doktrinde tartışılmaktadır. Bir görüşe göre, tebligatın asıl amacı bilgilendirme olup, tebligatın açıldığı tarihte bu amaç gerçekleşmektedir. Dolayısıyla beş günlük kanuni süre beklenmeden sistemde muhatabın tebligatı açtığı tarih tebliğ tarihi kabul edilmelidir (bkz. ÖZBAY, YARDIMCI, *Tebliğat Hukuku*, 34; YARDIMCI, “Elektronik Tebligat,” 27.).

Doktrinde yer alan bir diğer görüşe göre ise, tebligat hükümlerin şekli hukuka ilişkin olması ve kanunda tarif edilen şekilde tebligat yapılması zorunluluğuna bağlı olarak beş günlük kanuni süre dolmadan tebligat yapılmış sayılamaz(bkz. AKKAN, “Tebliğat Kanunu,” 81.

Görüş ayrılıkları mahkeme içtihatları bakımından da devam etmiştir. 2019 yılından günümüze kadar istinaf ve temyiz incelemelerinde mevzuata aykırı olarak, beş günlük kanuni süre tamamlanmadan, muhatabın tebligatı açtığı gerekçesi ile kanun yollarına süresinde başvurulmadığı iddiası ile ret kararları verilmiştir. Örneğin Yargıtay 4. Hukuk Dairesi 2020/ 1187 E.- 4264 K. Sayılı kararında yönetmelikteki delil kayıtlarını gerekçe göstererek, tebligatın muhatab tarafından açıldığı tarihte delil kaydı olduğundan, tebligatın bu tarihte yapılmış sayılmasına hükmetmiştir(Bu karar Yargıtay 4.Hukuk Dairesi 2021/378 E.- 2021/ 887 K. Sayılı kararı ile maddi hata gerekçesi ile kaldırılmıştır.). Yine geçmiş tarihlerde İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 18.09.2019 tarih, 2019/ 3962 Esas ve 2019/ 16152 Karar sayılı kararı ile tebligatın açıldığı tarihe ilişkin delil kaydını dikkate alarak, istinaf kararına karşı yapılan temyiz başvurusunu kanuni süresinin dolduğu gerekçesi ile reddetmiştir. Bunun akabinde ise aynı daire tarafından işbu karar maddi hata yapıldığı gerekçesi ile ortadan kaldırılmıştır.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 14. 01. 2020 tarih ve 2019/ 623 E.- 2020/ 9 K. Sayılı kararı ile tebliğin yapıldığı tarihe ilişkin içtihat farklılıklarını ortadan kaldıracak şekilde “elektronik tebligatta tebellüğ tarihi, elektronik tebligatın muhatabın elektronik posta hesabına ulaştığı veya okunduğu tarih olmayıp, tebligatın muhatabın elektronik adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonu olmaktadır...” gerekçesi ile hüküm kurmuştur. Ancak bu karara rağmen, mahkemeler nezdinde hala hatalı kararlarlar verilmektedir. Kanaatimizce kanunun lafzı açık olmasına ve tebligata ilişkin hükümlerin şekli emredici

öğrenmediği araştırılmaksızın doğrudan tebligatın iletilme tarihinden itibaren ilgili işlemin öğrenilmiş sayılmasının belirli bir süre ile sınırlandırılması, kişilerin tebliğ edilen işlemle ilgili dava açma haklarına ilişkin hak düşürücü sürelerin işlemeye başlaması nedeniyle mahkemeye erişim hakkının kısıtlanması ihtimalini doğurmaktadır. Zira muhatabın şahsında kaynaklanmayan nedenlerle, geçici olarak elektronik tebligat adresine erişimi mümkün olmayabilir. Medeni yargılamaya konu olan özel hukuk uyuşmazlıklarının birçoğunda hak düşürücü süreler daha uzun olsa da, idari yargılamaya konu olan vergilendirme işlemleri yahut idarenin iptal davasına konu olabilecek işlemleri bakımından itiraz ve dava açma süreleri 10, 15, 30 ve 60 gün gibi kısa süreler ile sınırlıdır. Yine genel haciz yolu ile gerçekleştirilen ilamsız icra takiplerinde ödeme emrine itiraz süresi yedi gündür²¹⁵. Bu sürelerin geçirilmesi halinde işlem kesinleşmekte ve haciz talep edilebilmektedir. Dolayısıyla kişinin elektronik posta adresine gelen tebligatı açtığı tarihin değil kanuni beş günlük sürenin dolduğu anın tebliğ tarihi sayılması, tebligatın bildirim unsurunun sağlanmamasına ve dolayısıyla çeşitli hak kayıplarına sebep olabilecektir.

Özellikle elektronik tebligat alıcısının elektronik tebligat adresine geçici süre ile erişememesi halinde dahi beş günlük kanuni süre sonunda tebligatın yapılmış sayılması ve istisnai hallerin elektronik tebligat usulü için düzenlenmemiş olması mahkemeye erişim hakkının kısıtlanması sonucunu doğurabilmektedir.

Örneğin, elektronik tebligat alıcısının bir müddet kendisinden kaynaklanmayan sebeplerle internet erişiminin olmaması, hasta olması vb. hallerde dava açma, kanun yollarına başvurma gibi haklarını süresi içerisinde kullanamama ihtimali doğabilecektir. Zira mevzuatta elektronik tebligat adresini geçici süre ile kapatmaya ilişkin istisnai hükümler düzenlenmemiş, yalnızca ETY m. 17’ de elektronik tebligat zorunluluğunun kalkması halinde elektronik tebligat adresinin kapatılmasına ilişkin usul belirlenmiştir. Söz konusu hükümde ise PTT’ nin elektronik tebligat adresini kapatma süresi bildirimden itibaren bir ay olup, bu süre içerisinde hak düşürücü

mahiyette olmasına karşın gerek doktrine gerekçe yargı içtihatlarında yaşanan karışıklığın sebebi, 7201 sayılı Tebligat Kanunu m.7/ a’ da belirtilen beş günlük bekleme süresinin tebligatın 3 temel unsuru ile her zaman bağdaşmamasıdır. Zira tebligatın teslim edildiği, muhatabı tarafından açıldığı ve buna ilişkin delil kaydı oluşturulduğu hallerde dahi kanunun lafzı gereği beş günlük süre sonunda tebligat yapılmış sayılmaktadır. Bilgilendirme, belgelendirme ve teslim unsurları sağlanmasına karşın belirli bir sürenin dolmasının beklenmesi ise uygulamada karışıklığa yol açmaktadır.

²¹⁵ Bkz. 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu m. 62.

sürelerin dolması muhtemeldir. Dolayısıyla geçici süre ile elektronik tebligat adresine girememe hali mevzuatta düzenlenmemiştir.

Bununla birlikte 7201 sayılı Tebligat Kanunu m.7a/3’ de “elektronik yolla tebligatın zorunlu bir sebeple yapılamaması hâlinde bu Kanunda belirtilen diğer usullerle tebligat yapılır.” hükmü yer almakta olup bu hüküm gereği, diğer usullerle tebligat ancak muhatabın elektronik tebligat adresine PTT vasıtası ile elektronik tebligat gönderilemediği hallerde söz konusu olmaktadır. Elektronik tebligat adresine tebligatın gönderilmiş olması ve “iletildi” mesajının PTT tarafından alınması halinde muhatap geçici süre ile elektronik tebligat adresine erişemiyor olsa da 7201 sayılı Tebligat Kanunu m.7a/3 hükmü uygulanamayacaktır. Dolayısıyla mevzuattaki eksiklik giderilmeksizin tebligatın bildirim unsurunun ikinci plana atılması mahkemeye erişim hakkının engellenmesine sebebiyet verebilecektir.

Bir diğer ihtimal ise elektronik tebligata ilişki bildirim mesajlarında yaşanabilecek aksaklıkların doğuracağı olumsuz sonuçlardır. ETY m.10/ 3 gereği kişinin elektronik tebligat adresine elektronik tebligat mesajı ulaştığı konusunda bilgilendirilme talebi kapsamında gönderilen mail ve smsler tebligatın zorunlu bir unsuru değildir. Bu sebeple bilgilendirme mesajı talebi, elektronik tebligat alıcısının en az beş günlük aralıklarla elektronik tebligat adresini kontrol etme yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır²¹⁶. Keza 7201 sayılı Tebligat Kanunu’nun şekli bir kanun olması nedeni ile tebligat yapılma usul ve esasları açık olup kanunda yer almadıkça ilgililere mesaj, mail gibi yollarla yapılan bildirimlerin tebligat niteliği yoktur²¹⁷. Bu durum bilgilendirme mesajlarının tanıdığı kolaylığın karşısında kişilerin rehavete kapılmasına ve bildirim sürecinde yaşanacak aksaklıklara bağlı olarak hak düşürücü sürelerin kaçırılmasına sebebiyet verebilecektir. Somutlaştırmak gerekirse, bir anonim şirket, elektronik tebligat adresine tebligat ulaştığına ilişkin bilgilendirme mesajı talep etmesine rağmen, genel haciz yolu tercih edilerek aleyhinde başlatılan bir icra takibinde, kendisine elektronik yolla gönderilen icra ödeme emrini bilgilendirme mesajı gelmemesi nedeniyle öğrenememiş olması halinde, ödeme emrine itiraz için belirlenen yedi günlük itiraz süresini geçirmesi ve takibin kesinleşmesi gibi bir sonuç doğabilecektir.

²¹⁶ ATALI, ERMENEK ve ÜÇÜNCÜ, *Tebligat Hukuku*, 79.; ALBAYRAK, *Tebligat*, 52

²¹⁷ RUHİ ve RUHİ, *Tebligat*, 64.

Bu hallerde her ne kadar hukukumuzda menfi tespit ve istirdat davası açılması gibi hukuki imkânlar tanınmışsa da, bu süreç içerisinde aleyhinde kesinleşen takibe ilişkin haciz işlemi gerçekleştirilen bir şirketin ticari hayatının ciddi anlamda zarar göreceği aşikârdır.

İzah edilen sorunlarla karşılaşılması, taraflar arasındaki dengenin korunabilmesi ve mahkemeye erişim hakkının sağlıklı bir biçimde kullanılabilmesi için kanaatimizce, elektronik tebligat usulü açısından elektronik tebligat adresine erişimin sağlanamayacağı mücbir hallerin örnekleme yöntemi ile belirlenmesi, bu hallerde elektronik tebligat adresinin geçici olarak kapatılabilmesi veya kapatılmış sayılmasına ilişkin mevzuatta düzenleme yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bunun yanı sıra kişinin bildirdiği telefon yahut mail adresine gönderilecek kısa mesajın elektronik tebligatın zorunlu unsuru haline getirilmesi durumunda beş günlük sürenin dolması beklenmeden tebligatın açılma tarihinin tebliğ tarihi olarak kabul edilmesi mümkündür. Zira kişilerin gündelik hayatlarında aktif bir şekilde kullandıkları cep telefonlarına gelen mesajları ve birçok alanda kullanılabilen e- mail adreslerini takip etmeleri, UETS elektronik tebligat adreslerini takip etmelerinden daha kolay olacaktır. Bu sayede, elektronik tebligat alıcıları gündelik hayatlarında aktif kullanıma sahip olmadıkları UETS adreslerini sık aralıklarla kontrol etme külfetinden kurtulacağı gibi, muhatabı tarafından öğrenilmiş bir işlem için beş gün fazladan tanınan sürenin taraflar nezdinde eşitsizliğe sebebiyet vermesinin önüne geçilebilecek ve böylelikle yargılamaların makul sürede tamamlanması gerekliliğine de katkı sağlanmış olunacaktır. Ancak öğrenme tarihinin esas alınması halinde, bu hakkın kötüye kullanımı da mümkün olacağından, tebligatın elektronik posta adresine tesliminden sonra bildirim mesajı gönderilmesine rağmen, açılmadığı hallerde tebligatın yapılmış sayılacağı bekleme süresinin de tespiti, başka hak kayıplarının engellenmesi açısından elzemdir. Bu kapsamda kendisine bildirim mesajı gönderilen kişinin, beş günlük kanuni süre içerisinde tebligatı açmamış olması halinde, beş günlük kanuni süre sonunda tebligat yapılmış sayılır şeklinde düzenlenecek bir hüküm ile hak kayıplarının önüne geçilmesi muhtemeldir²¹⁸.

²¹⁸ Benzer bir görüş için bkz: AKİL, “Değişiklikler,” 254.

Mukayeseli hukukta elektronik tebligata ilişkin düzenlemeler bu konu bakımından önem arz etmektedir. Avrupa Birliği tarafından 2000' li yıllarda e- adalet sisteminin geliştirilmesi için yeni düzenlemeler yapılmıştır²¹⁹. Bu düzenlemelerle birlikte üye ülkelerde elektronik tebligat işlemleri kanuni zemin bulmaya başlamıştır²²⁰. Günümüzde birçok ülkenin usul kanununda elektronik tebligata ilişkin özel hükümler bulunmakta, Avusturya gibi e- adalette öncü sayılan birtakım ülkelerde elektronik tebligat, tebligata ilişkin kanunda ayrı bir bölüm olarak düzenlenmektedir²²¹.

Avusturya Tebligat Kanununda elektronik posta adresinin kişi talebi ile geçici süreli kapatılması, elektronik tebligat adresine gönderilen tebligatın zorunlu bildirim mesajına rağmen açılmaması halinde yeniden tebligat gönderilmesi ve kişiye tebligatı açmak için mühlet tanınması, elektronik tebligat adresi sahibince tebligatın teslim edilebileceği sürelerin belirlenebilmesi gibi ek hak ve kolaylıklar da mevzuatta düzenlenmiş bu sayede elektronik tebligat alıcısının mahkemeye erişim hakkının, günlük hayatta karşılaşılabilecek aksaklıklar nedeniyle engellenmesinin önüne geçilmiştir²²². Avusturya elektronik tebligat sistemindeki gibi ülkemizde de bildirim zorunluluğu ile tebligat adresinin 7/ 24 ulaşılabilirlikten uzaklaştırılarak, geçici kapatma imkânının tanınması yerinde olacaktır.

Avusturya hukukunda yargı işlemleri kapsamında yapılan tebligatlara ilişkin usul ve esasların bir kısmı Mahkemeler Organizasyon Kanunu'nda düzenlenmiştir²²³. Bu Kanuna göre avukatlar, noterler, sigorta şirketleri gibi belirli meslek mensuplarının elektronik tebligat adresi alması ve bu kişilere yapılacak tebligatların elektronik ortamda gerçekleştirilmesi zorunludur²²⁴. Ancak Avusturya Tebligat Kanunu m. 34 ve 35' de delil niteliği taşıyan tebligatlar ve delil niteliği taşımayan tebligatlar ayırımına gidilmiştir²²⁵. Bu kapsamda delil niteliği taşıyan tebligatların iki hafta süre ile

²¹⁹ Avrupa Birliği öncelikle elektronik ortamda veri aktarımının üye ülkeler için standartlarını belirlemiş, bu standartlar Avrupa Telekomünikasyon Standartları Enstitüsü tarafından ilan edilmiştir. (Bkz TANRIKULU, "Elektronik Tebligat," 317.).

²²⁰ TANRIKULU, "Elektronik Tebligat," 317.

²²¹ TANRIKULU, "Elektronik Tebligat," 323.

²²² TANRIKULU, "Elektronik Tebligat," 326-329.

²²³ Kanunun aslı için bkz. Erişim Tarihi 25.05.2021, https://www.legislationline.org/download/id/5394/file/Austria_independence_judiciary_1953_am2013_en_de.pdf.

²²⁴ Tülü KOCABIYIK, "Elektronik Tebligat,"(Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2020), 82. ("Elektronik Tebligat").

²²⁵ Kanunun aslı için bkz. Erişim Tarihi 25.05.2021, https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Erv&Dokumentnummer=ERV_1982_200.

muhatabın erişimi için saklanacağına ve bu süre içerisinde okunduğu gün tebliğ edilmiş sayılacağına, delil niteliği taşımayan tebligatların ise teslim edildiği gün tebliğ edilmiş sayılacağına ilişkin özel bir düzenleme mevcuttur²²⁶.

İsviçre Medeni Usul Kanunu (ch- ZPO)²²⁷ ile 9 başlık altında yargılama usul ve işlemleri düzenlenmiştir. Kanunun 139. maddesi elektronik tebligata ilişkindir. Bu hüküm ile elektronik tebligat gönderimi muhatabın rızasına tabi kılınmıştır. Ayrıca elektronik tebligatın tebliğ tarihini düzenleme yetkisi de söz konusu hükümle İsviçre Federal Konseyine bırakılmıştır. Buna ek olarak İsviçre Medeni Usul Kanunu m. 142’ de elektronik tebligatın ne zaman tebliğ edilmiş sayılacağı düzenlenmiş olup, elektronik tebligatın, tebligat adresine teslim tarihi, tebliğ tarihi olarak kabul edilmiştir²²⁸. Ek olarak İsviçre hukukunda elektronik tebligata ilişkin usul ve esaslar da yönetmelik değil kanunla düzenlenmiş olup, 18 Mart 2016 tarihli Elektronik İmza Hakkında Federal Kanun ile elektronik tebligata ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir²²⁹.

Her ne kadar İsviçre hukukunda elektronik tebligatın tebliğ tarihi, elektronik posta adresine teslim tarihi olarak kabul edilmişse de, bu sistemin kullanımının kişi iradesine bırakılması dolayısıyla, idare tarafından kişiye yaşam boyu süreklilik arz eden bir külfetin yüklenmemesi, şahsın kendi iradesi ile verdiği kararların sonuçlarına katlanma yükümlülüğü de göz önünde tutulduğunda mahkemeye erişim hakkının kısıtlanmadığı düşünülebilir.

Alman Medeni Usul Hukuk Kanunu (ZPO) bildirimlerin yapılma şekli ve usulünü madde 166 vd. hükümlerinde düzenlemiştir. Alman hukukunda elektronik tebligat sistemine kademeli olarak geçilmiştir²³⁰. Buna göre Kanunun 169. maddesinde elektronik yolla tebligata olanak sağlanmış, 174. maddesinde bazı meslek gruplarına elektronik yolla tebligat yapılabileceği düzenlenmiştir²³¹. Bunun yanı sıra m.174/ 3 kapsamında elektronik tebligat gönderimine açıkça rıza göstermiş kişilere de

²²⁶ KOCABIYIK, “Elektronik Tebligat,” 82.

²²⁷ Kanunun aslı için bkz. Erişim Tarihi 01.05.2021, <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2010/262/de>.

²²⁸ TÜZÜNER, “Tebliğat,” 147.

²²⁹ Kanunun orijinal metni için bkz. Erişim Tarihi, 01.05.2021, <https://www.fedlex.admin.ch/eli/oc/2016/752/de>

²³⁰ TÜZÜNER, “Tebliğat,” 148.

²³¹ Onur OĞLAKÇIOĞLU, “Medeni Usul Hukuku Yönünden Elektronik Adli İletişim,” Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2008, 147.

elektronik yolla tebligat yapılabilceğı ifade edilmiştir. Alman Medeni Usul Hukuk Kanunu m.174/ 4 ‘ göre elektronik tebligat, tebligat alıcısının kendisine gönderilen tebligatı teslim aldığına ilişkin onay göndermesi ile hukuki sonuç doğurmaktadır²³².

İngiliz Medeni Usul Kanununda²³³ doğrudan elektronik tebligat değil, elektronik yolla tebliğ işlemine icazet verilmiştir. Belgelerin gönderimine ilişkin 6. 20. sayılı maddede kişinin elektronik yolla tebliğı kabulü halinde; kanunun 6.23/ 6 sayılı hükmü gereğı ilgili kişinin kanuni tebligat adresi bu adres olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla İngiliz hukukunda elektronik tebligat alımı kişi iradesi ve talebine bırakılmıştır. İngiliz Medeni Usul Kanunun 6. 26/ 5 sayılı hükmü ise tebliğın yapıldığı tarih bakımından özel bir hüküm getirmiştir. Bu hükme göre mesai günleri içerisinde saat 16.30’ dan önce elektronik tebligat adresine teslim edilen tebligatlar o gün, 16.30’ dan sonra elektronik tebligat adresine teslim edilen tebligatlar ise bir sonraki iş gününde tebliğ edilmiş sayılmaktadır. Dolayısıyla İngiliz hukukunda elektronik tebligatın kullanımının kişi iradesine tabi tutulmasının yanı sıra, kişilerin mesai saatleri dışında hukuki işlemlere muhatap olmasının da önüne geçilmiştir.

Fransız Medeni Usul Kanunu m. 653 vd. kapsamında elektronik yolla tebligat sistemi kabul edilmiştir. Kanunun 748/ 2. maddesinde özel hükümler istisna tutulmak koşulu ile elektronik tebligat kişi iradesi ve talebine bağı tutulmuştur. Çeşitli özel hükümlerde de elektronik tebligat düzenlenmiş²³⁴ olsa da, Fransız hukukunda genel olarak talebe bağı elektronik tebligat sistemi kabul edilmiştir. Ayrıca Kanunun 662/ 1 sayılı maddesinde elektronik tebligatın gönderildiğı gün içerisinde okunmaması halinde, elektronik tebligat gönderildiğine ilişkin muhataba bildirim yapılması zorunlu tutulmuştur. Bu sayede tebligatın bildirim unsurunun etkin bir şekilde sağlanması öngörülmüştür.

Avusturya, İsviçre, Almanya, Fransa ve İngiltere hukuk sistemlerinde ağırlıklı olarak elektronik tebligata ilişkin düzenlemelerin kanunla yapıldığı ve tebligatın bildirim unsurunun etkin bir şekilde korunabilmesi amacıyla çeşitli tedbirler alındığı

²³² KOCABIYIK, “ Elektronik Tebligat,” 85.; OĞLAKÇIOĞLU, “Adli İletişim,” 146. ; Yavuz KAPLAN, “Avrupa Tebligat Hukukundaki Gelişmeler, Düzenleme Çalışmaları Açısından Almanya Örneğı Ve Türk Hukuku.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 52/3, (2003): 217.(“ Adli İletişim”).

²³³ Kanunun orijinal metni için bkz. Erişim Tarihi, 01.05.2021, <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part06>.

²³⁴ TÜZÜNER, “Tebliğat,” 146.

görülmektedir. Ülkemizde ise elektronik tebliğ için yalnızca gönderim tarihinden itibaren beş günlük kanuni bekleme süresi belirlenmiş olup, hem zorunlu elektronik tebligat alıcılarına mesleki faaliyet sona erinceye kadar süreklilik arz eden bir külfet yüklenerek seçim hakkı tanınmamış, hem de tebligatı açılma ve okunma zamanı gözetilmeksizin hukuki sonuç doğurması sağlanarak kamu ve birey menfaati arasındaki denge tam anlamı ile sağlanamamıştır.

Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi tarafından bu durum mahkemeye erişim hakkının ihlali şeklinde değerlendirilmemektedir. Anayasa Mahkemesi 2015 yılından günümüze kadar soyut norm denetimi, somut norm denetimi ve bireysel başvuru yöntemleri ile yapılan başvurularda olduğu gibi 19.09.2019 tarihli 2018/ 144 E.-2019/ 72 K. numaralı²³⁵ güncel kararında da, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'na eklenen elektronik ortamda tebligatın muhatabın elektronik adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonunda yapılmış sayılacağı kuralının Anayasa'ya aykırı olduğuna yönelik itirazın reddine karar vermiştir. Keza Anayasa Mahkemesi beş günlük kanuni sürenin yasamanın takdir yetkisi kapsamında belirlenmiş olması nedeniyle idari işlemlerde ölçülülük, meşru amaç, kanunilik unsurları içerisinde değerlendirmiştir. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi elektronik tebligat sisteminin tebligat işlemleri gerçekleştirilirken yaşanan birçok olumsuzluğu bertaraf etmesi, makul sürede yargılamanın neticelendirmesi amaçlarına hizmet etmesi nedeniyle meşru bir amaca sahip olduğu, ayrıca elektronik tebligat muhatabının kanun gereği en az beş günde bir elektronik tebligat adresini kontrol etmekle mükellef olması nedeniyle sürenin ölçülü olduğu, kamu yararı ve birey menfaati arasındaki dengenin korunduğu gerekçeleri ile mahkemeye erişim hakkını kısıtlamadığı kanaatindedir²³⁶.

²³⁵ Erişim Tarihi, 29.06.2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/29997>.

²³⁶ Söz konusu kararın yanı sıra Anayasa Mahkemesi, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'nun 65. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde yer alan "İadeli taahhütlü mektupla yapılan tebligatlarda mektubun postaya verilmesini takip eden yedinci gün, ... kararın istekliye tebliğ tarihi sayılır" hükmünü adil yargılanma hakkına atıf yaparak iptal etmiştir. Mahkeme kararının gerekçesinde belirlenen sürenin kişilerin kendilerinden kaynaklanmayan nedenlerle tebligatın yapılamaması ya da gecikmesi yüzünden hak arama hürriyetini kullanamayabilecekleri hususunda etkin bir koruma sağlayamaması nedeniyle hukuki güvenlik ilkesi ve hak arama özgürlüğünün özüne zarar verici mahiyette olduğunu belirtmiştir. İptale konu 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'nun 65. maddesi ile 7201 sayılı Tebligat Kanunu m.7/ a' nın kıyaslanması mümkün değildir. Keza 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'nun 65. Maddesinde iadeli taahhütlü mektupla yapılan tebligatın teslim edilip edilmediğine bakılmaksızın postaya verilme tarihi itibarı ile tebligat tarihi bakımından yedi günlük bekleme sürenin işletilmiştir. Elektronik tebligatta ise beş günlük süre elektronik tebligat adresine tebligatın iletilmesi akabinde başlamaktadır. Dolayısıyla teslim fonksiyonunun iptal edilen 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'nun 65. maddesi gerçekleşmesi belirsiz iken 7201 sayılı Tebligat Kanunu m.7/a kapsamında tebligatın teslim fonksiyonu

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi mahkemeye erişim hakkının üye devletlerce toplum ihtiyaç ve imkânlarına göre makul nedenlerle sınırlandırılabilceği görüşündedir²³⁷. Dolayısıyla mahkemeye erişim hakkı mutlak, sınırlandırılmaz bir hak değildir. Nitekim Anayasamızın 13. maddesinde de temel hak ve hürriyetlerin belirli koşullarda sınırlandırılabilceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte sınırlandırmanın ölçülü olması ve gerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gerekse Anayasanın özüne ve hukukun genel prensiplerine uygun olması gerekmektedir. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu amaçla kişilerin kanuni yollara başvurusunda üye devletlerce belirlenen süre ve usulün üye devletlerin takdir yetkisi kapsamında değerlendirilmesi gerekliliğini benimserken, bir yandan da başvuru süreleri ve usulünün mahkemeye erişim hakkını zedelemeyecek şekilde olmasını vurgulamıştır. Bu kapsamda özellikle bireylerin haklarına doğrudan müdahale eden idari işlemlere karşı kişilerin pratik ve etkili itiraz edebilme hakkının korunması gerekliliğinin üzerinde durulmuş, başvuru sürelerinin itiraz etmeye elverişli uzunlukta olması gerektiğini benimsemiştir²³⁸.

3.1.1.2. Mahkemeye erişim hakkının etkin kullanımına yönelik etkileri

Adalet erişim hakkının etkin bir şekilde kullanımının sağlanması için öncelikle yargılamaya tesir eden objektif ve sübjektif engellerin kaldırılması gerekmektedir. Elektronik tebligat uygulaması bakımından bu engeller tebliğ edilen verilere erişim, verilerin saklanması, elektronik tebligat kullanıcılarına sağlanan imkânlar, elektronik tebligat sistemine ulaşım, kullanıcıların şahsından kaynaklanan nedenler olarak sıralanabilir.

Mahkemeye erişim hakkının etkin kullanılmasının sağlanması çerçevesinde elektronik tebligata ilişkin önemli hususlardan biri elektronik tebligatın bazı kişi ve kurumlar için zorunlu hale getirilmesidir. Keza mahkemeye erişim hakkı kişilerin kolay, pratik, açık

gerçekleşmektedir. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesinin söz konusu kararının çalışmamızı ilgilendiren kısmı, kararın gerekçesinde “sürenin kişilerin kendilerinden kaynaklanmayan nedenlerle tebligatın yapılamaması ya da gecikmesi yüzünden hak arama hürriyetini kullanamayabilecekleri hususunda etkin bir koruma sağlayamaması” şeklindeki tespittir. Zira elektronik tebligata ilişkin kanuni düzenlemelerde kişinin kendisinden kaynaklanmayan nedenlerle elektronik tebligatı açamamış olması durumunun düzenlenmemiş olması da hak arama hürriyetinin etkin bir şekilde korunması hususunda tereddüt oluşturabilecek, bu durum hak arama hürriyetinin kısıtlanması ihtimalini doğurabilecektir.

²³⁷ AİHM, García Manibardo/ İspanya, B. No. 38695/97, K.T. 15.02.2000. Erişim Tarihi, 29.06.2020, <https://hudoc.echr.coe.int>.

²³⁸ AİHM, Eşim/Türkiye, B. No. 59601/09, T. 17. 09.2013. Erişim Tarihi, 29.06.2020, <https://hudoc.echr.coe.int>.

ve etkili yollarla hak arama hürriyetlerini kullanabilmelerini, yargı mercilerine başvurabilmelerini sağlamak amacına hizmet eden bir haktır. Her ne kadar uygulama teknolojik gelişmelere bağlı kolaylıkların kullanımına teşvik ediyor olsa da kanunlarla bazı kişilerin diğerlerinden ayrılarak, bir külfet altına zorunlu bir şekilde sokulması hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmadığı gibi mahkemeye erişim hakkının kullanılmasının kısıtlanması mahiyetindedir. Zira ulusal elektronik tebligat sisteminde muhataba gönderilen tebligatlar TIFF, JPEG, UDF, PDF gibi çeşitli formatlara sahip olabilmektedir. Bu hallerde kişilerin tebligat içeriğini görebilmesi için bu formatları açabilecek yazılımların bilgisayar, telefon, tablet gibi tebligat sistemine giriş için kullandıkları eşyalarda bulunması gerekmektedir. Aksi takdirde muhatap, tebligat içeriğini sistem üzerinden açmış gözükse dahi tebligat içeriğini öğrenme imkânına sahip değildir. Dolayısıyla elektronik tebligat sistemine kayıtlı olmanın zorunlu tutulduğu hallerde kişilere yalnızca en az beş günlük sürelerle elektronik tebligat adreslerinin kontrol edilmesi yükümlülüğü yüklenmemekte, aynı zamanda güncel teknolojik gelişmeleri takip etme, akıllı telefon, bilgisayar gibi teknoloji unsuru aletlerin kullanımına hâkim olma zorunluluğu da getirilmektedir. Bu durum ise mahkemeye erişim hakkının amaçları ile çelişmektedir²³⁹.

Elektronik tebligat sistemine kayıtlı olma zorunluluğunun bir diğer sakıncası da muhatapların sisteme kaydolurken yahut yargılama sürecinde sistemi kullanırken

²³⁹ Her ne kadar 6099 sayılı Tebligat Kanunu Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun gerekçesinde ve akabinde 7101 sayılı kanun ile gerçekleştirilen değişiklikler için teknolojik gelişmelere uyum sağlanması, e- adalet sisteminin aktifleştirilmesi ve bu kapsamda teknolojik gelişmeleri takip edebileceği öngörülen meslek mensupları açısından bir zorunluluk getirildiği gerekçelendirilse de, teknolojiye uyum ve tebliğ işlemlerindeki sürenin kısaltılması, adil yargılanma hakkının etkin sağlanması amacı karşısında ikincil planda kalmalıdır. Keza adil yargılanma hakkı hem uluslararası sözleşmeler ile hem de anayasa ile korunan temel bir haktır. Bu hakkın etkin korunumunun sağlanması devletler için bir zorunluluktur.

Günümüzde yaklaşık 15- 16 yıldır aktif kullanılan UYAP sistemi ve e- devlet sistemini dahi kullanamayan meslek mensupları bulunmaktadır. Buna karşın eğitim koşulu dahi öngörülmezsizin adil yargılanma hakkı ile yakından ilişkili olan ve hak düşürücü sürelerin başlamasında başrol oynayan tebligat işlemlerinde bu kişiler için elektronik tebligat alıcısı olma zorunluluğu getirilmiştir. Üstelik 6099 sayılı Tebligat Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun gerekçesinde sermaye şirketlerinin zorunlu internet sitesi sayfası oluşturması ve teknolojiyi takip etmesi gibi zorunlulukları bulunduğu ifade edilerek sermaye şirketleri vasıtası ile e- tebligatın yaygınlaştırılabileceği ifade edilmiştir. Ancak avukatlar, noterler, bilirkişiler ve 7101 sayılı kanunda sayılan diğer kişilerin çalışma hayatlarında teknolojik gelişmeleri takip etmeleri ve internet sitesi vb. kurulumlar oluşturmaları zorunlu değildir. Dolayısıyla bu kişilerin iş hayatlarında teknolojik gelişmeleri aktif şekilde takip etme zorunluluğu bulunmazken, elektronik tebligat işlemlerinin yaygınlaştırılmasında bir zorunluluk getirilerek bu kişilerin aracı kılınması, adil yargılanma hakkının etkin korunumunda çeşitli tereddütler oluşturabilecektir. Bu kapsamda kademeli bir geçiş yahut zorunlu eğitim gibi yöntemlerin öncelikle değerlendirilmesi daha isabetli olabilirdi kanaatindeyiz.

yaşayabilecekleri sorunların tespit edilmemiş ve kanuni düzenlemelerde bu sorunların çözümlerine yer verilmemiş olmasıdır. Gerek 7201 sayılı Tebligat Kanununda gerekse Yönetmelikte elektronik tebligat muhatapları tahdidi olarak sayılmış ve sayılan gruplar açısından herhangi bir kısıtlama yapılmamıştır. Bununla birlikte Yönetmeliğin 6' ncı maddesinde, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir ay içerisinde elektronik tebligat adresi almak için başvuru yapılması gerekliliği belirtilmiştir. Buna göre yurtdışında ikamet eden ve Türkiye Barolar Birliği kapsamındaki herhangi bir baroya kayıtlı olan avukatın yahut yurt dışında faaliyet gösteren bir şirketin de mevzuat gereği elektronik tebligat adresi alması ve tebligatların bu adrese yapılması zorunludur²⁴⁰. Bu durum kişilerin sade, basit ve hızlı bir şekilde mahkemeye erişim hakkının ihlaline sebebiyet verebilecektir.

Yine elektronik tebligat alıcısı olma zorunluluğu getirilen kişiler arasında görme engeli olan kişilerin varlığı düşünülmemiş, sistem hazırlanırken bu kişilerin erişebileceği bir sistem oluşturulmadığı gibi, engelli meslek mensupları düzenlemeden vareste de tutulmamış, bu kişilerin mahkemeye erişim hakkı engellenmiştir. Keza elektronik tebligat sistemine PTT tarafından erişime açılmış UETS sistemi üzerinden girilmektedir²⁴¹. UETS sistemi ise engelli bireylere uygun şekilde entegre edilmemiştir. Bununla birlikte UETS sistemine e- devlet uygulaması üzerinden de erişilebilmektedir. Kişiler e- devlet kullanıcı bilgilerine sahip olmaları halinde bu kanal aracılığı ile elektronik tebligat adreslerine ulaşabilmektedir²⁴². E- devlet sisteminin engelli bireylerin kullanımına açılması amacıyla çeşitli çalışmalar yürütülmektedir²⁴³. Bununla birlikte henüz görme engelli vatandaşlar için iştirme esaslı veri tabanı oluşturulmamıştır.

Tam görme engeli bulunan bireylerin internet kullanımı ekran okuyucular aracılığı ile gerçekleştirilmektedir²⁴⁴. Bu sebeple internet sitesi kurulumunda, ekran okuyucuların siteyi okuyup okuyamadığı kontrol edilmelidir. Kısmi görme kaybı olan bireyler için

²⁴⁰ YARDIMCI, “ Elektronik Tebligat,” 11.

²⁴¹ UETS Elektronik tebligat adresine <https://ptt.etebligat.gov.tr/login> internet sitesi üzerinden giriş yapılmakta ve kayıt olunmaktadır.

²⁴² E- devlet sistemine <https://www.turkiye.gov.tr> internet sitesi üzerinden giriş yapılmaktadır.

²⁴³ Erişim Tarihi, 02.05.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/e-devletten-engel-kaldiran-hizmetler/2062732>.

²⁴⁴ Nur ŞAT, “E- Devlet Kapısında Engelli Bir Vatandaş”, *Researchgate*, 2009: 8, Erişim Tarihi, 01.05.2021, https://www.researchgate.net/publication/289497735_E-Devlet_Kapisinda_Engelli_Bir_Vatandas. (“E-Devlet”).

ise internet sitesinde bulunan metin ve görüntü boyutlarının farklı boyutlarda kullanıcıya sunulabilir olması gerekmektedir²⁴⁵. E- devlet sisteminde kısmi görme kaybı olan kişiler için ekran boyutu büyütme imkânı sağlanabilmektedir. Ancak mevcut sistemde tam görme engelli bireyler için aynı imkân söz konusu değildir. Bununla birlikte e- devlet kapısı aracılığı ile UETS sistemine giriş yapılması durumunda kişi, UETS sayfasına yönlendirilmekte olup e- devlet sisteminden çıkmaktadır. Bu durumda ise e- devlet sayfasında yer alan ekran boyutlarına ilişkin erişilebilirliği ortadan kaldırmaktadır. Bu yönleri dikkate alındığında UETS sisteminin özellikle görme engelli bireyler için adalete erişimi ciddi anlamda zorlaştırdığını söylemek mümkündür.

Yine elektronik tebligat yapılması zorunlu olan kişiler arasında bulunan ve sisteme kayıtlı bir kişinin, sisteme kayıt olduktan sonra hakkında kısıtlılık kararı verilmesi²⁴⁶, tutuklanması, askere gitmesi²⁴⁷ yahut yoğun bakım ünitesinde tedavi altına alınması gibi örneklerde de elektronik tebligat adresine yapılacak tebligatlar hak kayıplarına ve mahkemeye erişim hakkının kısıtlanmasına sebebiyet verebilecektir²⁴⁸. Keza bu gibi hallerde ilgilisi tarafından bildirim yapılmadıkça tebligat kişinin elektronik adresine

²⁴⁵ ŞAT, “E-Devlet,” 8.

²⁴⁶ Kısıtlılık kararı verilen kişiye yapılacak tebligat kural olarak kanuni temsilcisine yapılmaktadır. Dolayısıyla kanuni temsilci atanması gereken hallerin varlığı durumunda, kanuni temsilci atanmadan muhataba tebligat yapılmaması gerekir. Muhatabın kısıtlanması gereken yahut kısıtlı bir kimse olmasına karşın tebligatın bizzat muhataba yapılması halinde tebliğ işlemi yok hükmünde olacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim ERMENEK ve Hilal ÜÇÜNCÜ, “Özgürlüğü Bağlayıcı Ceza Sebebiyle Kısıtlanma Hâlinde Kanunî Temsilciye Tebligat Yapılma Usulü,” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* XXIV/2, (2020): 3- 30.

²⁴⁷ Askeri şahıslara tebligat, 7201 sayılı Tebligat Kanunu m.14’ de düzenlenmiştir. Buna göre “Astsubaylar hariç olmak üzere erata yapılacak tebliğler, kıta kumandanı ve müessese amiri gibi en yakın üste yapılır.” Dolayısıyla elektronik tebligat muhatabı olan gerçek kişinin kısa dönem yahut uzun dönem askerlik görevini icrası sırasında bu hüküm gereği elektronik tebligat yapılmaması mümkündür. Ancak 25/6/2019 tarihli 7179 sayılı kanun ile bedelli askerlik düzenlemesi yapılmış ve kanunun 9. Maddesine göre kanuni şartları sağlayan kişiler için bir aylık temel eğitimin alınması ve belirlenen bedelin ödenmesi halinde askerlik hizmetinin yapılmış sayılacağı kabul edilmiştir. Eğitimin kanuni bir aylık süresi uygulamada yaklaşık yirmi bir güne denk gelmekte olup bu sürede askerlik temel eğitimi alan kişinin elektronik tebligat adresini en az beşer günlük sürelerle kontrol etmesi beklenemez. Yine eğitim süresinin kısa olması nedeni ile bu kişilere 7201 sayılı Tebligat Kanunu m. 14’ e göre tebliğ yapılması makul değildir. Dolayısıyla bu gibi hallerde elektronik tebligata bağlı olarak hak kayıpları yaşanması muhtemeldir.

²⁴⁸ Bu durum Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla İcra ve İflas Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısının Adalet Komisyonu tarafından görüşülmesi sırasında da eleştirilmiş, kişilerin tatilde, izinde, askerde olmaları, görev yerlerinin değişmesi, sağlık sorunları yaşaması gibi ciddi hak kayıplarına neden olacak hususlar ile ilgili düzenleme yapılması yahut yapılan düzenlemelerde bu tarz hak kayıplarının yaşanmaması için değişiklik yapılması önerilmiştir. Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla İcra ve İflas Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı Adalet Komisyonu Raporu için bkz. Erişim Tarihi, 24.07.2020, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss524.pdf>.

tebliğ çıkarılmaktadır²⁴⁹. Dolayısıyla 7201 sayılı Tebligat Kanunu m. 7/a/3 hükümleri uygulanamayacak, kişiye kanunda belirtilen diğer usullerle tebligat yapılmayacaktır. Ancak elektronik tebligat sistemine kişisel bilgilerle yahut e-imza ile giriş yapılabiliyor oluşu nedeni ile örneklerde belirtilen hallerin varlığında muhatap haricindeki 3. kişiler de tebligata erişemeyecek ve tebligat 5. günün sonunda yapılmış sayılacaktır. Bu gibi durumlarda uygulanacak olan usul, kanun yahut yönetmelikte belirlenmediğinden mahkemeye erişim hakkının ve hak arama hürriyetinin kısıtlanması muhtemel bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zorunlu elektronik tebligat uygulamasında yaşanılacak sorunlardan bir diğeri de elektronik tebligat adresinin kapatılması sürecine ilişkindir. Elektronik Tebligat Yönetmeliği m. 17’ de elektronik tebligat adresinin kapatılması usulü anlatılmaktadır. Buna göre, kendisine elektronik tebligat yapılması zorunlu olan ve kanunda tahdidi olarak sayılan kişiler için bu zorunluluğun kalkması ile birlikte ilgili kurum, kuruluş veya birlik tarafından bir ay içerisinde PTT’ ye durumun bildirilmesi gerekmektedir. Bildirim tarihinden itibaren PTT, bir ay içerisinde elektronik tebligat adresini kapatmak zorundadır. Elektronik tebligat adresinin kapatılmasına ilişkin usul kanunla değil yönetmelikle düzenlenmiştir. Buna karşın Yönetmelikte de hangi hallerde kişinin üzerinden bu zorunluluğun kalktığı açıkça belirtilmemiştir. Bu durum ise uygulamada karışıklık yaşanmasına sebebiyet verebilecek niteliktedir. Zira elektronik tebligat muhatabının, ayırt etme gücünü kalıcı olarak kaybetmesi, ölümü, infaz kurumuna girmesi veya emekliliği gibi hallerde elektronik tebligat hizmetinden faydalanamayacağı aşikar olup ilgili kişinin bildirimi, elektronik tebligat adresinin kapatılmasında yeterli olacaktır²⁵⁰. Bununla birlikte tutukluluk, tedavi amaçlı hastaneye kaldırılma vb. örneklerde olduğu gibi muhatabın elektronik tebligat hizmetinden ne kadar süre ile faydalanamayacağının belirsiz olduğu hallerde, ilgilinin bildiriminin, elektronik tebligat adresinin kapatılması için yeterli olup olmayacağı

²⁴⁹ Elektronik Tebligat Yönetmeliğinin “Elektronik Tebligat Adresinin Kullanıma Kapatılması” başlıklı 17’nci maddesinin 3 fıkrası kapsamında kısıtlılık, ceza infaz kurumuna girme veya askerlik hizmeti gibi hukuki ve fiili sebeplerle elektronik tebligat hizmetinden yararlanması beklenemeyecek kişilerin yahut bu kişilerin bağlı olduğu kurumların durumu bildirir şekilde PTT’ ye başvurması halinde bildirim tarihinden itibaren bir ay içerisinde elektronik tebligat adresi kullanıma kapatılır. Dolayısıyla PTT’ nin resen elektronik tebligat adresi kapatma yetkisi olmadığı gibi, ilgililerce yapılan bildirim de doğrudan hüküm ifade etmemekte, PTT’ nin belirlenen süre içerisinde elektronik tebligat adresini kapatma işlemine bağlı olarak hukuki sonuç doğurmaktadır.

²⁵⁰ ATALI, ERMENEK ve ÜÇÜNCÜ *Tebligat Hukuku*, 80.

belirsizdir. Keza PTT tarafından muhatabın elektronik tebligat adresi, muhatabın bağlı olduğu kurum, kuruluş veya birliğin bildirimi ile kapatılmaktadır. Dolayısıyla mevzuatta elektronik tebligat adresinin hangi hallerde kullanıma kapatılacağı hakkında açık bir düzenleme olmadığından, bu hallerin tespitinde muhatabın bağlı olduğu kurum, kuruluş veya birliğe takdiri bir yetki tanındığı Dolayısıyla keyfi uygulamalar ile karşılaşılabileceği düşüncesindeyiz.

Bir diğer hak kaybı ise bildirimden itibaren PTT tarafından elektronik tebligatın bir ay içerisinde kapatılması halidir. Zira kişinin elektronik tebligat alma zorunluluğu ortadan kalkmış olsa dahi, bu zorunluluğun sonuçları kapatma işlemi PTT tarafından gerçekleştirilene kadar devam etmektedir. Örneğin, baro levhasına kayıtlı bir avukatın vefatı halinde, sicil kaydı silinecek ve bağlı bulunduğu baro tarafından bir ay içerisinde PTT' ye bildirim gerçekleştirilecektir. Kapatma işlemini gerçekleştirmek için PTT' nin bildirim tarihinden itibaren bir aylık süresi bulunmaktadır. Bildirim ve kapatma işlemleri için verilen süre içerisinde müteveffanın elektronik tebligat adresine tebliğ yapılabilecektir. Dolayısıyla bu gibi hallerde dava taraflarının mahkemeye erişim hakkını etkili kullanımının sağlandığı tam olarak kabul edilemeyeceğinden, elektronik tebligat adresinin kapatılması usulünde zorunluluğun hangi hallerde ortadan kalkacağının açık bir şekilde mevzuatta izah edilmesi ve zorunluluğun kalktığı an itibari ile elektronik tebligat adresine yapılan tebliğin geçersiz olması gerektiği kanaatindeyiz²⁵¹.

Elektronik tebligat sisteminin kullanıcılara yüklediği bir diğer külfet de teknolojik gelişmelerin takip edilmesi zorunluluğudur. Zira teknolojinin gelişmesi ile birlikte bilgisayar programları da devamlı güncellenmektedir. Her yeni sürüme geçişte önceki sürüm iptal edilmekte, işlevselliğini kaybetmektedir. Dolayısıyla kişilerin bu güncellemeleri aktif bir şekilde takip etmesi ve yüklemeleri gerekmektedir. Ayrıca kişilerin elektronik tebligat sistemine girmek için kullandıkları aracın da bu güncellemeleri kaldırabilecek teknik donanımına sahip olması şarttır.

²⁵¹ Posta yolu ile yapılan tebligatlarda, asıl yahut tebligatı almaya yetkili kişilerin ölmüş olması halinde tebliğ imkânsızlığı söz konusudur. Bu hallerde tebligat posta memurunca gerekli işlemlerin tamamlanması akabinde tebligatı çıkaran mercie iade edilir (ALBAYRAK, *Tebliğat*, 123.). Dolayısıyla elektronik tebligat adresine tebligat yapılmadan önce muhatabın vefat etmesi halinde, elektronik tebligat adresi açık olsa dahi tebliğ imkânsızlığı durumu söz konusudur.

Mahkemeye erişim hakkının etkin bir şekilde kullanımının sağlanması için elektronik tebligat adresine her koşulda giriş yapılabilmesi oldukça elzemdir. Bunun için tek bir giriş seçeneği yerine alternatif yöntemlerin sunulması oldukça önemlidir. Bu kapsamda PTT tarafından Ulusal Elektronik Tebligat Sistemi uygulamasına dört ayrı giriş yöntemi oluşturulmuştur. Bunlar mobil imza ile giriş, e- imza ile giriş, e- devlet aracılığı ile erişim ve UETS kullanıcı bilgileri ile sisteme giriş şeklinde ayrılmaktadır. Her giriş yönteminde kimlik doğrulaması yapılabilmesi için sistemde kayıtlı cep telefonu numarasına doğrulama kodu gönderilmesi yahut e- imza kullanımı gibi yollar tercih edilmiştir. Dolayısıyla sisteme girebilmeleri için kişilerin yanlarında cep telefonu yahut e-imzalarının bulunması gerekmektedir.

Ulusal Elektronik Tebligat Sistemine giriş yapılabilmesinin bir ön koşulu da internet bağlantısının bulunması şartıdır. Zira elektronik tebligat sistemine ancak internet aracılığı ile girilebilmektedir. Merkezi yerleşimin yoğun olduğu yerlerde bu durum olağanüstü bir gelişme olmadıkça sorun teşkil etmese de kırsal bölgelerde internet kullanımının yaygın olmaması, baz istasyonu bulunmaması, internete erişimin kısıtlı olması gibi nedenlerle kişilerin tebligat sistemine girişinde aksaklıklar yaşanmakta, bu durum ise mahkemeye erişim hakkını engellemektedir.

3.1.1.3. Ekonomik engellerin kaldırılmasına yönelik etkileri

Adalet erişiminin tam sağlanabilmesi için öncelikle objektif engellerin kaldırılması gerekmektedir. Mahkemeye erişimi objektif olarak engelleyecek hususların başında ekonomik engeller gelmektedir. Yargılama için öngörülen harç ve yargılama giderleri ile bunun yanı sıra mahkeme tarafından yapılan yargı işlemlerinin öğrenilmesi ve takibi için zorunlu görülen araçların taraflara yüklediği ekonomik maliyetin yüksek olması halinde, kişilerin mahkemeye erişim hakkı kısıtlanmış olacaktır²⁵².

Hukukumuzda ceza yargılamaları istisna olmak üzere yargılama hizmeti sırasında oluşan masraflar talep edenlerden karşılanmaktadır. Keza yargılama faaliyetinin doğru ve seri bir şekilde işleyebilmesi için mahkemelerin kurulup, personel atamalarına, yargılama için kullanılan malzemelerden kırtasiye masraflarına kadar devletin birçok

²⁵² İbrahim ERMENEK, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Yürürlüğe Girmesinden Sonra Yargılama Giderlerine İlişkin Olarak Ortaya Çıkan Bazı Güncel Sorunlar ve Usul Ekonomisi İlkesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi MİHBİR Özel Sayısı 2*, (2014): 230.

mali yükümlülüğü bulunmaktadır. Mevcut dava dosyası adedi de dikkate alındığında yargılama gider ve masraflarının bir kısmına talep edenlerin ortak olması düşüncesi ile taraflara mahkemeye erişim hakkını kısıtlamayacak şekilde yargılama giderlerine katılma zorunluluğu kanunlarla düzenlenmiştir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 323 kapsamında yargılama giderleri belirlenmiştir²⁵³. Bu giderlerin başında yargı harçları gelmektedir. Yargı harçları başvuru harcı, karar ve ilam harcı, celse harcı ile mahkemenin verdiği çeşitli ara kararların icra edilmesi için belirlenen keşif harcı, icranın durdurulması harcı, yürütmenin durdurulması harcı gibi harçlardır. Yargılama harçlarının kanuni süresi içerisinde ödenmemesi halinde yargılamada bir sonraki aşamaya geçilmez²⁵⁴.

Harçların yanı sıra dava süresince yapılacak tebligatlar, delillerin toplanması amacıyla yapılacak işlemler vb. için meydana gelecek masraflar da yargılama süresince talep edenden karşılanmaktadır. Bu giderin bir kısmı HMK m. 114/1/g bendi gereği dava şartıdır. Dava açılırken ödenmesi zorunlu olan gider avansının ödenmemesi halinde davacıya eksikliğin giderilmesi için HMK m.120/2 gereği iki haftalık süre verilmektedir. Bu süre içerisinde eksikliklerin tamamlanmaması halinde ise HMK m. 115/ 2 kapsamında davanın usulden reddi gibi ciddi sonuçlar doğmaktadır. Bununla birlikte dava açılırken yatırılması zorunlu olmayan yargılama giderleri de mevcuttur. Delil avansı olarak adlandırılan bilirkişi gideri, keşif gideri, tanık ücreti, resmi dairelerden alınacak belgeler için gerekli giderler için yargılama sırasında ilgili delilin getirilmesini talep eden tarafın mahkemece belirlenen tutarı yatırması gerekmektedir²⁵⁵. Belirlenen kesin süreler içerisinde delil avansının yatırılmaması halinde HMK m. 324 gereği talep edilen delilden vazgeçilmiş sayılır.

²⁵³ Yargılama giderleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hüsni ALDEMİR, *Hukuk Davalarında Yargılama Giderler* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2019). (“Yargılama Giderleri”).

²⁵⁴ ATALI ve ERMENEK, *Usul*, 173.; KURU, ARSLAN ve YILMAZ, *Usul*, 695.; GÖRGÜN, *Usul*, 417; ALDEMİR, *Yargılama Giderleri*, 37 vd.

²⁵⁵ Uygulamada, dava dilekçesinde bilirkişi, keşif, tanık gibi delillere dayanılması halinde, dava açılırken bu delillere ilişkin delil avansının da yatırılması beklenmekteydi. Ancak başvuru harcı, maktu karar harcı yahut nisbi karar harcı alınacak durumlarda nisbi karar harcının dörtte biri ile gider avansı gibi yargı giderlerinin dava açılırken ödenmesi kişilerin mahkemeye erişim hakkının ekonomik engellere takılmasında oldukça etkilidir. Bunun yanı sıra yargılama ve uyuşmazlık türüne göre ciddi meblağlara ulaşan delil avansının da dava açılırken ödenmesi kişilerin hak arama hürriyetlerini kullanmak için ağır bir ekonomik yük altında kalmalarına sebebiyet vermekte, mahkemeye erişim hakkının kısıtlanmasına neden olmaktadır. Ayrıca delil avansının dava şartları arasında sayılan gider avansı olarak kabul edilmesi, delil avansının ödenmemesi halinde davanın usulden reddine sebebiyet vermekteydi. Ancak yargılamada tarafların ispata elverişli her kanuni delille iddia ve savunmalarını ileri

Yargılama giderleri ve harçlarının taraflarca karşılandığı hallerde bu giderlerin karşılanmaması davanın reddi, delilden vazgeçilmiş sayılması gibi ciddi sonuçlar doğurmakta olup, yargılama gider ve masraflarının asgari düzeyde tutulması mahkemeye erişim hakkının sağlanması için elzemdir. Bu sebeple yargılama süresi içerisinde yargılamanın karmaşıklığından uzak, seri ve hakkaniyetli bir şekilde neticelendirilmesi, tarafların hak arama hürriyetlerini kullanırken ciddi bir maliyetle karşı karşıya gelmemesi gerekmektedir. Bu kapsamda elektronik tebligat ücretinin posta yolu ile yapılan tebligata oranla daha az olması gider avansının ciddi bir kısmını oluşturan tebligat giderlerinde azalma sağlamasına bağlı olarak mahkemeye erişim hakkı açısından olumlu bir gelişmedir²⁵⁶. Ancak elektronik tebligatın zorunlu tutulması ile yargılama giderlerinin azaltılması hedeflenirken ayrıca kişilerin yargıya erişimlerinde bahsi geçen yargılama harç ve giderlerine ek olarak farklı giderler yapmalarına da sebebiyet vermektedir.

Öncelikle elektronik tebligat alıcısı olma zorunluluğu olan muhatabın, kendisine yapılan tebligatı açabilmesi için, internet bağlantısı ile uygulamanın açılması ve tebligatın okunmasına elverişli elektronik aletler (bilgisayar yahut internet erişimi sağlayabilen akıllı telefon) sahip olması gerekmektedir. Ayrıca tebligatların ulaşabileceği elverişli bir elektronik posta adresinin mevcudiyeti zorunludur. Elektronik Tebligat Yönetmeliğinin 6' ncı maddesi gereği elektronik tebligat adresi alınması için gerekli evraklarla birlikte PTT' ye başvurulması yeterlidir. Gerçek kişiler kimlik bilgileri, kamu tüzel kişileri DETSİS, diğer tüzel kişiler ise MERSİS numaraları ve sistem bilgileri ile birlikte başvuru yapabilmektedir. Tüzel kişiler başvuru sırasında ayrıca elektronik tebligat işlem yetkilisi olarak belirledikleri kişilerin kimlik bilgilerini gösteren bilgi ve belgeleri de bildirmekle mükelleftir.

sürebilmeleri mümkündür. Dolayısıyla yalnızca bilirkişi, tanık gibi delillere ilişkin masrafların karşılanmamış olmasına bağlı olarak davanın reddedilmesi kişilerin iddia ve savunma haklarını etkin bir biçimde kullanmalarını da engellemekte ve adil yargılanma hakkını ihlal etmektedir. Uygulamada karışıklıklara sebep olan bu sorunun giderilmesi maksadıyla 28. 07. 2020 günü Resmi Gazete' de ilan edilen 7251 sayılı kanunun 9. maddesi ile bu duruma açıklık getirilmiş, dava açılırken yalnızca harç ve gider avansının ödenmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

²⁵⁶ Elektronik tebligatın yargılama giderlerine olumlu etkileri çalışmamızın 3.2.3.2. başlıklı bölümünde ele alınmış olup, mahkemeye erişim hakkının yargılama başlamadan önce de etkin bir şekilde korunması gerekliliği nedeniyle bu bölümde elektronik tebligatın yargılama haricinde sebebiyet verdiği giderler anlatılmıştır.

Ulusal elektronik tebligat sistemi adresi başvurusu sırasında muhataplarından herhangi bir ücret alınıp alınmayacağına ilişkin karar merci Yönetmeliğin 29. maddesinde²⁵⁷ belirtildiği üzere PTT'dir. Uygulamada PTT tarafından elektronik posta adresi başvuruları ve tebligat adresi oluşturulması hizmeti ücretsiz olarak karşılanmaktadır. Mahkemeye erişim hakkının sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için tebligat adresi başvuruları ve kullanımı süresince ücretsiz erişim sağlanması isabetli bir karar olmakla birlikte verilen hizmetin aynı zamanda kamu hizmeti niteliğinde olması sebebi ile idarenin inisiyatifine bırakılmaması ve kanun ile belirlenmesi daha güvenilir olacaktır.

UETS sistemi vasıtası ile muhataba teslim edilen tebligatlar aynı zamanda muhatabın elektronik tebligat adresinde arşivlenmektedir. Dolayısıyla kişiler tebliğ edilen evrakların çıktılarını kaybetseler dahi evrak asıllarına elektronik tebligat adresinden her zaman ulaşabilmektedirler. Arşiv kaydının bir diğer avantajı da tebligatın yapıldığı tarihin, okunma ve açılma anlarının her zaman görülebilmesi, dolayısıyla tebliğe ilişkin kanuni sürelerin denetiminin sağlanabilmesidir.

PTT tarafından uygulamada kullanıcılara sağlanan saklama alanı belirli bir kota ile sınırlandırılmış olup bu kota 100 MB' dir. Kullanıcıların bu sınırı aşmaları halinde her 1 GB ek alan için ayrıca yıllık ödeme yapılması gerekmektedir. Uygulamada ücretsiz saklama alanı yaklaşık 100-150 adet belge alabilmektedir. Meslek faaliyetleri kapsamında elektronik tebligat sistemini yoğun bir şekilde kullanması gereken kişiler bakımından belirlenen kota yetersiz kalabilecek bu nedenle de arşiv alanı için ayrıca ödeme yapılması zorunlu hale gelecektir. 2020 yılı itibarı ile her 1 GB arşiv alanı için PTT tarafında belirlenen ücret 100 TL' dir²⁵⁸. Arşiv kayıtlarının saklanma süresi de göz önüne alınırsa kullanıcıların ek ödeme yapmak durumunda kalması kaçınılmazdır. Dolayısıyla elektronik tebligat uygulamasının kullanıcılar nezdinde yargılama sürecinde etkin kullanımı ve delillere adil ulaşım açısından ücretsiz arşiv kotasının artırılmasında fayda bulunmaktadır.

²⁵⁷ Elektronik Tebligat Yönetmeliği, "Ücretlendirme" başlıklı 29. maddesi: " PTT, elektronik tebligat hizmeti karşılığında alacağı bedele ilişkin ücret tarifelerini Tebligat Kanunu hükümleri çerçevesinde belirleyerek resmi internet sayfasında yayımlar."

²⁵⁸ UETS Ücret Tarifesi, Erişim Tarihi, 02.08.2020. <https://www.etebligat.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/%C3%9Ccret-Tarifesi.pdf>.

3.1.2. Bağımsız ve Tarafsız Mahkeme Tarafından Yargılanma Hakkı Bakımından Değerlendirme

Adil yargılanma ortamının sağlanmasında vazgeçilmez bir unsur olan tarafsız ve bağımsız mahkemelerce yargılanmanın elektronik tebligat sistemi ile bağı, mahkemenin tarafsız ve bağımsız bir görünüme sahip olması ve kanunilik ilkeleri ile kurulmaktadır. Keza 2018 yılında 7201 sayılı Tebligat Kanununda yapılan değişiklikle birlikte elektronik tebligatı en yaygın olarak yargı birimleri kullanmıştır. Adalet Bakanlığı verilerine göre 2019 yılı itibari ile yargı mercileri tarafından 26 milyon 151 bin 706 tebligat muhatabına elektronik ortamda gönderilmiştir²⁵⁹. Dolayısıyla bağımsız ve tarafsız bir yargılama ortamının ve görünümünün sağlanması açısından elektronik tebligatın düzenlenme şekli ile uygulamadaki şeffaflık oldukça önem arz etmektedir.

3.1.2.1. Kanunilik ilkesi açısından değerlendirme

Elektronik tebligatın kanuni dayanağı 7201 sayılı Tebligat Kanunu m.7/a' dır. Bununla birlikte Kanunun ilgili maddesinde yalnızca elektronik tebligatın muhatapları, elektronik tebligat göndermeye yetkili merci ve elektronik tebligatın tebliğ edildiği tarih belirlenmiştir. Elektronik tebligat uygulamasına ilişkin hükümler ise yönetmelikle belirlenmiştir. Bu durum doktrinde görüş ayrılıklarına ve eleştirilere²⁶⁰ sebep olmuştur. Zira elektronik tebligatın usul ve esasları bakımından mevzuattaki en ayrıntılı ve belirleyici kaynak Elektronik Tebligat Yönetmeliği'dir. Elektronik tebligat adresinin alınma usulü, gönderici ve alıcının sorumlulukları, elektronik tebligat adresinin kapatılmasına ilişkin usul ve esaslar, başvuru süreleri, verilerin muhafazası ve arşivlenmesi, kişisel bilgilere erişim gibi hususlara 7201 sayılı Tebligat Kanununda

²⁵⁹ Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü 01.06.2020 tarihli yazılı açıklaması, Erişim Tarihi 18.07.2020, <http://higm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/elektronik-tebligat-ile-325-milyon-lira-tasaruf-edildi01062020041335>.

²⁶⁰ Doktrinde elektronik tebligata ilişkin ayrıntılı düzenlemelerin yönetmelikle yapılmış olmasının, sürekli kanuni değişiklik yapılamayacağı ve kanunda tüm detayların yer alması beklenemeyeceğinden dolayı yerinde bir düzenleme olduğunu görüşü mevcuttur (Bkz. RUHİ ve RUHİ, *Tebligat*, 63.). Bu görüşün yanı sıra bu düzenlemelerin adil yargılanma hakkı, hukuk devleti gibi ilkeler bakımından sakınca doğurabileceği, kanuni düzenlemelerin eksik kaldığı ve yönetmeliğe bağlı olarak idare tarafından anayasa ile korunan temel hakların kısıtlanmış sayılabileceği şeklinde bizim de katıldığımız eleştiriler de mevcuttur (Bkz. ATALI, ERMENEK ve ÜÇÜNCÜ, *Tebligat Hukuku*, 61.; DALKILIÇ, "Elektronik Tebligat," 116.; TANRIKULU, "Elektronik Tebligat," 331; BÖRÜ, "Elektronik Tebligat," 194).

yer verilmemiş, bu hususların tamamı yönetmelikle düzenlenmiştir. Ancak elektronik tebligat edinme, elektronik tebligat adresinin kapatılması gibi hususlar yenilik doğurucu işlemler olup kişilerin hak ve menfaatlerinin ihlal edilmesi sonucunu doğurabilmektedir. Yine usulü işlemlerle ilgili çeşitli süre sınırlandırılmalarının getirilmesi de bu sürelerin aşılması halinde idari yaptırımlar doğurma ihtimaline binaen daha önce izah ettiğimiz örneklerle²⁶¹ de anlaşılacağı üzere temel anayasal hakları kısıtlayıcı nitelikte sayılabilecektir. Bununla birlikte Anayasamızın 13. maddesi gereği temel hak ve hürriyetler yalnızca kanunla sınırlandırılabilir. Dolayısıyla kanuni dayanağı olmaksızın bir yönetmelikle temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması Anayasaya aykırıdır.

Tarafsız ve bağımsız bir mahkeme tarafından yargılanmanın sağlanabilmesi için mahkeme tarafından verilen kararların kanuni bir dayanağa sahip olması gerekir. Tebligatın bilgilendirme ve belgelendirme işlevinin yargılama hukukundaki en önemli sonuçlarından birisi hak düşürücü sürelerle olan etkisidir²⁶². Dolayısıyla tebligatın yapılmış sayıldığı hallerin de tarafsız ve bağımsız bir mahkeme tarafından karara etki edebilmesi için, bu hallerin kanuni bir dayanağa sahip olması gerekmektedir. Elektronik tebligat adresinin kapatılması sürecinde yapılan tebligatların geçerli sayılması yahut bu tebligatların usulsüz sayılması halinde işlemin mahkeme kararına etkisi kanuni dayanaktan yoksun olacaktır. Bu durum ise verilen kararı tartışmalı hale getirecektir. Dolayısıyla elektronik tebligat uygulamasının diğer tebligat usullerinden daha kapsamlı ve teknik olması nedeniyle, detaylarının Kanun' la düzenlenmesi bir zorunluluktur.

3.1.2.2. Bağımsız mahkeme işlemleri açısından değerlendirme

Elektronik tebligatın tarafsız ve bağımsız bir mahkeme tarafından yargılanma hakkı nezdindeki bir diğer yansıması da tebligatların tek bir elden ve kanunla kurulmuş bir kurum tarafından gönderilmesi ve yönetilmesidir. Buna göre elektronik tebligat yapma yetkisi ile tebligat hizmetinin sağlanması Posta ve Telgraf Teşkilatı Anonim Şirketi' ne verilmiştir. PTT bu kapsamda elektronik tebligat yapmaya yetkili kurumların talebi üzerine elektronik tebligat adresi sağlama, tebliğ edilecek belgelerin bu adrese

²⁶¹ Bkz. Yuk. 3.1.1.2., s. 67- 68.

²⁶² ALBAYRAK, *Tebliğat*, 26.; ATALI, ERMENEK, ÜÇÜNCÜ, *Tebliğat Hukuku*, 20.; DELİDUMAN, *Tebliğat*, 18- 19.

iletilmesi ile beraber tebligatları ilgisine tebliğ etmek, veri güvenliğini sağlamak ve saklamak gibi görevleri üstlenmiştir.

Posta ve Telgraf Teşkilatı Anonim Şirketi mahiyeti itibari ile bir kamu şirketi olup Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini yürütmektedir. Dolayısıyla elektronik tebligata ilişkin tüm yetkilerin yürütme organına bağlı bir kuruma verilmiş olması ve bu kurumun bağımsız ve güvenilir bir kurumca denetlenmiyor oluşu haklı olarak eleştirilere konu olmuştur²⁶³. Bununla birlikte elektronik tebligat hizmeti sağlama ve yapma yetkisinin ticari faaliyet yürüten tek bir kuruma bırakılmış olması da tarafsız bir mahkeme tarafından gerçekleştirecek yargılamalarda, yapılacak tebliğ işlemleri için oldukça önem arz etmektedir. Keza tebligat işlemleri yargılamanın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bilgilendirme ve belgelendirme işlevlerine ek olarak elektronik tebligat sistemi ile birlikte tebligat işlemi gerçekleştirilirken aynı zamanda kişisel verilerin korunması gerekliliği de, tebligat yapacak olan merciin yükümlülükleri arasına girmiştir. Zira fiziki tebligat kapalı bir şekilde hizmet sağlayıcıya teslim edilmekteyken, elektronik tebligatta tebligat içeriği hizmet sağlayıcı tarafında görülebilmektedir. Her ne kadar yargılamanın aleni olması esası gereği mahkeme dosyaları da ulaşılabilir konumda olsa da, hizmet sağlayıcıların davanın taraflarına ait kimlik bilgileri, banka kayıtlar vb. kişisel verilere erişimi, bu verilerin korunmasının önemini arttırmaktadır²⁶⁴. Kişisel verilerin korunması amacıyla elektronik tebligat hizmet sağlayıcısının özelleştirilmemesi oldukça zaruridir.

Bunun yanı sıra her türlü kişi, kurum ve kuruluştan bağımsız olan mahkemelerce yapılacak elektronik tebligatların özel hukuk tüzel kişilerince üstlenilmesi mahkemenin bağımsız ve tarafsız görünümünü zedeleyebilecektir. Daha önceki bölümlerde detaylı şekilde anlatıldığı üzere²⁶⁵ adil yargılanma hakkının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları doğrultusunda tam anlamı ile sağlanabilmesi için mahkemelerin bağımsız ve tarafsız bir görünüme sahip olması şarttır. Dolayısıyla elektronik tebligat hizmeti sağlama görevinin birden çok kurum veya kuruluşa yahut özel hukuk tüzel kişilerine devri mahkemelerin bağımsız ve tarafsız görünümünü

²⁶³ ÖZBAY, "Elektronik Tebligat," 1423; Levent BÖRÜ, "Elektronik Tebligat Yönetmeliği Taslağı'na İlişkin Kısa Bir Değerlendirme." *Ankara Barosu Dergisi* 2, (2012): 404- 406. ("Değerlendirme").

²⁶⁴ TANRIKULU, "Elektronik Tebligat," 330.; BÖRÜ, "Değerlendirme," 407.

²⁶⁵ Bkz. yuk. 2. 2. 1., s.28 vd.

tehlikeye düşürebilecek, adil yargılanma hakkı ile ilgili kişisel verilerin ihlaline bağlı olarak, yargılamayı etkileyecek mahiyette yeni problemlerin oluşmasına sebebiyet verebilecektir. Bu kapsamda elektronik tebligat hizmet sağlayıcısı olan PTT’ nin hukuki statüsü ve görev alanının da incelenmesi gerekmektedir.

PTT, 6475 sayılı Posta Hizmetleri Kanunu ile kurulmuş ve bu kanun kapsamında faaliyetlerini yürüten bir kurumdur. 6475 sayılı Kanunun amacını izah eden 1. maddesi;

Bu Kanunun amacı; ülke genelinde posta hizmetlerinin kaliteli, sürekli, tüm kullanıcılar için karşılanabilir bir ücretle, etkin, rekabete dayalı esaslar çerçevesinde sunulmasını sağlamak üzere posta sektörünün serbestleştirilerek mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaflığı sağlanmış bir sektör oluşturulması ve bu sektörde düzenleme ve denetimin gerçekleştirilmesi ile Posta ve Telgraf Teşkilatı Anonim Şirketinin kuruluşu, yapılanması, faaliyet konuları ve hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.

şeklinde. İlgili maddeden de anlaşılacağı üzere PTT ülke genelinde posta hizmetinin sağlanması amacıyla kurulmuş, kâr amacı güden bir özel hukuk tüzel kişisidir. Yine kanunda adli mercilerce gerçekleştirilecek tebligatlara ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla PTT kuruluşu ve faaliyet alanı açısından yargıdan bağımsız özel bir tüzel kişidir²⁶⁶. Bu hali ile yürütme sisteminden bağımsız olan mahkemelerce yapılacak olan, içeriği hizmet sağlayıcı tarafından görülebilir mahiyetteki elektronik tebligatların yürütme organına bağlı, aynı zamanda ticari

²⁶⁶ PTT’ nin özel hukuk tüzel kişisi olması nedeniyle posta/ kargo işlemlerine ilişkin olarak hukuki sorumluluğu 6475 sayılı Posta Hizmetleri Kanunu, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 4925 sayılı Karayolları Taşıma Kanunu ve 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanuna dayanmaktadır. Ayrıca PTT’nin yargı faaliyeti kapsamındaki tebligat işlemleri nedeniyle açılacak tazminat davalarında da adli yargı görevlidir. Nitekim T.C. Uyuşmazlık Mahkemesi Hukuk Bölümü 2015 / 807 E.- 2015 / 822 K. Sayılı 30.11.2015 tarihli kararında; “....Buna göre, Posta ve Telgraf Teşkilatı, tekel kapsamında kamu hizmeti yürüten, tüzel kişiliğe sahip bir kamu kuruluşu ise de, 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve Ana Statü ile, özerk bir tarzda ve ekonomik gereklere uygun olarak kârlılık ve verimlilik ilkeleri doğrultusunda yönetilmesi amacıyla, iktisadi faaliyetleri bakımından özel hukuk hükümlerine tabi kılındığı açıktır...” gerekçesi ile PTT tarafından posta ücreti havale belgesinin mahkemeye geç bildirilmesi neticesinde temyiz kanunu yoluna başvuru hakkının kaybeden davacının PTT’ ye karşı tazminat talepli açtığı davada, adli yargının görevli olduğuna hükmetmiştir (Erişim Tarihi, 03.04.2021, <http://kararlar.uyusmazlik.gov.tr/Karar/Content/72c711e4-6e73-490c-aae4-6439f10218a6?excludeGerekce=False&wordsOnly=False>).

Dolayısıyla PTT tarafından yürütüle hizmetin yargı faaliyeti kapsamında bir kamu hizmeti olduğu kabul edilse de dava tarafları ile PTT arasındaki ilişki posta hizmetine dayanıyor olması sebebiyle Uyuşmazlık Mahkemesince özel hukuk ilişkisi olarak nitelendirilmiş, bu da PTT’ nin mahiyeti itibari ile özel hukuk tüzel kişiliğinin ve ticari faaliyetinin, üstlendiği kamu görevinden ön planda olduğunu göstermektedir.

faaliyet yürüten ve özel hukuk tüzel kişiliği ön planda olan bir şirket tarafından gerçekleştirilmesi, kanaatimizce adil yargılanma hakkı açısından yerinde bir uygulama değildir²⁶⁷. Nitekim posta hizmetlerinin daha önce PTT tarafından gerçekleştirilmesi, gelişen ve değişen dünya düzenine uygun yeni tebligat metotlarında da PTT' nin görevlendirilmesini zorunlu kılmaz²⁶⁸. Kanaatimizce adli mercilerce yapılacak elektronik tebligatın mahiyeti gereği doğrudan bu amaçla kanunla kurulmuş bir merci tarafından gerçekleştirilmesi daha isabetli olacaktır²⁶⁹.

3.2. Makul Sürede Yargılanma Hakkı

Makul sürede yargılanma hakkı tarafların uzun süren yargılama nedeniyle maddi ve manevi bir baskı altında kalmasının engellenmesi ve kişilerin korunması ile adaletin sağlanması ve hukuka olan güvenin muhafazası amaçlarını taşımaktadır. Bununla birlikte yargılama süreci içerisinde makul sürede yargılanma hakkını etkileyen ve yargılama süresinin uzamasına neden olan, yargı erklerinin nicel ve nitel eksiklikleri, mahkemelerin fiziki yetersizlikleri, iş yükü, dava konusu uyuşmazlığın özellikleri, yargılamanın kaç dereceli olduğu, taraf sayısı, adli tatil süreleri gibi birçok etmen

²⁶⁷ Bu durum, 02. 02. 2009 tarihli Tebligat Kanunu ile Adli Sicil Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı hakkında hazırlanan muhalefet şerhinin , "...elektronik tebligatın PTT tekeline bırakılması bazı yönlerden sakınca yaratabilecektir. Şöyle ki: - PTT'nin Ulaştırma Bakanlığına, dolayısıyla hükümete bağlı olması, güvenilirliği ve bağımsızlığı sağlanmış bir kuruluş tarafından denetlenmemesi nedeniyle, elektronik olarak yapılan tebligatın gizliliği ihlal edilebilir. Böyle bir süreç manipüle edilebilir. - PTT'nin özelleştirilmesi gibi bir durum olursa mahremiyetin korunmasında farklı sorunlar yaşanabilir. Ulaştırma Bakanlığına bağlı TİB' de telefon dinlemeleri ile ilgili olarak yaşanan ve Anayasa' da güvence altına alınan haberleşmenin gizliliği ve özel hayatın mahremiyeti ilkelerini bertaraf eden uygulamalar ile TELEKOM' un özelleştirilmesinden sonraki süreç açık örnek oluşturmaktadır." İfadeleri ile eleştirilmiştir.

²⁶⁸ GÖKSU, "Elektronik Delil," 217.

²⁶⁹ Mevcut yargı sistemimizde yargı organının idari iş ve işlemleri HSK ve gerekli hallerde Adalet Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Bu kapsamda kazai mercilerce yargılama faaliyeti içerisinde muhatapına gönderilen elektronik tebligatların en azından yalnızca adli elektronik tebligatları göndermek üzere kurulmuş ve Adalet Bakanlığına bağlı olarak faaliyetlerini yürüten bir kuruluş tarafından gerçekleştirilmesi daha uygun olacaktır. Adli Tıp Kurumu bu kanaatimiz açısından emsal niteliğindedir. Keza Adli Tıp Kurumu mahkemelerce yargılama sırasında tıbbi görüş alınması gerekliliği halinde mahkemeler ile hâkimlikler ve savcılıklar tarafından gönderilen adli tıpla ilgili konularda bilimsel ve teknik görüş bildirmek üzere 2659 sayılı kanun ile kurulmuş ve Adalet Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini yürüten, kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur. Söz konusu hizmet Sağlık Bakanlığı' na bırakılmadığı gibi adli nitelikteki, içeriği hizmet sağlayıcı tarafından görülebilen elektronik tebligatların da Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı yönetimine bırakılmaması gerekmektedir.

vardır. Tebligat işlemlerinde yaşanan aksaklıklar ve tebligat sürecinde geçen süre de makul sürenin aşılmasının temel nedenlerinden birisidir²⁷⁰.

Makul sürede yargılama için dikkate alınacak yargılama süresi tespit edilirken öncelikle sürenin başlangıç ve bitiş tarihleri belirlenmektedir²⁷¹. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve buna paralel olarak Anayasa Mahkemesi tarafından verilen kararlar ışığında, medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklarda genellikle sürenin başlangıç tarihi davanın ikame edildiği tarih²⁷²; sürenin sona erdiği tarih ise varsa icra aşamasını da kapsayacak şekilde yargılamanın sona erdiği tarih yahut yargılama devam ederken yapılan başvurular açısından ise sürenin bitiş tarihi bireysel başvurunun karara bağlandığı tarihtir²⁷³.

Sürenin başlangıç tarihi belirlenirken, dava açılmasının önünde idari makama yahut arabuluculuk yoluna başvuru zorunluluğu gibi dava şartlarının bulunması halinde bu zorunluluğun yerine getirilmesi amacıyla ilgili mercie başvuru tarihi, makul sürenin başlangıç tarihi olarak kabul edilmektedir²⁷⁴. Yine dava açılıktan sonra davaya müdahil olunması halinde de, sonradan davaya dâhil edilen kişinin zorunlu dava arkadaşı olmadığı hallerde davaya dâhil olan 3. kişi için makul sürenin başlangıç tarihi müdahale talebinde bulunulan tarihtir²⁷⁵.

Makul sürenin tespitinde yargılamanın bitiş tarihi dava türlerine göre çeşitlilik arz etmektedir. Verilen mahkeme kararının icra edilmesi gerekliliğini doğuran eda davalarında yargılamanın bitiş tarihi mahkeme kararının icra tarihidir. Tespit ve inşai nitelikteki davalarda ise mahkeme kararının kesinleşmesi ile birlikte yargılama sona ermiş sayılmaktadır²⁷⁶. Hukukumuzda kanun yollarına başvuru için belirlenen süreler ise icra mahkemeleri ve ceza mahkemelerinde yürütülen yargılamalar ile bireysel

²⁷⁰ KURT KONCA, “Güncel Sorunlar,” 241.; Özlem TÜZÜNER, “Elektronik Tebligatın Adaletin Kalitesine Katkıları,” *İzmir Barosu Dergisi* 1, (2012): 75, (“Adalet”); VAROL ve BAŞTÜRK, “Elektronik Tebligat,” 267.

²⁷¹ GÖKTAŞ, “Makul Süre,” 50.

²⁷² Davanın ikame edildiği tarih harca tabi davalarda harcın ödendiği, harca tabi olmayan davalarda ise dava dilekçesinin havale edildiği tarih olarak kabul edilmektedir(Yargıtay İçtihatları Birleştirme Kurulu, 1983/7 E.,1984/3 K. , 6.2.1984 Tarihli kararı, Lexpera İçtihat Bilgi Bankası, Erişim Tarihi, 27.07.2020).

²⁷³ Anayasa Mahkemesi 2012/13 B. No’lu Güher ERGUN ve Diğerleri Başvurusu, K.T. 2/7/2013.

²⁷⁴ AİHM, 6232/73 B. No’lu König / Almanya kararı; AİHM 39594/98 B.No’lu Kress/ Fransa kararı. (www.hudoc.echr.coe.int, Erişim Tarihi, 26.06.2020)

²⁷⁵ AİHM, 36813/97 B. No’lu Scordino/ İtalya kararı; AİHM, 51963/99 B. No’ lu Namlı ve Diğerleri/Türkiye kararı, (www.hudoc.echr.coe.int, Erişim Tarihi, 26.06.2020).

²⁷⁶ AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılama Hakkı*, 268.

başvuru yolu istisna olmak üzere tebliğ tarihinden itibaren başlamaktadır. Bu durumda verilen kesin kararın taraflara tebliğ edilmesi, dolayısıyla tarafların kesin kararı öğrenme tarihi makul sürenin bitişi olarak kabul edilmektedir. Gerek dava açılması için kişinin davaya konu işlemi/ olayı öğrenmesi gerekse yargılama sonucunda verilen kesin kararın öğrenilmesine kadar geçen süreç içerisinde bildirimlerin tebligat yolu ile yapılıyor olması makul sürenin tespitinde tebligatın önemini ortaya koymaktadır.

Adil yargılanma hakkının tüm unsurları bir arada değerlendirildiğinde, makul süreden kastın, hakkaniyetli ve adil bir yargılamanın teknik bir alt yapı ile güçlendirilmesi, usuli işlemlerin sağlıklı ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesinin sağlanması, personel sayısı, görev dağılımı gibi hususlarda gerekli ekipmanın temin edilmesi ile yargılamanın esasına ilişkin incelemeyi geciktirecek unsurların ortadan kaldırılması halinde yargılamanın mevcut süresidir. Nitekim elektronik tebligat sisteminin yargı faaliyetlerinde kullanımının amacı da tebligat işlemlerinin makul sürede yargılanma üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak adil bir yargılamanın sağlanması için teknik alt yapının oluşturulması ve yargılamanın makul bir sürede sonuçlanmasına hizmet etmektir. Dolayısıyla makul sürede yargılanma hakkı ve elektronik tebligat sistemi arasında da sıkı bir bağ vardır.

Nitekim elektronik tebligat, 7201 sayılı Tebligat Kanunumuza ilk olarak 11. 01. 2011 yılında kabul edilerek yasalaşan 6099 sayılı Tebligat Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 2. maddesi ile girmiştir ve 6099 sayılı kanunun 2. maddesinin gerekçesinde bu bağın bir ispatı olarak "...elektronik iletişim klasik yöntemlere göre çok daha süratli ve çok daha az maliyetli bir iletişim yoludur... e-adalet konusunda örnek gösterilen ülkemizde de elektronik tebligat müessesinin uygulanmasına bu madde vasıtası ile başlanacaktır..." denilerek elektronik tebligatın esas itibari ile makul sürede yargılanma hakkı ve usul ekonomisi ilkesi gereği mevzuata eklendiği izah edilmiştir.

Elektronik tebligatın yargılama sürecine dâhil edilmesi ile birlikte uygulamanın yargılama sürelerine etkisi ve yaşanan problemlerin aşılmasındaki rolünün tespit edilmesi, 6099 sayılı kanunun 2. maddesi ile yapılan değişikliğin amacına ulaşmış olmadığı hususunda önemlidir. Bu kapsamda elektronik tebligatın yargılama hukuk açısından olumlu ve olumsuz etkileri çalışmamızın bu başlığı altında ele alınmıştır.

3.2.1. Elektronik Tebligatın Makul Sürede Yargılanma Hakkı Açısından Yararlı Görülen Etkileri

7201 sayılı Tebligat Kanunu m. 10' a göre tebligat kişinin bilinen son adresine yapılmaktadır. Kişinin bilinen son adresi tebligat usul ve esaslarına göre tebliğ yapmaya elverişli bir yer değilse yahut muhataba bilinen son adreste tebligat yapılamıyorsa bu durumda muhatabın adres kayıt sisteminde kayıtlı olan adresi, bilinen en son adresi olarak kabul edilir ve tebligat bu adrese gerçekleştirilir²⁷⁷.

Adli mercilerce yapılan tebligatlar bakımından bu süreç PTT tarafından yürütülmektedir. Adliye personeline tebligatlar UYAP üzerinden, UYAP Tebligat Ekranı aracılığı ile hazırlanmakta, muhatabın adres kayıt sisteminde kayıtlı adresi buradan güncellenmekte ve muhatabın bilinen ve bildirilen son adresi ile adres kayıt sistemindeki adresi karşılaştırıldıktan sonra tebligat zarfı ve davetiyesi de hazırlanarak sisteme kaydedilmektedir²⁷⁸. Akabinde hazırlanan tebligat PTT tarafından tebligat işlemi aynı il dağıtım sahası içerisinde ise ortalama beş iş günü, farklı il dağıtım alanında ise yedi iş günü içerisinde yerine getirilmektedir²⁷⁹. Ancak bu süreç içerisinde çeşitli aksaklıklar çıkabilmektedir. Keza tebligata ilişkin mevzuat kimlere hangi koşullarda tebligat yapılabileceğini açıkça düzenlenmiştir. Dolayısıyla mevzuatta belirlenen sıra ile tebligat yapılmaması, kişinin adresine ulaşılamaması yahut tebligatın bilinen ya da adres kayıt sistemindeki adrese tebliğ edilmiş olmasına karşın teslim yetkili kişi tarafından tebligatın teslim alınmaması sorun teşkil etmektedir. Örneğin tebligatın kanuni temsilciye yapılmaması, ergin olmayana teslimi, aynı konut içerisinde yaşamayan akrabaya tebliğ gibi hallerde usulsüz tebligat söz konusu olmakta olup, tebliğ tarihi muhatabın tebliğe konu işlemi öğrendiği tarihtir²⁸⁰.

²⁷⁷ Bu husus mahkeme içtihatlarında farklı yorumlanmış, kimi mahkemeler muhatabın bilinen adresi ile adres kayıt sistemindeki adresinin farklı olması halinde, adres kayıt sistemindeki adrese öncelikle normal tebligat çıkarılmasını, bu tebligatın da iade olması halinde Kanun' un 21/ 2. maddesi gereği tebligat yapılabileceğine hükmetmiştir. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulunun 2019/ 2 E.- 2020/ 3. K. Sayılı 20.11.2020 tarihli kararı ile bu konuya açıklık getirilmiştir. Bu kapsamda muhatabın bilinen son adresine çıkarılan tebligatın iade edilmesi halinde, adres kayıt sistemindeki yerleşim adresine Kanun' un m.21/ 2 hükmü gereği doğrudan tebligat çıkarılması yeterlidir. Kararın tamamı için bkz. Erişim Tarihi, 26.05.2021, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210420-6.pdf>.

²⁷⁸ ACAR, “ Elektronik Tebligat,” 161.

²⁷⁹ Erişim Tarihi. 23.07.2020, <https://www.ptt.gov.tr/Sayfalar/Posta/Tebligat.aspx>.

²⁸⁰ ATALI, ERMENEK VE ÜÇÜNCÜ, *Tebligat Hukuku*, 110- 114.

Teknolojik gelişmelere paralel olarak kişilerin yargıya erişimi kolaylaşmış e- devlet uygulaması aracılığı ile şahıslar haklarında açılan dava ve icra işleri ile ilgili yapılan işlemleri kolaylıkla takip edebilir hale gelmişlerdir. Bu durum fiziki ortamda kişiye tebligat yapılmasından önce muhatabına e- devlet aracılığı ile söz konusu işlemi görmesine, yargılama sürecini uzatma saiki ile tebligatın teslimini engellemesine neden olabilmektedir²⁸¹. Gerek muhatabın ihmal yahut kötünियeti, gerekse memurun ihmaliinden kaynaklanan nedenlerle yaşanan birçok aksaklık yargılama süresinin uzamasına, neden olmakta, kimi zaman tek bir tebligatın gerçekleştirilmesi ayları alabilmektedir.

Tebliğat sistemimizde yargılamanın makul sürede sonuçlanmasını engelleyen bir başka sorun ise adli tebligat evrakının muhatabına ulaşması ve tebligat zaptının tebliği çıkaran mercie çok geç dönmesidir²⁸². Bu özellikle kararların kesinleşmesinde önem arz etmektedir. Zira mahkeme kararları taraflara tebliğ edilmeden kesinleşmemektedir. Bazı kararlar ise kesinleşmeden icraya koyulamamaktadır. Bu nedenle mahkeme tarafından kesinleşme şerhi verilebilmesi için öncelikle taraflara yapılan tebligatlara ait zabıtların PTT tarafından mahkemeye iadesi gerekmektedir. Mahkeme tarafından usulüne uygun tebligatın yapıldığının onaylanması üzerine ise kesinleşme şerhi verilmektedir. Ancak zabıtlar çoğu zaman muhataplarına tebligat yapıldıktan 2- 3 hafta sonra mahkemesine dönmektedir. Bu da alacaklının elinde kesin bir mahkeme kararı olmasına rağmen alacağına kavuşmasını engellemektedir. Aynı şekilde icra dairelerinde borçlu adına tutulan teminat mektuplarının bozdurulabilmesi için de kesinleşme şerhi gerekmektedir. Bu hallerde alacak mahkeme kararı ile kesinleşse ve söz konusu alacak için kesinleşme şerhi gerekmesse dahi yine alacaklı, zabıtların mahkemesine ulaşmasını ve mahkemece kesinleşme şerhinin verilmesini beklemektedir. Bu sebeple fiziki tebligat makul sürede yargılanma hakkının çoğu zaman ihlaline neden olmaktadır.

Elektronik tebligatta bu gibi sorunlarla karşılaşılması pek muhtemel değildir. Keza elektronik tebligat mesajının muhataba ulaşıp ulaşmadığı hususunda tebligatı çıkaran makam ve merciin bilgilendirilmesi, ETY m. 12’de öngörülmüştür. Elektronik tebligatın ulaşıp ulaşmadığına dair delil kaydının gönderimden itibaren en geç yirmi

²⁸¹ AKDAĞ, “Elektronik Tebligat,” 274.

²⁸² MUŞUL, *Tebliğat Kanunu ve İlgili Mevzuat*, 8.

dört saat içinde tebligat çıkarmaya yetkili makam ve mercie bildirmesi nedeniyle tebliğ mazbatasının tebligatı gönderen mercie fiziki olarak ulaşması beklenmemektedir.

Elektronik Tebligat adresi tebligat alıcısının bağlı bulunduğu kurumdan yahut doğrudan muhataptan alınan kimlik/ kayıtlı bulunulan sistem bilgileri ve başvuru üzerine PTT tarafından yanılığa mahal vermeyecek şekilde²⁸³ temin edilmektedir²⁸⁴. Ayrıca elektronik tebligat adresi sahibinin elektronik posta hesabına ulaşabilmesi için e-imza, mobil imza, şifre ve telefon numarasına iletilen kodun girilmesi gibi yöntemlerle kimlik bilgilerini doğrulaması gerekmektedir. Bu sayede tebligatın muhatabından başka bir kişiye teslim edilmesi nedeniyle oluşan usulsüz tebligat, 7201 sayılı Tebligat Kanunu m. 10' göre yapılan tebligatta yaşanan kişinin adreste bulunmaması, tebellüğden imtina, imza atamayacak durumda olma gibi nedenlere bağlı olarak yargılama sürelerini uzatacak mahiyetteki aksaklıkların önüne geçilmiştir.

Elektronik tebligat, muhatabın elektronik adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonunda yapılmış sayılmaktadır. Buna göre örneğin 15. 03. 2020 günü muhatabın elektronik tebligat adresine teslim edilen evrak, 20. 03. 2020 günü sonunda tebliğ edilmiş sayılır ve tebligatın teslimine bağlı hak düşürücü süreler var ise bu süreler 21. 03. 2020 günü itibari ile işlemeye başlayacaktır²⁸⁵. Dolayısıyla ilgisine tebliği gereken bir işlemin muhatap nezdinde hukuki bir sonuç doğurabilmesi PTT'nin gönderim süreleri, iş yoğunluğu gibi etkenlere bağlı olmaksızın beş gün ile sınırlandırılmıştır.

Elektronik tebligat ile gönderilen evrak elektronik ortamda hazırlanarak tebliğe çıkarılmaktadır. Evrakın hazırlanması, tebliğ için öngörülen işlemlerin tamamlanması

²⁸³ Elektronik tebligat adresi oluşturulurken yalnızca adres sahibine ait, benzeri olmayacak ve karışıklığa sebebiyet vermeyecek şekilde adres temini yapılır. Bu sebeple elektronik tebligat adresi, adres sahibi tarafından değil PTT tarafından belirlenir. PTT elektronik tebligat adreslerini tek ve benzersiz olması için sayılarla oluşturmaktadır. Ayrıca kişiler elektronik tebligat adreslerini kapatsalar dahi, devre dışı bırakılan elektronik tebligat adresi başka birisi adına yeniden açılmaz.

²⁸⁴ Elektronik tebligat adresi almak için yapılan başvuru elektronik tebligat süreci bakımından ayrıntılı bilgi için bkz. ATALI, ERMENEK ve ÜÇÜNCÜ, *Tebligat Hukuku*, 71 vd.

²⁸⁵ "...Hukuk sistemimizdeki hukuk ve ceza yargılamaları ile idari yargılamaya ilişkin temel yargılama usulü kanunlarında (2577, 5271 ve 6100 sayılı Kanunlar) yargı mercileri nezdinde gerçekleştirilecek her türlü yargı işlemlerinde uygulanacak sürelerin hesaplanmasında tebligatın yapıldığı tarihin dikkate alınmamasının ve sürenin tebliği izleyen günden itibaren başlatılmasının genel bir yargılama usulü kuralı olarak benimsendiği anlaşılmaktadır. Öte yandan her üç yargı kolundaki içtihadın ve uygulamanın da mevzuattaki bu düzenlemeye uygun ve onunla aynı yönde yerleştiği görülmektedir...", Anayasa Mahkemesi, Songül AKÇA Ve Diğerleri, 2015/2401 B. No' lu, 19.07.2018 Tarihli kararı, Erişim Tarihi, 26.06.2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Basvurular/tr/pdf/2015-2401.pdf>.

ve gönderilmesi tamamen sanal ortamda gerçekleşmektedir. Bu durum tebliğ sürecini mesai saati, resmi çalışma günleri gibi kısıtlı zaman aralıklarından arı tutmaktadır. Yine ülke genelinde olağanüstü hal, sıkıyönetim, salgın hastalık nedeniyle sokağa çıkma yasağı ilanı gibi kamu sağlığı ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik çalışma sürelerini etkileyecek önlemler alınması halinde de kişilere elektronik tebligat gönderilmesinin önünde bir engel bulunmayacaktır. Keza elektronik tebligat zaman ve yer ayrımı yapılmaksızın internet ortamında gönderilebilmekte ve teslim alınabilmektedir. Dolayısıyla resmi ve adli tatil günlerinde, mesai saatleri haricinde de elektronik tebligat gönderilebilmekte ve teslim alınabilmektedir²⁸⁶.

3.2.2. Elektronik Tebligatın Makul Sürede Yargılanma Hakkı Açısından Sakıncalı Görülen Etkileri

3.2.2.1. Elektronik tebligat göndermeye yetkili kişilerden kaynaklanan sakıncalar

Elektronik tebligatın kapsamının genişletilmesiyle ilgili olarak bir geçiş dönemi öngörülmemiş²⁸⁷, değişiklik 15. 03. 2018 günü 30361 sayılı Resmi Gazete’ de ilan edilmiş, 2019 yılı Ocak ayı itibari ile de yürürlüğe girmiştir. Elektronik tebligata ilişkin yapılan değişikliğin yasalaşması ile yapılan değişikliğin yürürlüğe girmesi arasında belirli bir süre öngörülmüş, bu süreçte elektronik tebligata ilişkin teknik alt yapının oluşturulması ve güçlendirilmesine yönelik işlemler gerçekleştirilmiştir. Kişilerin sisteme entegre olması ise kendi inisiyatiflerine bırakılmıştır. Bu durum elektronik tebligata ilişkin yapılan değişiklikler ile ilgili meclis görüşmeleri devam ederken gündeme getirilmiş ve kanun tasarısına, gerek elektronik tebligat yapılması zorunlu hale gelen muhataplar gerekse yargı personeline bu alanda yeterli eğitim verilmemesi, kişilere bir geçiş süreci tanınmadan elektronik tebligat kullanım zorunluluğu getirilmesinin hak kayıplarına neden olabileceği eleştirisi getirilmiştir²⁸⁸. Nitekim yapılan eleştiriler haklı çıkmış, uygulamada yargılamaya ilişkin işlemler ile ilgili

²⁸⁶ “...Tebliğat Kanununun 33’ üncü maddesi genel hüküm niteliğinde olduğundan, aksine düzenleme olmadığı sürece Tebligat Kanunu’nun özel hükümleri bakımından da (kazai, idari ve mali tebligata ilişkin hükümler) uygulanır. Bu bağlamda elektronik tebligatın da resmi ve adli tatil günlerinde yapılması caizdir...” (ATALI, ERMENEK ve ÜÇÜNCÜ, *Tebliğat Hukuku*, 73.) .

²⁸⁷ TüzüNER, “Tebliğat,” 148.

²⁸⁸ Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla İcra ve İflas Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/ 913) ve Adalet Komisyonu Raporu, s. 55, , Erişim Tarihi 24. 07. 2020, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss524.pdf>.

muhabata eksik tebligat gönderilmesi, yanlış elektronik posta adresine tebligat yapılması gibi elektronik tebligat sistemine hızlı bir şekilde adapte olunamamasına bağlı sorunlar yaşanmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında adil yargılanma ortamının sağlanması amacıyla yargılamayı hızlandırmaya yönelik bir yeniliğin uygulamaya konulmasını, makul sürede yargılanma hakkının ihlalinde makul bir gerekçe olarak görmemiş, devletin yürürlüğe koyduğu her yenilikte derdest davalarda yaşanacak gecikmeleri de öngörerek düzenleme yapmakla yükümlü olduğunu kabul etmiştir²⁸⁹. Dolayısıyla herhangi bir geçiş süreci tanınmadan elektronik tebligat kullanım zorunluluğunun getirilmesine bağlı olarak yargılamada makul sürenin aşılması durumundan devletin sorumluluğuna gidilebilecektir.

3.2.2.2. Hizmet sağlayıcıdan kaynaklanan sakıncalar

Muhatabın elektronik tebligat adresine elektronik tebligatın tebliğ edilmesi sırasında yaşanabilecek aksaklıkların bir diğer müsebbibinin de PTT olduğunu söylemek mümkündür. Keza elektronik tebligat sistemine erişim PTT tarafından idare edilen UETS ağı üzerinden sağlanmaktadır. Bu ağda yaşanılacak teknik aksaklıklar nedeniyle gönderilen elektronik tebligatın henüz muhatap tarafından öğrenilmeden sistemsal bir hataya bağlı olarak silinmesi, siber saldırı neticesinde kişilerin elektronik tebligat adreslerinin ele geçirilmesine bağlı olarak tebligatın muhabatı bilgilendirme vasfının yok edilmesi, teknik arıza nedeniyle elektronik tebligat adresine girememe yahut UETS sistemine erişimin engellenmesi gibi durumlarda tebligat bilgilendirme, belgelendirme ve teslim vasıflarını kaybedebilecektir. Dolayısıyla durumun fark edilmesi ve akabinde tebligat işleminin tekrarlanması gerekecek olup bu durum yargılama sürelerini olumsuz etkileyecektir.

PTT' nin ihmaline yahut teknik altyapı yetersizliğine bağlı olarak yargılama sürelerinin uzaması halinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına göre devletin sorumluluğuna gidilebilecektir²⁹⁰. Keza Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin

²⁸⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 23 Nisan 1998 tarihli 78/1997/862/1073 numaralı Fisanotti / İtalya Kararı, Erişim Tarihi 23.07.2020, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58159%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58159%22]}).

²⁹⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 26/10/1988 tarihli, 21/1987/144/198 numaralı Martins Moreira / Portekiz kararı, Erişim Tarihi 23.06.2020, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57535%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57535%22]}).

6' ncı maddesi gereği adil yargılanma ortamının sağlanmasına ilişkin tüm sorumluluk üye devletlere aittir. Bu nedenle devlet yargılama sırasında makul sürede yargılamanın tamamlanması önündeki her engeli kaldırmakta yükümlü olup idari ve adli tüm kurumların yargılamanın süresine olumsuz etki edecek eylemlerinden de sorumlu olacaktır²⁹¹. Her ne kadar PTT bir anonim şirket olsa da gerek üstlendiği işin kamu hizmeti oluşu, gerek Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı bünyesinde kurulmuş olması gerekse kendisine verilen yetkinin kanuna dayanması sebebiyle adil yargılanma hakkının ihlali durumunda devletin sorumluluğu ortadan kalkmamaktadır.

Elektronik tebligat uygulamasının yaygınlaştırılması amacıyla, mevzuatta elektronik yolla yapılacak tebligata bağlı hak kayıplarının engellenmesi, bunun için ise daha kapsamlı düzenlemelerin yapılması ve tebligatın yapılmamış sayılacağı yahut usulsüz tebligat hallerinin elektronik tebligat bakımından da belirlenmesi gerekmektedir.

3.2.2.3. Elektronik tebligat alıcısından kaynaklanan sakıncalar

Yargılama sırasında dava taraflarının tutum ve davranışları yargılama sürelerinin uzamasına sebebiyet verebilecektir. Elektronik tebligat adresi sahibine vasi atanması halinde, vasinin durumu bildirmemesi ve bu nedenle yargılama sürecinde kısıtlıya elektronik yolla tebligat gönderilmesi usulsüz tebligata neden olacaktır. Yine tüzel kişinin elektronik tebligat almaya yetkili kanuni temsilcisinin değişmesine rağmen, elektronik tebligat işlem yetkilisinin değiştirilmemesi halinde yargılama sürecinde yetkisiz kişiye elektronik tebligat gönderilmesi de usulsüz tebligat sonucunu doğurabilecektir. Bir diğer örnek ise, dava taraflarının gerekçeli karar verildiği tarihte kararın tebliğini talep etmemiş olmaları nedeniyle, kararın yıllar sonra talep üzerine tebliğe çıkarılması ve makul sürenin aşılması halidir. İzah edilen hallerde tarafların tutum ve davranışları makul sürede yargılanma hakkının ihlaline neden olacaktır. Ancak bu gibi hallerde makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri süren kişinin, yargılama sürecinin aşılmasına kendi kusuru ile sebebiyet vermesi ve makul sürenin aşılmasının temel nedeni başvuru kusuru yahut ihmali olması halinde talebi Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından

²⁹¹ AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılanma Hakkı*, 278.

dinlenmeyecektir²⁹². Bununla birlikte makul süre yalnızca taraf tutumuna bağlı olmaksızın idarenin yahut mahkemenin de eylemlerine bağlı olarak da aşıldıysa, bu hallerde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, tarafların makul sürenin aşılmasına aracılık eden davranışlarının devletin yargılamaların makul süre içerisinde yürütülmesini temin etme sorumluluğunu bertaraf etmediğini vurgulamaktadır²⁹³.

3.2.3. Usul Ekonomisi İlkesi Kapsamında Makul Süre

Usul ekonomisi ilkesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6 ve Anayasa m. 36 ile m. 141 hükümleri çerçevesinde HMK m. 30’ da düzenlenmiştir²⁹⁴. Makul sürede yargılanma hakkını da içinde barındıran usul ekonomisi ilkesi hukuk yargılamalarında esas alınmak üzere HMK’ da düzenlenmiştir. Bununla birlikte usul ekonomisi ilkesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6 ve Anayasa m. 36 ile m. 141 hükümlerinden doğan bir ilke olması sebebiyle diğer yargı kolları ve icra hukukunu da kapsamaktadır²⁹⁵.

Adil yargılanmanın sağlanması bakımından oldukça önemli bir yere sahip olan usul ekonomisi ilkesi, yargılamanın gereksiz zaman kaybına ve masrafa sebebiyet vermeksizin bir an önce tarafların ve toplumun menfaatleri gözetilerek sonlandırılmasını ifade eder²⁹⁶. Bu sebeple yargılama hukukunun temel ilkelerinden birisidir.

Usul ekonomisi ilkesinin üç temel unsuru vardır. Bunlar makul sürede, makul giderle yargılanma ve yargılamanın düzenli bir şekilde yürütülmesidir. Usul ekonomisi ilkesinin her bir unsuru aynı zamanda birbirinin de tamamlayıcısıdır. Keza bir yargılamanın makul giderle tamamlanması için makul sürede yargılamanın

²⁹² GÖLCÜKLÜ, “Adil Yargılanma,” 215; GÖKTAŞ, “Makul Süre,” 57; Hasan HENDEK, “Adil Yargılanma Hakkının Bir Unsuru Olarak Yargılamaların Makul Sürede Bitirilmesi,” (Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2015), 76.

²⁹³ AIHM, 21558/ 03 B. No’ lu Mincheva/ Bulgaristan kararı, Erişim Tarihi, 21.07.2020, <https://hudoc.echr.coe.int>.

²⁹⁴ Karş. HUMK m. 77.

²⁹⁵ ATALI ve ERMENEK, *Usul*, 61; Ejder YILMAZ, “Usul Ekonomisi”, Prof. Dr. Necip Bilge’nin Anısına Armağan, *AÜHFD* 1, (2008), 245, (Usul Ekonomisi).; PEKCANİTEZ ve diğerleri, *Pekcanitez Usûl*, 886; KURU, ARSLAN ve YILMAZ, *Usul*, 342.; Ece Ayça EKER, “Usul Ekonomisi İlkesi”, *Legal Hukuk Dergisi* 207, (2020): 1097-1098.

²⁹⁶ Bilge UMAR, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2014), 129; Ejder YILMAZ, *Şerh*, 334; ATALI ve ERMENEK, *Usul*, 61; YILMAZ, “Usul Ekonomisi,” 245, ;Sadullah Ovacıklı, “Medeni Usul Hukukunda Duruşma” (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011), 34.; KURU, ARSLAN ve YILMAZ, *Usul*, 341.

sonuçlandırılması, yargılamanın makul bir sürede sona ermesi için ise, sürecin düzenli bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir.

3.2.3.1. Makul sürede yargılanma unsuru açısından değerlendirme

İlkenin unsurlarından ilki yargılamanın makul sürede tamamlanması olup, bu süre yalnızca yargılama süresini kapsamamakta, yargılamaya konu uyuşmazlığın adil bir biçimde sonuçlandırılması için idari mercilerin işlem sürelerini de içerisine almaktadır²⁹⁷. Dolayısı ile makul sürenin yalnızca yargılama süreci ile sınırlandırılması doğru değildir. Bununla birlikte dava tarafları için belirlenen yasal sürelerin genellikle işlemin tebliği ile başlaması ve tebligatın geçersiz olması halinde yasal sürelerin de başlamayacağı göz önüne alındığında tebligat işlemlerinin usul ekonomisi açısından önemi anlaşılmaktadır²⁹⁸.

Makul sürenin tespiti için belirlenecek olan yargılamanın başlangıç ve bitiş tarihleri, elektronik tebligatın makul süre ile ilişkisi daha önceki bölümlerde ele alınmış olup tekrar değinilmeyecektir²⁹⁹.

3.2.3.2. Makul giderle yargılanma unsuru açısından değerlendirme

İlkenin bir diğer unsuru olan makul giderle yargılanma ise yargılamanın, taraf menfaatlerini ve mahkemeye erişim hakkını zedelemeyecek maliyet ile yürütülmesi amacına hizmet etmektedir. Keza yargılama faaliyeti bir kamu hizmeti olup bu hizmetin sosyal devlet anlayışı gereği devlet tarafından karşılanması gerekmektedir. Ancak yargılama sürecinde birçok gider kaleminin bulunması, devletin bu giderleri tek başına üstlenmesinin başka kamu hizmetlerinin de icrasını engelleyici mahiyette maliyete sebep olacak olması, tarafların gereksiz yere dava açmalarının önüne geçilmesi amacıyla yargılama sırasında yapılan giderlere belirli bir orandan katılmaları öngörülmüştür³⁰⁰. Bununla birlikte bu oranın kişilerin adalete erişim hakkı ve hak arama hürriyetini kısıtlayıcı mahiyette olmaması da büyük önem arz etmektedir³⁰¹.

²⁹⁷ ATALI ve ERMENEK, *Usul*, 61.

²⁹⁸ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulunun 2019/2 E.- 2020/ 3. K. Sayılı 20.11.2020 T. Kararı, 20.04.2021 tarihli 31460 sayılı Resmi Gazete, Erişim Tarihi, 26.05.2021, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210420-6.pdf>.

²⁹⁹ Bkz. yuk. 3.2. Bölüm, s. 62 vd.

³⁰⁰ ERMENEK, “Usul Ekonomisi,” 219- 220.

³⁰¹ ERMENEK, “Usul Ekonomisi,” 219.

Dolayısıyla sosyal bir hukuk devletinin kişilerin hak ve menfaatleri ile yargılama giderlerine katılma oranları arasında denge kurması gerekmektedir³⁰². Keza hukuk yargılamalarında devletin yargılama nedeniyle yapmakta olduğu, mahkeme giderleri, personel ücretleri, kırtasiye giderleri gibi masraflara taraflar yargılama harçları ile katkıda bulunurken, yargılama sırasından bilirkişi, keşif, tebligat masrafları gibi yargı masraflarının tamamı işlemi talep eden taraftan temin edilmektedir³⁰³.

Kişilerin hak arama hürriyeti ile yargılama masraflarına katılma külfeti arasındaki dengeyi devlet her yıl belirlediği harç oranları ve avukat asgari vekâlet ücreti tutarlarının makul tutulmasını sağlayarak korumaktayken, mahkemeler de yargılamayı seri, pratik ve en az giderle sonuçlandırarak bu dengenin korunmasına hizmet edecektir³⁰⁴. Bu kapsamda yargılama sırasında gerçekleştirilen tebligatlar ve tebliğ giderleri oldukça önem arz etmektedir. Keza yargılama sırasında taraflara yargılama işlemleri tebliğ edilirken birçok masraf kalemi oluşmaktadır. Posta yolu ile yapılan tebligatlarda bu masraf kalemleri; personel giderleri, kâğıt, mürekkep masrafları, tebligatın muhatabına ulaştırılması için gerekli araçların temini, yakıt giderleri şeklinde örneklendirilebilecektir. Tebligatın iadesi yahut usulsüz tebligat gibi hallerde ise tüm bu giderlerle aynı işlem için tekrarlanacak ve yargılama maliyeti iki katına çıkacaktır. Üstelik tebligat sürecinde yaşanan aksaklıklar nedeni ile yargılamanın uzaması halinde, dava sonuçlanana kadar her yıl bu giderler enflasyonla orantılı olarak artacaktır. Dolayısıyla kişilerin adalete erişim sürelerinin gecikmesinin yanı sıra gereksiz ve olağan miktarının dışında bir yargılama giderine ortak olunmasına bağlı olarak mağdur olacaklardır.

Elektronik tebligatın uygulama alanının genişletilmesinin bir diğer nedeni de kişilere yükletilen yargılama giderlerinin düşürülmesi, devlet ve dava taraflarının üzerindeki maddi külfetten tasarruf edilmesidir. Bu kapsamda elektronik tebligatın muhataba tebliği sürecinde PTT giderlerinin azalmış olmasına bağlı olarak posta yolu ile tebligata oranla daha az tebligat gideri alınmaktadır. Keza posta yolu ile tebligat asgari gideri 2020 yılı için 19 TL iken, elektronik tebligat asgari gideri 2020 yılında 5.50 TL’

³⁰² Şanal GÖRGÜN, Levent BÖRÜ, Barış TORAMAN ve Mehmet KODAKOĞLU, *Medenî Usûl Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2018), 624; PEKCANITEZ, ÖZEKES ve ATALAY, *Usul*, 536; PEKCANITEZ ve diğerleri, *Pekcanitez Usul*, 2385; Baki KURU, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı* (İstanbul: On Ankara: Yetkin Yayınları. 2018), 572.(Medeni Usul).

³⁰³ PEKCANITEZ ve diğerleri, *Pekcanitez Usul*, 2385.

³⁰⁴ ERMENEK, “Usul Ekonomisi,” 230.

dir³⁰⁵. Bu durum tebligat masraflarının elektronik tebligat uygulaması sayesinde ciddi anlamda düşüş gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Elektronik tebligatın yargılama giderleri açısından bir diğer olumlu yansıması da adli yardım müessesesi kapsamındadır. Adli yardım HMK m. 334 vd. hükümlerinde düzenlenmiş olup, maddi olanaklardan bağımsız olarak herkesin hak arama hürriyeti ve adil yargılanma hakkını kullanabilmesini amaçlayan bir kurumdur. Buna göre açıkça dayanaktan yoksun olmadığı sürece yargılama giderlerini karşılayamayacak yahut karşılaması halinde kendisi ve ailesinin geçimini sağlamakta zor duruma düşecek kişilere talepleri halinde dava açmak, icra takibi başlatmak, geçici hukuki himaye tedbirlerine başvurma gibi adli işlerde geçici bir koruma sağlanmaktadır³⁰⁶. Bu koruma yargılama ve takip giderleri, geçici hukuki himaye tedbirlerine ilişkin taleplerde teminat, avukat ile takip gerektiği hallerde avukatlık hizmetini kapsamaktadır. Adli yardım kapsamında sağlanan koruma geçici bir koruma olup HMK m. 339 gereği dava veya takip sürecinde ertelenen yahut devletçe ödenen gider ve avanslar yargılama sonunda haksız çıkan taraftan alınmaktadır. Haksız çıkan tarafın adli yardımdan yararlanan taraf olması halinde ise hâkimin takdir yetkisi söz konusu olup, hâkim giderlerin tahsilinin ciddi mağduriyetlere yol açacağı kanaatine vardıysa, adli yardımdan yaralanan ve haksız çıkan tarafın kısmen yahut tamamen giderlerden muaf tutulmasına karar verebilir.

Elektronik tebligatın adli yardım kapsamında etkisi davanın diğer tarafının vekil ile temsil edilmesi yahut kendisine zorunlu olarak elektronik tebligat yapılacak kişiler arasında olması halinde ortaya çıkmaktadır. Keza daha önce de izah edildiği üzere yargılama giderlerinin büyük bir kısmını taraflara ve kurum- kuruluşlara yapılacak tebligat giderleri oluşturmaktadır. Posta ile tebligata oranla daha düşük maliyette olan elektronik tebligat sayesinde yargılama giderleri de oldukça düşmektedir. Bu halde adli yardımdan yararlanan kişilerin yargılama neticesinde haksız çıkmış olmalarında dahi hâkimin takdir yetkisinden bağımsız olarak daha düşük maliyetlerle giderlere katılması sağlanacaktır. Bu da adli yardımın bir geçici koruma olması nedeniyle kişinin yargılama süreci boyunca, aleyhine karar verilmesi ihtimaline binaen üzerinde

³⁰⁵ PTT gönderi ücret tarifesi her yıl yönetmelik kapsamında güncellenmekte olup, www.ptt.gov.tr adresinden ve www.etebliğat.gov.tr adreslerinden gönderim şekline göre belirlenen posta giderlerine ulaşılabilir.

³⁰⁶ ERMENEK, *Usul*, 183; PEKCANITEZ ve diğerleri, *Pekcanitez Usul*, 2411.

oluşacak baskının azalmasını, hukuki dinlenilme hakkını daha sağlıklı ve özgür bir şekilde kullanabilmesine katkı sağlayacaktır.

Elektronik tebligat fiziki tebligata göre mahkemelerin toner ve kâğıt masraflarını da azaltmış, yargılamada mahkemelerce kâğıt tasarrufu yapılmasını sağlamıştır. Adalet Bakanlığı resmi internet sitesinde ilan edildiği üzere 2019 yılında başlatılan elektronik tebligat uygulamasıyla bugüne kadar 26 milyon 151 bin 706 tebligat, muhatabına elektronik ortamda gönderilmiş ve mahkemelerde 915 ton kâğıt ve 325 milyon lira tasarruf edilmiştir³⁰⁷. Bununla birlikte bu veriler yalnızca mahkemelerce yapılan gider kalemleri üzerinden değerlendirilmiş olup genel toplamda bahsedilen oranlarda kâğıt tasarrufu gerçekleşmemiştir. Keza elektronik tebligat zorunluluğu gereği yargılama sürecinde en çok elektronik tebligat avukatlara yapılmaktadır. Avukatlık Kanunu m. 52 gereği avukatın dosya tutma yükümlülüğü bulunmaktadır. Dolayısıyla uygulamada avukata tebliğ edilen elektronik tebligatlar avukatlar tarafından fiziki olarak da saklanmaktadır. Bu durumda mahkemelerin toner ve kâğıt tasarrufunun bir karşılığı olarak yargılamada avukatın toner ve kâğıt masrafı artmıştır. Bu durum ise adil yargılanma hakkı kapsamında tarafların yargılamaya ilişkin giderlerinin azalmasını sağlarken, avukatlık mesleği mensuplarının mesleki giderlerinin artmasına sebep olmuştur.

3.2.3.3. Yargılamanın düzenli bir şekilde yürütülmesi unsuru açısından değerlendirme

Usul ekonomisi ilkesinin son unsuru düzenli yargılamadır. Yargılamanın adil ve hızlı bir şekilde neticelendirilmesi için keyfiyetin ortada kaldırılması ve kanunlarla belirlenmiş bir usul ile yargılamanın sürdürülmesi gerekirken, bir yandan da katı şekli hükümler nedeni ile yargı yolu ile ulaşılmak istenen hakkın esası zedelenmemelidir. Bu sebeple yargılama sürecinin seyrinin belirlenmesi ve mahkemenin keyfiyetinin engellenmesi amacıyla kanunlarla yargılama usulünün kuralları belirlenmiştir. Düzenli bir yargılama için hâkimin bu kurallara uygun bir şekilde yargılamayı idare etmesi, hükümlerin icrasını daha karmaşık bir biçimde uygulamaktan kaçınması, kanunların kendisine takdir yetkisi tanıdığı hallerde ise en basit ve adil şekilde karar

³⁰⁷Bkz. Erişim Tarihi, 20.07.2020, <http://higm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/elektronik-tebligat-ile-325-milyon-lira-tasarruf-edildi01062020041335>.

vermesi gerekmektedir³⁰⁸. Bu kapsamda tamamen şekli düzenlemelerden oluşan 7201 sayılı Tebligat Kanunu ve elektronik tebligatın da yargılamanın düzenli bir şekilde yürütülmesindeki etkisi önemlidir. Keza bir hukuk yargılamasında davanın aşamaları özetle, usulüne uygun bir şekilde verilmiş dava dilekçesinin mahkemeye havalesi, hâkim tarafından dava dilekçesi üzerinde ilk inceleme yapılması akabinde dava dilekçesi ve eklerinin davalıya tebliği, davalının kanuni süresi içerisinde davaya cevabı ile yargılama usulüne göre tarafların ikinci dilekçelerini ibrazı, dilekçe aşamasının sona ermesi ile birlikte ön inceleme duruşması, tarafların bu aşamada sulh olmaması halinde tahkikat aşaması, delillerin toplandığı, iddia ve savunmanın ileri sürüldüğü ve incelendiği bu aşama akabinde ise sözlü yargılama aşaması ve karar aşamasından oluşmaktadır. Her bir aşamada adil yargılanma hakkının ihlal edilmemesi için tüm iddia ve savunmalar ile itirazların taraflara bildirilmesi, taraflarca tartışılması ve bunun için yeterli sürenin tanınması gerekmektedir.

Bu kapsamda bir yargılama aşaması tamamlanıp, taraflara hukuki dinlenilme ve savunma hakkı tanınmadan bir sonraki yargılama aşamasına geçilmemesi gerekir. Tarafların hukuki dinlenilme ve savunma haklarını kullanmaları ise çoğu zaman yargılama sırasında taraflarca getirilen delillerin ve yargılama işlemlerinin tebliği sayesinde sağlanmaktadır. Örneğin, davalıya usulüne uygun bir şekilde dava dilekçesi tebliğ edilmeksizin tahkikat aşamasına geçilemez³⁰⁹. Yahut zorunlu dava arkadaşlığı bulunan hallerde zorunlu dava arkadaşlarına dava bildirilmedikçe mahkeme tarafından karar verilemeyecektir³¹⁰. Bu gibi hallerde yargılama konusu uyuşmazlık ve maddi

³⁰⁸ YILMAZ, “Usul Ekonomisi,” 251.; KIRALI, “Usul Ekonomisi,” 76.

³⁰⁹ ATALI ve ERMENEK, *Usul*, 213. Yargıtay 2. H. D., 2015/ 15366 E., 2016/ 7135 K. 07. 04. 2016 T. Kararında boşanma dava dilekçesinin davalının bilinen son adresine değil, doğrudan mernis adresine 7201 sayılı Tebligat Kanunu m. 21/2’ ye göre tebliğ edilmesi nedeniyle dilekçeler safhası tamamlanmadan ve davalıya duruşmaya katılma ve savunma hakkını kullanma imkanı tanınmadan yargılama yapıp, hüküm kurulmasının hukuki dinlenilme hakkını (HMK. m. 27) ihlal ettiği gerekçesi ile bozma kararı vermiştir(Erişim Tarihi, 27. 07. 2020, [www. kazancihukuk.com](http://www.kazancihukuk.com)).

“...Hasımsız davalar hariç olmak üzere, dava dilekçesi ile duruşma gün ve saati karşı tarafa tebliğ edilmeden ve taraf teşkili sağlanmadan davaya bakılamaz ve yargılama yapılamaz. Davanın tarafları ile vekillerinin davaya ilişkin işlemleri öğrenebilmesi için, tebligatın davanın taraflarına usulüne uygun olarak yapılması, duruşma gün ve saatinin kendilerine bildirilmesi gerekmektedir...”(Yargıtay 22. H. D.,2017/ 27040 E., 2020/ 1749 K. 06. 02. 2020 tarihli kararı, Erişim Tarihi, 17. 07. 2020, [www. kazancihukuk.com](http://www.kazancihukuk.com))

³¹⁰ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 2013/ 2128 E., 2015/ 872 K., 25. 02. 2015 tarihli kararında, kamulaştırma bedelinin tespiti ve tescili talepli davada verilen kararı, gerçek arsa maliklerinin tamamının mecburi dava arkadaşı olması ve davalılardan bir tanesinin yargılama sırasında vefat etmesine karşın, murisin kanuni mirasçılarının davaya dahil edilmemesine rağmen karar verilmiş olmasını, taraf teşkili sağlanmadan, taraflar duruşmaya çağırılmadan hüküm verilemeyeceği aksi halde

vakıa detaylı bir şekilde incelenerek, gerekçeli bir karar verilmiş olsa dahi şekli hukuka uyulmamış olması ile verilen karar kanun yolunda bozulmakta, yargılama en başa dönmektedir. Özellikle ortaklığın giderilmesi, terekenin tasfiyesi gibi taraf sıfatına sahip çok sayıda kişinin bulunduğu davalarda, içerik açısından karmaşık birçok unsur barındıran kadastro davaları³¹¹, ticaret şirketinin tasfiyesi konulu yargılamalarda tebliğ işlemlerinde yapılan hatalar yargılama sürelerinin gereğinden fazla uzamasına neden olmaktadır. Bu gibi hallerde tebligat hukukunun hükümleri yargılamayı daha da karmaşık hale getirebilmektedir. Tebligatın teslim edileceği kişinin doğru tayin edilmesi, tebligat evrakının eksiksiz olması, önce 7201 sayılı Tebligat Kanunu m. 10' a göre tebligat yapılması, 7201 sayılı Tebligat Kanunu m. 21/ 2' nin uygulanabileceği hallerin tespiti, davanın tüm taraflarına usulüne uygun şekilde tebligat yapıp yapılmadığı, usulsüz tebligatın söz konusu olup olmadığı gibi birçok hususun yargılama sürecinde her aşamada kontrol edilmesi gerekmektedir. Bu durum yargılamanın düzenli bir şekilde yürütülmesini engellemekte, çoğu zaman yargılama sürelerinin gereksiz uzamasına neden olmaktadır. Elektronik tebligat uygulaması ile doğrudan kişinin sistemde kayıtlı olan elektronik tebligat adresine tebliğin gerçekleştirilmesi ve teslimden itibaren 24 saat içinde mahkemeye tebligatın teslim edilip edilemediği ile ilgili PTT tarafından bildirim yapılması hâkimin düzenli bir yargılama yürütme yükümlülüğünü oldukça hafifletmektedir.

3.3. Aleni Yargılanma Hakkı

Yargılama hukuku kapsamında aleniyet, tüm yargılama usulleri bakımından geçerli temel bir hak³¹². Bununla birlikte adil yargılanma hakkının unsurları arasında yer alan aleni yargılanma hakkı HMK kapsamında ayrıca yargılamaya hâkim olan temel ilkeler arasında, aleniyet ilkesi³¹³ başlığıyla da iç hukukta düzenlenmiştir.

Anayasa'nın 36.maddesi ile düzenlenen iddia ve savunma hakkının ihlal edileceği gerekçeleri ile bozmuştur(Erişim Tarihi, 27. 07. 2020, www.hukukmedeniyeti.org).

³¹¹ Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü 2019 yılı adli istatistiklerine göre Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemelerinden sonra yıl içerisinde en az iş yüküne sahip mahkemeler Kadastro Mahkemeleri olmasına karşın davaların ortalama görülme sürelerinin en uzun olduğu mahkemeler de kadastro mahkemeleridir. Bkz. Erişim Tarihi, 17. 06. 2020, <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1062020170359HizmeteOzel-2019-bask%C4%B1-%C4%B0SA.pdf>.

³¹² Hakan PEKCANITEZ, “Medenî Usul Hukukunda Aleniyet İlkesi,” *Yargı Reformu 2000 Sempozyumu* (İzmir, 2000), 408.(“Aleniyet”).

³¹³ Aleniyet ilkesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. PEKCANITEZ, *Makaleler*, 561- 587.; KURT KONCA, *Aleniyet*, 6 vd.; GÖRGÜN, *Usul*, 242.; ÜÇÜNCÜ, *Medeni Yargılama*, 115 vd.; Pınar ÇİFTÇİ,

Bu başlık altında elektronik tebligatın aleni yargılanma hakkı ile ilişkisi değerlendirilirken, yargılama sürecinde duruşmanın aleni olması ve verilen kararın aleniliği olmak üzere ikili bir ayırım yapılarak inceleme yapılmıştır. Tebligat işlemlerinin doğrudan tarafları ilgilendirmesi nedeniyle, üçüncü kişiler açısından yargılamanın aleniliği üzerinde durulmamış, taraflar nezdinde aleniyetin sağlanması bakımından değerlendirmelerde bulunulmuştur.

3.3.1. Duruşmanın Aleniliği Açısından Değerlendirme

Aleni yargılamanın düzenlenme amacı esasen yargılamada keyfiyette kaçınılması, saydamlığın sağlanması, yargılamanın kamu denetiminde gerçekleştirilmesi ile adalete güvenin ve gizli yargılamaların engellenmesidir³¹⁴. Bu amaca hizmet etmek üzere çekişmeli yargı işleri aksine bir düzenleme yahut mahkeme kararı olmadıkça kamuya açık bir şekilde duruşmalı olarak gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla davanın açılması ve dilekçeler safhasının tamamlanması ile birlikte ön inceleme duruşmasının yapılabilmesi için mahkeme tarafından taraflara duruşma günü ve saatini bildirir davetiye çıkarılması gerekmektedir. Bu aşamadan sonra tahkikat aşaması, sözlü yargılama aşaması ve karar duruşması da dâhil olmak üzere yargılamanın seyri kamuya açık duruşmalar aracılığı ile belirlenir.

Duruşmalar kural olarak aleniyet ilkesi gereği kamuya ve basına açık yapılmalıdır³¹⁵. Bu sayede bir yandan yargılamada saydamlık sağlanırken diğer yandan tarafların mahkeme huzurunda kendilerini ifade edebilme, iddia ve savunmaları ile deliller mahkeme huzurunda tartışabilme imkânları oluşmaktadır. Dolayısıyla duruşma günlerinin taraflara bildirilmesi aleniyet ilkesi ve hukuki dinlenilme hakkı gereği zorunludur. Yine aleni yargılanma ilkesi gereği duruşma gün ve saatinin belirli olması ve taraflar haricinde 3. kişilerin de seyirci olarak duruşmaya katılımını sağlamaya elverişli biçimde hazırlanarak duruşma gününde oluşturulacak bir liste ile mahkeme

Medeni Yargılama Hukukunda İspat Hakkı ve Sınırlamaları (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 217- 220. (İspat).

³¹⁴ GÖLCÜKLÜ, “Adil Yargılanma,” 216.; PEKCANİTEZ ve diğerleri, *Pekcanitez Usul*, 854.; GÖRGÜN, *Usul*, 242.; PEKCANİTEZ, ATALAY ve ÖZEKES, *Medeni Usul*, 196.; KURU, ARSLAN ve YILMAZ, *Usul*, 343.; PEKCANİTEZ, *Makaleler*, 564- 565.; KURT KONCA, *Aleniyet*, 19- 28.; KURT KONCA, “Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması,” 71.; ÜÇÜNCÜ, *Medeni Yargılama*, 117.

³¹⁵ Çekişmesiz yargı işlerinde herhangi bir hak ihlalinin giderilmesi yahut somut bir uyuşmazlık olmaması nedeni ile mahkeme tarafından inceleme duruşması olarak yapılmaktadır.

salonunun girişine asılması gerekmektedir³¹⁶. Dolayısıyla mahkemenin açık ve gerekçeli bir gizlilik kararı olmadıkça yargılamalar 3. kişilerin izleyebileceği bir biçimde düzenlenmiş mahkemelerde yürütülmelidir³¹⁷.

Duruşma gün ve saatinin taraflara bildirilmesi de hukuki dinlenilme hakkının yanı sıra aleni yargılanma hakkının bir gereğidir. Bu nedenle taraflara duruşma gün ve saatini bildirir davetiye tebliğ edilir. Uygulamada mazeret sunarak duruşmaya katılmayan kişiler için bir sonraki duruşma gününün “UYAP üzerinden öğrenilmesine” şeklinde ara kararlar verilebilmektedir. Bilhassa vekil vasıtası ile takip edilen yargılamalarda duruşma gününün UYAP üzerinden öğrenilmesi talebi mazeret dilekçesi ile beraber taraf vekilince de talep edilebilmektedir. Yine Covid- 19 salgını nedeniyle ülkemizde alınan güvenlik tedbirleri kapsamında ertelenen duruşma günlerini bildirir davetiyenin bazı mahkeme kalemlerince taraflara ait GSM numaralarına kısa mesaj ile gönderildiği de görülmektedir. Ancak bu tür uygulamaların mevzuatta bir karşılığı bulunmaması nedeniyle söz konusu mahkeme ara kararlarının yahut SMS yolu ile yapılan bildirimlerin tebligat yerine geçmesi mümkün değildir³¹⁸. Keza 7201 sayılı Tebligat Kanununun şekli bir kanun olması nedeni ile kanunda belirtilmeyen usullerle tebligat işleminin gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Nitekim Yargıtay içtihatları da benzer şekildedir. Yargıtay bir kararında mahkeme tarafından mazereti kabul edilen davalının yeni duruşma gününü UYAP üzerinden öğrenmesine ilişkin verdiği karar üzerine, davalının belirlenen duruşmaya katılamaması ve davanın davalı yokluğunda karara çıkmış olmasını bozma nedeni yapmıştır. Bozma gerekçesinde ise, hukuki dinlenilme ve aleni yargılanma hakkının gerçekleşmesinin en önemli aracının duruşma olması ve

³¹⁶PEKCANITEZ, *Makaleler*, 568 vd.; AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılanma Hakkı*, 329.; KURT KONCA, *Aleniyet*, 174 vd.; ÜÇÜNCÜ, *Medeni Yargılama*, 116.

³¹⁷ HMK m. 28 Aleniyet ilkesini düzenlemiştir. Hüküm AHIS m.6’ ya uygun bir şekilde düzenlenmiş olup yargılamanın aleniyeti ilkesine bazı sınırlamalar getirmiştir. Buna göre genel ahlak ve kamu güvenliği nedeniyle yargılamanın bir kısmı yahut tamamı gizli yürütülebilecektir. 22/7/2020 tarihli ve 7251 sayılı Kanunun 2’ nci maddesiyle bu kriterlere ek olarak “yargılama ile ilgili kişilerin korunmaya değer üstün bir menfaatinin bulunması” hali eklenmiştir. TBMM Adalet Komisyonu tarafından hükme eklenen bu kriter “...Anayasanın 141’inci maddesine göre mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır ve ancak genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hâllerde duruşmaların kapalı yapılmasına karar verilebilir. Ancak getirilen düzenlemeyle, bu hükme aykırı olarak “yargılama ile ilgili kişilerin korunmaya değer üstün bir menfaati” gibi muğlak, üçüncü bir istisna getirilmektedir. Bilgi edinme ve haber alma hakkını ihlal eden, gelecekte kişiye göre farklı yorumlandığı gerekçesiyle tartışmalara neden olabilecek aleniyet ilkesine aykırı hüküm metinden çıkarılmalıdır...” şeklinde eleştirilmişse de hüküm tasarıdaki hali ile meclisten geçmiştir. (Adalet Komisyonu Raporu için bkz. Erişim Tarihi, 28. 07. 2020, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=276488).

³¹⁸ RUHİ ve RUHİ, *Tebliğat*, 64.

elektronik tebligat usulünün düzenlendiği 7201 sayılı Tebligat Kanunu'nun 7/ a maddesindeki düzenleme ile yönetmelik de dahil olmak üzere, duruşma gününün UYAP' tan öğrenilmesi usulünün uygulanabileceğine yönelik bir düzenlemeye yer verilmediğini bu nedenle böyle bir bildirim biçiminin mümkün olmadığını açıklamıştır³¹⁹. Bu kapsamda duruşma gün ve saatlerinin yargılama sırasında taraflara tefhim edilememesi halinde, tebligat yolu ile bildirilmesi zorunludur.

3.3.2. Hükmün Aleniliği ve Gerekçeli Karar Açısından Değerlendirme

Aleni yargılama hakkının aleni duruşmaya ek olarak bir diğer yansıması da hükmün aleniliğidir. Mahkeme tarafından verilen kararı gerek taraflar gerekse ilgililerin ulaşabileceği şekilde mümkünse karar duruşmasında tefhim edilmesi gerekir. Keza HMK m. 321' in lafzından anlaşılabileceği üzere gerekçeli kararın karar tarihinden sonra yazılarak taraflara tebliğ edilmesi ancak kararın tefhimi için hükme ilişkin tüm hususların gerekçesi ile birlikte açıklanamadığı ve bu nedenle zorunlu olarak hüküm özetinin tefhim edildiği hallerde mümkündür³²⁰.

Mahkeme tarafından gerekçeli kararın tefhim edilemediği hallerde gerekçeli kararın en geç bir ay içinde yazılarak tebliğe çıkartılması gerekmektedir³²¹. Bununla birlikte kısa karar ile gerekçeli kararın da çelişkili olmaması gerekir. Keza Yargıtay kısa karar ile gerekçeli karar arasında çelişki bulunmasının aleniyet ilkesine aykırı olduğu, dolayısıyla adil yargılanma hakkının ihlal edilmiş sayılacağı görüşündedir³²². Yargıtay' ın benimsediği görüş duruşma sırasında açıklanan kısa kararın aleniyet kazanmış olmasına bağlı olarak, aleniyet kazanan kısa karara aykırı gerekçeli karar verilemeyeceğidir³²³.

³¹⁹ Yargıtay 3. HD .2017/6934 E., 2017/17121 K. Sayılı 6.12.2017 T. Kararı. Erişim Tarihi, 15.07.2020, www.kazancihukuk.com.

³²⁰ Buna karşın uygulamada mahkemelerin iş yükü yoğunluğunu gerekçe göstererek çoğunlukla duruşma sırasında kararın gerekçesini taraflara bildirmediği görülmektedir. Bu durum tefhim tarihinden itibaren kanun yollarına başvuru sürelerinin işlemeye başladığı İcra Mahkemelerinde yürütülen yargılamlarda dahi kendisini göstermektedir.

³²¹ Uygulamada hâkimin kısa karardan itibaren bir ay içerisinde gerekçeli kararı yazma yükümlülüğü sık sık iş yoğunluğuna bağlı olarak ihlal edilebilmektedir. Gerekçeli kararın yazılması için belirlenen bir aylık süre kısıtlamasının ihlali halinde HMK kapsamında belirlenmiş herhangi bir yaptırım mevcut değildir.

³²² Yargıtay 1. H. D., 2012/ 16640 E. ,2013/ 288 K., 17. 01. 2013 T. Kararı, Erişim Tarihi, 28. 07. 2020, www.kazancihukuk.com.

³²³ AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılanma Hakkı*, 352. Kısa karar ile gerekçeli karar arasındaki çelişkiler yahut gerekçeli kararda eksik bırakılan hususlar nedeni ile verilen kararın kanun yoluna götürülerek bozulması yahut kaldırılması ve bu süre içerisinde yargılamanın makul sürede bitirilmesinin gecikmesi

Bir diğerk husus da mahkeme tarafından duruşma sırasında gerekçesiz bir şekilde kısa kararın tefhiminin, kanun yollarına başvuru için belirlenen kanuni süreleri başlatmamasıdır. Keza HMK m. 321’ e göre bir kararın tefhim edilebilmesi için mahkemece hükme ilişkin tüm hususların gerekçesi ile birlikte açıklanmış olması gerekmektedir. Yine HMK m. 297’ de hükmün kapsamı şekli olarak belirlenmiş olup, bu şekle aykırı tefhim edilen bir karar mahkeme ilamı mahiyetinde olmayacaktır. Dolayısıyla tüm unsurları ile açıklanmayan bir kararın taraflarca gerekçeli bir şekilde kanun yoluna götürülebilmesi mümkün olmayıp, kısa kararın tefhimi ile birlikte kanun yoluna başvuru sürelerinin işlemeye başlaması adil yargılanma hakkının ihlali olacaktır. Nitekim Anayasa Mahkemesi kararları ile Yargıtay’ ın yerleşik içtihatları da bu doğrultudadır³²⁴.

Mahkeme tarafından gerekçeli kararın tefhim edilmemesi halinde, karar tarihinden itibaren en geç bir ay içerisinde yazılacak olan gerekçeli kararın HMK m. 301 gereği zaman kaybedilmeksizin taraflara tebliği gerekmektedir. Yine taraflara gerekçeli kararın tebliğ edilmesinin ehemmiyeti HMK m. 302/ 2’ den de anlaşılmakta olup, ilam harcı ödenmemiş olsa dahi gerekçeli kararın tebliğe çıkarılması gerekmektedir³²⁵.

gerekçeleri ile 22/ 07/ 2020 tarihli ve 7251 sayılı Kanun ile HMK’ ya yeni bir madde eklenmiştir. Hükmün tashihi ve tavzihine ek olarak hükmün tamamlanması başlığı altında eklenen 305/A maddesine göre taraflar, nihai kararın tebliğinden itibaren bir ay içinde, yargılamada ileri sürülmesine veya kendiliğinden hükme geçirilmesi gerekli olmasına rağmen hakkında tamamen veya kısmen karar verilmeyen hususlarda, ek karar verilmesini isteyebilecek verilen ek karara karşı kanun yoluna başvurabilecektir.

³²⁴ “...Mahkemece, taraflara tefhim edilen kısa kararda (hüküm özeti) hükmün tüm unsurları yer almakla birlikte kararın gerekçesinin tefhim edilememesi halinde temyiz süresi gerekçeli kararın tebliğinden itibaren başlar. Ancak, hüküm tüm unsurları ve gerekçesi ile birlikte tefhim edilmiş ise artık hükmün HMK’nın 321/2. maddesine göre usulüne uygun ve eksiksiz bir biçimde tefhim edildiği kabul edilir ve temyiz süresi tefhim tarihinden itibaren başlar. 5521 sayılı Kanun’un 8.maddesinde yer alan ve temyiz süresinin başlangıcına esas alınan tefhim kavramının “hükme ilişkin tüm hususların gerekçesi ile birlikte açıklandığı hal“ olarak anlaşılması zorunludur. Tarafların, gerekçeli karar tebliğ edilmeden önce, temyiz süre tutum dilekçesi veya gerekçeli temyiz dilekçesi sunmak suretiyle kararı temyiz ettikleri hallerde dahi, kararın gerekçesini dikkate alarak yeni temyiz gerekçelerine dayanmaları mümkün olduğundan, bu gibi hallerde bile gerekçeli kararın taraflara tebliği gerekir...” Bkz. Yargıtay 21. H. D., 2019/ 5155 E., 2020/ 565 K., 06. 02. 2020 T. Kararı. Erişim Tarihi, 15. 07. 2020, www.kazancihukuk.com.

Her ne kadar yüksek mahkeme kararları bu şekilde olsa da uygulamada kanun yoluna başvuru sürelerinin tefhimden itibaren dikkate alınması ve buna bağlı olarak hukuka ve adil yargılanma hakkına aykırı şekilde tarafların kanun yoluna başvuru haklarının engellenmesi söz konusu olabilmektedir. Bu şekilde hak kayıplarının yaşanmaması için yeni düzenlemelere ihtiyaç vardır.

³²⁵ Özel hukuk yargılamalarında uygulamada mahkemelerce gerekçeli karar resen taraflara tebliğ edilmemekte, tarafların yazılı talebi üzerine tebliğe çıkarılmaktadır. Bu durum tarafların yargılama sürecinde aktif bir şekilde UYAP kullanması zorunluluğunu doğurmakta, mahkeme tarafından gerekçeli kararın yazılıp yazılmadığı hususunu devamlı surette takip etmeleri yükümlülüğünü yüklemektedir. Talebe bağlı olarak gerekçeli kararın tebliğe çıkarılması, yargılama sürelerinin uzamasına sebebiyet vermektedir.

Özellikle karmaşık davalarda taraflara gerekçeli kararın tebliğ edilmesinden itibaren kanun yollarına başvuru için iki haftalık kanuni süre tanınması, tarafın karara karşı itirazlarını ileri sürmesinde yeterli olmamaktadır. Elektronik tebligat ile tebligatın tesliminden itibaren tanınan beş günlük kanuni bekleme süresi bu anlamda kişilerin savunma haklarını daha sağlıklı bir şekilde kullanmalarına olanak tanımakta kanun yoluna başvuru için itirazlarının hazırlanmasında bir süre takviyesi mahiyetinde sayılabilmektedir³²⁶. Bununla birlikte bu tarz davalarda yalnızca davanın tek tarafına elektronik tebligat yapılıyorsa, taraflar arasındaki eşitliğin süre bakımından sağlanamayacağı da aşikârdır.

3.4. Hakkaniyete Uygun Yargılanma Hakkı

Adil yargılanma hakkının bir gereği olarak davanın taraflarının yargılamanın başladığı andan kararın kesinleşeceği ana kadar yargılama sürecine aktif katılım sağlamaları önündeki tüm engellerin kaldırılması ve taraflara eşit muamele yapılması gerekmektedir³²⁷. Hakkaniyete uygun yargılanma hakkı adil yargılanmanın temelini oluşturmakla birlikte birçok hakkın da kaynağıdır. Hakkaniyete uygun yargılama hakkında doğan ve yargılama hukukuna etki eden hakları, kanun yollarına başvuru hakkı, itiraz hakkı, tebliğ ve tefhim hakkı, tavzih, tahsis ve tamamlama hakkı, tanık dinletme hakkı, savunma hakkı, müdafî veya vekil talep hakkı, iddia ve savunmanın öğrenilmesi hakkı, masumiyet karinesi, adli yardım talep hakkı, yargılamaya etkin katılım hakkı, yeniden yargılamama hakkı, kararın icrasını talep etme hakkı şeklinde örneklendirebiliriz.

Hakkaniyete uygun yargılanma kapsamında ele alınabilecek konumuzla bağlantılı haklar ise silahların eşitliği ilkesi ve iddia ve savunma hakkını da kapsayıcı nitelikte olan ve hakkaniyete uygun yargılanma hakkının medeni usul hukukundaki somutlaşmış biçimi hukuki dinlenilme hakkıdır³²⁸.

³²⁶ Hakkaniyete uygun yargılanma hakkı açısından elektronik tebligat değerlendirilirken bu konu detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Bkz. Aşğ. 3. 4. 2. başlık, s. 110 vd.

³²⁷ Süha TANRIVER, *Medeni Usul Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2018), 411.("Usul").

³²⁸ TANRIVER, "Adil Yargılanma," 204.

3.4.1. Hukuki Dinlenilme Hakkı Bakımından Değerlendirme

Hukuki dinlenilme hakkı temelleri daha önce atılmış olsa da ilk olarak ayrı bir madde halinde 6100 sayılı HMK' nın 27' nci maddesinde;

Davanın tarafları, müdahiller ve yargılamanın diğer ilgilileri, kendi hakları ile bağlantılı olarak hukuki dinlenilme hakkına sahiptirler. Bu hak; yargılama ile ilgili olarak bilgi sahibi olunmasını, açıklama ve ispat hakkını, mahkemenin, açıklamaları dikkate alarak değerlendirmesini ve kararların somut ve açık olarak gerekçelendirilmesini, içerir.

şeklinde düzenlemiştir. Yargılama faaliyetinden doğrudan etkilenen herkes için geçerli olan³²⁹ hukuki dinlenilme hakkının unsurları kanunda açıkça bilgi edinme, açıklama ve ispat, dikkate alınma, gerekçeli karar hakkı olarak belirlenmiştir. Bu sayede uygulamada hakkın kapsamının tespitinde tereddüt yaşanmasının önüne geçilmiştir.

Hukuki dinlenilme hakkının ilk unsuru bilgilendirme hakkı³³⁰dır. Bu hak devlet ve mahkeme tarafında gerçekleştirilmesi zorunlu bir yükümlülüktür³³¹. Yargılama kesin suretle sonuçlanıncaya kadar, gerek yargı organlarınca gerek karşı tarafça yapılan işlemler konusunda tarafların mahkeme tarafından bilgilendirilmeleri zorunludur³³². Aksi halde tarafların bilgi sahibi olmadığı işlem ve deliller karara esas alınamayacaktır³³³. Bu kapsamda tarafların yargılamaya ilişkin tüm işlerden gerçek anlamda haberdar edilmesi gerekmektedir³³⁴. Hukukumuzda bu bilgilendirme tebligat yolu ile sağlanmakta olup, Yargıtay kişilerin yargılama sürecinde karara esas alınan

³²⁹ Hukuki durumu doğrudan etkilenen herkes yargılamada taraf olmasa dahi hukuki dinlenilme hakkına sahiptir(TANRIVER, “Adil Yargılanma,” 206.). Bununla birlikte yargılamada dinlenen tanıklar, bilirkişi yahut müdahale talebinde bulunan kişi hukuki dinlenilme hakkı sahipleri arasında değerlendirilmemektedir (PEKCANITEZ, “Hukuki Dinlenilme,” 763 vd.).

³³⁰ PEKCANITEZ, “Hukuki Dinlenilme,” 530 vd; ÖZEKES, *Hukuki Dinlenilme*, 86.; ÇİFTÇİ, *İspat*, 226 vd, ; ÜÇÜNCÜ, *Medeni Yargılama*, 94.

³³¹ ÖZEKES, *Hukuki Dinlenilme*, 65, UMAR, *Şerh*, 119; TANRIVER, “Adil Yargılanma,” 205.

³³² Geçici hukuki himaye tedbirleri kapsamında alınan ivedi tedbirler bu durumun istisnasıdır. Buna göre ihtiyati tedbir, ihtiyati haciz gibi geçici koruma tedbirleri ile ilgili, taraf daha sonra bilgilendirilmek üzere karar alınabilmektedir. Bu kararlar ara karar niteliğinde olup itiraz üzerine kaldırılabilirler için hukuki dinlenilme hakkının ihlali niteliğinde sayılmazlar. Keza yargılama bir bütündür ve yargılama süreci tamamlamadan kişiye hukuki dinlenilme hakkı tanınırsa, bu hususta hak ihlalinin varlığı söz konusu olmayacaktır.

³³³ Yargıtay, 21.H.D. 2019/5155 E., 2020/565 K., 6.02.2020 T. Kararı; Yargıtay 22.H.D. 2016/29852 E., 2020/2033K., 10.02.2020 T. Kararı. (Erişim Tarihi, 04.06.2020, www.kazancihukuk.com.); ÖZEKES, *Hukuki Dinlenilme*, 86.; PEKCANITEZ, ATALAY ve ÖZEKES, *Medeni Usul*, 326; PEKCANITEZ, “Hukuki Dinlenilme,” 769.; ÇİFTÇİ, *İspat*, 229.

³³⁴ ÇİFTÇİ, *İspat*, 229.

deliller ile ilgili bilgilendirilmiş olmasına oldukça önem vermekte, usulsüz tebligata bağlı olarak hukuki dinlenilme hakkının ihlali nedeniyle birçok kararı bozmuştur.

Hukuki dinlenilme hakkının bilgilendirilme unsuru açısından, tebligat işlemleri oldukça önem arz etmektedir³³⁵. Keza taraflara mahkeme ve taraf işlemlerinin usulüne uygun tebliğ edilememesi nedeni ile hukuki dinlenilme hakkının ihlali verilen mahkeme kararlarının bozulmasına ve yargılamanın çok uzun yıllar sürmesine sebebiyet vermektedir³³⁶. Yargıtay bir kararında

...Bilgilenme/bilgilendirme hakkının etkin biçimde kullanılabilmesi için gönderilecek tebligat ve davetiyelerde kanunda öngörülmüş şekil şartlarına sıkı sıkıya uyulması gerekmektedir. Ayrıca bu hak sadece davanın başındaki iddia ve savunmalar açısından değil yargılamanın her aşamasında dikkate alınmalıdır. Bu kapsamda devam eden bir yargılamada, tarafların açıklamaları için bilgilendirme yeterli olmayıp yargılamada yer alan diğer kişilerin (tanık, bilirkişi gibi) açıklamaları açısından da önemlidir. Bilgilenme hakkının usulüne uygun kullanımı ile tarafların haklarında öğrendikleri isnat ve iddialara karşı beyanda bulunabilme, davaya yönelik bilgi ve belge verebilme yani açıklama yapma hakkı da hukuki güvenceye bağlanmaktadır. Böylece davanın her iki tarafına eşit şekilde açıklama yapma hakkı tanınması ile adaletin görünür kılınması sağlanacaktır...

ifadeleri hukuki dinlenilme hakkı kapsamında tebligatın önemini net bir biçimde ortaya koymuştur³³⁷. Bu kapsamda duruşma gün ve saati ile taraflarca gönderilen

³³⁵ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulunun 2019/2 E.- 2020/ 3. K. Sayılı 20.11.2020 T. Kararı, 20.04.2021 tarihli 31460 sayılı Resmi Gazete, Erişim Tarihi, 26.05.2021, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210420-6.pdf>.

³³⁶ ÖZEKES, *Hukuki Dinlenilme*, 323.

³³⁷ Yargıtay 22.H.D. 2016/29852 E., 2020/2033K., 10.02.2020 T. K., (Erişim Tarihi, 04.06.2020, www.kazancihukuk.com).

dilekçeler ve eklerinin³³⁸, ıslah talebi³³⁹, bilirkişi raporu³⁴⁰ gibi mahkeme kararına etki edebilecek tüm bilgi ve belgelerin taraflara bildirilmesi zorunludur³⁴¹.

Hukuki dinlenilme hakkının bilgilendirilme unsurunun sağlanmasında tebligat, şekli bir öneme sahiptir. Yargılama sırasında şekil itibari ile hukuki dinlenilme hakkının sağlanabilmesi için öncelikle kişilere yargılamaya ilişkin belgelerin tebliğ edilmiş olması gerekir. Bunun yanı sıra mahkemenin maddi anlamda da hukuki dinlenilme hakkını ihlal etmemesi gerekir. Bu doğrultuda ise mahkeme ve taraf işlemlerine ilişkin evrakların delil mahiyetindeki ekleri ile birlikte okunaklı ve anlaşılır nüshalarının taraflara tebliğ edilmiş olması önem arz eder. Hukuki dinlenilme hakkının bilgilendirilme unsuru ancak taraflara usulüne uygun bir şekilde tebligat yapılması ve tebliğ edilen evrakın delil mahiyetindeki tüm ekleri ile birlikte muhataba teslim edilmesiyle sağlanacaktır³⁴².

Hukuki dinlenilme hakkının ikinci unsuru, “açıklama ve ispat hakkı”dır³⁴³. Taraflar, yargılamayla ilgili gerek mahkeme gerekse taraf işlem ve beyanlarına karşı açıklama

³³⁸ “...Yargılama aşamasında davalı şirkete başkaca bir tebligat gönderilmemiştir. Dosya içeriğine göre, davalı şirket davadan haberdar edilmemiş, taraf teşkili sağlanmadan yargılama yapılmış, davalı kendisine karşı dava açıldığını, karar verildikten sonra öğrenmiştir. Yargılama, davalının yokluğunda yapılarak, sonuçlandırıldığından davalı yargılamaya katılamamış, kendisini savunamamış, delillerini sunamamış, karşı tarafın iddialarına cevap verememiş, davalının hukuki dinlenilme hakkı ihlal edilmiştir. Mahkemece davalı tarafa dava dilekçesi usulüne uygun şekilde tebliğ edilerek, davalının delilleri toplanarak sonuca gidilmesi gerekirken, taraf teşkili sağlanmadan hüküm kurulması bozmayı gerektirmiştir...”, Yargıtay 22.H.D., 2017/27040 E., 2020/1749 K., 6.02.2020 T.K.,(Erişim Tarihi, 04.06.2020, www.kazancihukuk.com).

³³⁹ “...Somut olayda, davacı tarafından dava 24/01/2016 tarihinde ıslah edilmiş olup, ıslah dilekçesi davalıya tebliğ edilmemiştir. Mahkemece yapılacak iş, davalıya ıslah dilekçesi tebliğ edilerek, davalının ıslah dilekçesine karşı beyanları alındıktan sonra karar vermekten ibarettir. Yazılı şekilde davalının savunma hakkı kısıtlanarak karar verilmesi hatalı olup, bozmayı gerektirmiştir...”, Yargıtay 22.H.D. 2016/29852 E., 2020/2033K., 10.02.2020 T. Kararı. (Erişim Tarihi, 04.06.2020, www.kazancihukuk.com).

³⁴⁰ “Somut olayda; dava dosyasında aldırılan ve kararda itibar edilen bilirkişi raporunun davalı ... ve Tem. İnş. Tur. Gıda Peyzaj A.Ş. ye tebliğe çıkartıldığı ancak posta dağıtım memuru tarafından tebligatın duruşma günün geçtiğinden bahisle iade edildiği, daha sonraki yargılama aşamasında da tekrar tebliğe çıkartılmadığı, davacının sunmuş olduğu 23.06.2016 tarihli ıslah dilekçesinde davalı şirkete tebliğ edilmeden yargılamanın sonlandırıldığı bu durumun Anayasal bir hak olan savunma hakkının kısıtlanması mahiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda yapılması gereken bilirkişi raporu ve ıslah dilekçesinin davalıya usulüne uygun olarak tebliği sağlandıktan sonra kanunen beklenmesi gereken sürenin beklenmesi ve davalının bu süre zarfında bilirkişi raporu ve ıslah dilekçesine karşı herhangi bir itirazda bulunması halinde itirazlar değerlendirilerek sonuca gidilmesidir. Yargıtay 22.H.D. 2016/31992 E., 2020/1005K., 22.01.2020 T. Sayılı kararı, (Erişim Tarihi, 05.06.2020, www.kazancihukuk.com).

³⁴¹ ÇİFTÇİ, *İspat*, 229.

³⁴² ÇİFTÇİ, *İspat*, 231.

³⁴³ PEKCANİTEZ, “Hukuki Dinlenilme,” 537 vd; ÖZEKES, *Hukuki Dinlenilme*, 106. Ayrıca Hukuki Dinlenilme Hakkı kapsamında ispat hakkının yeri ve önemi bakımından ayrıntılı bilgi için bkz. ÇİFTÇİ, *İspat*, 285 vd.

yapma, iddia ve savunmada bulunma, beyanlarını ispat etme hakkına sahiptirler. Zira taraflar ancak bu şekilde karşı tarafın yargılama sürecindeki durumuna etki edebilir, kendi iddia ve savunmalarını karara etki edecek biçimde sergileyebilir ve hâkim tarafından uyuşmazlık konusunun daha açık ve net bir şekilde anlaşılmasını sağlayabilirler³⁴⁴. Bu sebeple mahkemenin haklı bir gerekçesi olmadıkça tarafların getirilmesini istedikleri delillerin toplanması, yargılamada kendilerini ifade edebilecekleri ortamın sağlanması, dinletmek istedikleri tanıkların dinlenmesi gerekmektedir. Nitekim mahkemenin söz konusu yükümlülüğü ve hukuki dinlenilme hakkının ehemmiyeti açısından kapsamında Yargıtay 22. Hukuk Dairesinin 21. 01. 2020 tarihli 2016/ 28750 E. - 2020/ 856 K. sayılı kararı oldukça dikkat çekicidir. Daire kararında;

...davacı vekili dava dilekçesinde davacının çalışma şartları ve süresine ilişkin üç adet tanık dinletmek istediklerini bildirmiş, mahkemece 21.10.2015 tarihinde yapılan ön inceleme duruşmasında uyuşmazlık konuları tespit edilerek tahkikat aşamasına geçilmiş ve ara kararı 2 no' lu bendinde tanık listesi sunmak ve tanıklarının hangi hususta dinleteceklerine ilişkin beyanda bulunmak ve ayrıca tanık ve davetiye ücretini yatırmak üzere iki haftalık kesin süre verilerek taraflara ihtar edilmiş, davacı 25.11.2015 günlü celse de tanık listesi sunmadıklarını ancak Yargıtay'ın kararlarına göre duruşmada hazır edildiği takdirde dinlenilmeleri gerektiğini belirterek tanıkların yolda olduğunu, 10-15 dakika içerisinde geleceklerini beyan etmiştir. Mahkemece duruşma saati 10.15 olduğu halde duruşmanın 12.05 te alınmış olmasına rağmen tanıkların hazır edilmediği gerekçesiyle tanık dinletme talebinin reddine karar verilmiştir. Duruşma bitiminden sonra gelen tanıklar (... ve ...) duruşmanın sona ermesinden hemen sonra geldiklerine dair tutanak tutmuş davacı vekili tutanağı dosyaya sunmuştur. Bölgesel olarak kış mevsimin erken başlaması nedeniyle mevsim şartları gözetildiğinde davacıya son iş duruşmasına kadar süre verilmesi gerekirdi. O halde davacıya tutanakta isim ve adresleri yazılı tanıklarının hangi konularda dinletmek istediği hususunda süre verilmeli tanıkların fesih ve diğer konularda beyanı alınarak tüm deliller birlikte değerlendirilerek hasıl olacak sonuç uyarınca karar verilmelidir. Bu yapılmadan davacının hukuki dinlenilme hakkı kısıtlanarak eksik inceleme ile hüküm tesisi bozmayı gerektirmiştir...

ifadeleri ile mahkemenin kişilerin hukuki dinlenilme hakkına riayet etmek için tüm koşul ve şartları değerlendirmesini ve zorlamasını, tarafların açıklama, iddia ve savuma haklarının korunması için yargılamanın daha esnek bir tavırla sürdürülmesi gerekliliğini dile getirmiştir.

³⁴⁴ ÜÇÜNCÜ, *Medeni Yargılama*, 95.

Açıklama hakkının sağlanabilmesi de hukuki dinlenilme hakkının bilgilendirilme unsuru ile yakından ilgilidir. Keza tarafların hükme tesir edecek hususlarla ilgili bilgilendirilmemesi, eksik bilgilendirilmesi yahut bilgilendirilmiş olsa dahi açıklama yapmak için yeterli sürenin tanınmamış olması halinde kişilerin açıklama hakkı ve dolayısıyla hukuki dinlenilme hakkı ihlal edilmiş olur³⁴⁵.

İddia, savunma ve açıklama hakkının taraflara eşit şekilde tanınması gerekmektedir olup. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6/ 1 kapsamında bu eşitliğe silahların eşitliği ilkesi denilmektedir. Silahların eşitliği ilkesi bir sonraki bölümde anlatılacağından burada ele alınmayacaktır³⁴⁶.

Hukuki dinlenilme hakkının üçüncü unsuru, gerekçeli karar hakkı³⁴⁷dır. Yargılamada taraflar yargılamanın süjesidir. Dolayısıyla her iki tarafın da eşit bir şekilde yargılamaya katılımının sağlanması ve her iki tarafın iddia ve savunmaları ile yargılama süresince taraflar eşliğinde değerlendirilen deliller ele alınarak gerekçeli bir şekilde karar verilmelidir³⁴⁸. Kamu menfaatinin ve tarafların yargılama neticesinde verilen karara güveninin sağlanması amacıyla kararların mutlaka gerekçeli olması gerekmektedir³⁴⁹.

Mahkeme gerekçesinde tarafların tüm iddia ve savunmalarına yer vermek zorunda olmasa da hükme etki edecek nitelikteki tüm taraf açıklamaları ve delillere yer vermek ve neden karara etki ettiğini bildirmek zorundadır³⁵⁰. Bu durum istinaf ve temyiz incelemeleri açısından da geçerlidir³⁵¹. Bu kapsamda hukuki dinlenilme hakkı adil karar verilmesinin de teminatıdır.

³⁴⁵ ÖZEKES, *Hukuki Dinlenilme*, 108.; ÇİFTÇİ, *İspat*, 286.

³⁴⁶ Bkz. Aşg. 3. 4. 2. Başlık.

³⁴⁷ Gerekçeli karar alma hakkı bazı kaynaklarda hukuki dinlenilme hakkının ayrı bir unsuru olarak değil, dikkate alınma hakkı kapsamında değerlendirilmiştir. Bkz. ÇİFTÇİ, *İspat*, 289.

³⁴⁸ AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılanma Hakkı*, 434.

³⁴⁹ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 322.

³⁵⁰ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 324; AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılanma Hakkı*, 434.

³⁵¹ 22/ 07/ 2020 tarihli ve 7251 sayılı Kanunun 39. maddesi ile istinaf merci tarafından verilen ret kararının gerekçelendirilmesine sınır getirilmiştir. Maddenin gerekçesi; "...Maddeye eklenen üçüncü fıkrayla, istinaf talebinin esastan reddine karar verilmesi halinde, bölge adliye mahkemesi, kararında, ileri sürülen istinaf sebeplerini özetlemek ve ret sebeplerini açıklamak kaydıyla, kararın hukuk kurallarına uygunluk gerekçesini göstermekle yetinebilecektir. Böylece istinaf sebepleriyle sınırlı inceleme yapan bölge adliye mahkemesinin belirtilen fıkraya göre verdiği kararların gerekçesinde istinaf sebeplerini karşılaması ve bu kapsamda bir gerekçe yazması yeterli olacaktır. Zira istinaf talebinin reddi kararıyla ilk derece mahkemesinin gerekçeli kararı doğrulanmış olacaktır. Bu şekilde hukuki güvenlik açısından gerekli olmayan unsurları kararında göstermek zorunluluğundan kaynaklanan emek ve zaman kaybı önlenecektir..." şeklindedir.

Hak arama hürriyeti kapsamında kişilerin hukuki dinlenilme hakları ile elektronik tebligat yükümlülüğü arasındaki ilişki böyle bir zorunluluğun kişilerin hukuki dinlenilme haklarını ihlal edip etmeyeceğine ilişkidir. Zira tebligatın en önemli gayesi muhatabın yapılan işleme karşı bilgilendirilmesidir. Bilgilendirmenin amacı ise kişilerin muhatap oldukları hukuki işlemlerle ilgili kanuni haklarını kullanabilmeleri, kendilerini ilgilendiren meselelerde tasarrufta bulunabilmeleridir.

Mevzuatta elektronik tebligat yolu ile tebliğde tebligatın en önemli unsuru olan muhatabın bilgilendirilmesi hususu ikinci plana atılmış, tebligat işleminin belgelendirilmesine öncelik verilmiştir. Keza yargılamalarda tebligat işlemleri ile ilgili çıkan uyuşmazlıkların tamamı tebligat işleminin belgelendirilmesi unsuru ile yakından ilişkilidir. 7201 sayılı Tebligat Kanunu'nun şekli bir kanun olması nedeni ile tebligatın mevzuata aykırı bir şekilde tebliğe çıkarılması belgelendirme unsurunu sakatlamakta, bu da uyuşmazlıklara neden olmaktadır. Kanun koyucu yargılama sırasında ağırlıklı olarak yargı mercilerinin ve idarenin sebebiyet verdiği bu uyuşmazlıkların giderilmesi için muhatabın tebliğe konu işlemi öğrenip öğrenmediğini irdelemeksizin teslim tarihinden itibaren beş günün sonunda tebliğ işleminin usule uygun bir şekilde gerçekleşeceğini kabul etmiştir. Bu durum düzenleme yapılırken ispat hukukunun kişilerin hak arama ve hukuki dinlenilme haklarının önünde tutulması dolayısıyla devletçi bir politika izlenerek kişilerin anayasa ile korunan haklarının kısıtlanmasına sebebiyet vermiştir.

Hukuki dinlenilme hakkı, hakkaniyete uygun yargılanma unsurunun temelini oluşturur³⁵². Keza hakkaniyetli bir yargılama ortamının oluşturulabilmesi yalnızca adil bir yargıçla değil, yargılama sonunda hukuki durumu etkilenecek olan kişilerin hakları ile orantılı olarak yargılamada söz sahibi olabilmeleri ile mümkündür³⁵³. Dolayısıyla adil bir yargılamada öncelikli olarak, kişilerin aleyhlerinde gelişen her türlü işlemde haberdar olmaları gerekmektedir. Bu bilgilendirmeyi ise hukukumuzda sağlayan en yaygın yöntem tebligat olup tebligatın usulüne uygun şekilde ilgisine teslimi ve kişinin bilgilendirilmesi zorunludur³⁵⁴. Zira kişi ancak bu şekilde kendisini savunma,

³⁵² PEKCANİTEZ, ATALAY ve ÖZEKES, *Medeni Usul*, 272; PEKCANİTEZ, "Hukuki Dinlenilme," 760.

³⁵³ PEKCANİTEZ ve diğerleri, *Pekcanitez Usul*, 866.

³⁵⁴ Bilgehan YEŞİLOVA, "Yargılama Diyalektiği ve Silahların Eşitliği," *TBB* 86, (2010), 62; PEKCANİTEZ, ATALAY ve ÖZEKES, *Medeni Usul*, 255.

delillerini ileri sürme hakkı için olanak bulmuş sayılabilecektir. O halde uygulamada sıkça karşılaşılan bir sorun olarak; dava dilekçesi davalıya tebliğ edilmeden, taraf teşkili ve tarafların duruşmaya katılımı sağlanmadan yapılan her yargılama, hukuki dinlenilme hakkının ihlaline sebebiyet vermektedir³⁵⁵.

Kişinin bilgilendirilmesi esassından uzaklaşarak, tamamen tebligatın muhataba ulaşması temeline dayandırılarak tebligatın muhatap açısında hukuki sonuç doğurmasının sağlanması bu hali ile kişilerin yargılamaya katılması, duruşmalardan ve yargı işlemlerinden haberdar olması garantisi sağlamamaktadır. Oysaki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6 ve T. C. Anayasasının 36' ncı Maddesinin bir gereği olarak kişilerin sözde değil özde hukuki dinlenilme haklarının sağlanmış olması gerekir. Dolayısıyla devletin koyduğu kanunlarla kişilerin usuli işlemler neticesinde hataya düşürülmemesi, devletin kişilerin hatalarından yararlanmaması bu itibarla da kişilerin menfaatlerinin ihlal edilmemesi için muhatabın tebligat içeriğini zamanında ve doğru biçimde öğrenmesinin sağlanması zorunludur³⁵⁶.

Muhatabın bilgisayarının arızalı olması, internet erişiminin olmaması, UETS sisteminin arıza vermesi, sisteme erişimi sağlayacak teknik yeterliliğin bulunmaması, kişinin elektronik tebligat adresinin hacklenmesi, elektronik tebligat adresinde yeterli boş alanın kalmaması nedeni ile tebligatın açılmaması, muhatabın askerde, hastanede olması yahut bir yakınına refakat etmesi, gözaltında yahut tutuklu bulunması gibi hallerde ilgilinin elektronik tebligat adresine tebligat gönderilse dahi kişinin bu tebligatı öğrenmesi pek muhtemel değildir. Elektronik tebligat adresine kişisel bilgiler ve kimlik doğrulaması yapılarak girilmesi nedeniyle bu süreçte hak kayıpları yaşanması muhtemeldir.

Nitekim Anayasa Mahkemesine düzenlemenin iptali için başvurulduğunda mahkeme üyelerinin bir kısmının düzenlemenin hakkaniyete uygun yargılanma dolayısıyla adil yargılanma hakkını ihlal etmesi gerekçesi ile anayasaya aykırı olduğu hususunda karşı oy kullandıkları görülmektedir³⁵⁷. Ayrıca Anayasa Mahkemesi' ne bireysel başvuru

KURU, ARSLAN ve YILMAZ, *Usul*, 342; GÖKTAŞ, "Makul Süre," 23.

³⁵⁶ VAROL ve BAŞTÜRK. "Elektronik Tebligat," 270.

³⁵⁷ "...İptali istenen kural kişinin sisteme giriş yapıp elektronik tebliğden haberdar olması şartını aramadığı gibi, haberdar olmasını sağlamaya yönelik başkaca bir tedbir de öngörmemektedir. Diğer yandan kural elektronik bildirimin ulaştığı tarihten itibaren beş gün gibi makul olmayan bir sürenin sonunda tebligatın yapılmış sayılacağını belirtmektedir. Bu nedenle bir anlamda mükellefe en geç beş günde bir elektronik adresini kontrol etme yükümlülüğü getiren düzenlemenin hak arama hürriyetine

için Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü' nün "Başvuru süresi ve mazeret" kenar başlıklı 64. maddesi gereği belirlenen başvuru süresi başvuru yollarının tüketildiği, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gündür. Dolayısıyla bireysel başvuruda kişinin hakkında yürütülen bir yargılamaya ilişki kararı tebliğ aldığı tarih değil, öğrendiği tarih esas alınmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar 7201 sayılı Tebligat Kanunu m. 7/ a hükmü gereği elektronik tebligatın elektronik posta adresine tesliminden itibaren 5. günün sonunda tebligatın yapılmış sayılacağı kabul edilse de Anayasa Mahkemesi güncel bir kararında mahkeme kararının kanuni beş günlük süre sonunda değil daha önce öğrenilmiş olduğunu, e-tebligatın vekil tarafından açıldığına dair delil kayıtlarından durumun anlaşıldığını, bu sebeple de bireysel başvuruya ilişkin otuz günlük sürenin dolduğu gerekçesi bireysel başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiştir³⁵⁸. Anayasa Mahkemesine başvuru hakkına ilişkin belirlenen kanuni sürelerin öğrenme tarihi esasına dayanması, tebligatın bilgilendirme unsurunun tebliğin temelini oluşturduğunun da bir göstergesidir. Keza Anayasa Mahkemesine yapılan başvuruda belirlenen tebliğ süresinden önce karar öğrenilmiş, başvuru süresi bu tarih üzerinden değerlendirilmiştir. Mahkemenin bu kararı, elektronik tebligat adresine yapılan tebliğin kanuni beş günlük süre sonunda açılmaması halinde başvuru için bireysel başvuru süresinin işlemeye başlayacağı tarihin tespiti açısından önemlidir.

Kanaatimizce tebligatın temel amacının muhatabın bilgilendirilmesi olması nedeniyle Anayasa Mahkemesine başvuru sürelerinde öngörüldüğü gibi tebligat işlemlerinde de sürenin elektronik tebligatın açıldığı tarih olarak değiştirilmesi, bununla birlikte tebligatın elektronik tebligat adresine teslim edildiğine dair bildirim mesajının

ölçülü olmayan bir sınırlama getirdiği açıktır. (Anayasa Mahkemesi 2018/144 E., 2019/72 K. Sayılı 19.09.2019 Tarihli Kararı Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü ARSLAN' ın karşı oyu)

“...İlgili kişinin hayatın olağan akışı içerisinde çeşitli nedenlerle tebligatı açmaması göz önüne alınmadan kanunen tebligatın tamamlanması için öngörülen beş günlük süre Anayasa'nın 36. maddesi bağlamında hak arama özgürlüğüne ve dolayısıyla mahkemeye erişim hakkına orantısız bir müdahaleye neden olmaktadır...”(Anayasa Mahkemesi 2018/144 E., 2019/72 K. Sayılı 19.09.2019 Tarihli Kararı Anayasa Mahkemesi Başkan vekili Engin YILDIRIM' ın karşı oyu)

“...bilgisayarının arızalı olması, kendisinin çalışma ofisinden bir süreliğine uzakta bulunması vb. nedenlerle elektronik tebligattan haberdar olamaması mümkün olduğu gibi; e-posta bildiriminden beş gün sonra tebliğin yapılmış sayılacağı düzenlemesi, işaret edilen karardaki gerekçelerle mükelleflerin hukuki güvenliklerini ihlâl etmesi ve hak kaybına yol açıcı mahiyeti ölçüsüz bulunması nedenleriyle, aynı zamanda Anayasa'nın 13. ve 36. maddelerine de aykırıdır...” (Anayasa Mahkemesi 2018/144 E., 2019/72 K. Sayılı 19.09.2019 Tarihli Kararı Anayasa Mahkemesi Başkan vekili Serdar ÖZGÜLDÜR' ün karşı oyu).

³⁵⁸ Anayasa Mahkemesi, 2019/6266 B. No' lu Mehmet Özcan Başvurusu, 15/1/2020 T. Kararı.

tebligatın zorunlu bir unsuru olarak kabul edilmesi, bildirim mesajına rağmen teslim tarihinden itibaren beş gün içerisinde tebligatın muhatap tarafından açılmaması halinde ise tebligatın beşinci günün sonunda yapılmış sayılması daha isabetli olacaktır. Ayrıca kişilerin beklenmedik nedenlerle, kendi kusurlarına bağlı olmayan gerekçelerle tebligatı öğrenememiş olması ihtimalinin de göz ardı edilmemesi, bu hallerde kişinin tebligatı öğrenme tarihine ilişkin yeni düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda örnek olabilecek bir düzenleme 213 sayılı Vergi Usul Kanununda belirlenen tebligat sürelerine ilişkin olarak kanunun “Mücbir sebeplerle gecikme” başlıklı 15. maddesi’ dir. VUK m. 15; “13 üncü maddede yazılı mücbir sebeplerden her hangi birinin bulunması halinde bu sebep ortadan kalkıncaya kadar süreler işlemez.” şeklinde düzenlenmiş olup, hükümde atıf yapılan VUK m. 13’ de belirtilen mücbir nedenler ise; vergi ödevlerinden herhangi birinin yerine getirilmesine engel olacak derecede ağır kaza, ağır hastalık, tutukluluk, yangın, yer sarsıntısı ve su basması gibi afetler, kişinin iradesi dışında meydana gelen zorunlu kayıplar, sahibinin iradesi dışındaki sebepler dolayısıyla defter ve vesikalarının elinden çıkmış bulunması gibi hâllerdir. Bu haller kanunda örnekleme yöntemi ile sayılmış olup muhataba kusur atfedilemeyecek benzer hallerde de vergilendirme işlemlerine bağlı süreler işlemeyecektir. Muhatabın bu hallerden birisinin varlığını ispat etmesi yahut durumun herkes tarafında biliniyor olması sürelerin işlememesi için yeterlidir. Anılan hükmün 7201 sayılı Tebligat Kanunu kapsamında elektronik tebligata ilişkin düzenlemelere benzer şekilde eklenmesi hukuki dinlenilme hakkının korunması açısından faydalı olacaktır.

3.4.2. Silahların Eşitliği İlkesi Bakımından Değerlendirme

Hakkaniyete uygun bir yargılamada, yargılamanın başlangıcından bitimine kadar davanın tarafları açısından gerek kanunlar gerekse mahkemenin tutumu kapsamında tam bir eşitliğin bulunmasını gerekir. Bu eşitlik silahların eşitliği ilkesi olarak ifade edilmektedir³⁵⁹. Silahların eşitliği ilkesi yalnızca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6 ve T. C. Anayasası m. 36 kapsamında benimsenmiş bir ilke değildir. Silahların

³⁵⁹ PEKCANITEZ ve diğerleri, *Pekcanitez Usul*, 854.; PEKCANITEZ/ ATALAY/ ÖZEKES, *Usul*, 383 vd.

eşitliği ilkesi pozitif hukukun ve toplum sözleşmesi modelinin de temelini oluşturan eşitlik kavramının usul hukukundaki bir yansımasıdır³⁶⁰.

Silahların eşitliği ilkesi yargılama sırasında taraflar arasında adil bir dengenin sağlanmasını amaçlanmaktadır³⁶¹. Tarafların iddia ve savunmalarını ileri sürmek, mahkeme işlemlerini eşit derecede öğrenmek, yargılama süreci ile ilgili bilgilendirilmek, delil sunmak, sunulan delilleri tartışmak, mahkeme kararına itiraz edebilmek gibi yargılamaya etkin katılım sağlayabilecekleri her alanda eşit haklara sahip olmaları gerekmektedir³⁶².

Tarafların fiziksel, sosyal, ekonomik veya kültürel farklılıkları olsa da yargılama sırasında her iki tarafın da farklılıklarına rağmen yargılamada eşit şekilde etkinliklerinin sağlanması, devletin ve aynı zamanda mahkemenin bir yükümlülüğüdür. Devletin taraflar arasındaki eşitliği sağlama yükümlülüğü karşımıza, kanuni düzenlemeler ile finansal yardım olarak çıkmaktayken, mahkemelerin görevi ise kanunların adil ve şeffaf bir şekilde uygulanması, taraflar arasında yargılama sırasında farklılığa neden olabilecek bulguların tespiti ve ortadan kaldırılmasıdır. Bu kapsamda taraflar arasındaki ekonomik farklılıkların giderilmesi için HMK m. 334 vd. düzenlenen adli yardım müessesesi, ücretsiz tercüman talep etme hakkı, yargılamada taraflar arasında eşitlik sağlanması için alınan tedbirlere örnek gösterilebilecektir.

Silahların eşitliği ilkesi açısından elektronik tebligat değerlendirilirken tarafların yargılama sırasındaki hak ve yükümlülüklerinin elektronik tebligat zorunluluğu ile birlikte değişimi üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda taraflara tanınan süreler, tarafların yargılama giderlerine iştiraki ve tebligat usulüne göre tarafların yükümlülükleri karşılaştırılacaktır.

3.4.2.1. Dava taraflarına tanınan süreler bakımından değerlendirme

Silahların eşitliği ve elektronik tebligat ilişkisi karşımıza mahkeme ve taraf işlemlerinin tebliği için kullanılan tebliğ yöntemlerinin farklı olması halinde ortaya çıkmaktadır. Keza 7201 sayılı Tebligat Kanunu m.7/ a gereği elektronik tebligat

³⁶⁰ Silahların eşitliği ilkesinin medeni hukuk açısından değerlendirilmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Emel HANAĞASI, *Medeni Yargılama Hukukunda Silahların Eşitliği* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2016).

³⁶¹ AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılanma Hakkı*, 360.

³⁶² AKTEPE ARTIK, *Adil Yargılanma Hakkı*, 375.

yapılması zorunlu kişiler kanunda tahdidi olarak sıralanmıştır. Bu kişi ve kurumlar; 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanununa ekli (I)³⁶³, (II)³⁶⁴, (III)³⁶⁵ ve (IV)³⁶⁶ sayılı cetvellerde yer alan kamu idareleri ile bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşlar, belediye, il özel idaresi ile bunlara bağlı veya bunların kurdukları veya üye oldukları birlik ve idareler, özel kanunla kurulmuş diğer kamu kurum ve kuruluşları ile kanunla kurulan fonlar ve kefalet sandıkları, kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunların bağlı ortaklıkları, müessese ve işletmeleri, sermayesinin yüzde ellisinden fazlası kamuya ait diğer ortaklıklar, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşları, kanunla kurulanlar da dâhil olmak üzere tüm özel hukuk tüzel kişileri, noterler, baro levhasına yazılı avukatlar, sicile kayıtlı arabulucular ve bilirkişiler, idareleri, kamu iktisadi teşebbüslerini veya sermayesinin yüzde ellisinden fazlası kamuya ait diğer ortaklıkları, adli ve idari yargı mercileri, icra müdürlükleri veya hakemler nezdinde vekil sıfatıyla temsile yetkili olan

³⁶³ Bu cetvelde genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri bulunmakta olup bu idareler; Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Sayıştay, Adalet Bakanlığı, Millî Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Millî İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı, Devlet Personel Başkanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği Başkanlığı’dır.

³⁶⁴ Bu cetvelde özel bütçeli idareler bulunmakta olup bu idareler; Yükseköğretim Kurulu, Devlet Üniversiteleri ve Yüksek Teknoloji Enstitüleri, Savunma Sanayi Başkanlığı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Atatürk Kültür Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu, Türkiye Bilimler Akademisi, Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu, Karayolları Genel Müdürlüğü, Spor Genel Müdürlüğü, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü, Orman Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Türkiye Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, Türk Akreditasyon Kurumu, Türk Standartları Enstitüsü, Türk Patent ve Marka Kurumu, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, GAP Bölge Kalkınma İdaresi, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Kamu Denetçiliği Kurumu, Ceza ve İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İş Yurtları Kurumu, Meslekî Yeterlilik Kurumu, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Bölge Kalkınma İdareleri, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Su Enstitüsü, Türkiye İlaç ve Tıbbî Cihaz Kurumu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı, Helal Akreditasyon Kurumu, Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Uzay Ajansı, Türkiye Adalet Akademisi, Kapadokya Alan Başkanlığı, Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu’ dur.

³⁶⁵ Bu cetvelde düzenleyici ve denetleyici kurumlar yer almakta olup bu kurumlar; Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Kamu İhale Kurumu, Rekabet Kurumu, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, Kişisel Verileri Koruma Kurumu, Nükleer Düzenleme Kurumu, Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu’ dur.

³⁶⁶ Bu cetvelde sosyal güvenlik kurumları bulunmaktadır.

kişilerin bağlı bulunduğu birimlerdir. Kanunda sayılan kişi ve kurumlar haricinde kalan kişilerce ihtiyari olarak elektronik tebligat adresi alınmamış olması halinde, taraflar arasında tebligatın gönderim türü açısından bir farklılığın ve buna bağlı olarak bir eşitsizliğin ortaya çıkması muhtemeldir.

Yargılama sürecinde taraflara gönderilen mahkeme ve taraf işlemlerine karşı cevap verilebilmesi yahut itirazların sunulabilmesi hukuki dinlenilme hakkının gereğidir. Bununla birlikte yargılama düzeninin korunması ve makul sürede yargılamanın tamamlanması için taraflara tanınan cevap hakkının bir süre ile sınırlandırılması gerekmektedir. Hukukumuzda taraflarca yahut yargılamada ilgililerce yapılacak işlemler kanuni veya kanunun öngördüğü hallerde hâkim tarafından belirlenecek sürelerle kısıtlanmıştır³⁶⁷. Özel hukuk yargılamalarında bu süre genellikle iki hafta olarak belirlenmiştir³⁶⁸. Bununla birlikte sürelerin başlangıç tarihi açısından bir karmaşa oluşmaması için bu sürelerin tefhim ya da tebliğ tarihi itibari ile belirlenebileceği de yine mevzuatta düzenlenmiştir.

Tebliğat işlemlerinin şekli hukukun konusu olması nedeniyle kanunen belirlenmiş süreler ve bu sürelere konu işlemin muhatabına bildirim şekli hâkimin takdirine bırakılmamıştır. Dolayısıyla yargılama sırasında hâkim kanunda belirtilen süreleri ve niteliklerini değiştiremeyeceği gibi, tebliğ ile başlayan bir süreyi tefhime, tefhimle başlayan bir süreyi de tebliğe çeviremez³⁶⁹. O halde tebliğ tarihi itibari ile işlemeye başlayacak süreler içerisinde tarafın gerekli iddia ve savunmasını ileri sürmesi, delillerini ibraz etmesi, mahkemece yapılan inceleme ve araştırmalara itiraz etmesi oldukça önemlidir.

Posta yolu ile tebligat yapılması halinde tebligatın muhataba teslim tarihi aynı zamanda tebligatın yapıldığı tarihtir. Elektronik tebligatta ise tebligatın yapıldığı tarih, elektronik tebligat adresine, tebligatın teslim edildiği tarihi izleyen beşinci günün sonudur. Davanın taraflarından birinin elektronik tebligat yapılması zorunlu kişilerden olması, diğer tarafın ise böyle bir yükümlülüğünün olmaması ve elektronik tebligat

³⁶⁷ HMK kapsamında belirlenen sürelerle ilgili detaylı bilgi için bkz. YILMAZ, “Hukuk Muhakemeleri Kanununda Süreler” *Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı (Prof. Dr. Aydın Zevkliler’e Armağan) 8, (2013)*. (“Süreler”); Yasin KÖSE, *Hukuk Yargılamasında Süreler* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2014).

³⁶⁸ İki haftalık süreler; HMK m. 20, m. 42, m. 82, m. 83, m. 96, m. 107, m. 120, m. 122, m. 127, m. 136, m. 281 vb. örnek gösterilebilir.

³⁶⁹ YILMAZ, “Süreler,” 3172.

adresinin bulunmaması halinde yargılama sırasında yapılan işlemlere karşı tarafların başvuru haklarını kullanabilmelerine ilişkin süre sınırlandırması muhataplar açısından farklılık gösterebilmektedir. Keza her iki tarafın da tebliğe konu evrakı teslim tarihinde öğrenmeleri halinde posta yolu ile tebligat yapılan tarafa oranla elektronik tebligat muhatabı olan dava tarafının, beş günlük bir ek süresi daha olacaktır. Özellikle kazai mercilerce yapılan elektronik tebligat muhatabının ağırlıklı olarak avukatlar olduğu düşünülürse, vekil ile temsil edilen tarafın, davasını kendisi takip eden vatandaşa oranla savunma hakkının kullanılması için tanınan kanuni süreler açısından daha avantajlı bir konumda olduğu görülecektir. Yine karmaşık nitelikli uyuşmazlıklarda da hukuki dinlenilme hakkını sınırlandıran kanuni süreler açısından elektronik tebligat muhatabına uygulanan sınırlandırma ile diğer kişilere uygulanan kısıtlamanın eşit olmaması tarafların yargılamaya eşit katılım sağlaması, iddia ve savunmaları ile itirazlarını ileri sürerken eşit koşullara sahip olmaları önünde bir engel teşkil edecektir.

Elektronik tebligatın 7201 sayılı Tebligat Kanununda ilk kez yerini alması için 6099 sayılı kanun üzerinde çalışmalar yapılırken tebligat tarihine ilişkin elektronik tebligat adresine teslimden itibaren işleyen beş günlük bekleme süresinin daha kısa olması üzerinde durulmuş, bu sürenin üç gün olması teklif edilmiştir³⁷⁰. Ancak kişilerin her gün elektronik tebligat adresine giremeyeceği ve buna bağlı hak kayıpları oluşabileceği itirazı ileri sürülmüştür. Ancak günümüzde kişilere elektronik tebligat adreslerine yeni bir tebligat gelmesi halinde sms ve e-mail yolu ile bilgilendirme yapılmaktadır. Dolayısıyla muhatap elektronik tebligatın, elektronik adresine teslimi ile birlikte gelen tebligattan haberdar olmaktadır³⁷¹. Nitekim ETY m. 26' dan da anlaşılacağı üzere elektronik tebligatın muhatap tarafından açıldığı ve okunduğu tarihlere ilişkin delil kaydı tutulmaktadır. Ayrıca tebligatın teslim tarihinden önceki bir tarihte öğrenilmiş olduğunun ileri sürülmesi halinde belirtilen tarih, tebliğ tarihi olarak kabul edilebilmektedir³⁷². Tebligat işleminin asıl amacının bilgilendirme ve

³⁷⁰ AKİL, "Değişiklikler," 252.

³⁷¹ Her ne kadar Elektronik Tebligat Yönetmeliği m. 10, "elektronik tebligat adresine elektronik tebligat mesajı ulaştığı konusunda bilgilendirilmek isteyen muhatap, elektronik posta adresini veya kısa mesaj alma özelliği olan bir telefon numarasını PTT'ye bildirir." Şeklinde düzenlenmişse de uygulamada PTT tarafından elektronik tebligat adresi açılan her kişinin bağlı bulunduğu sisteme kayıtlı e-mail adresine ve cep telefonu numarasına talebe bağlı olmaksızın elektronik tebligat geldiğine dair bilgilendirme mesajı gönderilmektedir.

³⁷² "...Başvurucuların nihai kararın gerekçesini öğrendiklerini beyan ettikleri tarih de bireysel başvuru süresinin başlangıcı olarak ele alınabilir..." Anayasa Mahkemesi, 2013/1267 B. No' lu 13/6/2013 tarihli İlyas TÜREDİ kararı, (Erişim Tarihi, 14.07.2020, www.anayasa.gov.tr).

belgelendirme olmasına bağılı olarak tebligatın muhataba ulaştığı ve muhatap tarafından açıldığı tarihin teslim tarihi olması silahların eşitliği ilkesi gereği daha isabetli olacaktır³⁷³. Bu kapsamda kanaatimizce mukayeseli hukukta da kabul gördüğü üzere, elektronik tebligatın da posta yolu ile tebligatta olduğu gibi kişinin adresine teslim edildiği tarihte tebliğ edilmiş sayılması gerekmektedir. Ayrıca hak kayıplarının yaşanmaması için ise muhataba, tebligatın elektronik tebligat adresine gönderildiğine ilişkin sms yahut e-mail yolu ile yapılan bilgilendirmenin tebligatın bir parçası olarak kabul edilmesi ve elektronik tebligat adresine tebligatın teslim edildiği gün muhataba bilgilendirme yapılmasının zorunlu hale getirilmesi hem makul sürede yargılanma hakkına hem de hakkaniyete uygun yargılanma hakkına katkı sağlayacaktır.

3.4.2.2. Yargılama giderleri bakımından değerlendirme

Yargılama sırasında taraflardan yalnızca birine elektronik tebligat yapılması taraflar arasında yargılama süreci içerisinde tebligat giderleri için katlanılan masraf bakımından da eşitsizliğe neden olmaktadır. Zira hukuk yargılamalarında taraflar yargılama sırasında sebep oldukları giderleri ödemekle yükümlüdür. Her ne kadar yargılama neticesinde giderler haksız olduğu ispat edilen taraf üzerine bırakılsa da yargılama süresi içerisinde bu giderler taraflarca karşılanmaktadır. Daha önce izah edildiği üzere elektronik tebligat, posta yolu ile tebligat için yapılan masrafları neredeyse dörtte bir oranında düşürmüştür. Bu kapsamda elektronik tebligat alıcısı olan dava tarafı, yargılamanın karşı tarafının bir elektronik adresi olmaması nedeniyle, davanın diğer tarafına oranla 4 kat daha fazla tebligat gideri ödeyecektir. Bu durum taraflar arasında ekonomik bir eşitliğin sağlanmasını engellemektedir.

3.4.2.3. Tebligat alıcısının yükümlülükleri bakımından değerlendirme

Elektronik tebligat zorunluluğunun yargılama sırasında taraflar arasında eşitsizliğe sebebiyet veren bir diğer sonucu da elektronik tebligat alıcısı olma zorunluluğunun kişilere yüklediği yükümlülüktür. Keza elektronik tebligat alıcısı olma zorunluluğu ile birlikte, kanunda tahdidi olarak sayılan kurum ve kuruluşların elektronik tebligat adresi alma, elektronik tebligat sistemi ile ilgili bilgi sahibi olma, sisteme girebilme, elektronik tebligatları kontrol etme gibi yükümlülükleri oluşmuştur.

³⁷³ TANRIVER, *Usul*, 457.; ÖZBAY ve YARDIMCI, *Tebliğat Hukuku*, 34.

Yargılama sırasında bu yükümlülüklerin en önemlisi tebligat adresinin sık sık kontrol edilmesi zorunluluğudur. Zira tebligat adresine elektronik tebligat ulaştığına dair muhataba bilgilendirme yapılması kanun yerine yönetmelikle düzenlenmiş, emredici mahiyette olmayan bir hükümdür. Dolayısıyla kişinin PTT tarafından bilgilendirme beklemeksizin en az beşer günlük aralarla tebligat adresini kontrol etmemesi halinde, hak düşürücü sürelerin geçmesi nedeni ile hak kaybına uğraması muhtemeldir. Yargılamanın yalnızca tek tarafına, yerine getirilmemesi halinde oldukça ağır bedeller ödetecek sorumlulukların zorunlu bir şekilde yükletilmesi taraflar arasındaki eşitliği zedeleyecektir. Dolayısıyla elektronik tebligatın yalnız belirli bir kesim için zorunlu olması taraflar arasında yargılama sırasında taraflara düşen sorumluluklara, giderlere ve hukuki dinlenilme hakkının icrasına ilişkin eşitliğin ihlaline sebebiyet verebilecektir.

3.4.2.4. İddia ve delillerin öğrenilmesi bakımından değerlendirme

Uygulamada elektronik tebligat nedeniyle taraflar arasında eşitsizliğe yol açacak bir diğer mesele de tarafların iddia ve delillerinin yargılamanın diğer tarafına tebliğinde söz konusu olabilecektir. HMK m. 121 gereği dava dilekçesinde gösterilen ve davacının elinde bulunan belgelerin davalı sayısından bir adet fazla olmak üzere dava açılırken mahkemeye ibrazı, dava dilekçesi ve eklerinin savunma hakkını kullanabilmesi için davalı/ davalılara da tebliğ edilecek olması nedeniyledir. Bu kapsamda usulüne uygun bir şekilde mahkemeye teslim edilen dava dilekçesi ve davacı delillerinin bir örneğinin elektronik ortamda davalıya tebliğ edilmesi halinde, davacının dilekçesinde ileri sürdüğü ve delil olarak dosyaya sunduğu belgelerin de elektronik ortama aktarılarak tebliğ edilmesi gerekmektedir. Uygulamada fiziki ortamda açılan davaya ilişkin belgeler, muhataba posta yolu ile tebliğ edilecekse davacı tarafından teslim edilen dava dilekçesi ve ekleri eksiksiz bir şekilde muhataba iletilmekteyken, elektronik tebligat alıcılarına dava dilekçesinin ekleri genellikle tebliğ edilmemektedir. Bu durum yargılamada elektronik tebligat alıcısının karşı tarafın iddialarını tam olarak öğrenebilmesi ve savunmasını eksiksiz hazırlayabilmesi önünde bir engel teşkil edebilecektir. Keza yargılama sırasında tarafların karşılıklı olarak ileri sürülen iddia, savunma ve deliller ile ilgili bilgi alma hakkı, hakkaniyetli bir yargılamada tarafları yargılamaya etkin katılımlarının sağlanabilmesi açısından oldukça elzemdir.

Bununla birlikte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargılamalarında taraflar arasındaki her eşitsizliğin doğrudan silahların eşitliği ilkesini ihlal ettiği kanaatinde değildir. Mahkeme eşitsizliğin yargılama içerisindeki önemi üzerinde durmuş ve yargılamanın hakkaniyetle sonuçlandırılmasına engel teşkil etmeyen hallerde silahların eşitliği ilkesinin ihlalden bahsedilemeyeceği görüşü temelinde kararlar vermiştir³⁷⁴. O halde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' ne göre elektronik tebligata ilişkin taraflar arasında eşitsizlik ancak yargılamanın fiilen ve esasen adaletsiz yürütülmesine sebebiyet vermişse bu hallerde silahların eşitliği ilkesinin ihlali söz konusu olacaktır. Bununla birlikte adil yargılanma hakkı kapsamında yargılamanın bir bütün halinde değerlendirilmesi nedeniyle, yargılama sırasında taraflar arasında eşitsizliğe neden olacak bir durumun yargılama sırasında düzeltilmesi halinde silahların eşitliği ilkesinin ihlali söz konusu olmayacaktır³⁷⁵.

³⁷⁴ İNCEOĞLU, *Adil Yargılanma*, 156.

³⁷⁵ Anayasa Mahkemesi, 2013/ 4073 B. No' lu Mehmet Ali Bedir ve Tevfik Günay Başvurusu 21.01.2016 T. Kararı, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Basvurular/tr/pdf/2013-4073.pdf>, Erişim Tarihi, 30.07.2020.

4. VERGİ HUKUKU KAPSAMINDA DÜZENLENEN ELEKTRONİK TEBLİGAT VE ADİL YARGILANMA HAKKI İLİŞKİSİ

4.1. Vergi Usul Hukukunda Elektronik Tebligat

İdare hukukunun bir dalı olan vergi hukuku, devletin egemenlik hakkına bağlı olarak idaresi altındaki kişilerden kamu geliri niteliğindeki alacaklarının doğumu, ortadan kalkması, tahsili, vergilendirmeye ilişkin maddi veya şekli hukuk kuralları ile kişilerin hak ve yükümlülüklerini düzenleyen kamu hukuku dalıdır³⁷⁶.

Türk vergi hukukunun temel kaynağı Anayasa' nın 73. maddesidir. Burada kişilerin vergi ödeme yükümlülüğü belirlenirken, aynı zamanda devletin, yalnızca kanun ile vergi yükümlülüğü yükleyebileceği ifade edilerek, vergi hukukunun temel hatları belirlenmiştir. Yine ilgili maddede, vergi faaliyetine ilişkin kanuni sınırlar içerisinde değişiklik yapma ve uygulama yetisi idareye verilmiştir. Bu kapsamda vergilendirme işlemleri idari işlem niteliğinde olup, idari işlemin geçerlilik şartlarını taşımalıdır. Dolayısıyla işlemin yazılı olması, hukuki bir sonuç doğurması gibi koşullar vergilendirme işlemleri için de geçerlidir.

213 sayılı Vergi Usul Kanunu (VUK) m. 19 vd. hükümlerinde bir vergi alacağının doğumunda itibaren tahsiline kadar hangi süreçleri içerdiği düzenlenmiştir. Buna göre kişilerin vergi kanunlarında belirlenen şekilde gelir, kazanç elde etmesi halinde vergi alacağını doğuran olay gerçekleşerek, vergi borcu oluşur. İdare tarafından vergi borçlusu olan mükellefçe bildirilen gelire bağlı olarak vergi borcu hesaplanması ile birlikte tarh edilen verginin VUK m. 21 gereği borçluya tebliği gerekir. Dolayısıyla idare tarafında vergi alacağının tahsilinin ön koşulu muhatabın bu borç ile ilgili bilgilendirilmesidir³⁷⁷. Aksi takdirde vergilendirme işleminin kişiler nezdinde hukuki bir sonuç doğurması beklenemez³⁷⁸.

İdare tarafında mükellef aleyhine hesaplanan verginin tebliğinin bir diğer önemi de, vergilendirme işlemlerinin tek taraflı yapılması nedeniyle kişilere yüklenen mali ve cezai sorumluluğun kişiler nezdinde öğrenilmesi, onaylarının alınması, bu işlemlere

³⁷⁶ Erdoğan ÖNER, *Vergi Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2015), 24. (“Vergi Hukuku”).

³⁷⁷ ARSLAN ve BİNİŞ, “Tebliğat,” 302.

³⁷⁸ ARSLAN ve BİNİŞ, “Tebliğat,” 301; Kadir AYYILDIRIM, “Türk Vergi Hukukunda Tebliğat” (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2018), 11. (“Tebliğat”).

ilişkin kanuni itiraz ve dava sürelerinin başlatılmasıdır³⁷⁹. Dolayısıyla vergilendirme işlemleri idarenin kamu alacağını tahsil edebilmesi, işlemlerinin yargı denetimine tabi tutulması, kişilerin kanuni sorumluluklarından haberdar olması ve vergi işleminden doğan haklarını ileri sürebilmesi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Her ne kadar hukukumuzda tebligata ilişkin hükümler 11.02.1959 tarihli ve 7201 sayılı Tebligat Kanunu’nda düzenlenmiş olsa da vergilendirme sürecinin bir unsuru olan tebliğ işleminin bu önemi gereği, vergi hukuku kapsamındaki tebligat, 213 sayılı Vergi Usul Kanun’da ayrıca düzenlenmiş ve sıkı şekil şartına tabi tutulmuştur³⁸⁰.

213 sayılı Vergi Usul Kanunu m. 21’ de “vergilendirmeyi ilgilendiren ve hüküm ifade eden hususların yetkili makamlar tarafından mükellefe veya ceza sorumlusuna yazı ile bildirilmesidir” şeklinde tanımlanan tebliğe ilişkin usul esasları, kanunun 93. maddesi ve devamında detaylandırılmıştır. Bu kapsamda 213 sayılı Vergi Usul Kanunu nezdinde düzenlenen tebliğ usulleri posta yoluyla, memur vasıtasıyla, dairede veya komisyonda, ilan ve elektronik yolla tebligattır.

Çalışma konumuz olan elektronik yolla tebligat, Vergi Dairesi Otomasyon Programı kapsamında, 1998 yılından itibaren Maliye Bakanlığınca yürütülen vergilendirme işlemlerinde elektronik sisteme geçiş projesinin bir ürünüdür. Bu proje kapsamında e-yoklama, e- fatura, e- defter uygulamalarından alınan olumlu dönüş tebligat işlemlerinde de elektronik ortama geçişi hızlandırmış, 01.08.2010 tarihinde yürürlüğe giren 6009 sayılı kanunun 7. maddesi ile 213 sayılı Vergi Usul Kanununda ilk kez elektronik tebligata yer verilmiştir. Bununla birlikte yapılan ilk düzenlemede yalnızca 213 sayılı Vergi Usul Kanununa tabi mükelleflere elektronik yolla tebligat yapılabileceği düzenlenmiş, elektronik tebligat usul ve esasları ile ilgili hiçbir düzenleme yapılmamıştır.

11.01.2011 yılında Tebligat Kanunda 6099 sayılı Kanunun 2. maddesi ile sermaye şirketleri bakımından ilk kez elektronik tebligat kullanımına dair düzenlemenin

³⁷⁹ Onur ÖZCAN, “Vergilendirme Sürecinin İdari İşlem Bağlamında İncelenmesi”, *İÜHFD* 75/1, (2017): 178; ARSLAN ve BİNİŞ, “Tebliğat,” 301; Hatice YURTSEVER, “Vergi Hukukunda Tebligatta Yeni Bir Uygulama: Elektronik Tebliğat.” *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* 23/2, (2016), 454.(“Elektronik Tebliğat”).

³⁸⁰ Anayasa Mahkemesi, 2018/144 E., 2019/72 K. sayılı 19.09.2019 K.T. somut norm denetimi kararı.(Erişim Tarihi, 25.07.2020, www.kazancihukuk.com); ARSLAN ve BİNİŞ, “Tebliğat,” 302; İnci SOLAK AKMAN, “Türk Vergi Hukukunda Norm Koyma ve Normun Uygulanmasında Kronikleşmiş “Yetkilendirme” Sorununa Yeni Bir Örnek: Elektronik Ortamda Tebliğ Usulüne İlişkin Düzenlemeler”. *Ankara Barosu Dergisi* 2, (2016): 268.(“Elektronik Tebliğat”).

yürürlüğe girmesi akabinde, vergi hukuku alanında da elektronik tebligat kullanımının yaygınlaştırılmasını hedef alan düzenleme yapılmıştır. 07.04.2015 tarihinde yürürlüğe giren 6637 sayılı Kanunun 5. maddesi ile 213 sayılı Vergi Usul Kanunu m.107/ A' ya elektronik tebligatın muhatabın elektronik adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonunda yapılmış sayılacağına ve Maliye Bakanlığının elektronik tebligat sistemi hizmet sağlayıcısı, tebliğe elverişli elektronik adres kullanma zorunluluğu getirmeye ve kendisine elektronik ortamda tebliğ yapılacakları ve elektronik tebliğe ilişkin diğer usul ve esasları belirlemeye yetkili kurum olduğuna ilişkin hükümler eklenmiştir. Bu kapsamda kimlerin zorunlu elektronik tebligat alıcısı olacağına idare karar vermekte, elektronik tebligata ilişkin usul ve esasları idare belirlemektedir.

01.06.2016 tarihinden itibaren elektronik tebligat sistemi vergilendirme işlemlerinde aktif bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Gelir İdaresi Başkanlığı verilerine göre 2018 yılına kadar e-tebligat sistemi ile gönderilen tebligat sayısı 36.986.372 adettir³⁸¹. Bu sayıda da anlaşılabacağı üzere vergilendirme işlemlerine ilişkin tebligatlar ağırlıklı olarak elektronik yolla mükelleflere iletilmektedir.

Çalışma konumuzun adil yargılanma hakkı açısından elektronik tebligatın değerlendirilmesi olması sebebiyle ayrı bir kanunla düzenlenen vergi işlemlerine has olarak kullanıma açılmış elektronik tebligat sisteminin kısa bir tanımı yapıldıktan sonra bu başlık altında 7201 sayılı Tebligat Kanunu ile 213 sayılı VUK hükümleri arasındaki fark ortaya konulmuştur. Ayrıca adil yargılanma hakkı ile doğrudan ilişkili olması nedeniyle VUK m.107/ A kapsamında düzenlenen elektronik tebligatın muhataplar nezdinde doğurduğu hukuki sonuçlar ele alınmıştır.

4.1.1. Elektronik Tebligat Zorunluluğu Getirilen Mükellefler ve Tebliğin İçeriği

Vergi Usul Kanunu m. 107/ A kapsamında verilen yetki ile Maliye Bakanlığı tarafından 456 ve 511 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği hazırlanmış, elektronik tebligata ilişkin usul ve esaslar bu tebliğler ile belirlenmiştir. 456 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğinin 4. maddesine göre Maliye Bakanlığınca kendisine elektronik yolla vergi işlemleri tebliğ edilecek kişiler; kurumlar vergisi mükellefleri, kazançları basit usulde tespit edilenlerle gerçek usulde vergiye tabi

³⁸¹ Gelir İdaresi Başkanlığı, 2018 Faaliyet Raporu, Erişim Tarihi, 20.07.2020, https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/faaliyetraporlari/2018/2018_faaliyet_raporu.pdf.

olmayan çiftçiler hariç ticari, zirai ve mesleki kazanç yönünden gelir vergisi mükellefiyeti bulunanlardır. 511 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile 01.01.2020 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, bu kişiler arasına vergi dairesi müdürlüklerinde (mal müdürlükleri), faaliyet gösteren ve elektronik tebligat sistemini kullanmak zorunda olan kurumlar ve gelir vergisi mükellefleri de eklenmiştir³⁸².

Kurumlar Vergisi Kanunu m. 1' de kurumlar vergisi mükellefleri; sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu kuruluşları, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iş ortaklıkları şeklinde belirlenmiştir. Gelir Vergisi Kanununda ise vergi mükellefler meslek grupları şeklinde değil yapılan ticari faaliyete göre sıralanmıştır. Bu kapsamda ticari, sınai, zirai her türlü kazanç ile serbest meslek mensuplarınca elde edilen her türlü gelir, gelir vergisi kanununa tabi olup bu kişilerin de elektronik tebligat adresi alması ve kullanması gerekmektedir.

456 ve 511 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğlerinde belirtilen kişilerin elektronik tebligat adresi alması ve kullanması zorunludur. Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen süreler içerisinde elektronik tebligat almayan kişiler için VUK m. 355 kapsamında cezai yaptırım öngörülmüştür. Ayrıca bu kişiler adına idare tarafında resen elektronik tebligat adresi oluşturulmakta, internet vergi dairesi kullanıcı kodu, parola ve şifresi gerçek kişilerde mükellefe, tüzel kişilerde ise kanuni temsilcisine tebliğ edilir. Tebliğ tarihi ile birlikte elektronik tebligat adreslerine tebligat gönderimine başlanılır.

Kendisine elektronik tebligat yapılması zorunlu olmamasına rağmen, mükellefler tarafından isteğe bağlı olarak da elektronik tebligat adresi alınabilmektedir. Ancak iradi olarak bu sistemden çıkılamamaktadır. Dolayısıyla tebliğde sayılan mükellef sınıfının dışında kalan mükellefler için elektronik tebligat adresi alınması gönüllülük esaslı olsa da, tebligat adresinin kullanımı zorunludur³⁸³. Bununla birlikte hizmet sağlayıcısı Maliye Bakanlığı olan elektronik tebligat sistemi yalnızca vergilendirme işlemlerine ilişkin gönderilecek tebligatlar için hazırlanmış olduğundan, kişinin UETS

³⁸² Bu kişiler bağlı vergi dairesi müdürlüklerinde (mal müdürlükleri) 2016 yılında henüz elektronik tebligat sistemine uyum çalışmaları devam ettiğinden 456 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği'ne dahil edilmemişlerdir (AYYILDIRIM, "Tebliğat," 268.) .

³⁸³ Kendisine mevzuat kapsamında elektronik tebligat yapılması zorunlu olmayan kişiler bakımından, sisteme dahil olunduktan sonra iradi olarak sistemden ayrılma olanağının tanınmaması mükelleflerin özgürlük alanlarını kısıtlamaktadır. Dolayısıyla kişilerin elektronik tebligat sistemine dahil olduktan sonra bu sistemden çıkamayacaklarına ilişkin aydınlatılmış onamlarının alınması önem arz etmektedir.

yahut KEPS’ te elektronik posta adresinin olması e- tebligat sistemine kayıt zorunluluğunu ortadan kaldırmamaktadır³⁸⁴.

Vergi Usul Kanunu m. 93 mükelleflere tebliğ edilecek belgeler arasında bir ayrım yapmaksızın, mükelleflerin kendi beyanlarına dayanan tahakkuk fişinin dışında kalan vergilendirme ile ilgili olup, hüküm ifade eden tüm belge ve yazıların tebligata konu olabileceğini düzenlemiştir. Mükelleflere tebliğ edilecek belgeler somutlaştırılacak olursa bunlar; “vergi veya ceza ihbarnameleri, düzeltme fişleri, yoklama fişleri, vergi inceleme raporu ve tutanakları, takdir komisyonu kararları, incelemeye yetkili olanların çıkaracakları yazılar, ödeme emirleri, vergi mahkemesi kararları, uzlaşma gün ve yerinin tayini ile ilgili yazılar³⁸⁵” şeklinde örneklendirilebilir.

Tahakkuk fişi, mükellefin vergi beyannamesi vermesi akabinde bu beyannameye istinaden düzenlenen bir fiştir. Bu kapsamda mükellef bilgisi ve rızası dâhilinde düzenlenen tahakkuk fişinin VUK m. 378’ de göz önüne alınırsa tebliğine gerek yoktur³⁸⁶. Dolayısı idarenin tahakkuk fişinin tebliğine dair bir ispat yükümlülüğü bulunmamaktadır³⁸⁷.

4.1.2. Tebligatın Sonuçları

Anayasanın 125. maddesi gereği idari işlemlere karşı açılacak davalarda süre, işlemin ilgisine yazılı bildirim tarihi itibarı ile başlamaktadır. Yine İYUK m. 7/2 kapsamında vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezalarından doğan uyuşmazlıklarda tebliğ yapılan hallerde veya tebliğ yerine geçen işlemlerde tebliğ tarihini izleyen günden itibaren dava açma süreleri başlamaktadır.

Vergilendirme işlemlerinin kişiler üzerinde devletin egemenlik yetkisine dayanıyor olması ve ağır mali yükümlülüğe sebep olması nedeniyle idarenin keyfiyetine bırakılmaması amacıyla vergi ödeme borcu bakımından idarenin kişilere başvurabilmesi için süre sınırlaması getirilmiştir. VUK m. 114’ e göre vergi alacağının doğduğu takvim yılını takip eden yılın başından başlayarak beş yıl içinde mükellefe tebliğ edilmeyen vergiler zamanaşımına uğrayacak ve mükelleften talep

³⁸⁴ Metin BAŞER, *Elektronik Tebligat Uygulama Rehberi*, 4.

³⁸⁵ ARSLAN ve BİNİŞ, “Tebliğat,” 303.

³⁸⁶ YURTSEVER, “Elektronik Tebligat,” 456; Sümeyra ÖZGEN, “Türk Vergi Hukukunda Tebligat” (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018), 20. (“Vergi”).

³⁸⁷ ARSLAN ve BİNİŞ, “Tebliğat,” 303.

edilemeyecektir. Nitekim vergilendirme işlemlerinin elektronik ortama geçişi, vergi gelirlerinin devletler için büyük bir kazanç kapısı olması, mükellefiyet kapsamının oldukça geniş olması ve vergi alacağının mükellefe bildiriminin zamanaşımına tabi tutulmasının bir sonucudur. Keza idarenin hızlı, pratik ve güvenilir bir alt yapı oluşturmaması vergi gelirin tahsilini engelleyebilecektir. Bu kapsamda vergilendirme işlemlerinin tebliğ edilmesinin dava süreleri, vergi alacağının tahakkuku ile alacağın zamanaşımı açısından oldukça önemli sonuçları bulunmaktadır.

4.1.2.1. İdari ve yargısal süreler açısından tebliğin sonuçları

İdare tarafından kişilere karşı yapılan işlemler hakkında dava yoluna gidebilmesi bir anayasal haktır. Bu bakımdan kişilerin idareye karşı vergi ödevi ve buna bağlı olarak beyanname vermek, defter tutmak gibi bazı yükümlülükleri varken, idare tarafından gerçekleştirilen işlemler hakkında bilgilendirilme ve yapılan işlemlere karşı itiraz etme, dava yoluna başvurma gibi hakları da mevcuttur³⁸⁸.

Dava açma hakkı adil yargılanma hakkının temel unsurları arasında sayılan mahkemeye erişim hakkının bir yansımasıdır. Bu sebeple hukuk devleti ilkesi gereği kimsenin dava açma hakkı elinden alınamaz. Bununla birlikte dava açma ya da kanun yollarına başvuru için belli sürelerin öngörülmesi de hukuki belirlilik ilkesinin bir gereği olup Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarında dava açmayı imkânsız kılacak ölçüde kısa süreler belirlenmedikçe dava açma hakkının belirli bir süre ile sınırlandırılmasını meşru görmektedir³⁸⁹.

İdari Yargılama Usulü Kanunu m. 7 gereği idare tarafından gerçekleştirilen vergi tarhiyatının mükellefe tebliğini izleyen tarihten itibaren mükelleflerin tebliğ edilen işlemlere karşı işlemin yetki, şekil, sebep, konu veya amaç bakımından hukuka aykırı olduğu iddiası ile otuz gün içerisinde dava açma hakları bulunmaktadır. Bu sayede idari işlemlerin hukuka uygunluk denetimi yapılabilir³⁹⁰.

Elektronik tebligat yolu ile tebliğ edilen vergilendirme işlemlerinde muhatabın elektronik adresine tebligatın teslim edildiği tarihi izleyen beşinci günün sonunda

³⁸⁸ Neşe BECERİKLİCAN, “Türk Vergi Sisteminde Elektronik Tebligat: Eskişehir İli Üzerine Bir İnceleme” (Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2019), 24. (“Elektronik Tebligat”).

³⁸⁹ AİHM, 11.07.2002 tarihli, 36534/97, B. No’lu Osu/İtalya kararı, Erişim Tarihi, 30.07.2020, https://www.anayasa.gov.tr/media/3503/adil_yargilanma.pdf.

³⁹⁰ ARSLAN ve BİNİŞ, “Tebliğat,” 302.

tebligat yapılmış sayılır. Dolayısıyla dava açma süreleri de bu tarihten itibaren işlemeye başlar. Anayasanın 125. maddesinde dava açma hakkının yazılı bildirim tarihi itibari ile başlaması, İYUK m. 7 ile de anayasaya paralel olarak dava açma sürelerinin başlamasında tebliğ tarihinin esas alınmış olması nedeniyle mükellefler interaktif vergi dairesi sistemi üzerinden teslim aldıkları tebligatları belirlenen beş gün içerisinde açsalar ve öğrenseler dahi dava açma süresi tebliğ tarihi olan beşinci günün sonunda işlemeye başlayacaktır³⁹¹. Nitekim Anayasa Mahkemesinin de görüşü bu yönde olup mahkeme, idari işlemlerde anayasal bir zorunluluk olarak yazılı bildirim tarihi itibari ile dava açma sürelerinin işletileceği, tebliğ değil, öğrenme tarihi esas alınarak davanın süre bakımından reddedilmesi halinde mahkemeye erişim hakkının ihlal edileceği belirtilmiştir³⁹².

Gerek mevzuat gerekse yargı içtihatlarından anlaşılabileceği üzere vergilendirme işlemlerinin tebliği ile birlikte dava açma süreleri başlamaktadır. Sürelerin tayininde ve muhtemel uyuşmazlıklarda tebliğ tarihinin tam tespit edilmesi vergilendirme işlemleri için oldukça önem arz etmektedir. Bu kapsamda idarenin vergilendirme işlemlerine yazılı, biçim ve yöntem şartlarına uygun ve eksiksiz yapması ayrıca tebliğ tarihini de tam olarak belgelemesi gerekir³⁹³. Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanarak hizmete açılan elektronik tebligat sisteminde, tebliğ edilen evrakın imza doğrulaması, gönderim tarihi, okunma tarihi, tebliğ tarihi ve delil doğrulama belgeleri görüntülenebilmektedir. Dolayısıyla tebligat kolaylıkla idare tarafından mükelleflerin de erişebileceği şekilde belgelendirilebilmektedir.

³⁹¹ ÖZGEN, “Vergi,” 100.

³⁹² “Mahkemeye erişim hakkının kullanılması idari işlemler açısından kanunda belirtilen süreye ve bu sürenin de yazılı bildirimle bağlanması karşısında, AYİM’ in kanunen başvurucuya tebliğ edilmeyen ve başvuru açısından yerine getirme yükümlülüğü doğurmayan atama işlemine yönelik dava açma süresini, uyuşmazlık konusu açık kuralı göz ardı ederek, başvurucunun atama işlemini öğrendiği tarih olarak esas alması ve davanın süresinde açılmadığı gerekçesiyle reddine karar vermesi, başvurucunun idari işleme yönelik iddialarının esasının mahkemece incelenmesine engel olmuştur.”, Anayasa Mahkemesi, 07.11.2013 K.T., 2012/660 B. No’ lu “Kamil Koç” kararın. Erişim Tarihi, 30.07.2020, <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/5710d998-abd1-451a-8216-858e6e4a34ef?wordsOnly=False>.

³⁹³ SOLAK AKMAN, “Elektronik Tebligat,” 272.

4.1.2.2. Zamanaşımı açısından tebliğin sonuçları

Genel bir ifade ile zamanaşımı bir hakkın kazanılması yahut kaybedilmesi için belirlenen kanuni sürelerin dolmasıdır³⁹⁴. Hukukumuzda kazandırıcı ve düşürücü zamanaşımı olmak üzere iki çeşit zamanaşımı bulunmaktadır. Vergi hukukunda açısından kabul edilen ise düşürücü zamanaşımıdır³⁹⁵. Vergi dairelerinin alacaklarını daha özenli takip etmesi, devlet ve mükellef arasındaki borç ilişkisinin uzun sürelerle sarkmaması, yargı mercilerinin dava yükünün azaltılması, defter belge saklama sürelerinin mükellefler nezdinde ağır bir külfet ve ciddi hak kayıplarına neden olmaması amacıyla vergi işlemleri için tarh ve tahsil olmak üzere iki adet zamanaşımı süresi belirlenmiştir³⁹⁶. Bu süreler özel hukuk yargılamalarına oranla idari yargılamalarda daha fazla önem arz etmektedir. Keza özel hukuk yargılamalarında zamanaşımı def’i 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu m. 161 gereği hâkim tarafından resen araştırılmamaktayken, idari yargılamalarda İYUK m.14 kapsamında resen dikkate alınmaktadır.

Tarh zamanaşımı VUK m.114’ de; “Vergi alacağının doğduğu takvim yılını takip eden yılın başından başlayarak beş yıl içinde tarh ve mükellefe tebliğ edilmeyen vergiler zamanaşımına uğrar.” şeklinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla idare tarafından vergiyi doğuran olayın takibi, tahsili için tahakkuk aşamasına getirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde mükellef başvurusuna gerek olmaksızın idarenin vergi alacağı resen ortadan kalkmaktadır³⁹⁷.

Tarh zamanaşımı için belirleyici unsur, işlemin mükellefe tebliğidir. Keza ikmâlen, resen ve idarece tarh edilen vergi işleminin usulüne uygun tebliği, tarh zamanaşımını keser³⁹⁸. Bununla birlikte tebligatın usulsüz olması halinde geçersiz bir tebligat söz konusu olacağından, zamanaşımı süreleri de kesilmez³⁹⁹.

³⁹⁴ Yusuf KARAKOÇ, *Genel Vergi Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2007), 222; ÖNER, *Vergi Hukuku*, 106.

³⁹⁵ ÖNER, *Vergi Hukuku*, 106.

³⁹⁶ ÖNER, *Vergi Hukuku*, 106.

³⁹⁷ ÖNER, *Vergi Hukuku*, 107.

³⁹⁸ ÖNER, *Vergi Hukuku*, 120; Burcu GÖRKEMLİ, “Yargı Kararları Işığında Vergi Hukuku’nda Usulsüz Tebliğ ve Sonuçları,” *Ankara Barosu Dergisi* 3, (2017): 121.

³⁹⁹ Danıştay 3. Dairesi, 2016/1438 E., 2019/4503K. Sayılı 24.06.2019 K.T. kararında, avukata yapılan gelir vergisi ve vergi zıyayı cezasının tarhiyatına ilişkin ihbarnamelerin avukatın adresinde bulunmaması nedeniyle mahalle muhtarına tebliğ edilmiş olması, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu’nda, mükellefin bilinen adresinde bulunamaması durumunda mahalle muhtarına tebligat yapılacağına dair bir hüküm yer almaması, yapılan tebligatın usulsüzlüğü nedeniyle tarh zamanaşımı süresi kesmediğini belirterek

Uygulamada vergi işlemlerinin posta yolu ile tebliği PTT vasıtası ile gerçekleştirilmekte olup, 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümleri ile 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun tebliğe ilişkin hükümleri arasındaki farklılıklar tebligatın usulüne aykırılıklara sebebiyet vermekte, usulsüz tebligata neden olmaktadır. Bu nedenle elektronik tebligat yolu usulsüz tebligat nedeniyle aşılacak zamanaşımı sürelerini önüne geçilmesi amacı ile işlerlik kazanmıştır.

Elektronik tebligatta tebliğ tarihi, elektronik posta adresine tebligatın ulaştığı tarihi izleyen 5. günün sonudur. Bu beş günlük sürenin zamanaşımına etkisi önem arz etmektedir. Keza VUK m. 114, zamanaşımı süresinin belirlenmesinde tebliğ tarihini esas almıştır. O halde idare tarafından mükellefin elektronik adresine zamanaşımı süresi içerisinde teslim edilen ancak beş günlük bekleme süresi içerisinde zamanaşımına uğrayan işlem bakımından kanaatimizce, idare mükellef kendi iradesi ile ödeme yapmadıkça tahsilat talep edemeyecektir.

Tahsil zamanaşımı 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun 102. Maddesinde düzenlenmiş olup kesinleşmiş bir amme alacağının vade tarihinin rastladığı takvim yılını takip eden takvim yılı başından itibaren beş yıl içinde tahsil edilmemesi halinde alacak zamanaşımına uğrar. Tarh zamanaşımında olduğu gibi tahsil zamanaşımında da ödeme emrinin muhataba tebliği süreleri keser. Bu bağlamda tarh zamanaşımında tebligatın önemine ilişkin işaret ettiğimiz hususlar, tahsil zamanaşımı için de geçerlidir⁴⁰⁰.

4.1.3. 7201 sayılı Tebligat Kanunu ile 203 sayılı Vergi Usul Kanunu Elektronik Tebligat Karşılaştırılması

7201 sayılı Tebligat Kanunu, Kanunun 1. maddesinde yer alan tüm kişiler ve kurumlarca herkese karşı gerçekleştirilebilen tebligat işlemlerinin usul ve esaslarını belirleyen genel nitelikteki bir düzenlemedir. 213 sayılı Vergi Usul Kanunu kapsamında düzenlenen tebligat hükümleri ise 213 sayılı Vergi Usul Kanunu m.1' de sayılan işlemler görev alanına giren idareler tarafından yalnızca vergi mükelleflerine karşı gerçekleştirilen tebligat işlemlerinin usul ve esaslarını belirler. Dolayısıyla

davanın kabulüne ilişkin verilen kararı onamış ve tarhiyat kaldırılmıştır. (Erişim Tarihi, 02.08.2020, www.kazancihukuk.com).

⁴⁰⁰ Tarh ve tahsil zamanaşımına ilişkin ayrıntılı açıklama için bkz. Ertuğrul SADIÇ, "Vergi Uyuşmazlıklarında Tebligat Usulü" (Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2016).

kanunlara göre tebligatların alıcıları ve göndericileri farklılık gösterdiği gibi, Vergi Usul Kanun’unda yer alan tebliğe ilişkin hükümler de özel nitelikli düzenlemelerdir. Nitekim 7201 sayılı Tebligat Kanunu m.51’ da mali tebligatların kendi kanunlarında düzenlendiği, kendi kanunlarında bahsedilmeyen hususlar için 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümlerinin geçerli olduğu ifade edilmiş olmakla birlikte hüküm yorumlanırken 7201 sayılı Tebligat Kanunu’ un genel nitelikli bir kanun olduğu anlaşılmaktadır⁴⁰¹. Burada önemle belirtmek gerekir ki 7201 sayılı Tebligat Kanunu m. 51, tebligat çeşitleri açısından değerlendirilmemelidir. 213 sayılı Vergi Usul Kanununda düzenlenmeyen bir yol ile 7201 sayılı Tebligat Kanunu’ na atıf yapılarak tebliğ işlemi gerçekleştirilemez⁴⁰².

213 sayılı Vergi Usul Kanunu yalnızca mali tebligatlar için geçerli usul ve kuralları belirlemekte olup, mali konularda çıkan uyuşmazlıkların yargı yolu ile çözümü aşamasında geçerli değildir. Keza bu durumda uyuşmazlığın yargıya taşınmış olması nedeniyle kazai tebligat hükümleri geçerli olacak olup 7201 sayılı Tebligat Kanunu belirleyici mevzuat olacaktır.

Elektronik yolla tebligat her iki kanunda da düzenlenmiş olmakla birlikte, 7201 sayılı Tebligat Kanununun m. 7/ a’ da elektronik yolla tebligat yapılması zorunlu kişiler tahdidi olarak sayılmıştır. 213 sayılı Vergi Usul Kanunu m. 107/ A’ da ise elektronik tebligat alıcısı olma zorunluluğu getirilen kişiler sayılmamış ve hatta elektronik yolla tebligat yapılması zorunlu kişileri belirleme yetkisi açık bir şekilde Maliye Bakanlığına bırakılmıştır.

7201 sayılı Tebligat Kanunu kapsamında elektronik tebligat uygulama esasları Elektronik Tebligat Yönetmeliği ile düzenlenmiştir. Hizmet Sağlayıcısı olarak PTT yetkilendirilmiştir. Ancak PTT’ ye elektronik tebligat gönderimi hususunda özel bir yetki verilmemiş, kanuna uygun olarak sistem kurulması, tebligat işlemlerinin gerçekleştirilmesi ve veri güvenliği ile muhafazasını sağlanması ile sınırlıdır. 213 sayılı Vergi Usul Kanun’da ise elektronik tebligata ilişkin usul ve esasları belirleme, sistem kurulumu, elektronik tebligat muhataplarının seçilmesi, veri güvenliği, muhafazası başta olmak üzere tüm yetki Maliye Bakanlığı’ na verilmiştir. Verilen bu yetki kapsamında Bakanlıkça 456 ve 511 sıra no.lu Vergi Usul Kanunu Genel

⁴⁰¹ YILMAZ ve ÇAĞLAR, *Tebliğat Hukuku*, 1167.

⁴⁰² SADIÇ, “Tebliğat Usulü,” 88.

Tebliğleri hazırlanmış olup elektronik yolla tebliğe dair işlemler bu Tebliğlere göre yürütülmektedir. Bu açıdan her iki kanunun uygulama alanı, tebliğ usulü, hizmet sağlayıcıları, kanuni dayanakları birbirlerinden farklılık arz etmektedir.

7201 sayılı Tebligat Kanunu kapsamında gerçekleştirilen elektronik tebligatlar PTT' nin kurulum ve idaresini üstlendiği UETS sisteminden muhataba iletilmektedir. 213 sayılı Vergi Usul Kanunu kapsamında gönderilen elektronik tebligatlar ise Maliye Bakanlığınca hizmete sunulan İnteraktif Vergi Dairesi Sistemi üzerinden gönderilmektedir. Dolayısıyla elektronik tebligat alıcısının UETS elektronik posta adresinin olması, VUK m. 107/A kapsamındaki zorunluluğu sağladığı anlamına gelmemektedir⁴⁰³.

Tebliğat yapmaya yetkili kişiler bakımından 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun daha dar kapsamlı bir kanun olması nedeniyle bu kanunda düzenlenen mükelleflere elektronik yolla tebligat gönderecek vergi idareleri, belediyeler ve il özel idareleri aynı zamanda 7201 sayılı Tebligat Kanunu'nda da sayılmaktadır. Bu kurumların hangi usul ve esaslar çerçevesinde tebligat yapacağı, tebligat edilecek evrakın niteliğine göre belirlenecektir. Ancak vergilendirme işlemlerine ilişkin tebligatlar bakımından VUK hükümlerinin uygulanması zorunludur⁴⁰⁴.

7201 sayılı Tebligat Kanunu'nda PTT tarafından hazırlanan elektronik tebligat adresi alma zorunluluğu olan kişiler tahdidi olarak sayılmıştır⁴⁰⁵. ETY m. 6 gereği bu kişilerce yahut bağlı oldukları ilgili kurum, kuruluş veya birlik tarafından zorunluluğun başladığı 01.01.2019 tarihinden itibaren bir ay içerisinde elektronik tebligat adreslerinin temini amacıyla PTT' ye başvuru yapılmalıdır. Dolayısıyla 7201 sayılı Tebligat Kanunu kapsamında elektronik tebligat alma zorunluluğu bulunan kişilerin doğrudan PTT' ye başvuru yapması gerekmemektedir. Yine her ne kadar kanuni bir zorunluluk getirilmiş olsa da, bu zorunluluğa uyulmaması halinde gerek

⁴⁰³ Bu iki sistemin birbirinden bağımsız olması nedeniyle her iki kanun çerçevesinde elektronik tebligat adresi açma zorunluluğu bulunan kişilerin, ayrı elektronik tebligat adresleri bulunmak zorundadır. Bu durum birden çok elektronik tebligat adresi almak zorunda olan kişilerin her iki sistemde de ayrı ayrı en az beş günlük aralıklarla sistemi kontrol etmesi gerekliliği nedeniyle muhatabın haklarını kısıtlamakta, yükümlülüklerini ise artırmaktadır. Kanaatimizce her iki elektronik posta adresine tek bir sistemden ortak erişim sağlanması daha sağlıklı olacaktır.

⁴⁰⁴ SADIÇ, "Tebliğat Usulü," 91.; GÖRKEMLİ, "Usulsüz Tebliğ," 105 vd.

⁴⁰⁵ Bu kişiler 2. Bölümde detaylı bir şekilde sıralanmış olup yeniden sayılmayacaktır. Bkz. Yuk. 2.4.2.1. s.88.

7201 sayılı Tebligat Kanunu gerekse bağı mevzuatta bir cezai yaptırım öngörülmemiştir⁴⁰⁶.

213 sayılı Vergi Usul Kanunu gereği elektronik tebligat adresi temini ve tebliğe elverişli elektronik adres kullanma zorunluluğu getirilecek kişileri⁴⁰⁷ belirleme yetkisi Maliye Bakanlığına aittir. 456 sıra no.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği m. 5' e göre, "elektronik tebligat sistemini kullanmak zorunda olan kurumlar vergisi mükelleflerinin kanuni temsilcileri yahut veya elektronik tebligat sistemi ile ilgili işlemleri yapmaya yönelik özel yetki içeren noterde verilmiş vekâletnameyle yetkili kişilerin, 01.04.2016 tarihine kadar bağı bulundukları vergi dairesine başvurmaları gerekmektedir". Zorunluluk getirildikten sonra kurulan kurumların ise en geç başlama tarihini takip eden on beş gün içerisinde bağı bulundukları vergi dairesine başvurmaları gerekmektedir.

Gelir vergisi mükellefleri ise internet vergi dairesi vasıtası ile yahut bağı bulundukları vergi dairesine başvurarak bakanlıkça belirtilen süreler içerisinde elektronik tebligat adresi almak zorundadır. Zorunluluk getirildikten sonra gelir vergisi mükellefi olunması halinde ise mükellefiyet tesis ettirilirken başvuru yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla ETY m.6' nın aksine Maliye Bakanlığınca belirlenen elektronik tebligat alıcılarının, elektronik tebligat adresi almak üzere bizzat başvuru yapması gerekmektedir. Yine bu kişiler tarafından Bakanlıkça belirlenen süreler içerisinde elektronik tebligat adresi almak üzere başvuru yapılmamış olması halinde, bu kişiler hakkında 456 sıra no.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği m. 9' a göre VUK m. 355 kapsamında özel usulsüzlük cezası uygulanacak ve resen elektronik tebligat adresi tesis edilecektir⁴⁰⁸. Bu bakımdan elektronik tebligat zorunluluğunun muhataplara yüklediği külfet açısından da her iki kanunda farklılıklar gözlemlenmektedir.

VUK kapsamında elektronik tebligat alıcıları, elektronik tebligat adreslerine İnteraktif Vergi Dairesi vasıtasıyla e- devlet kullanıcı bilgiler yahut doğrudan interaktif vergi

⁴⁰⁶ Elektronik tebligat alma zorunluluğunun ihlali halinde yasal yaptırım getirilmesi gerekliliğine dair görüş için bkz. Mehmet KÖKSAL, "Elektronik Tebligat," *Legal Hukuk Dergisi* 184, (2018): 1575 vd.

⁴⁰⁷ Bu kişiler 3. Bölümde detaylı bir şekilde sıralanmış olup yeniden sayılmayacaktır. Bkz. Yuk. 3.1.2., s.96.

⁴⁰⁸ Söz konusu cezanın mahiyeti adil yargılama hakkı açısından daha sonraki başlıklarda değerlendirilecektir.

dairesi kullanıcı bilgileri ile girebilmektedir. Sisteme girerken ayrıca kimlik doğrulama amacıyla SMS şifre gönderimi gibi yollar kullanılmamaktadır.

7201 sayılı Tebligat Kanunu kapsamında elektronik tebligat alıcıları ise elektronik tebligat adreslerine, UETS Sistemi kullanıcı paneli üzerinden kullanıcı bilgileri ile yahut e-imza veya mobil imza ile kimlik doğrulaması yaparak erişebilmektedir. Bu kapsamda kullanıcı bilgileri ile sisteme giriş sırasında ayrıca SMS şifre gönderimi yapılmaktadır. Dolayısıyla UETS sistemi veri güvenliğinin korunması açısından daha sağlıklı bir altyapı üzerine inşa edilmiştir..

Elektronik yolla tebligatın tebliğ tarihi açısından her iki kanundaki düzenleme de tebligatın muhatabın elektronik adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonunda yapılmış sayılacağı şeklindedir.

Maliye Bakanlığınca hazırlanan 511 sayılı Tebliğ ile elektronik tebligat sistemini kullanması oldukça güç olan görme engelli mükellefler düşünülerek, elektronik tebligat adresi alma zorunluluğuna bu kişiler nezdinde bir istisna getirilmiştir. Buna göre gerçek kişi mükellefin ya da tüzel kişi mükellefin tüm kanuni temsilcilerinin görme engelli olması ve bu durumun ispat ve tevsik edilmesi halinde elektronik tebligat değil, VUK m. 93 vd. hükümlerine göre fiziki tebligat yapılacaktır. 7201 sayılı Tebligat Kanunu kapsamında kendisine elektronik tebligat yapılması zorunlu kişiler açısından böyle bir ayrıma gidilmemiş olması engelli kişilerin haklarının ihlaline sebebiyet verir niteliktedir⁴⁰⁹.

4.2. Adil Yargılanma Hakkı Açısından Değerlendirme

Vergilendirme işlemleri devletin egemenlik hakkı ile ilişkisi bakımından bireylerin devlete karşı daha zayıf konumda kalmasına sebebiyet verir. Keza vergilendirme faaliyeti neticesinde kişiler idarenin tek taraflı işlemi ile birlikte borç altına girer. Vergi mevzuatı, taraflar arasındaki bu eşitsizliğin, idarenin keyfi davranışlar sergilemesine, kişilerin hak ve özgürlüklerini ihlal etmesine yol açmaması amacıyla düzenlenmiştir. Bununla birlikte vergi işlemlerine karşı tarafların dava açma hakkı da korunmakta olup, idarenin tek taraflı işlemle geri dönülemez zararlar vermesinin önüne geçilmesi, kişilerin hak ve menfaatlerinin haksız işlemlerle ihlal edilmemesi maksadıyla

⁴⁰⁹ Bu konudaki değerlendirmeler için bkz. Yuk. 3. 1. 1. 2. Başlık, s.72 vd.

vergilendirme işlemlerinin kesinleşmesi, bu işlemlerin ilgisine tebliğ edilmesi ön koşuluna bağlanmıştır. Bu kapsamda vergi hukukunda tebligat, hukuk devleti ilkesinin bir gereği olduğu gibi idari yargılamalar nezdinde de adil yargılanma hakkının korunması için oldukça önem arz etmektedir.

Vergi hukuku bakımından tebligat mükelleflerin kanuni haklarını kullanabilmelerini ve bu haklarının korunabilmesini sağlar. Dolayısıyla idare tarafından usulüne riayet edilerek gerçekleştirilen tebligat aynı zamanda idarenin mükelleflerin hak ve menfaatlerine gösterdiği özeni ortaya koymaktadır⁴¹⁰. Bununla birlikte idarenin yalnızca kişi hak ve menfaatlerine saygı göstermesi yeterli olmayıp, toplumsal gelişmeler ışığında kişi hak ve özgürlüklerinin daha iyi korunmasını sağlayacak düzenlemeler yapması gerekmektedir. Nitekim elektronik tebligata ilişkin yapılan düzenlemeler de idarenin bu yükümlülüğü kapsamında hazırlanmış olup hem kamu gelirlerinin korunması ve hızlı bir şekilde tahsili hem de mükelleflerin haklarında gerçekleştirilen işlemlerle ilgili daha hızlı ve güvenilir bir yolla haberdar edilmesi amacını taşımaktadır. Bununla birlikte vergilendirme sürecinin bir parçası olan tebliğin yargılama sürelerini başlatması ve kişilerin tebliğ edilen belgelere dayalı olarak yargıya başvurusu nedeniyle elektronik yolla tebligata ilişkin düzenlemelerin adil yargılama hakkı üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin incelenmesi zaruridir.

4.2.1. Elektronik Tebligatın Adil Yargılanma Hakkı Açısından Olumlu Etkileri

4.2.1.1. Tebligat usulünde yapılan hatalar açısından faydaları

Gerek mahkemeye erişim hakkı gerekse hukuki dinlenilme hakkının tam anlamı ile sağlanabilmesi, kişilerin hak ve menfaatlerini ilgilendiren hususlarda açık ve net bir şekilde bilgilendirilmesine bağlıdır. Bu kapsamda idare tarafından mükellef aleyhine düzenlenmiş vergi veya ceza ihbarnameleri, düzeltme fişleri, yoklama fişleri, vergi inceleme raporu ve tutanakları, takdir komisyonu kararları, incelemeye yetkili olanların çıkaracakları yazılar, ödeme emirleri gibi belgelerin mükellefe tebliği ve teslimi, mükellefin mahkemeye erişim hakkını kullanması, dava açabilmesi, yargılama sırasında iddia ve savunmasını ileri sürebilmesi açısından elzemdir⁴¹¹. Yine bu belgelerin gerekçeli bir şekilde mükellefe usule uygun bir şekilde tebliği mükellefin

⁴¹⁰ AYYILDIRIM, “Tebliğat,” 44.

⁴¹¹ BECERİKLİCAN, “Elektronik Tebligat,” 27.

uzlaşma, ilgili idareden işlemin düzeltilmesi talebinde bulunmak gibi haklarının da muhafazasını sağlar.

İdare ile mükellef arasında açılan birçok davanın 213 sayılı VUK m. 93 vd. hükümlerince düzenlenen tebligat usullerine uygun şekilde tebliğ yapılmasından kaynaklandığı görülmektedir. Keza 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümleri ile 213 sayılı Vergi Usul Kanunu' nun tebliğ hükümleri arasındaki farklılık uygulamada posta memurları nezdinde karışıklığa sebebiyet vermekte ve 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümlerine göre tebliğ yapılması halinde usulsüzlüğe yol açmaktadır. Elektronik tebligatta posta memuru, idare ile mükellef arasından çıkarılmaktadır. Ayrıca her mükellef için ayrı bir elektronik tebligat adresi belirlenmiş olması nedeniyle yanlış kişiye tebligat yapılmasının da önüne geçilmektedir.

Vergi Usul Kanunu m. 94/ 3 doğrultusunda kişinin ev adresinde olmaması halinde evde bulunan kimseye, işyeri adresine olmaması halinde ise memur ya da müstahdeme yapılan tebligat geçerlidir. Bu kapsamda kişinin ev adresinde ikamet etmeyen, yalnızca posta memuruna kapıyı açmış herhangi bir kimseye de tebliğ evrakı teslim edilebilmektedir⁴¹². Bu gibi hallerde tebligat usulüne uygun yapılmış olsa da muhatabın bilgilendirildiğinden söz edilemez. Özellikle tebligatın kötü niyetli kimselerin eline geçmesi halinde tebligatın bilgilendirilme fonksiyonu gerçekleşmemiş olsa da şekli belgelendirme nedeniyle, dava açma süreleri başlamakta, bu durum da hukuki dinlenilme hakkı ve mahkemeye erişim hakkını ihlal etmektedir.

Yine VUK hükümleri kapsamında mükellef adına tebligatı teslim alan kişilerin posta memurunca kimlik kontrolü gerçekleştirilemeyeceğinden kişilerin on sekiz yaşını doldurup doldurmadığı tebliğin geçerliliğini etkilemez. Tebligatı teslim alan muhatabın fiziki özellikleri bakımından on sekiz yaşının üzerinde gözükmesi yeterlidir⁴¹³. Bu durumda da ergin olmayan yahut kısıtlı olan bir kimse tarafından tebligatın teslim alınması ve mükellefe ulaştırılmaması halinde geçerli bir tebliğ işlemi

⁴¹² "...Danıştay tarafından 18.09.2001 tarihinde verilen bir kararda ise tebliğin yapılacağı sırada muhatabın tebligatta yazılı adreste bulunmaması halinde tebliğin o yerde bulunanlara yapılabilmesi için tebellüğ edenin muhatap ile aynı konutta oturmasına ilişkin bir koşulun kanunda yer almadığı belirtilmiştir..." (SADIÇ, " Tebligat Usulü," 92.).

⁴¹³ Danıştay, 4. Daire, 09.01.1984 tarih ve 2990/ 1107 sayılı kararı, bkz. ARSLAN ve BİNİŞ, "Tebligat," 304.

yapılmış olsa da tebligatın bilgilendirme fonksiyonu gerçekleşmediğinden dolayı mükellefin mahkemeye erişim hakkı kısıtlanabilecektir⁴¹⁴. Elektronik yolla tebligatta, tebliğ edilen evrakın doğrudan mükellefin elektronik tebligat adresine teslim edilmesi bu gibi ihtimallerin asgari düzeye indirilmesini sağlamaktadır.

4.2.1.2. Arşiv kayıtlarının muhafazası açısından faydaları

456 sıra no.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği m.6 kapsamında mükelleflere gönderilen elektronik tebligatların olay kayıtları işlem zaman bilgisi eklenerek mükellefin de ulaşabileceği şekilde otuz yıl süre ile saklanmaktadır. Dolayısıyla kişiler istedikleri her zaman elektronik posta adreslerine girerek idare tarafından gönderilen elektronik imzalı belgelerin içeriğini görüntüleyebilmekte, belgenin gönderim tarihi, mükellef tarafından okunma tarihi, tebliğ edilmiş sayılacağı tarihi olay kayıtları vasıtası ile elde edebilmektedir. Ayrıca e- imza sertifika bilgilerine de ulaşabilmekte, işlemin kimin tarafından gerçekleştirildiğini öğrenebilmekte, bu sayede idari işlemi yetki unsuru açısından da denetleyebilmektedir.

Posta yolu ile tebliğ edilen evrakların, personel sayısının yahut iş yükünün fazla olduğu ya da işyerlerinde kaybolma, tahrip olma riski yüksektir. Yine posta yolu ile tebliğ alınan evrakın, teslim tarihinin mükellef tarafından eksik yahut yanlış kaydedilmesi yahut kaydedilmemesi nedeni ile dava açma sürelerinin yanlış hesaplanması mümkün olabilmektedir. Bu gibi hallerde kişinin evrakın aslını kaybetmesi, iddia ve savunma hakkını tam anlamı ile kullanmasını engellerken, dava açma sürelerini yanlış hesaplaması ise mahkemeye erişim hakkını bertaraf etmektedir. Tebliğ edilen evrakların elektronik ortamda muhafazası ve mükellefin bu evraklara 7/24 erişiminin sağlanması kişilerin adil yargılanma hakkını etkin bir biçimde kullanması açısından oldukça önemlidir.

4.2.1.3. Zaman ve masraf tasarrufu açısından faydaları

Posta yolu ile tebligatta tebligatın idare tarafında hazırlanması, PTT' ye teslimi, PTT tarafında evrakın posta memuruna tevdi ile müvekkile ulaştırılmasına kadar geçen süreç elektronik ortamda tebliğde yaşanmamaktadır. Bu durum evrakın daha güvenli, ucuz bir şekilde mükellefe teslimini sağlarken aynı zamanda tebliğ sürelerini de

⁴¹⁴ ARSLAN ve BİNİŞ, "Tebliğat," 314.

azaltmaktadır⁴¹⁵. Bunun yanı sıra tebliğin iade edilmesi, ilan yolu ile tebligat yapılması, ilan süresinin dolması gibi işlemin tahakkuk ve tahsil sürecini geciktiren nedenler elektronik tebligat ile ortadan kalkmaktadır.

Vergisel işlemlerin birçoğu günümüzde elektronik ortama taşınmıştır. E- defter, e- fatura, e- beyanname, e- yoklama, e- tahsilat ve e- haciz gibi uygulamalar vasıtası ile vergilendirme işlemlerinde şeffaflık sağlanırken, aynı zamanda devletin vergi gelirlerinin de daha hızlı ve pratik tahsili sağlanmaktadır. Bu kapsamda elektronik tebligat sisteminin kullanımı kamu alacaklarının tahsili için kullanılan e-haciz, e- tahsilat gibi uygulamaların da daha sağlıklı bir şekilde işletilmesine imkân tanır⁴¹⁶. Keza tebligatta usul yönünden yapılan hatalar genellikle uyuşmazlık yargıya intikal ettikten sonra ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte ise usulsüz tebligat akabinde gerçekleştirilen tahakkuk ve tahsile ilişkin işlemler sağlıklı yürütülememektedir. Ayrıca işlemin iptali halinde, tarh edilen vergi mükellefe yeniden tebliğ edileceğinden tüm işlemlerin yinelenmesi gerekmektedir. Bu durum vergilendirme işlemlerinde zaman kaybı sağlamanın yanı sıra ciddi maliyetlere de sebep olmaktadır.

İdare tarafında yürütülen vergi faaliyetine ilişkin belgelerin mükelleflere en kısa zamanda, güvenilir bir şekilde ulaştırılması esasen devletin vergi geliri elde etmesi açısından önemlidir. Bunun yanı sıra mükellef aleyhine düzenlemiş haksız bir vergi ihbarnamesinin, mükellef tarafında öğrenilerek yargıya taşınması ve iptal edilmesine kadar işleyen süreçte hukuka aykırı evrak varlığını sürdürmekte ve mahkemece yürütmenin durdurulması kararı verilmedikçe mükellef aleyhine hukuki sonuç doğurabilmektedir. Mükellef hakkında düzenlenen tebligata konu işlemin en kısa sürede terkin edilmesi makul sürede yargılanma hakkı ve hakkaniyete uygun yargılanma hakkının bir gereğidir. Elektronik tebligatın tebliğ süresi bakımından idari işlemin öğrenilme sürecini hızlandırması nedeniyle yargı yoluna başvuru sürecini de hızlandırdığı doktrinde hâkim görüşür⁴¹⁷.

Elektronik tebligat idarenin vergilendirme işlemleri kapsamında gerçekleştirdiği masrafların da azalmasına katkı sağlamıştır. Keza idare tarafından ödenen posta

⁴¹⁵ ÖZCAN, “İdari İşlem,” 177; ; Murat TEPEDELENLİ, “Vergi Hukukunda Tebligat, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2015), 62. (“Tebliğat”); BECERİKLİCAN, “Elektronik Tebligat,” 7.

⁴¹⁶ TEPEDELENLİ, “Tebliğat,” 63.

⁴¹⁷ ARSLAN ve BİNİŞ, “Tebliğat,” 314.; BECERİKLİCAN, “Elektronik Tebligat,” 18; AYYILDIRIM, “Tebliğat,” 237; BÖRÜ, “Değerlendirme,” 405.; TÜZÜNER, “Tebliğat,” 155.

giderleri, tebligat evrakı için harcanan kâğıt, kırtasiye giderleri, ilan edilecek evraklarda ilan masrafları ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla idarenin kamu hizmetlerini daha az maliyetle, daha güvenilir bir şekilde gerçekleştirilmesi mümkün olmuştur⁴¹⁸. Nitekim Gelir İdaresi Başkanlığı verilerine göre sistemin kullanıma açıldığı tarihten 2018 yılına kadar e-tebligat sistemi sayesinde tebligata ilişkin tasarruf tutarı toplam 482.774.836 TL’ dir⁴¹⁹.

Vergi işlemlerinin elektronik ortama taşınması ve elektronik yolla tebligat edilmesi, işlemlerin idare ve mükellef nezdinde daha düzenli, anlaşılır ve denetlenebilir olmasını sağlamıştır⁴²⁰. Bilgi ve belgelere erişim kolaylığının yanı sıra bu evrakların düzenli bir sıra ile korunması yargılama açısından da oldukça önemlidir. Hakkaniyetli bir yargılama yapılması ve karar verilebilmesi için taraf iddia ve savunmalarının açıklayıcı ve anlaşılır olması, bilgi ve belgelerin karmaşıklıktan uzak, sade bir düzende tevdi; yargılama konusu uyuşmazlığın daha net anlaşılmasına ve bu kapsamda tarafların anlaşılabilmesi daha sağlıklı bir karar verilmesine hizmet edecektir. Yine tüm kayıtların elektronik ortamda saklanması, tebligat teslim, okunma, tebliğ tarihlerinin zaman damgası ile damgalanması, verilerin aksinin inkârı mümkün olmayan e-imza ile imzalanması, idare ve mükellef arasında tebligata ilişkin çıkacak uyuşmazlıklarda ispat hukuku açısından önemli bir yere sahiptir⁴²¹. Tebliğin kime, ne zaman yapıldığı, usulsüz tebligata ilişki iddiaların ortaya konulması, delillerin getirilmesinin beklenmesi gibi yargılama sürelerini uzatacak ihtilafların da önüne geçilmesi açısından elektronik tebligat, makul sürede yargılanma hakkına da hizmet edecektir.

⁴¹⁸ ARSLAN ve BİNİŞ, “Tebliğat,” 301; Muhammet BAYRAM ve Abdüllatif KARABALIK, “E-Tebliğat Ve Kayıtlı Elektronik Posta Sistemi Uygulamaları” *Mali Çözüm Dergisi* 128, (2015): 152.(“E- Tebliğat”).

⁴¹⁹ Gelir İdaresi Başkanlığı, 2018 Faaliyet Raporu, s. 99, Erişim Tarihi, 20.07.2020, https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/faaliyetraporlari/2018/2018_faaliyet_raporu.pdf.

⁴²⁰ Cihan BAYRAKTAR ve Murat YILDIRIM, “E-Belge Sistemleri Üzerine Davranışsal Tutum ve Kullanım Niyetlerinin İncelenmesi: Karabük İli Muhasebe Meslek Mensupları Örneği,” *Muhasebe ve Finansman Dergisi* 75, (2017): 97; BECERİKLİCAN, “Elektronik Tebliğat,” 21- 22.

⁴²¹ AYYILDIRIM, “Tebliğat,” 235.

4.2.2. Elektronik Tebligatın Adil Yargılanma Hakkı Açısından Olumsuz Etkileri

4.2.2.1. Tebligatın bilgilendirme unsuru açısından olumsuz etkileri

İdari işlemlerin muhatabına yazılı bir şekilde bildirilmesini anayasal bir zorunluluk olmasının temel amacı, idarenin kişilerin hak ve menfaatlerini ihlal etmesi halinde, ilgili kişinin bu işlemi öğrenmesi ve dava açma hakkını kullanabilmesidir⁴²². Başka bir deyişle yazılı bildirimle muhatapların ilgili idari işlemi öğrenmeleri amaçlanmaktadır.

Vergi işlemlerinin idare tarafından mükellefe tebliğ sırasında, muhataba ulaşamaması, muhatap adına tebliğin başka bir kimseye yapılması, ilan tebligat yolunun muhataba ulaşmak için etkili bir yöntem olmaması vb. nedenlerle tebligatın bilgilendirme fonksiyonu gerçekleşmemektedir. Bu durum ise kişi hak ve menfaatlerinin ihlaline, idare ile mükellef arasında daha fazla uyuşmazlık çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bu sorunların ciddi oranda giderilmesi amacıyla elektronik tebligat sistemi, çok az bir kesim mükellef grubu istisna tutulmak suretiyle zorunlu hale getirilmiştir. Tebligatın elektronik ortamda muhatabına iletilmesi ve akabinde mükellefin sisteme kayıtlı cep telefonu ile e-posta adresine elektronik tebligat gönderildiğine dair bildirim yapılması, tebligatın bilgilendirme unsurunun gerçekleştirilmesi açısından oldukça önemlidir⁴²³.

Tebliğatın bilgilendirilme unsuru kişinin aynı zamanda mahkemeye erişim hakkı ile de yakında ilgilidir. Dolayısıyla idare tarafında gerçek manada idari işlemle ilgili muhatabın bilgilendirilmesinin sağlanmaması halinde, adil yargılanma hakkının ihlal edilmesi muhtemeldir. Elektronik tebligat usulünde, tebligatın bilgilendirme unsurunun yerine getirilmesi amacı ile kişilere bilgilendirme mesajı gönderilmesi düzenlenmişse de 511 sıra no.lu Vergi Usul Kanunu Tebliği ile 456 sıra no.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği'nin 6' ncı maddesine

Kendisine elektronik ortamda tebligat yapılacak muhatap tarafından elektronik tebligat sistemine başvuru sırasında veya daha sonra bildirilen mobil telefon numarasına ve/veya e-posta adresine, kendisine gönderilen tebligata ilişkin

⁴²² Danıştay 10. Daire, 2010/ 7934 E., 2010/6948 K., 28.09.2010 K.T. kararı. Erişim Tarihi, 26.05.2021, www.kazancihukuk.com.

⁴²³ BAYRAM ve KARABALIK, “ E- Tebligat,” 150.

bilgilendirme mesajı gönderilebilir. Bilgilendirme mesajının herhangi bir nedenle muhataba ulaşmamış olması tebligat süresini ve geçerliliğini etkilemez.

hükmü eklenmiştir. Söz konusu hükümle birlikte elektronik tebligatın bilgilendirilme unsurundan ziyade belgelendirilme unsurunun öncelikli hale geldiği anlaşılmaktadır.

Yine elektronik yolla yapılan tebligatlarda kişinin tebligatı elektronik ortamda açtığı tarihin sistemde delil kaydı olarak muhafaza edilebilmesine karşın, VUK m. 107/A’ da “elektronik imzalı tebliğ evrakının muhatabın elektronik ortamdaki adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci gün sonunda yapılmış sayılacağı” düzenlenmiştir. Dolayısıyla mükellefin tebliğe konu işlemi öğrenip öğrenmediği dikkate alınmamıştır. Oysaki muhataba ulaşmasına rağmen, açılmamış ya da açılmasına karşın okunamamış tebligatların varlığı muhtemeldir. Yine kötüniyetli kişilerce mükellefin sistemine girilerek henüz mükellefçe okunmamış tebligatların yok edilmesi de mümkündür⁴²⁴.

Vergi gelirleri idarenin Anayasa ile güvence altına alınmış alacak kalemlerinden birisi olsa da, bu gelirlerin tahsil kolaylığının sağlanması için kişilerin hak arama hürriyeti ve dolayısıyla adil yargılanma hakkının ihlal edilmesi kabul edilemez. Özellikle idari işlemlerde, idarenin takdir yetkisi ve elektronik tebligat işlemleri hususunda Maliye Bakanlığına tanınan yetki alanı da göz önünde bulundurulduğunda, kişilerin mahkemeye erişim hakkının korunmasına yönelik hükümler eklenmesi isabetli olacaktır. Nitekim tebligat hükümlerinin aşırı şekilci yahut aşırı esnek yorumlanması halinde kişilerin mahkemeye erişim haklarının ihlal edilebileceği gerekçesi ile somut olayda taraf hak ve menfaatleri de gözetilerek şekli kuralların yorumlandığı yargılamalar mevcuttur.

Danıştay bir kararında, görevsizlik kararının kesinleşmesini izleyen günden itibaren otuz gün içinde görevli mahkemede dava açılabilir şeklindeki İYUK hükmünü, kararın verildiği değil, tebliğ edildiği tarih şeklinde yorumlayarak, mahkemeye erişim hakkının korunması amacıyla şekli hükümleri katı bir biçimde yorumlamaktan kaçınmıştır⁴²⁵. Dolayısıyla tebliğin öğrenilme tarihine öncelik verilmesi ve tebligatın

⁴²⁴ KURT KONCA, “Güncel Sorular,” 263.

⁴²⁵ Danıştay 14. Daire, 2011/16787 E., 2012/9669 K., 13.12.2012 K.T. kararı. Erişim Tarihi, 02.08.2021, www.kazancihukuk.com.

bilgilendirme unsurunun yerine getirilmesi için gerekli önlemlerin alınması mahkemeye erişim hakkı açısından faydalı olacaktır⁴²⁶.

Tebliğatin bilgilendirme unsuru açısından düzenlemeye getirilebilecek bir diğer eleştiri de tebligat gönderilmesi akabinde mükelleflere gönderilen kısa mesaj veya e-mailler ile ilgili yapılan değişikliktir. 456 sıra no.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğinde kişilere gönderilecek bilgilendirme mesajlarının niteliği ile ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamaktaydı. Mahkemelerce bu mesajların mahiyeti katı bir tutumun aksine adil yargılanma hakkına paralel bir şekilde yorumlanmaktaydı. Erzurum Bölge İdare Mahkemesi güncel bir kararında; davacının sistemde yalnızca cep telefonu numarasının kayıtlı olduğuna ve bu numaranın da hatalı olması sebebi ile davacının elektronik yolla tebligat aldığına dair bilgilendirme mesajının kendisine iletilmediğine, dosya kapsamında muhatabın idari işleminden haberdar edildiğine dair başka herhangi bir veri bulunmaması nedeniyle davacı adına düzenlenen ihbarnamenin elektronik ortamda usulüne uygun olarak tebliğ edilmediğine hükmetmiştir⁴²⁷.

Mahkemeye erişim hakkının korunması amacıyla Tebliğ'in yorumlanabilmesi mümkün iken 511 sayılı Tebliğ ile bu olanak kaldırılmış ve bilgilendirme mesajlarının tebligat geçerliliği ile süreler etkisi engellenmiştir. İdarenin tek taraflı işlemlerine karşı kişilerin korunmasını zorlaştıran düzenlemenin adil yargılanma hakkına zarar verdiği düşünesindeyiz.

4.2.2.2. Beş günlük süre açısından olumsuz etkileri

Anayasa ve İYUK kapsamında idarenin işlemlerini muhataba yazılı, gerekçeli ve başvuru yollarını gösterir bir şekilde bildirmesi gerekir. Bu zorunluluk nedeniyle idari işlemlerin hukuken sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kamu menfaatinin korunması amacıyla kanun koyucu hukuk yargılamalarının aksine, idari uyuşmazlıklarda dava açma sürelerini daha kısa belirlemiştir. Dolayısıyla 7201 sayılı Tebligat Kanunu ile uyum sağlanması maksadı ile⁴²⁸ vergilendirme işlemlerinde de tebligatın elektronik posta adresine teslimini izleyen beş günlük süre sonunda tebligatın yapılmış sayılmasına ilişkin hükmün değiştirilmeksizin Vergi Usul Kanununda uyarlanması

⁴²⁶ Bu konu hakkındaki değerlendirmelerimiz için bkz. 3. 1. 1. Başlık, s. 60 vd.

⁴²⁷ Erzurum Bölge İdare Mahkemesi Vergi Dava Daireleri 2018/576 E., 2018/217 K. Sayılı 7.03.2018 K.T. kararı, Erişim Tarihi, 02.08.2020, www.legalbank.net.

⁴²⁸ Plan Bütçe Komisyonu Tutanağı, Birinci Oturum, 13.03.2015, s.3

sakınca oluşturmaktadır. Keza kişilerin ilgili işleme karşı dava açma sürelerinin tebliğ tarihi ile birlikte başlıyor olması ve düzenlemeye göre bu beş günlük süre sonunda tebligat muhatap tarafından okunmamış dahi olsa tebliğin hukuken sonuç doğurması kişilerin mahkemeye erişim hakkını olumsuz etkileyebilecektir⁴²⁹.

Vergi işlemlerinin mükellef nezdinde mali bir etkisi olduğu gibi psikolojik ve sosyolojik olarak da etkisi bulunmaktadır⁴³⁰. Tebliğe ilişkin süreler belirlenirken bu faktörlerin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Dava açma süresi açısından belirlenen zaman darlığı kişilerin hem mali imkânlar nezdinde hem de psikolojik anlamda zarar görmesine, baskı altında kalmasına sebebiyet verebilecektir.

İstanbul Bölge idare Mahkemesi Birinci Vergi Dava Dairesi bir kararında, beş günlük sürenin mahkemeye erişim hakkını kısıtlaması ve adil yargılanma hakkını ihlal etmesi nedeniyle, yargılamada beş günlük kanuni süreyi esas almamış, mükellefin elektronik ortama giriş yapıp yapmadığı ile bilgilendirme yapılıp yapılmadığının tespit edilmesi gerektiğini belirterek bozma kararı vermiştir⁴³¹. Kişinin tebliğ edilen işlemi öğrenip öğrenmediğine ilişkin idare tarafından bir inceleme yapılması gerekliliği gerek kanunda gerekse Tebliğlerde yer almamaktadır. Bununla birlikte vergilendirme işlemlerinin idarenin tek taraflı işlemleri olması, elektronik tebligata ilişkin usul ve esasların da idare tarafından belirleniyor olması ayrıca beş günlük sürenin oldukça az görülmesi nedenleri ile yargı mercilerince mükellefin tebligatı öğrenme tarihi dikkate alınmaktadır. Keza Anayasası 36' ncı Maddesi ile düzenlenen ve korunan adil yargılanma hakkının kısıtlanması için, sınır getiren kanun metninin Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olmaması gerekir. Mevcut hali ile beş günlük kanuni süre idari yargıya başvuru süresi nezdinde ölçülü bir kısıtlama değildir⁴³².

4.2.2.3. Mücbir sebep hallerine ilişkin düzenleme açısından olumsuz etkileri

Vergi Usul Kanunu m. 15 mücbir sebep hallerini düzenlemekte olup; ödevlerinden herhangi birinin yerine getirilmesine engel olacak derecede ağır kaza, ağır hastalık,

⁴²⁹ Anayasa Mahkemesi, 2018/144 E., 2019/72 K. sayılı 19.09.2019 K.T. somut norm denetimi kararı. Erişim Tarihi, 25.07.2020, www.kazancihukuk.com.

⁴³⁰ AYYILDIRIM, "Tebliğat," 245.

⁴³¹ İstanbul Bölge idare Mahkemesi Birinci Vergi Dava Dairesi 10.04.2018 tarih ve 2018/585 E., 2018/881 K. sayılı kararı. Erişim Tarihi, 25.07.2020, www.kazancihukuk.com.

⁴³² AYYILDIRIM, "Tebliğat," 245.

tutukluluk, yangın, yer sarsıntısı ve su basması gibi afetler, kişinin iradesi dışında meydana gelen zorunlu kayıplar, sahibinin iradesi dışındaki sebepler dolayısıyla defter ve vesikalarının elinden çıkmış bulunması gibi hâllerden birinin varlığı ve bu durumun herkesçe biliniyor olması ya da ilgilisi tarafından belgelenmesi veya ispat edilmesi durumunda bu sebep ortadan kalkıncaya kadar süreler işlemeyecektir. Kanunda ifade edilen süreler, kanunun kapsam ve amacından anlaşılacağı üzere vergilendirme işlemlerine bağlı olarak mükellefin yükümlülüklerini yerine getirmesi için belirlenmiş yasal sürelerdir⁴³³. Dolayısıyla mücbir sebep halinde dava açma sürelerine dair herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi' ne beş günlük kanuni sürenin iptali için yapılan başvuruda mahkeme, kişinin elinde olmaya nedenlerle elektronik tebligat adresine girememesi halinde VUK m.15' in dava açma süreleri açısından da geçerli olduğu kanaatine varmıştır⁴³⁴.

Kişilerin ellerinde olmayan nedenlerle elektronik tebligat adreslerine ulaşamaması muhtemeldir. Bu hallerin hangi durumlarda mücbir neden sayılabileceği, elektronik tebligata ilişkin düzenlemeler yapılırken dikkate alınmamıştır. Bu kapsamda idari yargılamalarda düzenlemenin katı şekli kurallarla değerlendirilmesi halinde mağduriyetler oluşacak kişilerin hakkaniyete uygun yargılanma ve mahkemeye erişim hakları zarar görecektir⁴³⁵. Dolayısıyla elektronik tebligata ilişkin mücbir sebeplerin örneklendirme metodu ile mevzuata eklemesi faydalıdır.

4.2.2.4. Maliye Bakanlığına tanınan yetkiler açısından olumsuz etkileri

213 sayılı VUK 107/ A maddesi kapsamında da; elektronik tebligat yalnızca bir tebligat usulü olarak ifade edilmiş ve beş günlük kanuni bekleme süresi düzenlenmiş, tamamen bağımsız bir tebligat gönderim çeşidi olan elektronik tebligatın usul ve esaslarının Maliye Bakanlığınca belirleneceği hükmüne yer verilmiştir. Bu kapsamda elektronik tebligat kanuni bir dayanağa kavuşmuşsa da, tebligatın sonuçları, usulü, zorunlu tebligat alıcılarının belirlenmesi gibi hususlarda idareye verilen geniş yetki alanı kamu otoritesinin kendi işlemlerini hızlandırma ve kolaylaştırmasını sağlarken,

⁴³³ Gökhan Kürşat YERLİKAYA, “Türk Vergi Hukukunda Mücbir Sebep Halinin Dava ve Temyiz Süresini Durdurup Durdurmayacağı Sorunu,” *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, (2012), s. 43-56.

⁴³⁴ Anayasa Mahkemesi, 2018/144 E., 2019/72 K. sayılı 19.09.2019 K.T. somut norm denetimi kararı.(Erişim Tarihi, 25.07.2020, www.kazancihukuk.com).

⁴³⁵ AYYILDIRIM, “Tebligat,” 249.

mükelleflerin hak, hukuk ve özgürlük alanlarının daraltılmasına neden olmuştur⁴³⁶. Keza vergilendirme işlemleri idarenin tek taraflı ve egemenlik gücüne bağlı olarak yürüttüğü işlemlerdir. Bu işlemlere ilişkin mükelleflerin haklarını kısıtlayıcı düzenlemeler Anayasanın 13. maddesi gereği yalnızca kanun ile yapılabilir. Her ne kadar idarenin yetkileri kanuni bir dayanağa sahipse de, VUK’ tan bağımsız olarak idarenin Tebliğ ile cezai yaptırım hükmü düzenlemesi, resen mükellefler adına tebligat adresi oluşturabilmesi Anayasanın 13. maddesine aykırıdır.

VUK m. 107/A, Maliye Bakanlığı tarafında elektronik tebligat zorunluluğu getirilecek mükelleflerin belirleneceğini ifade etmiştir. Kanun bu zorunluluk getirilirken hangi mükellef gruplarının, ne gibi kıstaslar kapsamında zorunlu elektronik tebligat alıcısı olacağına dair bir sınır çizmemiştir. Dolayısıyla idare tarafından da hangi mükellef gruplarına neden ek olarak böyle bir sorumluluk yüklendiği izah edilmemiş, idarenin teknik altyapıyı kurduğu neredeyse her birime bağlı mükellef gruplarına bu zorunluluk getirilmiştir. Bu düzenleme mükelleflere, hiçbir tasarruf alanı tanımamakta, muhatabın mutlak surette gönderilen evrakı açması varsayımı üzerine kurulmakta olup bu haliyle kanuni bir zemine oturtulmaması, kanunun sadece yetkili kurum belirleyerek, kısıtlamanın sınırlarını çizmemesinin adil yargılanma hakkını ihlal ettiği düşüncesindeyiz.

Diğer taraftan Maliye Bakanlığı Genel Tebliğ ile mükelleflere belirli bir süre tanımış ve bu süre zarfında elektronik tebligat adresi almayanlara resen idare tarafında elektronik tebligat adresi oluşturulacağını düzenlemiştir. Oluşturulan adresin mükellefe tebliği ile elektronik tebligat adreslerine tebligat gönderimine başlanılacaktır. Söz konusu yaptırımın herhangi bir hukuki dayanağı yoktur. Keza bu işlem esasen süresinde elektronik tebligat adresi almayan kişilere VUK m. 355 gereği uygulanacak olan özel usulsüzlük cezası akabinde gerçekleştirilecektir. VUK m. 355’ te, “özel usulsüzlük cezası kesilmesine rağmen mecburiyetleri yerine getirmeyenlere yeniden süre verilerek bu mecburiyetleri yerine getirmelerinin tebliğ olunacağı; ancak verilen sürede bu mecburiyetlerin yerine getirilmemesi halinde belirlenen özel usulsüzlük cezalarının bir kat artırılarak uygulanacağı” hükmü yer almaktadır.

⁴³⁶ Ahmet EROL, “Elektronik Ortamda Tebligat”, *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi* 97, (2012): 23; SOLAK AKMAN, “Elektronik Tebligat,” 271.

Dolayısıyla idare tarafından belirlenen yaptırım VUK m. 355 ile çelişmekte⁴³⁷ olup, VUK m.107/A ile de düzenlenmemiştir. Her ne kadar idareye usul ve esasları belirlemesi hususunda geniş bir yetki alanı tanınmışsa da idarenin, kendi işlemleri ve gelirleri konusunda mevzuat ile çelişen yaptırımlar uygulaması hakkaniyete uygun olmayıp, anayasal hakların da ihlali sonucunu doğurmaktadır.

İdare tarafından tebliğlerle belirlenen ve mükelleflerin hareket alanını kısıtlayan bir diğer düzenleme de tebligat sisteminden çıkarılmaya ilişkindir. Elektronik tebligat yükümlülüğü içinde zorunlu veya isteğe bağlı şekilde yer alan muhatapların, tüzel kişilerde ticaret sicil kayıtlarının silinmesi, gerçek kişilerde ise ölüm haller dışında sistemden çıkması mümkün değildir. Kapatma tarihi tüzel kişilerde ticaret sicilinden terkinin idareye bildirilme tarihi, gerçek kişilerde ise ilgilinin ölümü veya gaipliğine karar verildiğinin idare tarafından öğrenildiği yahut mirasçıların bildirdiği tarihtir⁴³⁸.

Elektronik tebligat sisteminden ayrılmaya ilişki koşulların bu kadar sert çizilmesi, kişiler üzerinde ağır bir külfet oluşturmaktadır. Açıklayıcı kaynak mahiyetindeki tebliğler ile mükellefler nezdinde oldukça katı uygulamalar belirlenmesi sakıncalıdır. Keza kişilerin haklarının, borçlarının, hukuki işlemlerin geçerliliğinin yasama tarafında düzenlemesi gerekmektedir⁴³⁹. Kişilerin elektronik tebligat kullanma zorunluluğu kapsamında bu zorunluluğun ancak ölüm yahut ticari hayatın sona ermesi ile ortada kalkması, idari işlemler ile kişilerin hareket alanının kısıtlanmasıdır. Özellikle serbest meslek çalışanı gerçek kişilerin yaşamları boyunca elektronik tebligat adreslerini kontrol etmek zorunda bırakılmaları, bu kişiler için emeklilik, hastalık vb. unsurların değerlendirilmemesi, ağır bir yükümlülüktür. Bu kapsamda elektronik tebligat adresinin geçerli bir mazeret bildirilmesi halinde geçici süre ile askıya alınmasına ilişkin bir düzenleme getirilmesi daha isabetli olacak⁴⁴⁰, kişilerin dava açma sürelerini, kendi kusurlarına bağlı olmaksızın kaçırmaları ve mahkemeye erişim hakkının engellenmesini önüne geçilecektir.

Yine GİB tarafından gerçekleştirilen e- yoklama vasıtası ile vergi daireleri, bazı hallerde gayri faal olanların mükellefiyet kayıtlarını resen terkin edebilmektedir.

⁴³⁷ AYYILDIRIM, “Tebliğat,” 285.

⁴³⁸ ARSLAN ve BİNİŞ, “Tebliğat,” 309; TEPEDELENLİ, “Tebliğat,” 67.

⁴³⁹ Billur YALTI, “E-imza ve E- belge: Kağıtsız ve Mürekkepsiz Dünyada Hukuk- II”, *Vergi Sorunları Dergisi* 152, (2001): 163.

⁴⁴⁰ SOLAK AKMAN, “Elektronik Tebligat,” 274.

Tebliğde yalnızca ticaret sicilinden terkin halinin düzenlenmesi nedeniyle, mükellefiyeti olmayan bir işletme, ticaret sicilinde terkin edilmedikçe e-tebligat sistemine dâhil olabilecektir⁴⁴¹. İdarenin e- yoklama gibi bir imkânı varken, elektronik tebligat adresinin yalnızca ticaret sicilinden terkine bağlaması mükellefiyetten çıkan bir kişiye elektronik tebligat yapılmasına neden olacaktır⁴⁴².

İdarenin hiçbir kanuni dayanağı olmaksızın sistemden ayrılma hakkını yok sayması verginin kanuniliği ilkesi ile de çelişmektedir⁴⁴³. VUK kapsamında tebliğ düzenlenirken diğer tebliğ usulleri açısından belirli bir sistem getirilmiş, istisnai haller gözetilmişken, teknolojik gelişmeler ışığında idari işlemlerin elektronik zemine oturtulduğu günümüzde elektronik tebligata dair düzenlemelerin gerek esaslı gerek tali unsurların idarenin düzenleyici işlemleriyle öngörülmesi temel hak ve hürriyetlerin kullanılması nezdinde doğru bir yaklaşım olmadığı kanaatindeyiz.

⁴⁴¹ 27.08.2015 tarihinde Gelir İdaresi Başkanlığı'na elektronik tebligatın uygulanmasına ilişkin gönderilen görüş ve önerileri

⁴⁴² ARSLAN ve BİNİŞ, “Tebliğat,” 313.

⁴⁴³ SOLAK AKMAN, “Elektronik Tebligat,” 275.

5. SONUÇ

Bir işlemin hukuken sonuç doğurması için, kanunen öngörülen şekilde muhatabına yahut muhatap adına tebligat kabul edebilme yetkisine sahip şahıslara tebliğ edilmesi, dolayısıyla bu kişilerin bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bu sayede tebligat yapmaya yetkili mercilerin daha hızlı bir şekilde işlem yapması sağlanırken, adalete erişim hakkı, hukuk devleti ilkesi ve adil yargılanma hakkı gereği hak kayıplarına sebebiyet vermemek için ilgili şahısların haklarında yapılan hukuki işlemleri öğrenebilmesi ve itiraz- dava yoluna başvurabilmesi de güvence altına alınır.

Elektronik tebligat 7201 sayılı Tebligat Kanunu m. 7/a kapsamında düzenlenmiş, yapılış şekillerine göre tebligat çeşitleri arasında yer alan bir tebligat türüdür. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte tebligatın muhatabına teslimi sırasında yaşanan aksaklıkların neden olduğu hak kayıplarının giderilmesi ve muhatabın bilgilendirilmesinin elektronik ortamda, basit, pratik ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla bazı kişilere elektronik tebligat adresi alma ve kullanma zorunluluğu getirilmiştir. İdari ve kazai mercilerce yapılacak elektronik tebligata ilişkin usul ve esaslar 7201 sayılı Tebligat Kanunu m. 7/a’ da düzenlenirken, idare tarafından vergi işlemlerine ilişkin mali hususlarda düzenlenen elektronik tebligatın dayanağı ise 213 sayılı Vergi Usul Kanunu m. 107/A’ dır.

Her iki düzenleme de yargılama hukukuna ve kişilerin adil yargılanma haklarına doğrudan etkisi nedeniyle oldukça önemlidir. Buna karşılık kanun koyucu tarafından her iki düzenlemede de tebligatın bilgilendirme unsurunun geri planda bırakıldığı, belgelendirme unsurunun esas alınarak düzenleme yapıldığı gözlemlenmektedir. Keza gerek 213 sayılı Vergi Usul Kanununda gerekse 7201 sayılı Tebligat Kanununda elektronik tebligata ilişkin düzenlemelerde elektronik tebligat, muhatabın elektronik ortamdaki adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonunda tebliğ edilmiş sayılmaktadır. Dolayısıyla muhatabın kendisine yapılan bildirimi öğrenip öğrenmediği araştırılmaksızın tebligat geçerli sayılmakta ve hukuki olarak sonuç doğurmaktadır.

Yine her iki düzenlemede de tebliğ tarihi tespit edilirken istisnai haller düzenlenmemiş, tebligat alıcısının kusur yahut ihmalden kaynaklanmayan hallerde uygulanacak prosedüre ilişkin bir madde öngörülmemiştir. Bu durum kişilerin kendilerine tebliğ edilen işlemlere ilişkin, dava açma hakkını, mevcut bir yargılama kapsamında tebliğ edilen işlemlerde ise ilgili işleme karşı itiraz, iddia ve savunma

hakkını kullanmalarını engellemektedir. Kanaatimizce tebligatın açılma ve okunma zamanında mücbir sebepler, bildirim zorunluluğu, eğitim vb. unsurlar ile hak ihlallerinin ortadan kaldırılması imkânı sunan haller gözetilmeksizin doğrudan tebligatın teslimden itibaren beş günlük süre sonunda hukuki sonuç doğurması, kamu ve birey menfaati arasındaki dengeyi tam anlamı ile sağlayamamaktadır. Zira başvuru ve itiraz yollarının kısa bir süre ile sınırlandırıldığı hallerde çeşitli teknik aksaklıklar dahi bireylerin mahkemeye erişim hakkını tamamen ortadan kaldıracaktır. Özellikle vergi işlemlerinde elektronik yolla tebliğ edilen ihbarnamelerin, süresi içerisinde mükellef tarafından öğrenilmemesi vergi borcunu kesinleştirebilecektir. Haksız yahut hatalı vergi tahakkuku, idare nezdinde zayıf konumda bulunan mükellefleri, maddi anlamda var olmayan bir borç altında bırakabilecektir. Üstelik elektronik tebligat alıcısı olma süreci birçok hukuk sisteminin aksine ülkemizde belirli bir kesim için zorunludur. Dolayısıyla kişilerin hür iradeleri ile üstlenmedikleri bir yükümlülük olan elektronik tebligat uygulamasının, hak ihlallerine sebebiyet veremeyecek şekilde düzenlenmesi elzemdir.

Elektronik tebligata ilişkin mevzuat hükümlerinde, muhataba yüklenen elektronik tebligat adresi alma ve asgari beşer günlük sürelerle bu adresi kontrol etme yükümlülüğünü hafifletmek ve tebligatın bilgilendirme unsurunun sağlanması amacıyla elektronik tebligatın muhatabın elektronik posta adresine teslim edildiğine dair bilgilendirme mesajı gönderilmesi düzenlenmiştir. Ancak bu bildirim idarenin zorunlu görevleri arasında sayılmamakta, tebligatın geçerliliğine herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Bu durum bilgilendirme mesajı ya da maili alan kişilerin bu bildirimin verdiği rehavet nedeniyle, mesajın ulaşmadığı istisnai hallerde mahkemeye erişim hakkı ve hukuki dinlenilme hakkını ortadan kaldıracaktır. Bu durum özellikle idari işlemlerin tebliğinde, kişilerin hatalarından idarenin yararlanması anlamına gelebilecektir. Nitekim VUK kapsamında elektronik tebligata ilişkin usul ve esaslar 456 sayılı tebliğ ile belirlenirken bilgilendirme mesajının mahiyetine ilişkin bir açıklama yapılmamıştı. Adil yargılanma hakkının ehemmiyeti gereği mahkemelerce bu mesajların mahiyeti katı bir tutumun aksine adil yargılanma hakkına paralel bir şekilde yorumlanmakta, kişiye bilgilendirilme yapılmaması halinde usulsüz tebligat hükümleri uygulanmaktaydı. Ancak 511 sayılı Tebliğ ile bu olanak kaldırılmış ve bilgilendirme mesajlarının tebligatın geçerliliği ile sürelere etkisi engellenmiştir.

Kanaatimizce devlet tarafından bir kesim kişilere getirilen elektronik tebligat alıcısı olma zorunluluğu bu kişilerin adil yargılanma hakkının sınırlandırılmasına bazı hallerde ise tamamen yok olmasına sebebiyet verdiğiinden, tebligata ilişkin bilgilendirme mesaj yahut maillerinin muhataba iletilmesinin, idarenin zorunlu görevleri arasında olması ve kişilere tebligat yapıldığına dair idare tarafından bilgilendirme yapılmamış olması halinde tebligatın usulsüz sayılması, kamu ve şahıs menfaatinin ölçülü bir şekilde korunması açısından elzemdir.

Yine elektronik tebligata ilişkin düzenlemelerde, kişilerin sisteme kaydı sırasında yahut kayıt olduktan sonra bu yükümlülüğü tamamen yahut belirli bir süre yerine getiremeyecekleri hallere ilişkin herhangi bir hüküm belirlenmemiştir. Ancak elektronik tebligat yapılması zorunlu olan kişiler arasında bulunan ve sisteme kayıtlı bir kişinin, sisteme kayıt olduktan sonra hakkında kısıtlılık kararı verilmesi, tutuklanması, askere gitmesi yahut yoğun bakım ünitesinde tedavi altına alınması, doğal afetler, salgın hastalıklar, muhatabın bilgisayarının arızalı olması, internet erişiminin olmaması, UETS sisteminin arıza vermesi, sisteme erişimi sağlayacak teknik yeterliliğin bulunmaması, kişinin elektronik tebligat adresinin hacklenmesi, elektronik tebligat adresinde yeterli boş alanın kalmaması gibi haller hayatın olağan akışında yaşanabilecek durumlardır. Bu gibi hallerde kişilerin elektronik adreslerine tebligat yapılabileceğinden kanuni süreler de işleyecektir. Dolayısıyla kişilerin kendi kusur veya ihmallerine bağlı olmaksızın elektronik tebligat adreslerine ulaşamamaları halinde elektronik tebligat adresine yapılacak tebligatlar hak kayıplarına ve adil yargılanma hakkının kısıtlanmasına sebebiyet verebilecektir. Muhatabın elinde olmayan nedenlerle elektronik tebligat adresine erişim sağlayamaması ihtimaline binaen, elektronik tebligat adresine tebliğ yapılması zorunluluğunu geçici yahut koşullara göre tamamen kaldıran istisnai hallerin mevzuatta yer almaması mahkemeye erişim ve hakkaniyete uygun yargılanma hakları açısından büyük bir eksiktir.

Her ne kadar VUK kapsamında tebligatın yapılma tarihini etkileyecek mücbir nedenler örnekleme yöntemi ile sayılmışsa da, hüküm yalnızca vergi işlemlerine ilişkin idari süreleri durdurmaktadır. Yargılama sürelerine ilişkin açık bir hüküm mevcut değildir. Kanaatimizce uygulamada yaşanacak mağduriyetlerin önüne geçilmesi amacıyla, tebliğ tarihini etkileyecek zaruri hallerin kanun ile örneklendirilmesi ve bu hallerde

tebligata bağı olarak işleyecek tüm kanuni sürelerin durdurulması adil yargılanma hakkının tesisi açısından isabetli olacaktır.

7201 sayılı Tebligat Kanununda elektronik tebligat alıcısı olma zorunluluğu getirilen kişiler arasında herhangi bir ayrıma gidilmemiş, farklılıkları bulunan kişilerin varlığı göz ardı edilmiştir. Elektronik tebligat adresinin kullanımı tamamen elektronik ortamda gerçekleşmektedir. Görme engeli olan kişilerin bu sisteme erişimi ve kullanımı oldukça güçtür. Düzenleme yapılırken bu kişilerin varlığı düşünülmemiş, sistem hazırlanırken bu kişilerin erişebileceği bir sistem oluşturulmadığı gibi, engelli meslek mensupları düzenlemeden varestede tutulmamış, bu kişilerin mahkemeye erişim hakkı engellenmiştir. VUK kapsamında düzenlenen 456 sayılı Tebliğ’ de 7201 sayılı Tebligat Kanunu ve Elektronik Tebligat Yönetmeliğine paralel olarak görme engelli bireylerin haklarını göz ardı etmiştir. Bununla birlikte bu hatadan 511 sayılı Tebliğ ile dönülmüş ve görme engelini elektronik tebligat adresi kullanımına engel olması halinde, bu kişiler elektronik tebligat adresi alma ve kullanma zorunluluğu dışına çıkarılmıştır. 7201 sayılı Tebligat Kanunu kapsamında da ivedilikle toplumun belirli bir kesiminin adil yargılanma hakkını ihlal eden bu eksikliğin giderilmesi gerekmektedir.

Elektronik tebligata ilişkin kanuni düzenlemelerde adil yargılanma hakkını kısıtlayıcı nitelikteki hükümlerin, Anayasanın 13. maddesi gereği kanunla düzenlenmesi gerekmektedir. Buna karşılık her iki kanunda yer alan düzenlemeler kapsamında elektronik tebligat gönderimi ve hukuki sonuçlarını içerir usul ve esaslar yürütme organınca hazırlanan yönetmelik ve tebliğ ile düzenlenmiştir.

7201 sayılı Tebligat Kanunu kapsamında yalnızca elektronik tebligat alması zorunlu kişiler ile tebligatın gerçekleştiği tarih belirlenmiş, elektronik tebligat adresinin alınma usulü, gönderici ve alıcının sorumlulukları, elektronik tebligat adresinin kapatılmasına ilişkin usul ve esaslar, başvuru süreleri, verilerini muhafazası ve arşivlenmesi, kişisel bilgilere erişim gibi hususların tamamı yönetmelikle belirlenmiştir. Ancak elektronik tebligat edinme, elektronik tebligat adresinin kapatılması gibi hususlar yenilik doğurucu işlemler olup kişilerin hak ve menfaatlerinin ihlal edilmesi sonucu ortaya çıkabilecektir. Dolayısıyla elektronik tebligat uygulamasının diğer tebligat usullerinden daha kapsamlı ve teknik olması nedeniyle ayrıca kanuni bir düzenleme ile açıklanması daha doğru olacaktır. Keza elektronik tebligat adresinin kapatılması

bir yenilik doğurucu işlem olmasına karşın yalnızca yönetmelikle belirlenmiştir. Bununla birlikte hangi hallerde hesabın kapatılacağı belirtilmediği gibi, hesabın kapatılması için yapılan başvurudan itibaren belirli bir süre daha elektronik tebligat adresine tebligat gelebileceği düzenlemeden anlaşılmaktadır. Bu durumda elektronik tebligat zorunluluğunu ortadan kaldıran haller yoruma açık bırakılmış, elektronik tebligat adresinin kapatılması gerekliliği doğduğunda dahi elektronik tebligat gönderimine belirli bir süre imkân tanınmıştır. Hükümün katı yorumlanması halinde idari kararlarla kişilerin temel hak ve hürriyetleri kısıtlanacaktır.

Diğer taraftan 213 sayılı Vergi Usul Kanununda yalnızca elektronik tebligatın gerçekleştiği tarih düzenlenmiş, hangi mükelleflere elektronik tebligat adresi alma ve kullanma zorunluluğu getirileceğini belirleme yetkisi dahi Maliye Bakanlığı'na devredilmiştir. Bakanlık Genel Tebliğ ile elektronik tebligat alma zorunluluğu getirilen mükellefleri belirlemiş, ayrıca Tebliğ'e aykırılık halinde cezai yaptırım hükümleri düzenlemiştir. Bu kapsamda idare Tebliğ'de belirtilen süreler içerisinde elektronik tebligat adresi almayan mükellefler adına özel usulsüzlük cezası ile resen elektronik tebligat adresi oluşturabilecektir. Söz konusu yaptırımın herhangi bir hukuki dayanağı olmaması nedeniyle iptali istenmişse de yalnızca özel usulsüzlük cezası bakımından hüküm iptal edilmiştir. Bu kapsamda VUK m. 355'e yeni bir hüküm eklenerek, idare tarafından kesilen para cezası kanuni dayanak bulmuşsa da, kişiler adına resen elektronik posta adresi oluşturulmasının kanuni bir dayanağı yoktur.

Yine VUK kapsamında Tebliğ hükümlerince oluşturulan elektronik tebligat adreslerinin kapatılması idare tarafından çok katı kurallara tabi tutulmuştur. Kişilerin elektronik tebligat kullanma zorunluluğu kapsamında bu zorunluluğun ancak ölüm yahut ticari hayatın sona ermesi ile ortadan kalkması, kişilerin yaşamları boyunca bu külfet altında ezilmesine sebebiyet verdiği gibi, zaruri hallerin varlığında ciddi hak kayıplarına sebebiyet verebilecektir. Her ne kadar idareye usul ve esasları belirlemesi hususunda geniş bir yetki alanı tanınmışsa da idarenin, kendi işlemleri ve gelirleri konusunda mevzuat ile çelişen yaptırımlar uygulaması hakkaniyete uygun olmayıp, anayasal hakların da ihlali sonucunu doğurmaktadır.

Adil yargılanma hakkı kapsamında kişilerin mahkemeye erişim hakları, iddia ve savunma haklarının sınırlandırılabilmesi için elektronik tebligat adresinin kapatılması usulünde zorunluluğun hangi hallerde ortadan kalkacağının açık bir şekilde kanun ile

izah edilmesi ve zorunluluğun kalktığı an itibari ile elektronik tebligat adresine yapılan tebliğin usulsüz olması gerektiği kanaatindeyiz. Ayrıca kişilerin belirli nedenlerle bir müddet elektronik tebligat adreslerine erişimi mümkün olmayabilir. Bu hallerde adil yargılanma hakkının ihlal edilmemesi için elektronik tebligat zorunluluğunun geçici nedenlerle kullanıma kapanması, hesabın askıya alınması gibi hususlarda kanuni düzenleme getirilmesi isabetli olacaktır.

Elektronik tebligat usulüne ilişkin kanuni düzenlemeler mevcut hali ile makul sürede yargılanma hakkına hizmet ederken, aynı zamanda zorunlu elektronik tebligat alıcılarına birçok külfet yüklemekte, yargılama sürecinde taraflar arasındaki eşitliğin bozulmasına sebebiyet verebilmektedir.

Elektronik tebligat alıcılarının, diğer tebligat usullerinden farklı olarak, elektronik posta adresi edinmesi, internet erişimine sahip olması, tebligatları açabilecekleri yazılım ve programlar ile telefon, bilgisayar gibi donanımları bulundurması, bunları kullanabilir seviyede bilgisinin varlığı ve teknolojik gelişmeleri takip ayrıca belirli aralıklara elektronik tebligat adresini kontrol etmesi gerekmektedir. Dolayısıyla elektronik tebligat sistemi tebligat göndericisinin kâğıt, kırtasiye, yakıt ve yol masraflarını azaltırken, tebligat alıcısının çeşitli alanlarda ek bir masraf yapmasına sebebiyet vermektedir. Bununla beraber elektronik tebligat göndericisinin giderlerinin azalması, gönderim ücretinin de azalmasını sağlamaktadır. Bir yargılama sırasında taraflara karşı kullanılan tebligat usullerinin farklı olması halinde, taraflarca tebligat alınabilmesi için üstlenilen külfet eşit olmayacaktır. Bunun yanı sıra tarafların yargılama sırasında tebligat işlemleri için ödediği yargılama gideri de farklılık gösterecektir. En önemlisi ise tarafların yargılama sırasında kendilerine tebliğ edilen işlemlere karşı itiraz ve kanun yoluna başvuru süreleri eşit olmayacaktır. Dolayısıyla elektronik tebligat uygulaması yargılama sırasında silahların eşitliği ilkesinin ihlaline sebebiyet verebilecektir. Bu eşitsizliğin ortadan kaldırılması için elektronik tebligat adresi edinme işleminin ücretsiz olması kanuni bir dayanak ile korunmalıdır. Ayrıca tebligatın muhatap tarafından açılma tarihi itibari ile muhatap tarafından tebligat beş gün içerisinde bildirim mesajına rağmen açılmamışsa, beş günün sonunda tebligatın yapılmış sayılmasına ilişkin bir düzenlemenin hem makul sürede yargılanma hakkı hem de silahların eşitliği ilkesine hizmet edeceği düşüncesindeyiz. Aksi halde kanunlarla bazı kişilerin diğerlerinden ayrılarak, birçok külfet altına zorunlu bir

şekilde sokulması hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmadığı gibi mahkemeye erişim hakkının, hakkaniyete uygun yargılanma hakkının kullanılmasının kısıtlanması mahiyetindedir.

KAYNAKLAR

- ACAR, Ayşe Ece.** “Elektronik Tebligat”. *İÜHFD*, 74/1 (2016): 159- 174. (Elektronik Tebligat).
- ACAR, Ayşe Ece.** *Medeni Muhakeme Hukukunda Elektronik İmzalı Belgelerin Delil Niteliği*. İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2013.(Delil).
- AFŞAROĞLU, Osman.** *Tebliğat Hukuku*. Ankara: Ankara Barosu, 1992.
- AKAD Mehmet, Bihterin VURAL DİNÇKOL ve Nihat BULUT.** *Genel Kamu Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları, 2016. (Genel Kamu).
- AKBABA, Ahmet.** *İnsan Hakları Hukukunda Üçüncü Şahıs Haklar*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2016.
- AKCAN, Recep.** “İcra İşlerinde Tebligat,” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7/1-2, (1999): 63-95. (İcra).
- AKCAN, Recep.** “Medeni Usul Hukuku Açısından Faks Metinlerinin Önemi ve Delil Niteliği,” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9/ 1-2, (2000): 159-187. (Faks).
- AKDAĞ, Sami.** “Klasik Tebligat Sorunlarının Elektronik Tebligat Sürecine Etkileri,” *İstanbul Barosu Dergisi* 87/ 1, (2013): 271-274. (Elektronik Tebligat).
- AKDOĞAN, Cem Alper.** “Türk Hukuku Ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Adil Yargılanma Hakkı.” Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2019. (Adil Yargılanma Hakkı).
- AKGÜL, Sadık.** “Adil Yargılanma Sorunu.” Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 2011.
- AKİL, Cenk .** “11.1.2011 Gün ve 6099 Sayılı Kanun İle 7201 Sayılı Tebligat Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler”. *TBBD* 102, (2012): 247- 266. (Değişiklikler).
- AKKAN, Mine.** “Elektronik Ortamda Tebligat Yapılmasına ilişkin Gelişmeler” *Haluk Konuralp Anısına Armağan* içinde. Ankara: Yetkin Yayınevi. 2009. (Gelişmeler).
- AKKAN, Mine.** “Medeni Usul Hukukunda Etkin Hukuki Koruma,” *Legal Medeni Usul ve İcra- İflas Hukuk Dergisi* 1, (2007): 29-69, (Hukuki Koruma).
- AKKAN, Mine.** “Tebliğat Kanunu Çerçevesinde Elektronik Tebligat.” *Medenî Usûl ve İcra - İflâs Hukuku Dergisi* 39, (2018): 23-91, (Tebliğat Kanunu).
- AKKAN, Mine.** “7101 Sayılı Kanunla Elektronik Tebligat Konusunda Getirilen Yeni Düzenlemeler ve Değerlendirilmesi” *7101 Sayılı Kanunla Konkordato ve Elektronik Tebligat Konularında Getirilen Yenilikler, Lexpera Semineri* içinde. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018. (Yenilikler).
- AKSOY, Mahmut.** “Adil Yargılanma Hakkı.” Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, 2013.
- AKTEPE ARTIK, Sezin.** *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türk Medeni Usul Hukuku Açısından Adil Yargılanma Hakkı*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2014.(Adil Yargılanma Hakkı).
- ALBAYRAK, Hakan.** *Tebliğat Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi. 2021. (Tebligat).
- ALDEMİR, Hüsnü.** *Hukuk Davalarında Yargılama Giderleri*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2019. (Yargılama Giderleri).
- ALKAN, İlkay.** “Vergi Usul Hukukunda Tebligatın Önemi.” Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi, 2017.
- ALPASLAN, Nazlı Gaye.** “ Vergi Usul Hukukunda Tebliğ.” *Legal Mali Hukuk Dergisi* 11/128, (2015): 103-110.

- ALTAŞ, Soner.** “Kayıtlı Elektronik Posta Edinmeye Şirketlere Ceza Verilir mi?,” *İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Mali Çözüm Dergisi*, (Mayıs- Haziran 2016): 105- 120.
- ALTIPARMAK, Cüneyt.** “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Altıncı Maddesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Esasları.” *TBB* 63, (2006): 244- 270.
- ANAKLI, Ender.** “Silahların Eşitliği İlkesi.” Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006.
- ARSLAN, Aziz Serkan.** “Medeni Usul Hukukunda Doğrudanlık İlkesi.” Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2011. (Doğrudanlık İlkesi).
- ARSLAN, Mehmet ve Mine BİNİŞ.** “Türk Vergi Sisteminde Tebligat ve Elektronik Tebligat.” *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 14/1, (2016): 300-317. (Tebligat).
- ARSLAN, Ramazan, Ejder YILMAZ, Sema TAŞPINAR AYVAZ ve Emel HANAĞASI.** *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları. 2019.
- ATALI, Murat, İbrahim ERMENEK ve S. Hilal ÜÇÜNCÜ.** *Tebligat Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019. (Tebligat Hukuku).
- ATALI, Murat ve İbrahim ERMENEK.** *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019. (Usul).
- AYDIN, Bihter.** “Türk İdari Düzeninde Adil Yargılanma Hakkı.” Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2012.
- AYDIN, Cengiz.** “Bilgi Teknolojilerinin Belge Yönetimine Etkisi ve Elektronik Belge Yönetimi,” *Bilgi Dünyası Dergisi* 6/1, (2005): 89- 97. (Elektronik Belge).
- AYBAY, Rona.** *İnsan Hakları Hukuku*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017. (İnsan Hakları).
- AYBAY, Rona.** “Yargıtay İçtihatlarına Göre Yabancı Devletin Yargı Bağışıklığı”. *TBB* 72, (2007): 109- 120. (Yargı Bağışıklığı).
- AYKAR, Özkan.** “E- Tebligat Uygulamasına Yönelik Yükümlülöklere Uymayanlara Vuk Kapsamında Uygulanan Müeyyidenin Yasal Boyutu.” *Mali Çözüm Dergisi* 29/153, (2019): 265-277.
- AYYILDIRIM, Kadir.** “Türk Vergi Hukukunda Tebligat.” Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2018. (Tebligat).
- BACHOFNER, Eva.** “İsviçre Usul Hukukuna Genel Bir Bakış”, (Abdurrahman KAVASOĞLU ve Ömer ÇON- Çeviri), *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8/1, (2017): 49-58.
- BAŞARAN, Başar.** “Adil Yargılanma Hakkı.” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007. (Adil Yargılanma Hakkı).
- BAŞÖZ, Lütfi ve Ramazan ÇAKMAKÇI.** *Yeni Hukuk Muhakemeleri Kanunu*. İstanbul: Legal Yayıncılık. 2011.
- BAYRAKTAR, Bülent.** “Muhakemelerde Delillerin Önemi”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25, (2011): 33- 48.
- BAYRAKTAR Cihan ve Murat YILDIRIM,** “E- Belge Sistemleri Üzerine Davranışsal Tutum ve Kullanım Niyetlerinin İncelenmesi: Karabük İli Muhasebe Meslek Mensupları Örneği” *Muhasebe ve Finansman Dergisi* 75, (2017): 95- 114.
- BAYRAM, Muhammet ve Abdüllatif KARABALIK.** “E-Tebligat Ve Kayıtlı Elektronik Posta Sistemi Uygulamaları” *Mali Çözüm Dergisi* 128, (2015):145-152. (E-Tebligat).

- BECERİKLİCAN, Neşe.** “Türk Vergi Sisteminde Elektronik Tebligat: Eskişehir İli Üzerine Bir İnceleme.” Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2019. (Elektronik Tebligat).
- BİÇKİN, İnci.** “Elektronik İmza ve Elektronik İmza İle İlgili Yasal Düzenlemeler.” *TBB* 63, (2006): 109- 125.
- BİLGE, Necip.** *Hukuk Başlangıcı*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.
- BOLAYIR, Nur.** “Medeni Usul Hukukunda İspat Hakkı ve İspat Hakkının Sınırları”, *Prof. Dr. Ejder Yılmaz’a Armağan* içinde. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2014.
- BOZDAĞ, Gonca Gülfem.** “1965 Tarihli Lahey Sözleşmesi Bakımından Tebligat Kanunu’na İlişkin Bazı Sorunlar.” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20/2, (2016): 260-310.
- BÖRÜ, Levent.** “Elektronik Tebligat”, *HHFD* 10/1, (2020): 183- 225. (Elektronik Tebligat).
- BÖRÜ, Levent.** “Elektronik Tebligat Yönetmeliği Taslağı’na İlişkin Kısa Bir Değerlendirme.” *Ankara Barosu Dergisi* 2, (2012): 405-410. (Değerlendirme).
- BUDAK, Ali Cem ve Varol KARAASLAN.** *Medeni Usul Hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2017.
- CAN, Neslihan.** “Adil Yargılanma Hakkı Işığında Denetim Muhakemesine Başvuru Hakkı”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 2/4, (2018): 766-783.
- ÇAKIN, Akın.** “Türk Hukukunda Adalete Erişim.” Doktora Tezi, Polis Akademisi, 2014.
- ÇAKMAKKAYA, Baki Yiğit.** *Türk Vergi Hukukunda Elektronik İmza Uygulamaları ve Adaptasyonu*. İstanbul: Legal Yayıncılık. 2013.
- ÇATALKAYA, İbrahim.** *Tebliğat Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi. 2020.
- ÇAYAN, Gökhan.** *Adil Yargılanma Hakkı*. İstanbul: Legal Yayıncılık. 2016. (Adil Yargılanma Hakkı).
- CELİK, Adem.** *Adil Yargılanma Hakkı*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2007.
- ÇIRAK, İsmail Çağlayan.** “Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Adil Yargılanma Hakkı.” Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2010.
- ÇİFTÇİ, Pınar.** “Medenî Yargılama Hukuku Açısından Hak Arama Özgürlüğünün (Ay. m. 36) Sınırlandırılması Sorunu”. *Legal Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Dergisi* 12/34, (2016): s. 361-400.
- ÇİFTÇİ, Pınar.** *Medeni Yargılama Hukukunda İspat Hakkı ve Sınırlamaları*. Ankara: Adalet Yayınevi. 2018. (İspat).
- ÇİFTÇİ, Pınar.** “Özel Hayatın Korunması Menfaati Kapsamında Medenî Yargılamada Alenîyet İlkesinin Sınırlandırılması,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20/2, (2018): s. 159-189.(Aleniyet).
- ÇİFTÇİ, Taha Emre ve Selçuk BUYRUKOĞLU.** “Türk Vergi Sisteminde Elektronik Tebligat Uygulaması.” *Legal Mali Hukuk Dergisi* 12/143, (2016): 3261-3278.
- DALKILIÇ, Elvin Evrim.** “Elektronik Tebligatın İdari İşlemler Bakımından Değerlendirmesi.” *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 4/1, (2014): 107- 124. (Elektronik Tebligat).
- DELİDUMAN, Seyithan.** *Tebliğat Hukuku Bilgisi*. Ankara: Yetkin Yayınları. 2019.(Tebligat).
- DEMİRCİOĞLU, Yaşar.** *Medeni Usul Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılanma Güvenceleri*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2007.

- DEMİRKOL, Selami.** “Yargılama İçin Öngörülen Makul Sürenin Aşılmasına Sebep Hususlardan; Tebligat Sorunu Vakaları.” *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi* 15/2, (2012): 117- 132.
- DİNÇ, Güney.** “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarına Göre Avukatla Savunma Hakkı,” *TBBD* 55, (2004): 165-200.(Savunma Hakkı).
- DİNÇ, Güney.** “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Göre Silahların Eşitliği.” *TBBD* 57, (2005): 283-306.(Silahların Eşitliği).
- DOĞRU, Osman ve Atilla NALBANT.** *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi.* İstanbul: Legal Yayıncılık. 2016.
- DURMAN, Okay.** “Güncel Tebligat Sorunları Hakkında Öneriler.” *Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi* 8/22, (2012): 67-81.
- EKER, Ece Ayça.** “Usul Ekonomisi İlkesi”. *Legal Hukuk Dergisi* 207, (2020): s. 1093-1021.
- EKİNCİ, Ahmet.** “Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarında Mahkemeye Erişim Hakkı”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 18/3-4, (2014): 821- 848.
- ERDEM, Bahattin Bahadır.** “Türk Milletlerarası Usul Hukukunda Tebligat.” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1991.
- ERDEM, Ümit.** *Yargı Kararlarında Arabuluculuk.* İstanbul: Legal Yayıncılık, 2019.
- ERMENEK, İbrahim.** “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Yürürlüğe Girmesinden Sonra Yargılama Giderlerine İlişkin Olarak Ortaya Çıkan Bazı Güncel Sorunlar ve Usul Ekonomisi İlkesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi MİHBİR Özel Sayısı* 2, (2014): 215- 230.(Usul Ekonomisi).
- ERMENEK, İbrahim ve Hilal ÜÇÜNCÜ.** “Özgürlüğü Bağlayıcı Ceza Sebebiyle Kısıtlanma Hâlinde Kanunî Temsilciye Tebligat Yapılma Usulü”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi XXIV/2,* (2020): 3-30.
- ERMİŞ, Kemal.** “Sayısal İmza ve Elektronik Belge Yönetimi”, *Bilgi Dünyası Dergisi* 7/1, (2006): 121-146.
- EROĞLU, Orhan.** *Medeni Usul Hukukunda Davaya Cevap.* Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.
- EROĞLU, Orhan.** “Medeni Usul Hukukunda Davaya Cevap ve Cevap Dilekçesi Vermemenin Sonuçları.” *Ankara Barosu Dergisi* 2, (2018): 24-70.
- EROL, Ahmet.** “Elektronik Ortamda Tebligat”, *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi* 97, (2012): 21- 25.
- ERTEN, Ali.** “ Sendikaların Mahiyeti.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 28/1, (1971): 1301-1308.
- GEMALMAZ, Mehmet Semih.** *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş,* İstanbul: Legal Yayıncılık, 2003.
- GÖKSU, Mustafa.** “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Tadili İhtiyacı Ve Bu Konudaki Tasarı Taslağının Değerlendirilmesi,” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 32, (2017): 61-93. (Değerlendirme).
- GÖKSU, Mustafa.** *Hukuk Yargılamasında Elektronik Delil.* Ankara: Adalet Yayınevi. 2011. (Elektronik Delil).
- GÖKŞEN, Mustafa.** “AİHM Yargısında Adil Yargılanma Hakkı Ve Makul Süre.” Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2010. (Makul Süre).
- GÖKTAŞ, Ayşe Büşra.** “Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkının Bir Ögesi Olarak Yargılamaların Makul Sürede Sonuçlandırılması.” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi, 2019.

- GÖLCÜKLÜ, Feyyaz.** “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Adil Yargılama." *Ankara SBF Dergisi* 49/1, (1994): 199-234. (Adil Yargılanma).
- GÖRGÜN, Şanal.** *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2015.(Usul).
- GÖRGÜN, Şanal, Levent BÖRÜ, Barış TORAMAN ve Mehmet KODAKOĞLU.** *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2018.
- GÖZLER, Kemal.** *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2008. (Anayasa).
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref.** *Anayasa Hukuku*. Ankara: Turhan Kitapevi. 2007.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref ve Feyyaz GÖLCÜKLÜ,** *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2016.(İnsan Hakları).
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Feyyaz GÖLCÜKLÜ ve Abdurrahman SAYGILI.** *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*. Ankara: Turhan Kitapevi. 2019.(Sözleşme).
- GÜL, Mehmet Akif.** “ New York Sözleşmesi Bağlamında Hukukî Dinlenilme Hakkının İhlâli.” *TAAD* 7/29, (2017): 361- 406.
- GÜRSOY, Mustafa.** “Tebliğat Kanununda Ocak 2011’de Yapılan Değişikliklerin, Tebliğ İşlemlerine Etkileri.” *Terazi Hukuk Dergisi* 56, (2011): 27-30.
- GÜZEL, Kenan.** “Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 8/5, (2018): 50-75.
- HANAĞASI, Emel.** *Medeni Yargılama Hukukunda Silahların Eşitliği*, Ankara: Yetkin Yayınevi, 2016.
- HAŞHAŞ, Abdüllkadir.** “Medenî Usûl Hukukunda Makul Süre Ve Mahkeme Zaman Yönetimi.” Yüksek Lisans Tezi, Gediz Üniversitesi, 2015.
- HENDEK, Hasan.** “Adil Yargılanma Hakkının Bir Unsuru Olarak Yargılamaların Makul Sürede Bitirilmesi.” Doktora Tezi, Koceli Üniversitesi, 2015.
- HENDEK, Hasan.** *Makul Sürede Yargılama Zorunluluğu*. Ankara: Seçkin Yayınevi. 2016.
- ILIMAN, Tarık ve Recep TEKELİ.** “Türkiye’deki Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar: İdari Para Cezalarının Hukuksal Zeminlerinin Değerlendirilmesi” *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/1, (2016): 23-36.
- IŞIK, Adem.** “İlk Şehirler ve Yazılı Medeniyete Geçiş”. *Mavi Atlas* 6: 2, (2018): 29-74. (Erişim 01.05.2020)
- İNCEOĞLU, Sibel.** *Adil Yargılanma Hakkı (Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 4)*. Ankara: Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi, 2018.(Adil Yargılanma).
- KALE, Serdar.** “Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşmaların İcrası (HMK m. 149)”, *Legal MİHDER* 9/25, (2013): 141-156.
- KALE, Serdar ve Salih KESER.** “ Medeni Yargılama Hukukunda Delil Sistemi”, *Hukuk Araştırmaları Dergisi* Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın'a Armağan Özel Sayı, (2015): 701-725.
- KAPANI, Münci.** *Kamu Hürriyetleri*, Ankara: Yetkin Yayınevi, 1993
- KAPLAN, Yavuz.** “Avrupa Tebligat Hukukundaki Gelişmeler, Düzenleme Çalışmaları Açısından Almanya Örneği Ve Türk Hukuku.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 52/3, (2003): 199-227.
- KARAHAN, İlyas.** “Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Türk Hukuku’nda Makul Sürede Yargılanma Hakkı.” Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2019.

- KARAKOÇ, Yusuf.** *Genel Vergi Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2007.
- KAŞIKARA, Serhat.** “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. Maddesi Çerçevesinde Makul Süre İçerisinde Yargılanma Hakkı.” *TBB* 84, (2009): 231-259. (Makul Süre).
- KAŞIKARA, Serhat.** *Avrupa İnsan Hakları Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye*. Ankara: Adalet Yayınevi. 2009.(Adil Yargılanma).
- KAYA, Fatih.** “E-Tebligat ve Hukuki Güvenlik İlkesi.” *Vergi Sorunları Dergisi* 39/329, (2016): 23-28.
- KESER BERBER, Leyla.** “Yeni Türk Ticaret Kanunu Çerçevesinde Kayıtlı Elektronik Posta Servis Sağlayıcılarının Posta Kutusu ve Gönderim Hizmetleri İle Kimlik Doğrulama İşlevleri” *Arslanlı Bilim Arşivi*. Erişim 15.02.2020 <http://arslanlibilimarsivi.com/sites/default/files/makale/Leyla-Keser-Berber-Kayitli-Posta.pdf>.
- KEZER, Ahmet.** *40 Soru Ve Yanıtta Tebligat Ve Usulsüz Tebligatlara Son*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.
- KILIÇOĞLU, Mustafa.** *6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu El Şerhi*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2012.
- KIRALI, Kübra Nur.** “Medenî Usûl Hukukunda Usûl Ekonomisi İlkesinin Değerlendirilmesi.” Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, 2019.(Usul Ekonomisi).
- KOCABIYIK, Tülü.** “Elektronik Tebligat.” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2020.(Elektronik Tebligat).
- KORKMAZ, Ayşegül.** “Türk Vergi Hukukunda Tebligat.” Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2009.
- KORKMAZ, İbrahim.** “Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Hakkında Bir Değerlendirme.” *TBB* 124, (2016): 81- 152.
- KÖKSAL, Mehmet.** *Açıklamalı- İctihatlı Tebligat Kanunu ve İlgili Mevzuat*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2018.(Tebligat).
- KÖKSAL, Mehmet.** “Elektronik Tebligat”, *Legal Hukuk Dergisi* 184, (2018): 1549-1580. (Elektronik Tebligat).
- KÖSE, Yasin.** *Hukuk Yargılamasında Süreler*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2014.
- KUMKALE, Ruknettin.** “Vergide Elektronik Tebligat Sistemi Başladı.” *Terazi Hukuk Dergisi* 11/120, (2016):139-141.
- KURT KONCA, Nesibe.** *Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesi*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2009. (Aleniyet).
- KURT KONCA, Nesibe.** “Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi MİHBİR Özel Sayısı* 4/2, (2014): 65-96. (Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması).
- KURT KONCA, Nesibe.** “Türk Hukukunda Tebligata İlişkin Güncel Sorunlar Ve Çözüm Önerileri” *TBB* 114, (2014): 239-274.(Güncel Sorunlar).
- KURT, Mehmet Emek.** “Vergi Uygulamalarında E-Tebligat Dönemi Başladı.” *Vergi Dünyası Dergisi*, 410 (2015).
- KURU, Baki.** *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*. Ankara: Yetkin Yayınları. 2018.(Medeni Usul).
- KURU, Baki, Ramazan ARSLAN ve Ejder YILMAZ.** *Medeni Usul Hukuk Ders Kitabı*. Ankara: Yetkin Yayınları. 2014. (Usul).
- MERİÇ, Nedim.** “Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf Ve Taleple Bağlılık İlkesinin Kapsamı Ve Bazı Güncel Kararların Değerlendirilmesi” *S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi MİHBİR Özel Sayısı* 4/2, (2014): 23- 63.

- MOR, Hasan.** *Uluslararası Hukuka Giriş 1.* İstanbul: Çizgi Kitapevi, 2014.
- MOROĞLU, Erdoğan.** *Tebliğat Hukuku.* İstanbul: Filiz Kitapevi, 1990.
- MUMCU, Ahmet ve Elif KÜZECİ.** *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri.* Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2012.(İnsan Hakları).
- MUŞUL, Timuçin.** *Medeni Usul Hukuku.* İstanbul: Adalet Yayınevi, 2012.(Usul).
- MUŞUL, Timuçin.** *Tebliğat Hukuku.* Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.(Tebliğat Kanunu).
- MUŞUL, Timuçin.** *Tebliğat Kanunu ve İlgili Mevzuat.* İstanbul: Legal Yayınevi, 2015. (Tebliğat Kanunu ve İlgili Mevzuat).
- OCAK, Memduh.** “İdari Yargıda Duruşmanın Adil Yargılanma Hakkı Açısından İncelenmesi”, *TBBĐ* 145, (2019), 346-367.
- OĞLAĞCIOĞLU, Onur.** *Elektronik Adli İletişim, Uyarı Yönünden Davaların Yürütülmesi.* Ankara: Güncel Yayınevi, 2009.(Adli İletişim).
- ÖNER, Erdoğan.** *Vergi Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayınevi, 2015.(Vergi Hukuku).
- ÖZBAY, İbrahim.** “6099 Sayılı Kanun ve Elektronik Tebliğat Yönetmeliği Çerçevesinde Elektronik Tebliğata İlişkin Düzenlemelere Bakış”, *Prof. Dr. Ejder Yılmaz’a Armağan* içinde. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2014. (Elektronik Tebliğat).
- ÖZBAY, İbrahim ve Taner Emre YARDIMCI.** *Tebliğat Hukuku.* Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.(Tebliğat Hukuku).
- ÖZBEK, Veli Özer, Koray DOĞAN ve Pınar BACAĞSIZ.** *Ceza Muhakemesi Hukuku,* Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019.
- ÖZBUDUN, Ergun.** *Türk Anayasa Hukuku.* Ankara: Yetkin Yayınevi, 2013.
- ÖZCAN Onur.** “Vergilendirme Sürecinin İdari İşlem Bağlamında İncelenmesi”, *İÜHFD* 75/1, (2017): 159-190.
- ÖZÇELİK, Volkan.** “Medeni Usul Hukukunda Hâkimin Verdiği Kesin Süre.” *TBBĐ* 129, (2017): 133- 160.
- ÖZDEMİR, İrem.** “Medeni Yargılama Hukukunda Adalete Erişim.” Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, 2010.
- ÖZEKES, Muhammet.** *Hukuki Dinlenilme Hakkı.* Ankara: Yetkin Yayınevi, 2003.(Hukuki Dinlenilme).
- ÖZEKES, Muhammet.** “Hukuk Yargılamasında Süre Tutum Müessesesi Yoktur”. *Prof. Dr. Saim Üstündağ’a Armağan* içinde, 381- 398. Ankara: Adalet Yayınevi. 2009.(Süre Tutum).
- ÖZEKES, Muhammet,** “Oyun Teorisi-Hukuk Uygulaması ve Adil Yargılanma Hakkı”, *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi*, 14. Kitap, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2005, s. 82.
- ÖZEKES, Muhammet, Ömer EKMEKÇİ, Vural SEVEN, Murat ATALI.** *Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk,* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019.
- ÖZGEN, Sümeysa.** “Türk Vergi Hukukunda Tebliğat.” Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018.(Vergi).
- ÖZKAN DUVAN, Ayşe.** “Bireysel Başvuru Kararlarında Makul Sürede Yargılanma Hakkı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 68/1, (2009): 287-336.
- ÖZKAN, Işıl.** “Adil Yargılanma Hakkı’nın Uluslararası Özel Hukuka Etkisi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Şeref ERTAŞ’a Armağan* 19, (2017): 1767-1834.
- ÖZTÜRK, Göze.** “Türkiye’de E-Devlet Sürecinde Elektronik Tebliğat Ve Kayıtlı Elektronik Posta (Kep) Uygulaması.” Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2019.

- ÖZTÜRK, Hacı Ömer.** “Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesi.” Yüksek Lisans Dönem Projesi, Ankara Üniversitesi, 2006.
- PEKCANITEZ, Hakan.** “Medenî Usul Hukukunda Aleniyet İlkesi,” *Yargı Reformu 2000 Sempozyumu*, İzmir, 2000. (“Aleniyet”).
- PEKCANITEZ, Hakan.** “Hukuki Dinlenilme Hakkı”, *Seyfullah Edis’ e Armağan* içinde, 753-791, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2000.(Hukuki Dinlenilme).
- PEKCANITEZ, Hakan.** *Makaleler*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016.(Makaleler).
- PEKCANITEZ, Hakan.**“ Medeni Yargıda Adil Yargılama Hakkı”, *İzmir Barosu Dergisi* 2, (1997):35-55.(Adil Yargılanma).
- PEKCANITEZ, Hakan ve Bilgehan YEŞİLOVA.** “Avrupa Medeni Usul Model Kanunu Tasarısı Ve Değerlendirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Mahmut Tevfik Bırsel Armağanı, (2001): 335-367.
- PEKCANITEZ, Hakan, Oğuz ATALAY ve Muhammet ÖZEKES.** *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2018.(Usul).
- PEKCANITEZ, Hakan, Muhammet ÖZEKES ve Mine AKKAN, Hülya TAŞ KORKMAZ.** *Pekcanitez Usûl*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017.(Pekcanitez Usûl).
- RUHİ, Ahmet Cemal ve Canan RUHİ.** *Tebliğat Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016.(Tebliğat).
- RUHİ, Ahmet Cemal ve Canan RUHİ.** *Tebliğat Hukuku Bilgisi*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021.(Tebliğat Hukuku Bilgisi)
- RÜZGARESEN, Cumhur.** “Usul Ekonomisi İlkesinin İhlaline Karşı Başvuru Yolları.” *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, (2014): 173-214.
- SADİÇ, Ertuğrul.** “Vergi Uyuşmazlıklarında Tebliğat Usulü.” Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2016.
- SANIVAR, Ramadan.** “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin 6. Maddesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı Ve Sanığa Tanınan Temel Haklar.” Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, 2012.
- SARISÖZEN, Murat Serhat.** “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Medeni Usul Hukukumuzda Getirdiği Yeni Düzenlemeler.” *TBB* 96, (2011): 331-383.(Düzenlemeler).
- SARISÖZEN, Murat Serhat.** “Usul Ekonomisi İlkesinin Hukuk Muhakemeleri Kanunundaki Yansımaları.”, *Fatih Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, (2013): 63-90.(Usul Ekononmisi).
- SALGIRTAY, Teoman.** “Tebliğat Kanununda Yapılan Değişiklikler ve Bir Yargıtay Kararı Işığında (Yargıtay 12. H. D. 2012 / 32459 E. – 2013 / 3328 K. S. - 11.02.2013 T.) Tebliğat Kanunu Uygulamaları.” *Ankara Barosu Dergisi* 4, (2013): 299- 328.
- SAMAST, Yüksel.** “Kayıtlı Elektronik Posta (KEP)”, *Akademik Bilişim Konferansları*. Muğla, Şubat 2010 <http://ab.org.tr/ab10/bildiri/202.pdf>, (18.04.2018).
- SAVAŞCI IŞIK, Melek.** “Elektronik Tebliğat.” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2014.(Elektronik Tebliğat).
- SOLAK AKMAN, İnci.** “Türk Vergi Hukukunda Norm Koyma ve Normun Uygulanmasında Kronikleşmiş “Yetkilendirme” Sorununa Yeni Bir Örnek: Elektronik Ortamda Tebliğ Usulüne İlişkin Düzenlemeler.” *Ankara Barosu Dergisi* 2, (2016): 267-285. (Elektronik Tebliğat).

- ŞAHBAZ, İbrahim.** “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Türk Yargı Sistemindeki Yeri” *TBBĐ* 54, (2004): 178-216.
- ŞAT, Nur.** “E- Devlet Kapısında Engelli Bir Vatandaş”, *Researchgate*, 2009, Erişim Tarihi, 01.05.2021, https://www.researchgate.net/publication/289497735_E-Devlet_Kapisinda_Engelli_Bir_Vatandas. (E- Devlet).
- TAKCI, Tuğçe.** *Türk ve Avrupa Hukukunda Temel Hak Boyutuyla Adil Yargılanma Hakkı*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2017.(Adil Yargılanma).
- TAN, İbrahim.** “Adil Yargılanma Hakkı Ve Adil Yargılanma Hakkının İhlali Halinde Gidilebilecek Yasal Yollar.” *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15/2, (2018): 115-161.
- TANRIKULU, Cengiz.** “Türk ve Avusturya Hukukunda Elektronik Tebligat,” *TBBĐ* 85, (2009): 315-331.(Elektronik Tebligat).
- TANRIVER, Süha.** “Hukuk Yargısı (Medenî Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı.” *TBBĐ* 53, (2004): 191- 215.(Adil Yargılanma Hakkı).
- TANRIVER, Süha.** *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2018. (Usul).
- TANRIVER, Süha.** “Tabiî Hâkim İlkesi ve Medenî Yargı”. *TBBĐ* 104, (2013): 11-35.
- TAŞDELEN, Okan.** “ Çelişkili Yargı Kararlarının Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 7, (2016), 987-1024.
- TEPEDELENLİ, Murat.** “Vergi Hukukunda Tebligat.” Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2015.(Tebligat).
- TEZCAN, Durmuş, Mustafa Ruhan ERDEM, Oğuz SANCAKDAR ve R. Murat ÖNOK.** *İnsan Hakları El Kitabı*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019.
- TOYDEMİR, Seçkin.** “Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Türk İdari Yargı Sistemi.” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2013.
- TURAN, Hüseyin.** *Adil Yargılanma Hakkı*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.
- TÜZÜNER, Özlem.** “Elektronik Tebligatın Adaletin Kalitesine Katkıları.” *İzmir Barosu Dergisi* 1, (2012):60-82. (Adalet).
- TÜZÜNER, Özlem.** “Elektronik Tebligatın Kalitatif Yöntemle İncelenmesi.” *Ankara Barosu Dergisi* 4, (2011): 139-159, (Tebligat).
- UZUN ERTEKİN, Gözde.** “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunda Adil Yargılanma Hakkı.” Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi, 2018. (Adil Yargılanma Hakkı).
- ÜÇÜNCÜ, S. Hilal.** *Medeni Yargılama Hukukunda Kişisel Verilerin ve Sırların Korunması*. İstanbul; On İki Levha Yayıncılık. 2019. (Medeni Yargılama).
- VAROL, Asaf ve İhsan BAŞTÜRK.** “Hukuki ve Teknik Boyutuyla Elektronik Tebligat ile Kayıtlı Elektronik Posta Sistemi.” *Ankara Barosu Dergisi* I, (2015): 263-278.(Elektronik Tebligat).
- YALTI, Başar.** *Hukuk Devleti Perspektifinde Avukatın Adil Yargılanma Algısı*, İstanbul: Aristo Yayınevi Yayınları, 2019.(Avukatın Adil Yargılanma Algısı).
- YARDIMCI, Taner Emre.** “Yeni Elektronik Tebligat Yönetmeliği Çerçevesinde Elektronik Tebligat”. *Ankara Barosu Dergisi* 3, (2019): 3-38.(Elektronik Tebligat).
- YAVUZ, Zehra.** “Silahların Eşitliği İlkesine İlişkin AİHM Kararları ve İç Hukukumuzdaki Dönüştürücü Etkileri.” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2009.
- YENİPİNAR BERBEROĞLU, Filiz.** *Harçlar Yargılama-Adli Yardım (Hukuk Mahkemeleri)*. İstanbul: Legal Yayıncılık. 2018.

- YENİPİNAR BERBEROĞLU, Filiz.** *Noterin Sorumluluğu.* İstanbul: Legal Yayıncılık. 2018.
- YERLİKAYA Gökhan Kürşat.** “Türk Vergi Hukukunda Mücbir Sebep Halinin Dava ve Temyiz Süresini Durdurup Durdurmayacağı Sorunu,” *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, (2012): 43-56.
- YEŞİLOVA, Bilgehan.** “Yargılama Diyalektiği ve Silahların Eşitliği.” *TBB* 86, (2009): 47-101.
- YETİM, Servet.** “Yargı Kararlarına Erişim Hakkı.” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 0/4, (2014): 47- 92.
- YILDIRIM ÖZTÜRK, Mehtap ve Çağdaş Evrim ERGÜN.** “Elektronik İmza Kanunu.” *TBB* 52, (2004): 149- 154.
- YILMAZ, Ejder.** “Hukuk Muhakemeleri Kanununda Süreler”, *Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı (Prof. Dr. Aydın Zevkliler’ e Armağan)* 8, (2013): 3167- 3190. (Süreler).
- YILMAZ, Ejder.** *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi.* Ankara: Yetkin Yayınevi, 2017.(Şerh).
- YILMAZ, Ejder.** *Medeni Yargılama Hukukunda Islah.* Ankara: Yetkin Yayınevi, 2013. (Islah).
- YILMAZ, Ejder.** “Usul Ekonomisi.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, (2008); 243-277, (Usul Ekonomisi).
- YILMAZ, Ejder ve Tacar ÇAĞLAR.** *Tebliğat Hukuku.* Ankara: Yetkin Yayınevi, 2013.(Tebliğat Hukuku).
- YILMAZ ÖZEL, Nurcan.** *Adil Yargılanma Hakkı Kriterlerinin Türk İdari Yargılama Hukuku Açısından Muhtemel ve Gerçekleşen Etkileri.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016.
- YILMAZ, Yahya.** “Kayıtlı Elektronik Posta (KEP) Hizmetinin Kamu Kuruluşlarına Ait Elektronik Belge Yönetimi Sistemlerinde Kullanılmasına Yönelik Süreç Modeli Önerisi.” Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2015. (KEP).
- YILMAZ, Yahya ve Mutlu Tahsin ÜSTÜNDAĞ.** “Kayıtlı Elektronik Posta (KEP) Hizmetinin Kamu Kuruluşlarına Ait Elektronik Belge Yönetimi Sistemlerinde Kullanılması” *Bilgi Dünyası Dergisi*, (2015): 204-221.
- YURTSEVER, Hatice.** “Vergi Hukukunda Tebligatta Yeni Bir Uygulama: Elektronik Tebligat.” *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* 23/2, (2016): 451-466. (Elektronik Tebligat).
- YÜCEL, Mustafa T.** “Adli Yargıda “Makul Süre” Felsefesi ve Matematik.” *TBB* 117, (2015): 35- 53.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : YAVUZ BİLGİN, Zeynep Büşra
Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Devam ediyor
Lisans	Ufuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi	2017
Lise	Mustafa Azmi Doğan And. Lisesi	2012

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2017 vd.	Kav Hukuk Bürosu	Avukat

Yabancı Dil

İngilizce (Orta Seviye)

Hobiler

Müzik, doğa yürüyüşü, yüzme, sinema, edebiyat, dergicilik, yardım faaliyetleri, tiyatro.

